

Валентина Титаренко

Вишивальне мистецтво Полтавщини

Науково-популярне видання

УДК 746.3 (477.53)

Т 45

Рецензенти: *Бутенко В.Г.* – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Слюсаренко Н.В. – доктор педагогічних наук, професор.

Терещук А.І. – доктор педагогічних наук, професор.

Т 45

Титаренко В.П. Вишивальне мистецтво Полтавщини: науково-популярне видання. – Полтава: Полтавський літератор, 2021. – 268 с. Іл.

Розглянуто актуальні питання історії вишивального мистецтва, історії українського рушника, українського вишитого одягу (чоловіча, жіноча сорочки, керсетки), творче використання традиційної вишивки при створенні сучасних колекцій одягу. Подано нариси творчого доробку полтавських мисткинь з вишивального мистецтва, розроблено інструкційні картки з основних технік вишивки, розкрито особливості колористики та семантики в українській вишивці.

Включає в себе тлумачний словник з основними поняттями та термінами вишивального мистецтва, містить велику кількість схем для вишивання, фото та ілюстрацій для кращого сприйняття поданого матеріалу, також наведено творчі проекти з технології виготовлення українського рушника та чоловічої сорочки.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. З ІСТОРІЇ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ.....	6
1.1. Витоки вишивального промислу.....	6
1.2. Типологія вишитих виробів.....	9
1.3. Матеріали, інструменти та пристрої для вишивання.....	13
Розділ 2. УКРАЇНСЬКИЙ ВИШИТИЙ РУШНИК.....	22
2.1. Походження українського рушника.....	22
2.2. Полтавський вишитий рушник.....	26
2.3. Рушник національної єдності.....	30
2.4. Рушник Полтавської родини.....	31
2.5. Найбільший цільний рушник України, вишитий вручну.....	32
2.6. Парад вишиванок.....	33
2.7. Творчий проект з технології виготовлення українського рушника.....	35
Розділ 3. УКРАЇНСЬКИЙ ВИШИТИЙ ОДЯГ.....	48
3.1. Українська чоловіча сорочка.....	53
3.2. Українська жіноча сорочка.....	54
3.3. Жіноча керсетка.....	61
3.4. Традиційна вишивка і сучасність.....	64
3.5. Творчий проект з технології виготовлення чоловічої сорочки.....	69
Розділ 4. ВИШИВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО У ТВОРАХ ПОЛТАВСЬКИХ МИСТКИНЬ.....	80
4.1. Бабенко Надія Несторівна.....	87
4.2. Вакуленко Надія Вікторівна.....	89
4.3. Великодна Олександра Кузьмівна.....	89
4.4. Іпатій Ніна Іванівна.....	90
4.5. Косач Ольга Петрівна.....	91
4.6. Кулик Олександра Василівна.....	92
4.7. Курдяєва Ярина Федорівна.....	93
4.8. Пілюгіна Лариса Михайлівна.....	93
4.9. Роїк Віра Сергіївна.....	94
4.10. Сорока Марія Василівна.....	96
4.11. Худоминська Раїса Давидівна.....	97
Розділ 5. ТЕХНІКИ ВИШИВКИ.....	98
5.1. Технологія вишивки.....	98
5.2. Початкові шви.....	99
5.3. Прозоро-рахункові техніки.....	106
5.4. Поверхнево-нашивні рахункові техніки.....	120
5.5. Поверхнево-нашивні нерахункові техніки.....	132

Розділ 6. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛТАВСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ВИШИВКИ	210
6.1. Колористика та семантика у вишивці	210
6.2. Музей народних художніх промислів факультету технологій та дизайну	219
6.3. Музей декоративно-прикладної творчості факультету технологій та дизайну	230
6.4. Візерунки для вишивання	235
Післямова	249
Глосарій	250
Список використаної літератури	262
Список рекомендованої літератури	266

Передмова

Витоки вишивки сягають у сиву давнину – кам'яний період. Саме тоді з виникненням шитва на примітивному вбранні людини з'явилася вишивка. І вже у I тис. до н. е. їй був притаманний високий художній рівень у народів Стародавньої Греції та Риму, Вавилону, Китаю, Індії, Ірану. Особливо вирізнялася вишивка Візантії, яка значно вплинула на цей вид мистецтва у Середньовічній Європі. В епоху Відродження вишивка набула технічної досконалості в багатьох європейських країнах.

На теренах України вишивальне мистецтво відоме з часів Київської Русі, що детально розповідається в розділі «Витоки вишивального промислу». Загалом підручник – перше видання, ґрунтоване на нових засадах підходу до вишивки, в тому числі полтавської, де доступно викладено матеріал з поданням цікавих фактів та ілюстрацій. У предковічних образах вишивки спостерігаємо символи української ментальності, величі душі народу, неповторність природи, що милує й зачаровує. Талановиті полтавські мисткині вміли й уміють, кажучи словами доктора мистецтвознавства, професора Раїси Захарчук-Чугай, «відчувати через призму узорних переливів духовну красу рідного народу, його життя» [20, с. 3].

Структура підручника сформована у двох напрямках – з урахуванням теоретичних і практичних аспектів. Так, акцентовано на історії українського рушника, українських чоловічих і жіночих сорочок, традиційній вишивці й поєднанню її зі сучасністю. Тому вагоме значення надається і технології вишитих виробів: детально розглянуто початкові та поверхнево-нашивні рахункові й поверхнево-нашивні нерахункові техніки. Це дасть змогу викладачам і студентам швидше й ґрунтовніше опанувати весь матеріал, застосовуючи набуті знання на практиці. Адже від техніки вишивання, як стверджують відомі дослідники, професори Є. Антонович та Р. Захарчук-Чугай, «значною мірою залежить характер трактування орнаментальних мотивів, їх композиційне, колоритне вирішення, структурно-практичні акценти. У розробці орнаменту вишивальниці йшли від окремих простих елементів до найскладніших мотивів, комплексів» [20, с. 110].

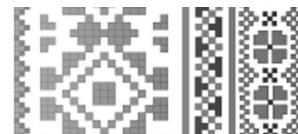
Оскільки вишивка Полтавщини становить важливий і самобутній пласт мистецької культури нашого народу, в підручнику вміщені розділи, що висвітлюють вишивальне мистецтво у творах полтавських мисткинь і художні особливості полтавської традиційної вишивки.

Поглиблене вивчення вишивки як складової частини національної української культури є нагальним завданням сьогодення. Це засвідчує і той факт, що в сучасній Україні дедалі ширшим стає коло шанувальників і дослідників згадуваного виду мистецтва. До прикладу, за останні роки з'явилися оригінальні праці Ірини Свійонтек «Покутівські вишивки Прикарпаття» (2013 р.) [67], Наталії Гаврилів «Сокальські вишивки» (2015 р.) [11], Валентини Штельмах «Хай міцніє нитка роду» (2017 р.) [98], Віри Зойченко «Вишивка Чернігівщини. Рушники» (2018 р.) [18], Марії Чумарної «Тайнопис вишивки» (2018 р.) [95] і под. Зразки української вишивки, з-поміж інших експонатів, зберігаються у музеях української діаспори в США, Канаді, Бразилії, Словаччині і ще багатьох країнах, що дає змогу ознайомлюватися з культурною спадщиною України [90, с. 10, 16, 20, 29, 32, 42].

Авторка щиро вдячна професору Є. Антоновичу, доцентам Г. Галамбош, Ю. Срібній, аспірантці кафедри теорії і методики технологічної освіти Н. Нагорній за сприяння у вдосконаленні й виданні цього підручника і сподівається: він зацікавить не лише студентів, учнів і викладачів, а й усіх, хто захоплюється феноменом української вишивки, у тому числі на теренах Полтавщини.

Розділ 1 З ІСТОРИЇ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

1.1. Витоки вишивального промислу

Народні ремесла та художні промисли українців відомі ще з період Київської Русі. Вироби народних умільців славилися добротною і красою. До XVI-XVII ст. українське ремісничє виробництво вирізнялося високим рівнем розвитку і значною спеціалізацією – тоді вже існувало понад 270 ремісничих спеціальностей. Наприкінці XV-початку XVI ст. ремісники почали об'єднуватися в цехи (цехове ремесло). Про непересічний дар ремісницької вмілості й майстерності нашого народу захоплююче оповідали: французький інженер Гійом-Левассер де Боплан у своїй книзі «Опис України» (Руан, 1651р.), який у першій половині XVII ст. перебував на службі у польського королівського уряду й відроджував та споруджував нові фортеці на території України; ієромонах Климентій Зінов'єв у віршах, Опанас Шафонський у фундаментальному описі Чернігівського намісництва (складеного 1786 р.).

Один з найдавніших, найулюбленіших і найпоширеніших видів декоративного мистецтва – українська народна вишивка. До речі, «вишивка» грецькою мовою перекладається як – «космос». Це поняття чітко виводить наше мислення з побутової ужиткової сфери і змушує замислитись над глибинним осмисленням самого українського слова «вишивка».

Відомі археологічні знахідки X-XI ст. на території Київської, Чернігівської, Житомирської, Тернопільської та інших областей підтверджують масове побутування вишивки одягового, інтер'єрного призначення. «Всесвітньо відомі золота пектораль з Товстої могили (IV до н.е.), чаша з Гайманої могили, срібна ваза з кургану Чортомлик (IV ст. до н.е.), що є унікальними мистецькими творами, – зазначає доктор мистецтвознавства, провідний спеціаліст у галузі теорії та історії української вишивки Т.В. Кара-Васильєва, – містять сюжети, які дають змогу виявити і простежити різноманітні форми чоловічого та жіночого одягу, а головне – його пишне декоративне оздоблення золотими нитками, аплікаціями з кольорової шкіри, декоративними швами. Поєднання кружечків, спіралей, завитків утворюють узорі, рослинні орнаменти у вигляді стебел рослин, листя лавра, лотоса, грон винограду» [33].

Ручні вишивки на теренах України аналізували дослідники Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, О. Гасюк, М. Степан, О. Кулинич-Стахурєвна, В. Радкевич, Г. Пашенко та ін. вони також розглядали питання про витоки та розвиток вишивального промислу.

Першу вишивальну школу організувала у XI ст. Ганна – сестра Володимира Мономаха Ганною, де у ній дівчата вчилися вишивати золотом і сріблом. З часом в Україні формувалося багато осередків вишивки. Центрами народної вишивки, справжніми осередками майстерності є Дігтярі на Чернігівщині, Решетилівка на Полтавщині, Глинки і Кутки на Івано-Франківщині, а також Київ, Полтава, Вінниця, Львів, Чернігів, Черкаси та ін.

До середини XIX ст. тканини домашнього виробництва посідали чільне місце. їх виготовляли жінки у вільний від сільськогосподарських робіт час на ткацьких верстатах з двома підніжками, які утворювали перпендикулярне переплетення основи й підткання. Це так зване просте полотняне переплетення, типове для лляного і конопляного полотна. Народним майстрам було відомо понад 20 видів полотна. Число пасом, що використовували для основи, визначало товщину полотна, давало назву полотну і засвідчувало його якість: що тонші нитки, то більше

їх укладається в ширину: дев'ять пасом – «дев'ятка», десять – «десятка». Ширина полотна домашнього виробництва – 45-53 см. На Полтавщині, наприклад було популярним полотно із конопель завширшки 45-50 см.

Від народження до самої смерті життя народу було пов'язане з виробами народного мистецтва. Вони оточували людей у повсякденному житті, в тому числі вишиті рушники, доріжки, скатертини, хустки, сорочки та ін.

Цікава та захоплююча історія українського рушника. Тому детальніше розглянемо це питання. Отже, рушник як особливий, високого рівня сакральності предмет, характерний для багатьох народів, переважно слов'янської, балтійської й угро-фінської груп. Українці, котрі належать до слов'ян, акумулювали у надрах традиційної матеріальної та духовної культури значний масив інформації в тканих та вишитих рушниках, що становить значний інтерес для всього світу. Адже орнаменти, символи, знаки, які наносилися на рушники, передають інформацію не конкретно про історію певного народу (хоча, безумовно, вона там присутня), а про планетарну та космічну генезу форм Життя. Ці полотняні криптограми, що зуміли зберегти та донести до наших днів українські жінки – хранительки глибокої традиції, містять коди, ключі до розуміння будови Всесвіту. Тому так багато у вишиваних рушниках сюжету з Деревом життя – центральним символом, сповненим надзвичайно глибокого змісту.

Від народження і до смерті рушник супроводжував все життя українця. На чистий білий рушник, або лише полотно, яке називали крижмо, приймали малу дитину, що символізувало чистоту новонародженої дитини. Довгий прямокутний шмат тканини завжди у наших предків означав дорогу, шлях, який веде людину, супроводжує її все життя. Так само в далекий шлях проводжали померлого, спускаючи тіло небіжчика до ями на рушниках чи полотні. Тіло загортали у саван з чистого, вибіленого полотна, бажаючи йому подальшої світлої дороги у зоряних світах.

Рушники використовували під час календарно-обрядового річного циклу в різних роботах, святах, обрядах. Ще задовго до християнських часів ткані й вишиті рушники розвішували у священних гаях, дібровах. Ті коди, ключі, що наносили на рушники, через лінії та кольори, допомагали людям спілкуватися зі світом.

Рушники застосовували, враховуючи їх велику силу, магію, чи, кажучи сучасною мовою, – дію у різноманітних життєвих ситуаціях. Давні рушники ХХІІ-ХVІІІ ст., які зберігаються в музейних зібраннях, засвідчують про те, що краса рушника залишалася на другому плані, а на перший – виступала його сакральна функція. Тобто передусім треба було нанести певну символіку, орнамент, обов'язково дотримуючись відповідних правил. Уже в ХІХ ст. рушники ставали дедалі пишнішими, вишиття заповнювало весь простір полотна, аж поки взагалі не сталася підміна старих сюжетів новітніми – натуралістичними зображеннями квітів, барокових форм, вишитих хрестиком, які науковці у багатьох країнах одноставно визначають «брокарівськими».

Рушники завжди висіли на покуті, святому місці, де збирається вся родина на трапезу, освячуючи її молитвою. По суті вони виконували роль святих образів. Із виникненням християнства рушники не зникли, а разом почали співіснувати з іконами, слугуючи для них прикрасою.

Одяг українців був повсякденного призначення і святковий. Для щоденного носіння слугували білі вишиті сорочки. Святкове вбрання – розкішніше, привабливіше. Сільське населення використовувало лише тканини домашнього виготовлення.

В Україні був поширений і так званий полтавський тип сорочки. В артілях Полтавщини

чоловічі сорочки вишивали традиційним геометричним орнаментом, значне місце належить техніці білим по білому. Така вишивка – своєрідний художній засіб, який асоціюється з красою сріблястих морозних візерунків, що знайшло відображення у піснях:

*По білому білим шила,
Інеєм рубила,
Сороченьку чумаченьку,
Що вірно любила.*

Вишивання білим по білому, характерне для Полтавщини, спостерігається і в інших областях України, наприклад Вінниччини, Чернігівщини, про це засвідчує широкі культурні зв'язки народу різних регіонів України.

За кількістю кустарів-ремісників Полтавська губернія посідала одне з перших місць. Вироби збували на ярмарках, серед яких найвідоміші полтавські, решетилівські й сорочинські. Ярмаркували на них по 4 рази на рік.

Значну роль у збереженні народного мистецтва відіграло Полтавське губернське земство. Наприкінці XIX-початку XX ст. воно організувало низку екскурсій з вивчення та колекціонування народної полтавської вишивки, а вже у 20-х роках минулого століття були створені всі умови для організації широкої мережі кооперативних вишивальних артілей, де працювало багато вишивальниць. Так, 1927 р. у Полтаві діяла артіль ім. Лесі Українки. Розміщувалася вона в підвальному приміщенні полтавського краєзнавчого музею і об'єднувала кустарів, вишивальниць-надомниць. Першими її засновниками стали Н. Залозна, Г. Тихонова, Л. Барбарич, А. Білявська. Артіль мана філії у селах Тахтаулове, Нехвороща, Парасковіївка, Мар'ївка, Абазівка.

Наявність на Полтавщині великої кількості кустарів-одинаків вишивальних промислів спричинила ранню організацію артілей у м. Полтаві, В. Сорочинцях, Опішні, Н. Санжарах, Лубнах, Решетилівці. Провідну роль у розвитку вишивального промислу на Полтавщині зіграла так звана Решетилівська школа, яка зосередила всі види промислів, – вишивання, килимарство, ткацтво, лозоплетіння. Формування у Полтаві вже згадуваної артілі ім. Лесі Українки дала змогу згуртувати кращих творчих майстрів вишивального промислу в організоване виробництво. Воно допомогло розширити асортимент – рушники, скатертини, доріжки, декоративні подушки, вироби для дітей, традиційні чоловічі сорочки «чумачки», «українки», блузки жіночі.

Народні майстри, що працювали в художніх артілях, зберігали і продовжували кращі традиції народної вишивки. Старожили з Решетилівки розповідали про приїзд торговельної делегації з Америки у 1934 р. в артіль ім. Клари Цеткін з метою ознайомитися з технологією виконання вишивок, аби переконатися, чи ці прекрасні вишивки створюють селянки, ручна це робота чи машинна.

Доречно нагадати: історія решетилівського вишивального промислу започаткована від 1905 р., коли в Решетилівці було відкрили пункт вишивальниць-надомниць, а через рік – школу-майстерню. У 1911 р. на виставці в Петербурзі решетилівські вироби були відзначені золотою медаллю. Продукцію решетилівських майстрів становили переважно вишиті ткани вироби, килими.

У 1922 р. на основі промислу створена артіль «Червона зірка» з трьома цехами – ткацьким, килимарським і вишивальним, яка у 30-х роках реорганізована у фабрику ім. Клари Цеткін. Знаменним в історії народної творчості решетилівського краю виявився 1936 р., коли вишивальниці, килимарниці промартілі ім. Клари Цеткін на першій Українській виставці народного мистецтва продемонстрували кращі вироби свого художнього хисту. Того року майс-

трині-вишивальниці понад 5 місяців працювали у м. Києві над виготовленням перших гобеленів в Україні. Вони виткали дивовижні гобелени за картинами художників-фахівців Михайла Дерегуса та Гаврила Пустовійта.

Для підготовки кваліфікованих кадрів управлінню в справах мистецтва було доручено організувати майстерні-школи у: Дігтярях Чернігівської обл. – килимарську і ткацьку; Петриківці Дніпропетровської обл. – декоративного малювання; Клембівці Вінницької обл. – вишивальну, килимарську; Скобцях Київської обл. – вишивальну, килимарську, а на Полтавщині в Решетилівці – килимарську і вишивальну; Опішному – керамічну. До роботи інструкторами в цих майстернях залучили кращих майстрів народної творчості.

Сьогодні традиції вишивального промислу продовжує Решетилівський художній професійний ліцей. Діє власний музей, де експонуються кращі випускні кваліфікаційні роботи учнів і майстрів. Вони увібрали в себе все найкраще, що створив народ і зумів передати мовою художніх образів. У них переплетені радість та любов до праці людини, туга і печаль, мужність і гордість. Вироби викладачів і учнів експонуються на художніх виставках у країні й за кордоном.

1.2. Типологія вишитих виробів

Вишивка здавна становить найпоширеніший вид оздоблення тих чи інших виробів. Вона виконує різноманітні функції, з-поміж яких важливу роль відіграють естетична, пізнавальна, комунікативна, святкова, символічна функції, а також зорове передання інформації від покоління до покоління, від творця до творця.

Всі вишиті вироби за призначенням розподіляють на чотири групи.

Перша група – вишивка одягу (носильне вбрання). Це давня слов'янська традиція, що набула особливого розвитку в Україні в XVIII- XIX ст. Упродовж віків визначилися сталі принципи розміщення вишивки на натільному, нагрудному, поясному, верхньому одязі, головних уборах та взутті.

Вишивці головних уборів – стрічок, хустин, капелюхів, шапок – притаманне оригінальне композиційне вирішення (світлина 1).

Вишивка сорочок (чоловічих і жіночих) вирізняється логічністю розміщення, особливим багатством вишивальних технік. Ще на початку виникнення сорочці приписували чарівну силу; з нею пов'язано чимало звичаїв, обрядів. Її наділяли магічними символами-знаками, щоб була захисницею здоров'я, оберегом людини.

Світлина 1. Головні убори з вишивкою

Світлина 2. Сорочки з вишивкою білим по білому

Світлина 3. Сорочки з вишивкою вохристо-коричневими нитками

Світлина 4. Сорочки з вишивкою сіро-чорними нитками

Світлина 5. Сорочки з вишивкою світло-голубими нитками

Багатючі художні засоби вишивального мистецтва Полтавщини. Серед них – використання для вишивок, окрім білих ниток з безліччю відтінків сірого, вохристого, блакитного кольорів і фарбованих природними барвниками – дубовою та вільховою корою, ягодами бузини, шовковиці тощо.

Зауважуючи характер тонального звучання, професор Є. Антонович виокремлює п'ять основних груп полтавської білої вишивки.

До найпоширеніших належать вишивки:

- виконані лише білими нитками переважно такими техніками, як лиштва, виколування, вирізування (світлина 2);

- вишивки сорочок, в яких за домінуючого білого кольору мотиви, настили на мережці вишиті вохристо-коричневими нитками; продумане зіставлення цих ниток з білими надає орнаменту золотистого відтінку (світлина 3);

- вишивки з уведенням у біле тло сірих, з різними відтінками, ниток, зрідка чорних (світлина 4);

- від середини ХІХ ст. поширенням стало вкраплення до білих вишивок світло-голубуватих ниток (світлина 5);

- від кінця ХІХ ст. усе частіше у складних візерунках обрамування окремих мотивів зернові виводи вишивались червоними нитками (світлина 6);

- поширеним був і так званий полуботківський взір (у геометричному орнаменті переважали блакитні, білі й коричневі нитки) (світлина 7).

Світлина 6. Сорочки з вишивкою червоними нитками

Вишивка нагрудного одягу – прамоспинного, приталеного, короткого, з рукавами і без них – розміщена вертикальними смугами на полях, проймах; горизонтальними – внизу полів, спинки і рукавів (світлина 8).

Вишивка поясного одягу – запасок, спідниць також своєрідна група одягу (світлина 9).

Вишивка кожухів розташовувалась широкими горизонтальними смугами внизу на рукавах, у нижній частині кожуха та вертикально на правій полі, а в кожухах з відрізною спинкою вишивали смуги на спині, біля розрізів кишень та рукавах (світлина 10).

Вишивна верхнього плечового одягу – свит – розміщувалась на спині, полях, рукавах тощо.

Друга група – вишивка рушників, фіранок, порт'єр тощо.

Вишивка рушників – найпоширеніша типологічна група. Зображені на рушниках ромби, розетки, квадрати символізували сонце, землю, рослини, їм поклонялись як явищам, що дають життя, оберігають від різних бід, страждань. Розміщення вишивки й добір кольорів ниток залежать від узору та регіональних особливостей.

Для рушників Полтавщини характерний рослинний орнамент (світлина 11), в основу якого покладено так зване дерево життя; на краях рушників виконували рослинним орнаментом обвідки, а краї оздоблювали плаховим закінченням. Рушники вишивали переважно так званими рушниковими швами (заповненнями), нитками червоного кольору.

Світлина 7. Сорочки з вишивкою полуботківським взором

Світлина 8. Корсетки з вишивкою

Світлина 9. Поясний одяг (спідниці-плахти, спідниці) з вишивкою

Світлина 10. Кожухи з вишивкою

Світлина 11. Рушники Н.Бабенко «Пташина сім'я», «Пташина розмова»

Світлина 12. Ламбрекен з вишивкою «Маки»

Світлина 13 . Комплект серветок «Маки»

Світлина 14. Комплект серветок «Соняшники»

Фіранки віконні оформляють вишивкою з усіх чотирьох сторін, але можна розміщувати вишивку й у верхній чи нижній частині або посередині фіранки.

Порт'єри та ламбрикени прикрашають вишивкою суцільною смугою чи окремими елементами врозкидку (світлина 12).

Третя група: столова білизна – скатертини, скатерки, серветки різного призначення.

Вишивка скатертин розміщена: в центральній площині та каймі з чотирьох боків; лише по каймі; окремими елементами. Колірове вирішення залежить від орнаменту й техніки вишивки.

Вишивають також **скатерки-комплекти** – скатерка чи доріжка і 6 або 12 серветок (світлина 13, 14).

Четверта група: постільна білизна – покривала, підзори, підодіяльники, наволочки. Візерунки на них розміщували суцільною смугою чи окремими елементами (світлина 15).

Вишивка на наволочках розташована переважно з одного боку на прошвах. Іноді вишивку розміщують у двох або чотирьох кутах.

Вишивка – мистецтво всенародне, в якому через віки пронесена і збережена колективна художня пам'ять. Вишивка як вид народного мистецтва живе, розвивається, збагачується новими аспектами. Сьогодні вишивка – висока культура орнаменту, колориту, унікальне, споконвічне і завжди молоде мистецтво, що стверджує розвиток графічної, живописної культури народу.

Світлина 15. Простирadlo «Квітова фантазія»

1.3. Матеріали, інструменти та пристрої для вишивання

Полтавська вишивка з давніх-давен вирізняється багатством технік і ювелірністю виконання. Характерну особливість становить поєднання у різноманітних композиціях технік вишивання: лиштви (точної гладі) з мережками, «виколками», «солов'їними вічками», «ретязем», «вирізуванням». Техніка виконання отримала назву від вигляду: «гладь» – гладенька поверхня, яка утворюється внаслідок рівномірного, чітко паралельного накладання стібків; «вирізування» – ажурний квадратик вирізується і з'являється ажурна, прозора техніка; «виколку» здійснюють методом виколування голкою в одне місце за рахунком ниток та ін.

Для виконання різних технік вишивки використовують інструменти – набір голок, п'яльця, наперсток, ножиці, сантиметр, виколку, лінійку, а також матеріали – тканини всього асортименту, вишивальні нитки.

Голки. Для вишивання потрібно мати 6-7 голок різної товщини і довжини відповідно до щільності й товщини тканини. Тонкими голками вишивають на маркізеті, батисті, крепдешині, шифоні; середніми за довжиною і товщиною – на льняних і бавовняних тканинах; великими – на грубій тканині, зокрема вовні. Бажано, щоб голка мала видовжене вушко. Крім того, голки повинні бути настільки гострими, аби не пошкоджувати тканину. Зберігати їх потрібно у сухих місцях з метою запобігання корозії.

П'яльця – це пристосування для натягування тканини під час вишивання. Їх виготовляють з дерева або пластмаси, вони мають круглий діаметр 20–40 см з висотою обручів 1,5–2,0 см. Відомі п'яльця квадратні, настільні, з освітленням, п'яльця-рамки.

Круглі (або овальні) п'яльця складаються з двох кілець; на менше кільце накладається канва і затискається зверху іншим, більшим кільцем (рис. 1). Якщо ж тканина менша від п'ялець, до неї пришивають допоміжну тканину. Тканину у п'яльцях натягують рівномірно, аби нитки переплетення не перекошувалися. Ці п'яльця можуть бути пластмасовими й дерев'яними, їх розміри варіюються від 10 до 30 см. Є круглі п'яльця, зроблені у такий спосіб, що після закінчення роботи їх можна застосовувати як рамки для готового виробу. Внутрішнє кільце цих п'ялець виготовлене з пластмаси, а зовнішнє – з прогумованого матеріалу з дизайном «під дерево». Канва натягується, вишивається робота, надлишки тканини закріплюються зі зворотнього боку, а готову й уже оформлену вишивку вивішують на стіну за петельку, що є на п'яльцях.

Невелика вага таких п'ялець дає змогу використовувати їх у будь-якому місці – кріслі, за столом, у дорозі. Проте натяг тканини у процесі їх застосування швидко втрачається, у зв'язку з чим доводиться підтягувати канву знову й знову. Крім того, вони незручні для вишивання великих робіт, коли необхідно часто пересувати п'яльця з одного місця на інше, що може спотворювати вже вишиті хрестики. Ще один мінус – деформація самої канви в місцях затискання, де хрестики можуть виходити нерівними, що значно погіршує зовнішній вигляд роботи. «Заломи» можуть залишитися на тканині навіть після прання готового виробу.

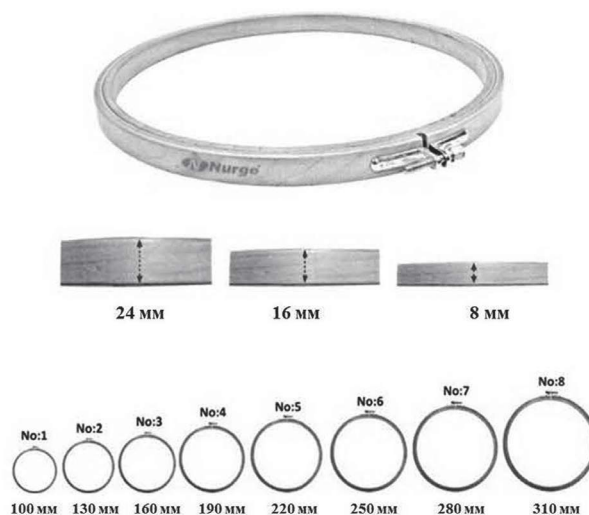

Рис. 1. Круглі п'яльця

а) п'яльця-рамка із круглими планками

б) п'яльця-рамка зі затискачами-кліпсами

в) п'яльця-рамка розсувна

г) п'яльця-рамка із пропилюваннями на планках
Рис. 2. П'яльця-рамки

П'яльця-рамки – більш складніша конструкція, зазвичай виготовлена з деревини (рис. 2). За формою вони переважно квадратні або прямокутні з різними розмірами, до прикладу 30х30 см, 30х45 см, 30х60 см. Тканину закріплюють на рамці з двох боків – зверху і знизу.

Існують такі різновиди:

Рамка з чотирьох планок – двох круглих і двох квадратних (рис. 2, а). Тканину для вишивання пришивають або закріплюють до смужок щільної тасьми, прибитої до круглих планок, і натягують, накручуючи на ці планки.

Рамка з кліпсами. Розміри від 30х15 до 60х30 см – канву до неї закріплюють з допомогою спеціальних затискачів (рис. 2, б). Кліпси фіксують тканину з двох боків, що дає змогу рівномірно натягнути тканину за всією довжиною. Існує однак недолік: згодом кліпси можуть трохи розтягуватися і натяг тканини послабиться.

Розсувна п'яльця-рамка. Розмір рами можна регулювати за висотою (наприклад, від 7 до 60 см). У ширині розмір рамки не змінюється (рис. 2, в).

Рамка з чотирьох планок, з яких дві протилежні мають тонке пропилювання, куди і вставляються краї тканини (рис. 2, г). Закріплюють тканину гвинтами, розташованими на рамці.

Перевага п'яльця-рамок, полягає в тому, що є те, що тканина не втрачає форму, менше забруднюється, робоча поверхня на тканині більша, що дає можливість вишивати великі картини. Проте вага таких п'яльця більша від традиційних. Недоліком є і відсутність бокового натягу канви, тому її теж доводиться іноді підтягувати. Для сильного натягу, перш ніж приступити до роботи потрібно притягнути тканину нитками до бічних стійок.

П'яльця Q-SNAP – належать до «рамкових»: їх основу становить прямокутна рамка зі затискачами-кліпсами, які фіксують тканину з усіх чотирьох сторін (рис. 3). Затискачі

Рис. 3. П'яльця Q-SNAP

за довжиною практично дорівнюють довжині планки, що допомагає рівномірно натягнути канву за всією довжиною. Такі пластикові рамки значно легші за дерев'яні. Форма рами переважно квадратна. Розміри – від 15 до 43 см.

Перший недолік таких п'ялець – невеликий формат рамки; у процесі роботи над великою вишивкою надлишок канви заважає вишиванню (в цьому випадку радять підколювати її голками або шпильками). Другий полягає в тому, що згодом кліпси слабшають і недостатньо добре натягують тканину або ж тканина ковзає по пластику.

Стаціонарні П'яльця. їх встановлюють на столі перед вишивальницею, звільняючи майстрині обидві руки (рис. 4). Під час роботи одну руку можна розташувати над вишивкою, а іншу – під нею, аби полегшити передавання голки з руки в руку. Часто такі п'яльця комплектують зі спеціальним оснащенням – лампочками чи лупами.

Станок для вишивання – це пристрій з метою утримувати вишивку в потрібному місці й положенні, щоби звільнити руки майстрині для більшої зручності у процесі вишивання. Станки є: підлогові (рис. 5, а); диванні (рис. 5, б); настільні (рис. 5, в).

Наперсток – пристосування, яке використовують з метою полегшити протягування голки через тканину та захисту пальців рук від поранення. На поверхні наперстка є невеликі заглиблення, що запобігають зісковзуванню голки. Існують наперстки різних розмірів, з дном і без дна. Наперсток з дном використовують під час пошиття легкого одягу й білизни, а також у процесі вишивання, виконання аплікації тощо, а без дна виготовлення верхнього одягу. Найзручнішими вважають наперстки з нержавіючої сталі.

Рис. 4. Стаціонарні п'яльця

Рис. 5. Станки для вишивання

Добирають наперсток, який відповідає товщині середнього пальця правої руки: він повинен щільно прилягати до пальця, але не стискати його. Під час роботи наперсток надівають на середній палець, а голку тримають великим і вказівним пальцями так, щоб її вушко впиралося у наперсток.

Ножиці мають бути малих і середніх розмірів, бажано зі загнутими кінцями. Застосовують їх для підрізання й обрізання ниток тканини і вишивальних ниток. Леза ножиць повинні щільно змикатися і бути гостро наточеними.

Сантиметрова стрічка призначена для встановлення точних розмірів вишивки на тканині.

Виколка – металеве або дерев'яне шило, необхідне для створення дірок у тканині під час виконання низки технік, у тому числі «солов'їних вічок», довбанки.

Калька – прозорий папір (паперова калька) чи тонка тканина (полотняна калька) для знімання копій з малюнків і узорів, де голкою виколують візерунок (наскрізні проколи).

Вишивальні матеріали. По-перше, основа – тканина, на котрій вишивають (полотняна, лляна, вовняна домашнього виготовлення, батист, маркізет, плис, плюш, шовк фабричного виробництва); по-друге – матеріал, яким вишивають (нитки ручнопрядені – конопляні, лляні, вовняні й нитки фабричного виготовлення – заповоч, гарус, зсукані вовняні нитки, шовк, муліне, металеві золоті, срібні нитки а також корали, перли, коштовне каміння, бісер, металеві пластинки – «лелітки», гудзики).

Тканини. Вишивати можна на будь-якій тканині з різним переплетенням ниток. До прикладу, на тканині з полотняним переплетенням доцільніше виконувати вишивку з лічбою. На тканинах з непотняним переплетенням ниток вишивають за допомогою канви чи малюнка. Для вишивок за малюнком послуговуються матеріалами з гладенькою поверхнею. Орнамент на гладеньку поверхню переносять через кальку контурним швом ниткою іншого кольору або через копіювальний папір штриховою лінією.

Жіночі блузки, хустки, чоловічі сорочки, дитячий одяг виготовляють з маркізету, шовку, шифону, напівлляних і синтетичних тканин.

Для скатертин, рушників, порт'єр, панно, постільної білизни використовуються лляні й вовняні тканини.

Бавовняні тканини виробляють з текстильного бавовняного волокна, яке виготовляють з однорічної кущової рослини – бавовнику. Тому тканини міцні, легкі, їм притаманні високі гігієнічні властивості. Бавовняні тканини виробляють майже всіма видами переплетень, але для вишивки найбільше застосовують бавовняні тканини полотняного переплетення, щоб легше рахувати нитки. На тканини з непотняним переплетенням ниток візерунок для вишивки наносять за допомогою трафарету. Найчастіше вишивають на однотонних тканинах – це ситець, батист, маркізет, шифон, майя тощо.

Лляні тканини виготовляють з волокон однорічної рослини – льону. Вони вирізняються значною міцністю, теплопровідністю, гігроскопічністю, зносостійкістю та значним зминанням. У вишивці застосовують і чистолляні, і напівлляні тканини з умістом віскозного, капронового, лавсанового, бавовняного волокна, вироблені полотняним переплетенням. Поширеними для вишивки є такі лляні тканини, як бортовка, чистолляні сурові, білі та напівбілі полотна, напівлляні білі й напівбілі полотна, мішкови́на, вишивальна тощо.

Вовняні тканини виробляють чистововняними та напіввовняними, тобто з умістом інших натуральних, штучних і синтетичних волокон. Ці тканини мають високі гігієнічні властивості, зносо- і формостійкість, гарний зовнішній вигляд. Виробляють їх з різними видами

переплетення, але для вишивки застосовують тканини полотняного переплетення. З вовняних тканин виготовляють сукні, костюми, пальта, шарфи, хустки. Поширені для вишивки чисто-вовняні та змішані камвольні хусткові тканини, платяні тканини, сукна, драпи і под.

Шовкові тканини виробляють з тонких ниток коконів шовкопряда. Вони вирізняються м'якістю, високою драпірувальністю, пружністю, розтягом, гігроскопічністю та ін. Під час обробки варто враховувати, що вони сипучі, гладенькі, ковзкі, проколюються голкою. У вишивці застосовують також натуральні, штучні й синтетичні крепові та напівкрепові шовкові тканини – шифон, крепдешин, креп- жоржет, атлас, віскозний і ацетатний шовк, нейлон, капрон.

Нитки. Існують вишивальні нитки різних видів. Вибираючи нитки для вишивання, доцільно передусім перевірити, чи не линяють вони, бо інакше перше ж прання зіпсує готову річ.

Для вишивання на крепдешині, маркізеті, батисті й інших тонких тканинах використовують муліне або шовкові нитки. Так, шовкові нитки добре фарбуються і мають надзвичайно яскраві та насичені тони. У вишиванні можна використовувати природний і штучний шовк. Однак тут потрібно враховувати не лише вид тканини, а й техніку вишивання. Скажімо, за вишивання нитками штучного шовку з ворсистою поверхнею ворсинки ще більше розпушуються і надають готовій вишивці оксамитного вигляду.

Муліне у дві-три нитки і тонку нитку волічки застосовують під час вишивання на тонкій шерстяній тканині, шовковому полотні тощо.

Золотими нитками послуговуються для виготовлення державних відзнак.

Бісером різної форми та кольору і лелітками (блискучими металевими кружечками, пофарбованими у різний колір, з маленькою дірочкою посередині для закріплення ниткою на виробі) прикрашають одяг та інші вироби.

Муліне виробляють з бавовняної пряжі гребінного прядіння. Нитки муліне випускають однакової товщини у вигляді мотків завдовжки до 25 м. Нитками муліне вишивають візерунки на тонких бавовняних, льняних, шовкових і вовняних тканинах.

Вишивальний шовк виробляють із шовку-сирцю. Випускають його у 9 та 16 складень торговельних номерів 13, 18, 33, 65, 75. Вишивальний шовк і натуральний, і штучний – застосовують для оздоблення тонких бавовняних, шовкових та вовняних тканин.

Відомі різні класифікації ниток. Одна з них – за типом волокон.

Віскозні нитки – найм'якші, найблискучіші, причому найміцніші. Сучасні виробники пропонують величезну колірну гаму віскозних ниток, які також вважаються найдовговічнішими, оскільки чудово витримують регулярне прання. Зауважимо, про те що їх не можна використовувати для прання з відбілюванням. Стандартний розмір таких ниток – «сорок». Для вишивання дрібних деталей ідеально підійдуть віскозні нитки за номером 60.

Поліестерові нитки також хорошої якості, хоча їх колірна гама бідніша ніж у віскозних. Перевага поліестерових ниток – у високій міцності, здатності витримувати відбілювання. Ще одна важлива якість таких ниток – це еластичність: вони легко розтягуються під час шиття й так само легко набувають попереднього вигляду. Стандартний розмір виробництва поліестерових ниток – № 40.

Металеві нитки застосовують для створення певних спеціальних ефектів і особливої текстури. Є три види таких ниток, які різняться за зовнішнім виглядом: нитки можуть бути перекрученими, плоскими й обмотаними. Для виробництва будь-яких металевих ниток використовують фольгу. Обмотані нитки (на виробництві поліестерову нитку обмотують фольгою) найпоширеніші. Вони забезпечують гарну поверхню вишивки – гладку, блискучу. Проте необ-

хідно контролювати роботу: нитки не дуже гнучкі, рухаються важче, можуть перекручуватися, що призводить до появи вузликів. Найчастіше використовується № 40.

Бавовняні нитки мають практично матове покриття, майже не блищать, тому їх часто використовують з метою створення різних ефектів. Вони добре переносять часте прання, але такі нитки не можна відбілювати.

Для ручної вишивки послуговуються різними видами ниток – це муліне, золоті нитки, ірис, шовк, всілякі типи вовняної пряжі, тонкі катушкові бавовняні, лляні. Красиві та якісні нитки мають насичений колір, шовковистість, не скручуються в процесі вишивання. Найпопулярніші бренди імпортного муліне – DMC, Anchor і Madeira. Не так давно з'явилися й нитки муліне Belka.

Фірма «Gamma» для виробництва бавовняних вишивальних ниток використовує 100% єгипетську мерсеризовану бавовну і європейські барвники. Палітра кольорів широка – понад 600 кольорів і відтінків. Фірма виробляє також металізовані нитки, так званий металік.

Нитки для вишивання DMC належать до найпопулярніших і перевірених часом видів. Компанія DMC почала виготовляти муліне близько 200 років тому. Сьогодні, палітра муліне DMC становить 500 відтінків. Нитки для вишивання DMC мають стійкий до вигорання й линяння яскравий колір, вони шовковисті й не сплутуються під час роботи.

Основні вимоги до якості всіх вишивальних ниток – вони повинні бути рівними та міцними.

Муліне DMC бавовняне – це бавовняні нитки, оброблені подвійною мерсеризацією. Вони мають винятковий блиск, не вицвітають і не линяють у процесі прання. Склад: 100% бавовна; моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м.

Муліне DMC меланж – меланжеве муліне. Virізняється особливим фарбуванням ниток, за якого колір рівномірно переходить від темних тонів до світліших. Склад: 100% бавовна; моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м. Виробник – Франція.

DMC Light Effects – мерехтлива колекція ниток муліне (металізоване муліне). Склад: 100% поліестер; моток – зі 6 ниток, які легко розділяються, завдовжки 8 м.

DMC Color Variations – муліне «Color Variations» (муліне з мінливим кольором). Воно ідеальне для створення унікальних кольорних ефектів у вишивці. Кожен моток становить комбінацію 3–4 відтінків бавовняного муліне DMC. Поєднуючи в одній вишивці DMC Color Variations і відповідні відтінки бавовняного муліне, можна домогтися дуже красивого ефекту. Така техніка особливо придатна для невеликих мотивів і бордюрів. Склад: 100% бавовна; моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м.

DMC Satin Thread – муліне DMC Satin Thread. Це сонячна сяюча нитка, виготовлена зі штучного шовку. Завдяки DMC Satin Thread вишивка виглядає ефектно, їй притаманне шляхетне сяйво шовку. Муліне дуже зручне у роботі: нитка легко ковзає через тканину, не плутається й рівно лягає. Склад: 100% поліестер; моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м.

DMC Pearl Cotton Balls. Унаслідок подвійної мерсеризації, розчісування ниток і обробки вогнем муліне DMC Pearl Cotton Balls має гарний блиск. Нитка м'яка, шовковиста, під час роботи не плутається. Склад: 100% бавовна; моток – зі однієї нитки завдовжки 80 м.

COSMO № 25 – класичне бавовняне муліне COSMO №25 з неперевершеною м'якістю і легкістю у роботі. Склад: 100 % бавовна; моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м. Виробник – Японія.

Меланж COSMO «Seasons». Назва серії «Пори року» («Seasons») відображає зміну сезонів у природі. Відмінна риса «Seasons» – це те, що ними легко можуть користуватися ручодільниці-початківці. Склад: 100% довговолоконистий єгипетський бавовник вищої якості;

моток – зі 6 ниток завдовжки 8 м.

Компанія **Crescent Colours** виробляє високоякісні бавовняні нитки для вишивання, які зафарбовують секційно.

Crescent Colours Hand Dyed Floss – бавовняні нитки для вишивання високої якості. Пофарбовані секційно. Склад: 100% бавовна; моток – зі 6 ниток завдовжки 4,5м. Виробник – США.

Компанія **Dinky-Dyes** виготовляє нитки для вишивання, пофарбовані вручну. В їх асортименті – бавовна та шовк секційного фарбування. Нитки Dinky-Dyes створюють ефект плавного кольорового переходу, відблисків і переливів кольору, що надають вишивці особливого шарму.

Dinky-Dyes Silk Threads – високоякісні шовкові нитки для вишивання ручного фарбування. Склад: 100% шовк; у мотку – 6 ниток завдовжки 8м. Виробник – США.

Американську компанію **Kreinik Mfg** заснували у 70-х роках ХХ ст. Джері Крейник, фахівець у галузі хімічної промисловості та його дружина Зстель. Чоловіку – дизайнерові вдалося створити інноваційну продукцію, яка зайняла вагому нішу в індустрії товарів для рукоділля й творчості. Поява ниток для вишивання Kreinik, що переливали всіма кольорами й відтінками започаткувала новий напрям у вишивці. Нитки Kreinik можна застосовувати в ручній, і в машинній вишивці. Їх використовують фахові дизайнери, досвідчені майстрині й початківці, художники з текстилю в усьому світі.

Kreinik Very Fine Ns4 Braid – металізована нитка для вишивання. У використанні зручна, оскільки м'яка й пластична. Склад: 100% поліестер; у мотку – одна нитка завдовжки 11м. Виробник – США.

Aran group Mettler понад 150 років належить до законодавців у розвитку виробництва зі швейних і вишивальних ниток.

Прозора мононитка Transfil №70 – прозора нитка з високим розривним навантаженням. У вишивці використовують з метою пришивання бісеру. Склад: 100% поліамід; у мотку – одна нитка завдовжки 200 м. Виробник – Німеччина.

Американська компанія **Rainbow Gallery** вважає, що вишивальницям не варто обмежуватися звичними бавовною й вовною, а можна послуговуватися шовковими стрічками, пухнатою ангорою, що сяє металіком.

Wisper (мохерові нитки для вишивання) – надто тонка, пухната вовняна пряжа. Прекрасно підходить для вишивки пухнатих тварин. За бажання, щоби створити більший об'єм, після закінчення вишивки її можна розчесати. Склад: 70% мохеру, 30% нейлону; моток – з однієї нитки завдовжки 18,3м. Виробник – США.

Petite Treasure Braid (металізовані нитки для вишивання). Нитка має три шари металевого оплетення, внаслідок чого стає значно міцнішою. Вона не перетирається у процесі вишивання та надає виробові мерехтливого блиску. Склад: 55% поліестер, 45% віскоза; у мотку – одна нитка завдовжки 22,8 м.

Nordic Gold (металізовані нитки для вишивання) – Nordic Gold, що в перекладі означає «скандинавське золото». Ці нитки мають дуже гарний блиск. Склад: 52% металізований поліестер, 48% нейлон; моток – з однієї нитки завдовжки 22,8 м.

Arctic Rays Color. У своєму складі нитки мають прозорі волокна, які надають вишивці легкість. Склад: 100% нейлон; у мотку – одна нитка завдовжки 7,3 м.

У вишивці часто застосовують металізовані нитки люрекс, алюніт, плющенку, зі сріблястим або золотистим блиском.

Перш ніж приступати до праці потрібно робоче місце забезпечити необхідними інстру-

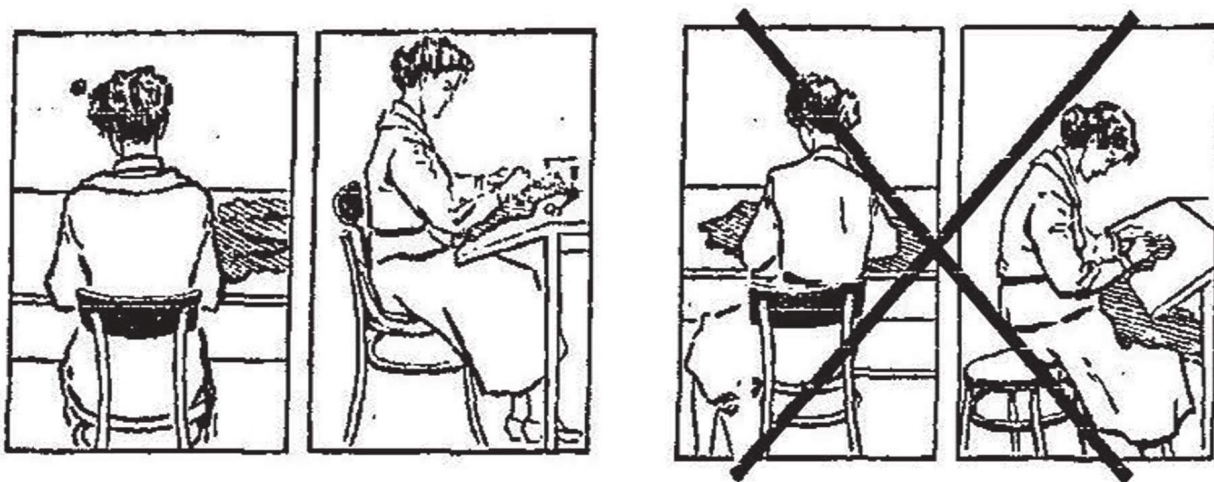

Рис. 6. Положення корпусу тіла під час вишивання: а) правильне; б) неправильне

ментами та матеріалами, а також одягнути робоче вбрання. Світло має падати на тканину зліва. Сидіти треба прямо, не згинаючи спину, причому спертися на спинку стільця так, щоб відстань від очей до виробу становили 25-30 см. Під ногами має бути стілець 20-25 см заввишки (рис. 6).

Вишивати потрібно вимитими руками, у добре провітреному приміщенні за достатнього денного чи електричного освітлення. Через кожну годину необхідно відпочивати. Під час вишивання варто дотримуватися правил користування гострими інструментами.

Робота з голками й булавками передбачає:

- вишивання з наперстком;
- зберігання голки та булавки у визначеному місці (спеціальній коробці, подушечці тощо); не можна залишати їх на робочому місці, в жодному випадку не брати голок, булавок у рот;
- не використовувати іржаві голки;
- прикріплення викрійки і тканини гострими кінцями булавок у напрямі від себе.

Під час роботи з ножицями потрібно:

- зберігати ножиці у певному місці (коробці);
- класти ножиці зімкнутими вістрями від себе;
- передавати ножиці кільцями вперед, тримаючи за зімкнуті леза;
- завжди користуватись справними інструментами.

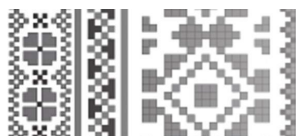
У процесі виконання волого-теплових робіт необхідно:

- не залишати увімкнену в мережу електропраску без нагляду;
- вмикати і вимикати праску сухими руками;
- ставити праску на азбестову, мармурову або керамічну підставку;
- стежити за нормальним станом праски;
- вимикати праску лише за вилку;
- обов'язково стояти на гумовому килимку під час прасування у приміщеннях з бетонною підлогою;
- після закінчення роботи вимкнути праску.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. З якого періоду відомий український вишивальний промисел?
2. Дайте визначення українській народній вишивці.
3. Що засвідчує побутування вишивки на теренах України в давні часи?
4. Розкажіть про осередки вишивання в нашій країні – колишні й теперішні.
5. Чим вирізняється вишивальний промисел Полтавщини?
6. На які групи розподіляють вишиті вироби за призначенням?
7. Охарактеризуйте загалом типологію вишитих виробів.
8. Ґрунтовно проаналізуйте матеріали, інструменти й пристрої для вишивання.

Розділ 2 УКРАЇНСЬКИЙ ВИШИТИЙ РУШНИК

Легенда Полтавщини

Було це дуже давно, коли зродилися кришталеві сльози-намистинки, які росую в народі зуться, коли пташки до сонечка літали та щоранку тією росую вмивалися.

Жила тоді в одному селі мати, і мала вона трьох красенів-синів. Працьовиті були вони, і люди їх поважали. Одного лише хлопці не вмiли – вишивати як їх ненька. Сядуть біля неї, коли з усім упораються, та й кажуть:

– Ви, матусенько, шийте та вишивайте, пісню співайте, а ми подивимось, як народжують-ся у ваших руках квіти та птахи.

Горнулася мати до синів і такі мудрі слова їм говорила:

– Долю я вам кожному вишию, а пам'ять про себе в рушниках залишу, то ж бережіть їх.

Багато вишила мати за своє життя рушників і всі між синами розділила. Даруючи, навчала:

– Сини мої, мої голуби! Пам'ятайте навiк прохання своєї неньки. Куди б не їхали, куди б не йшли, а рушник в дорогу беріть. Хліб у нього загортайте та людей пригощайте. Хліб на рушнику життя величає, здоров'я береже.

Та життя людини швидко минає. П омерла старенька мати. Осиротіли сини. Поховали неньку, а на могилі рушник білий прослали, щоб вітер порох на неї не трусив.

Правду кажуть чи ні — та чутка про те диво й понині ходить: переповідають, що на тому рушникові квіти через три дні розцвіли. Хто вишив їх, ніхто не знає. Лише вітер про те розповідає і просить вишити рушник на згадку.

Записав *Микола Зінчук* у с. Млинівці
від Ніни Рихлик (1940 р.н.) у 2008 р.

2.1. Походження українського рушника

Український рушник... Стелиться ніби дорога. Вабить наче вічність. Зачаровує мов пісню. Вишитий рушник з давніх часів є однією з національно-специфічних прикмет України: він і нині символізує чистоту почуттів, глибину безмежної любові до дітей, щедро простелений близьким і далеким друзям, гостям. Очевидно, саме через це українці й зараз зберігають як реліквію, пам'ять, давні домоткані рушники, з великою неохотою передаючи їх у музеї та приватні колекції.

Рушник в українській культурі (український традиційний рушник) – це прямокутний шматк лляного чи конопляного полотна, що має на кінцях, а часто і на всьому полі різноманітні вишиті або виткані композиції, які відображають світогляд та звичаї предків, несуть інформацію про їхнє буття.

Іван Гончар з Черкащини, який колекціонував геніальні за глибиною образи і орнаменти-ки рушників – чи не з усієї України, показуючи їх та розказуючи про їхню суть, зазначав, ніби мимохіть: «Рушники – то рушники, від слова «руки», бо те полотно до рук брали завжди: і коли хліб- сіль подавали, і коли в дорогу виряджали».

Як зазначає мистецтвознавець В. Данилейко «рушники» є художньо- образними рушіями людського світу. Це знали наші прапрудки – творці рушників. Старші люди із нашої минувшини порівнювали, наприклад, кілкові рушники із двома білими на півстіни-розкриллями-крилами жар- птахів. Це знали древні заводії звичаїв нашого народу, коли всі свої обрядові дії супроводили рушниками і запровадили ці рушникові супроводження у всій багатомільйонній масі в тисячах літ мешканців Причорномор'я й Наддніпрянсько-Придунайського Придонського краю, що вони й досі живуть хлібом-сіллю на рушниках! Це знали ті ж полтавські майстри-ні-рушникарки, коли покривали площини рушникових полотнищ «гілками», «кущами», «квітами» й «листям»... Вони, ті вишивальниці, знали, навіщо ткали, білили й вишивали (та й досі вишивають) ці дивовижні магістралі українського духу, викольоровували і розстелили їх по всій планеті, як візитні картки нашої ментальності...» [16, с. 48].

Найширше використовували рушник у весільному обряді. Етнолог Софія Терещенко зафіксувала на початку ХХ ст. на Звенигородщині Черкаської обл., що під час весілля рушники використовували близько 20 разів.

Найбагатша культура вишиваних рушників спостерігається у Середній Наддніпрянщині – регіоні, який справедливо називають серцем України.

Для того, щоб вишиття рушника, треба було докласти чимало зусиль та праці, передусім – це прядіння ниток і ткання полотна. Рушник вважали святою річчю, до нього ставились з надзвичайною повагою. Тому для вишивання брали найтонше, найбіліше, найкращої якості полотно, купували дуже дорогі червоні нитки. На давніх полтавських, київських, чернігівських рушниках домінує червоний колір, натомість у вишитті сорочок, до прикладу, червоні нитки застосовувалися значно менше.

Для вишивання рушника з рослинним візеунком, брали шмат цілого полотна (ні в якому разі – не зшитого) і накладали на старе вишиття. Олов'яною ложкою, вуглинкою або іншим способом перетирали, переносили узор на новий рушник. Полотна на рушники за довжиною брали стільки, щоб було кратне людському зростові. Справді, подільські рушники найчастіше короткі – 150-180 см, київські, черкаські, деякі полтавські – 300-350 см, окремі рушники сзавдовжки 450-550 см.

У багатьох місцевостях жінки вишивали у цілковитій тиші, спокої, таємно, щоб ніхто не бачив їхньої роботи, на противагу існуючому в літературі описі вечорниць, де дівчата збирались вишивати. Можливо таке спільне вишивання й було, проте не рушників, оскільки рушник – річ глибоко сакральна.

Кожен кінець рушника починали вишивати знизу вгору, за таким самим принципом, як виготовлялись ткані рушники. Ніколи не залишали один кінець, аби вишивати окремі елементи.

Що давніші рушники бачимо у музейних збірках, то більше переконаємось: вишиття наносили передусім не заради краси, а для сакрального наповнення, ритуального призначення. Такі рушники часто мають асиметрію у виконанні кінців: вона зразу не кидається у вічі, але за детальнішого розгляду розбіжності вражають. Це засвідчує, що кінці рушника люди свідомо позначали.

Дерево життя, Світове дерево, Дерево роду, Дерево, Квітка, Вазон – усе це наукові та народні назви центрального символу в українському вишитті, зокрема рушниках. Дерево символізує загалом Космос з усіма його проявами. Сягаючи корінням глибин витоків, воно розвивається в могутній прямий стовбур (вісь Всесвіту) з кроною, спрямованою вгору. Дерево – це безсмертя, нескінченність Життя, його розмаїття. Воно об'єднує минуле, сучасне, майбутнє і простір. Умовно Дерево можна розподілити на три частини – коріння, стовбур і крону, які співвідносяться з трьома світами: долинним (підземним); земним; горішнім (небо).

Іконографічно Дерево життя зображують квітучим. Квіти символізують сьогоденне людське життя, бруньки – зародки майбутніх поколінь, а плоди – людські діяння, різноманітні у значущості для цивілізації. Дуже часто обабіч Дерева зображують багато дрібних елементів неоднакового розміру та форми. Дерево завжди має яскраво виражену центральну верхню квітку, що символізує вогонь життя, який палає постійно, не згасаючи.

Найчастіше Дерево вишивають таким, яке проростає із «вазона» чи горщика. Це символічне зображення Дерева роду. Зазвичай у нього непарна кількість гілок, унаслідок двобічної симетрії та єдиної центральної квітки. Проте існують винятки, коли такі Дерева вишивають з парою квіток угорі. Найпростішим є зображення Дерева з трьох гілок, відоме ще здавна і знайдене на кераміці трипільської культури. Дерево ніколи не копіює конкретну рослину, її листя, квіти чи плоди. Це завжди узагальнений образ, у якому все символічно. Багато мотивів та орнаментів подають схематично маленькі дерева, що чергуються за кольором, інколи – конфігурацією, розміром. Це відгомін давнього культу рослин, дерев, який був у наших предків. Проте окремі рослини все-таки впізнаються, навіть спеціально так вишиваються, що кожному зрозуміло. До рослин, які дуже часто супроводжують рушникові композиції, належать виноград, дуб, лілея і под.

Рушники з вишитими зображеннями голубів, півнів, коней були своєрідними оберегами, що захищали людину від злих сил. Вагоме значення мала й кольорова символіка: червоний – любов, жага, світло, боротьба; чорний – смуток, нещастя, горе, смерть; зелений – весна, буяння, оновлення, життя.

Солярні знаки, схематичні фігури Сонця, Берегині, вишиті на рушниках також засвідчують глибоку шану наших пращурів до Сонця, Матері. Крім того, вишивання як національна традиція сприяло формуванню у дівчат і жінок терпіння, відчуття краси. Дівчина мала вишивати милому сорочку, хустину, весільні рушники, адже вишитий своїми руками одяг був одним із головних показників працьовитості юнки.

Усі важливі події в житті нашого народу традиційно пов'язані з різними видами декоративних рушників.

Коли будували хату, то для панування у ній був добробуту і затишку, сволюки підіймали на рушниках, а відтак їх віддавали як символ вдячності майстрам.

У деяких регіонах України існував звичай: колодязникові, що завершив копати криницю, господар дарував нову сорочку, відро та рушник. Перш ніж вітати гостя з далекої дороги за столом, господиня вішала йому на плече чистий рушник-утирач і зливала з кухлика на руки прозору воду з криниці.

Рушник і сьогодні залишається символом доброзичливості й гостинності, на ньому підносять дорогим, шановним гостям хліб-сіль. Ці рушники у зв'язку з різним призначенням вирізнялися фактурою тканини і розмірами, візерунком, кольором, структурою й особливістю вишивки. Донині й у весільному обряді рушник є головним атрибутом. Ця традиція відроджується не лише в селах, а й у містах. Рушниками пов'язували старостів, якщо на заручинах доходили згоди. Викуп молодой подавали на рушнику. Наречену й дружок на дівич-вечорі, коли відбувався обряд прощання з дівуванням, також обв'язували рушниками. Батьки нареченої благословляли молодих іконами на спеціальних рушниках, зустрічали їх з церкви хлібом-сіллю на рушнику. Під час вінчання рушником зв'язували руки молодим, бажаючи взаєморозуміння, щасливого і довгого подружнього шляху. На рушник ставали молоді під час вінчання; дівчина на посаг мала вишити 15-20 рушників. Весільні обряди різнилися навіть у найближчих селах, але рушник завжди був у його центрі.

На рушник приймали новонародженого. Для цієї щасливої події вишивали спеціально призначений рушник. Довгим рушником-наміткою жінки покривали голову, чоловіки в'язали рушники як пояси. Молода дружина прикрашала рушниками інтер'єр. Рушниками в сільській оселі й донині прикрашають сімейні світлини, портрет Т. Шевченка, картини «Тарас Бульба», «Козак Мамай» та ін.

Існували й подарункові рушники, їх дарували родичам і друзям. Жінка намагалася вишити для коханого чоловіка найкращий, найнеперевершений рушник. Під час проводів до армії рушниками обвішували молодих хлопців, бажаючи цим самим щасливої служби та благополучного повернення додому.

Першоосновою сучасного рушника було полотно-обрус, яке у зв'язку з тим, що виготовлялося руками і широко використовувалося в побуті, стали називати «ручник», а згодом «рушник». Для наших далеких предків він був насамперед, елементом одягу, вузлик, де зберігався хліб, скатертиною і оздобою оселі, а також необхідним хатнім побутовим предметом. В охайній господі на видному місці висіло кілька рушників різного призначення. Отже, перш ніж стати художньо-естетичним предметом, рушник був ужитковим атрибутом. Відповідно до тих функцій, які він виконував, йому давали й назви (рис. 7).

Утиральник. Цей рушник мав кілька видів – для обличчя, рук, ніг, у західних регіонах він мав назву «утирач».

Стирок мав також неоднакове призначення, окремими були рушники для посуду, столу і лав.

Пі окутний і кілковий слугували для декоративним оздобленням інтер'єру. Головне їх призначення полягало в облямуванні ікон, що зазвичай вивішували на покутті. Тому цей рушник і називали «покутний», «наобразник», «божничок». Якщо вшановується пам'ять, відмічається ювілейна дата, то портрет дорогої людини також прикрашається рушником.

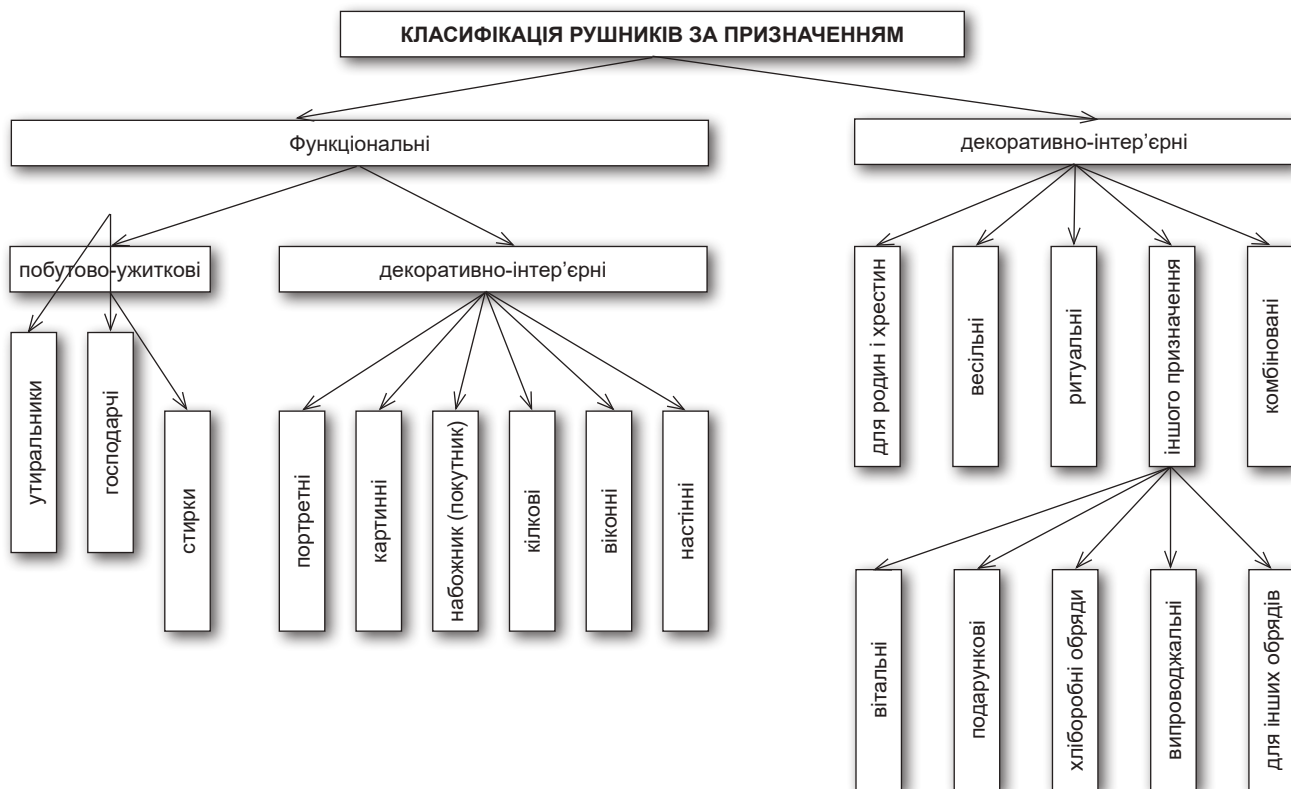

Рис. 7. Схема класифікації рушників за призначенням

2.2. Полтавський вишитий рушник

Як уже зазначалося, один із найдавніших і найвживаніших образів – символ Дерева життя. На рушниках, вишитих у різних регіонах, цей орнамент має безліч варіацій, але символіка візерунка залишається незмінною. Зображення такого Дерева по вертикалі умовно розподіляють на три зони: верх – небо, стовбур – земля, низ – корінь, потойбічний світ, а по горизонталі зіставляють з чотирма сторонами світу

схід, захід, північ, південь. Три і чотири дають у сумі 7 (сім днів у тижні, сім нот, сім кольорів у спектрі). Три помножене на чотири дорівнює 12 (місяці, години, сузір'я). Отже, маємо справу з поетичним образом, з міфологічними, магічними цифрами.

Дерево – це також і символ роду, де кожна гілочка, кожна квіточка позначає близького чи далекого родича. Всі разом квіти є втіленням родоводу певної людини. Українці завжди пам'ятали й шанували предків, цінили родині зв'язки. Таку думку підтверджує народна пісня, записана В. Данилейком на Полтавщині [16, с. 48]:

*У полі калина,
У полі червона,
Хорошенько цвіте.
Ой роду наш красний,
Роду наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
Бо багацько нас є.
Що перший цвіточок –
То ж рідний батенько
Хорошенько цвіте.
Що другий цвіточок –*

*То ж рідна матінка
Хорошенько цвіте.
Що третій цвіточок –
То ж рідненький братик
Хорошенько цвіте.
Четвертий цвіточок –
То ж рідна сестриця
Хорошенько цвіте.
Червона калина –
то ж наша родина
Хорошенько цвіте.*

На полтавських рушниках ХІХ ст. у гаптування вплітається мотив винограду, виноградної лози, нерідко малюнок доповнюють пишними квітами. Техніка виконання цих вишивок – імітація технік золотого шитва «в прикріп» і «за лічбою», які виконані золотими та срібними нитками – сухозлотицею. Доктор мистецтвознавства, професор Т. Кара-Васильєва називає цю техніку «рушниковим полтавським швом».

«Брокарівський стиль» – ціла епоха в українському вишивальному мистецтві, хоча на Полтавщині він не мав значного поширення. Серед майже 600 рушників, що зберігаються в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського, лише зрідка трапляються вироби, на яких зображена «брокарівська троянда». Полтавські рушники переважно оздоблюють іншими розкішними рослинними орнаментами – це і дерево життя, і вазон з квітами, і характерні для України загалом калина, суниця, ружа. Єдине, на чому позначився вплив «брокарівського стилю», – техніка виконання. Усі вироби кінця ХІХ – початку ХХ ст. виконані хрестиковою вишивкою, а традиційні полтавські техніки були дещо призабуті.

За розмірами рушники є дуже маленькими, маленькими, середніми, великими, дуже великими (монументальними) (рис. 8).

Маленькі рушники завширшки від 24–30 см і завдовжки 1,5–2,0 м. Проте на Західній Україні трапляються зовсім маленькі рушнички, які місцеві мешканці називають «наїконники», «наобразники», «божнички». Їх призначення – обгортання окладів ікон, що тримають у руках у процесі церковних ходів, інших ритуальних дійств, обрядів, наприклад, під час вінчання.

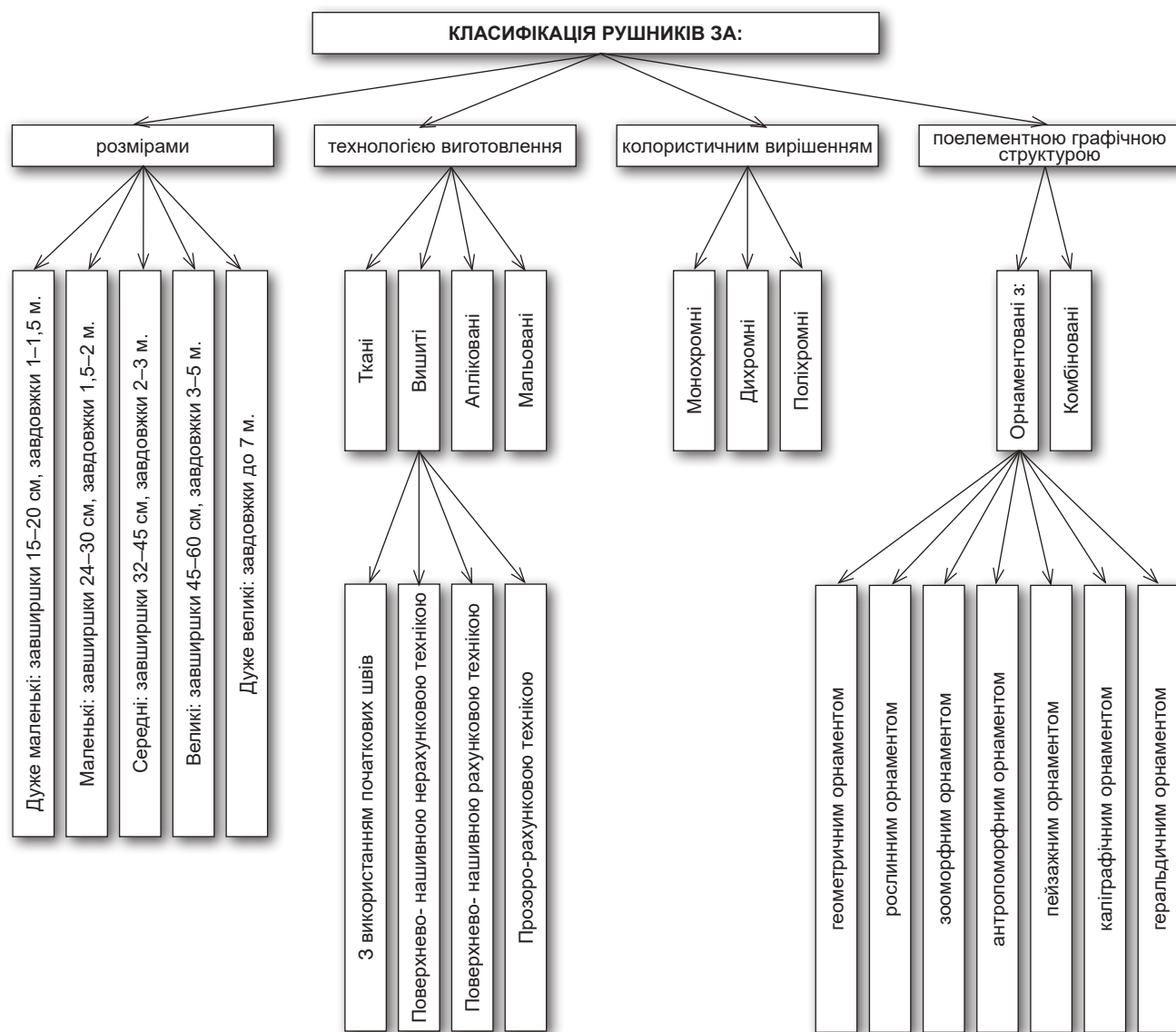

Рис. 8. Схема класифікації рушників

Оскільки дослідники переважно вважають середніми найбільше представлені декоративні рушники останнього 200-річного періоду, то, перемірявши значну їх кількість, отримаємо такі результати: ширина коливається від 32 до 45 см; довжина – від 2 до 3 м.

Відповідно великими варто було би називати рушники завширшки 45-60 см і завдовжки 3-5 м, які трапляються значно рідше від середніх, але характерні для Полтавщини, Чернігівщини, Сумщини, частково для Київщини та Черкащини.

У літературі нерідко згадуються й дуже великі (дуже довгі) рушники аж до 7 м. За прадавньої доби, такі рушники використовували в обрядових діях зі священними деревами. Згодом, за християнської доби (подекуди й дотепер) – також у ритуалі поховання. Останнім часом подібні рушники часто виготовляють для прикрашання інтер'єрів офіційних установ, зокрема з нагоди святкування визначних подій, ювілеїв, проведення масових громадських зібрань чи мистецьких заходів тощо. Такі рушники називають монументальними, хоча для дефініції до-

цільніше було б визначення «рушникові панно».

Нагадаємо, що українська громада з давніх-давен сповідувала морально-етичні норми, згідно з якими все, що вважалося найдорожчим, найсвятішим, – хліб, немовля, ікону, – не дозволялося брати «голими» руками, для цього послуговувалися рушником (обрусом, убрусом, наміткою) або чистим полотном.

Дуже маленькі рушнички-стрічки мають такі розміри: ширина 15- 20 см, довжина 1,0-1,5 м. Оскільки орнаментування подібних рушників найчастіше виконують діагонально до ниток основи полотна, отже, і до довжини виробу, то нерідко їх називають «скосяки».

За винятком дуже маленьких і дуже великих рушників, в усіх інших відношення довжини до ширини коливається в межах 6,6-8,0 м, тобто в середньому наближається до магічного числа 7. Семикратна пропорція візуально сприймається найгармонійнішою, тому рушники саме з таким відношенням розмірів можна зарахувати до класичних. Якщо відношення розмірів сторін полотна рушника понад 7, то рушник можна вважати вузьким, а менше 7 – широким.

Тканини для стародавніх рушників виготовляли з природних матеріалів рослинного походження, – льону, конопель, а зі середини ХІХ ст. до них додалась бавовна. Поодинокі для виробів рушникового типу застосовували і тканини зі сировини тваринного походження (сукно, шовк) або ж змішаного типу (рослинно-тваринного походження).

Полотно за товщиною прядива та якістю обробки розподіляли на номери: від 9 (найтовстішого, найгрубішого) до 14. Для рушників зазвичай використовували полотно 10-13 номерів. Вибір зумовлювався як утилітарним призначенням рушника, так і низкою інших матеріально-економічних і художньо-мистецьких чинників.

Полотно рушника можна також характеризувати за ступенем остаточної обробки: небілене (натуральне), відбілене (біле), значно рідше – фарбоване.

Отже, рушники за видом використаного полотна, можна класифікувати як виготовлені зі:

- саморобної (домотканої) або фабричної тканини;
- спеціального рушникового полотна чи тканини загального призначення;
- сировини природного (рослинного, тваринного, змішаного) виду або штучного (хімічного, синтетичного) походження з конкретизацією кожного виду;
- натурального небіленого, відбіленого чи фарбованого полотна;
- груботканого, звичайного або тонкого (серпанкового) полотна.

Значно складніше систематизувати види матеріалів, що застосовують

для декорування рушників. У першому наближенні декоруючі матеріали можна розподілити на прядені (сукані) й непрядені. До прядених зараховуємо різні види пряжі, ниток, шнурів. До непрядених – усі інші декоруючі матеріали, які використовували під час вишивання, ткацтва, аплікування, рушникового мереживоплетіння – це металізовані кордові й безкордові нитки, непрядені волокнисті матеріали, бісер, лелітки, тасьма, фарба і под.

Прядені матеріали мають натуральне (рослинне, тваринне, змішане) та синтетичне походження. Використовують різні поєднання зазначених видів сировини. До старовинних видів прядених декоруючих матеріалів належать заплоч (конопляні, лляні чи бавовняні нитки, спеціально оброблені для вишивання), гарус (вовняна та напіввовняна пряжа для вишивання), шовк.

Цікавим і ще недостатньо дослідженим елементом оздоблення рушника є літери. На рушниках ХІХ-ХХ ст., зібраних у різних районах

Полтавщини, а також на рушниках із фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, найпоширеніші літери «Ж», «М», «В», «Х», «А», «Т». Що приховується за

цими літерами, однозначно визначити важко. Це могли бути ініціали автора чи власника виробу, перші літери якоїсь магічної формули – заклинання або молитви та ін. Нерідко на рушниках вишивали уривки з молитов, пісень, до прикладу:

*Оце тая криниченька, що голуб воду п'є,
Оце тая дівчинька, що в жениха є.*

Причому цю ознаку не можна назвати характерною лише для вишитих рушників Полтавщини ХХ ст. Так, на вишивках Черкащини й інших районів України, стверджує дослідниця С. Китова, букви є частим елементом гаптування [43]. Зазвичай літери вишивали в обрамленні різних видів рослинних візерунків: вони або переверті віночками, стеблами рослин, або ж оздоблені пишними квітами. Традиція використовувати літери азбуки взагалі давня. Скажімо, на фрагментах вишивок ХІІ ст., знайдених у Софійському соборі, чітко виділяються літери української абетки.

Зауважимо, що символічне значення має не лише вишитий орнамент рушника. Виконуючи в багатьох обрядах люстральну функцію, сам рушник – біле полотно – постає оберегом і запорукою абсолютної чистоти. Аналогічне символічне значення рушник має і в інших обрядах: народження дитини (загортають у рушник – символ абсолютної чистоти і початку нової дороги, нового життя у цьому світі); весільний обряд (подають рушник, символ цнотливої чистоти; стати на рушник – стати на нову дорогу і йти по нею пліч-о-пліч). Оскільки народження дітей, продовження роду та родючість полів, від яких здебільшого мірою залежало життя, – явище одного порядку, то для досягнення мети виконували споріднені ритуали. Первісний сенс цих ритуалів забутий, адже від часу їхнього зародження минули сотні, а можливо й тисячі років, і лише рушник як обов'язковий атрибут залишився в українській традиційній обрядовості. Він набув значення символу, що увібрав у себе віру, надію, сподівання наших далеких пращурів.

Полтавський рушник у системі народної вишивки вперше представила у науково-мистецькій літературі доктор мистецтвознавства Т. Кара-Васильєва, яка ґрунтовно вивчала декоративно-прикладне мистецтво. Особливий інтерес до полтавської вишивки зумовлений, з одного боку, тим, що в ній спостерігаються найтипівіші ознаки українського народного мистецтва вишивання, а з іншого – вишивка Полтавщини вирізняється своєрідністю, різноманітністю, сповнена особливої декоративної краси.

Особливе місце у вишивці Полтавщини посідають рушники, їх оздоблення має художньо-естетичне значення для всього рушникового мистецтва України. Полтавським рушником притаманний переважно умовний червоний колір, який акцентує на основній ролі рушника в інтер'єрі. На ньому не простежується жодної зайвої лінії, кожен компонент візерунка має певне місце та значення. Рушниковий орнамент, за народним образним висловленням, – співуча мелодія душі, що звучить не лише для слуху й очей, а й для розуму і почуттів.

Рушник був символом щасливої долі й пам'яті про рідний дім, тому найдорожчим подарунком матері в дорогу синові, коли той вирушав у нове життя, ставав вишиваний рушник. Щоб син не відчував самотності на чужині, йому допоможе рушник, бо...

*...на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов*

Ці слова з пісні «Рідна мати моя» на слова полтавця Андрія Малишка відомі з дитинства. Вони хвилюють і вселяють віру, що є на землі місце, де чекають і люблять нас.

Кожен вид декоративно оздоблених рушників – своєрідний дивосвіт. Тому до особливо талановито вишитих рушників підбирають на Полтавщині поетичні, хвилюючі назви: «Мати-Україна», «Мамина пісня», «Стежина в ріднім краї», «Прозорий світанок», «Вечірній серпанок» та ін.

На Полтавщині рушник запишається одним із компонентів художнього оформлення інтер'єру. Це рушники навколо світлин, портретів діячів історії, народної культури, національних героїв, народних картин. Здатності до особливого місця в інтер'єрі побутового простору надає рушникам викінченість їх композицій, внутрішня цілісність, гармонія з оточенням.

У загальній системі інтер'єру рушники як своєрідні прикраси відігравали провідну роль. Полотно, особливості вишивки, її візерунок і композиція, загальний стан рушників, вміння доцільно розвішувати між вікнами, на стінах, над дверима, художньо-декоративне оздоблення садиби тощо – все це характеризувало господарів, їх добробут, естетичний смак, засвідчувало про працьовитість, гостинність, лад і злагоду в сім'ї.

Рушникову творчість особливо розвинена на Полтавщині. До прикладу, в деяких селах Зіньківського району рушники навіть вишивали з двох боків по-різному і вивішували на стіну хати то одним боком, то іншим.

Полтавські рушники вирізняються тамбурною технікою, поєднанням тла і вишивки, отже, червоного та білого кольорів. Неповторні кумачеві рушники, де орнаменти та квітки вишиті білими нитками по червоному тлу. Поряд зі зображенням мотиву Дерево життя, яке символізує Природу- матір, популярні зображення птахів, що означає кохання та щастя. На рушниках бачимо дерево-квітка, вазон із квітами. Контур узору спершу обводять стебловим швом, а відтак поле листків, птахів, квітів заповнюють різними рушниковими швами.

2.3. Рушник національної єдності

В Україні 2007 р. проводилася Всеукраїнська культурно- мистецька й суспільно-політична акція «Рушник національної єдності». Ця акція отримала гарячу підтримку не лише в майстрів народної вишивки, а й у пересічних громадян України.

Рушник національної єдності – це полотно завдовжки 9 м і завширшки 75 см, яке знайшли в с. Мухалі Хмельницької обл. За словами співкерівника проекту Тамари Степаненко, воно живе, тому що виткане руками жінки із вирощених нею конопель, политих дощем, овіяних вітром, напоєних сонцем. Коли на нього наносили вишивку руками, він набуває великої сили оберегу. Ного вишивали на громадських засадах понад 500 кращих майстринь народної вишивки з 24 областей України.

Світлина 16. Рушник національної єдності у Решетилівці, 2007 р.

Світлина 17

Візерунок розробили науковці, історики, художники. На ньому зображений наймогутніший для всієї України символ – Дерево життя, ескіз якого створила заслужений художник України, голова Черкаського осередку спілки майстрів Олександра Теліженко (з 1991 до 2009 рр.). Кожна його часточка має символічне значення, відбиває світогляд українців, розуміння ролі нашої нації в житті людства.

Перш ніж «завітати» до нас, рушник побував у Херсонській та Запорізькій обл. На Полтавщині рушник зустріли мешканці Решетилівки – відомого осередку народного ткацтва, килимарства й вишивки. Майже всіх посадовців області й майстрів народного мистецтва можна було побачити за вишиванням (світлина 16).

Другий етап акції відбувся у Музеї українського рушника Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, де до творення рушника долучилися студентки II і III курсів факультету технологій та дизайну. Очолили це дійство колишні ректор університету академік В. Пащенко, декан факультету технологій та дизайну професор В. Титаренко, завідувач кафедри професійної освіти, доцент Н. Алік, асистент Ю. Срібна (світлини 17, 18).

Світлина 18. Рушник національної єдності у Музеї українського рушника Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, 2007 р.

2.4. Рушник Полтавської родини

На Національному Сорочинському ярмарку в садибі Хіври 15 серпня 2008 р. відбулася презентація обласної культурно-мистецької акції «Рушник Полтавської родини».

Вишивальниці Карлівського, Миргородського, Решетилівського, Семенівського, Чутівського районів, м. Полтави й студенти факультету технологій та дизайну Полтавського державного педагогічного університету проходили реєстрацію, облаштовували стіл для вишивання. Ярмаркову площу прикрашала виставка вишиванок любительського об'єднання майстрів народної творчості при Карлівському районному Будинку культури «Господарочка» (керівник Т. Смородінова) і студентів факультету технологій та дизайну Полтавського педагогічного університету ім. В.Г. Короленка (керівник Н. Алік).

Народні майстри і художники творили рукотворні дива, одним з яких став вишитий український рушник – духовний символ, зрима пісня українського народу. Полотно для рушника віднайшли у скрині жінки з Великих Будищ, що на Диканьщині, Євдокії Яхно, яка виткала його багато років тому разом із матір'ю. Ескіз для рушника розробили викладачі кафедри образотворчого мистецтва Полтавського педуніверситету Віктор і Олександр Бабенки під орудою лауреата Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, кавалера ордена Княгині Ольги III ступеня Надії Бабенко.

Першими рушник Полтавської родини вишивали: автор ескізу Олександр Бабенко; член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслужений працівник культури України Віктор Фурман; Заслужений майстер народної творчості України, світовий майстер з вишивки (м. Сеул, Корея) Надія Вакуленко та її діти Юлія і Олександр (магістр педагогічної

Світлина 19. Студентки факультету технологій та дизайну за вишиванням рушника Полтавської родини (с. В. Сорочинці, 2008р.)

Світлина 20. Майстрині-вишивальниці (с. В. Сорочинці, 2008р.)

освіти); член Національної спілки художників України Лариса Пілюгіна та її донька Наталія Дмитренко (Пілюгіна); Григорій Кисіль та його донька Ірина; завідувач кафедри теорії та методики технологічної освіти педуніверситету Валентина Титаренко; завідувач кафедри професійної освіти Наталія Алік; майстри виробничого навчання Ольга Клітна, Наталія Нагорна, Оксана Різник; студенти факультету технологій та дизайну Людмила Калапіщак, Юлія Максименко, Ярина Малик, Юлія Остроушко, Віра Позняк; учителі Великосорочинської середньої школи Лариса Кухарук і Валентина Проскура; члени любителського об'єднання майстрів народної творчості «Господарочка» на чолі з Тамарою Смородіною; народні майстри з Карлівського і Семенівського районів та ін. (світлина 19, 20).

Отже, у добру мистецьку путь, рушник Полтавської родини:

*Рушник на щастя і на долю, і на пам'ять,
Рушник в безсмертя, вічність і-в життя!*

2.5. Найбільший цільний рушник України, вишитий вручну

У межах святкування Дня міста 23 вересня 2012 року, відбувся парад «Полтава вишивана». Участь у параді вишиванок взяли понад 3 тис. осіб. Серед учасників параду – навчальні заклади, творчі колективи Полтави, представники районів міста.

Колона полтавців у вишиванках рушила у ходу від Соборного майдану до Театральної площі. Парад «Полтава вишивана» очолила молодь міста із вишитим рушником «Полтавської родини» – шедевром рукотворного мистецтва, який зберігається у краєзнавчому музеї міста.

Ведучі святкового заходу нагадали присутнім, що перед початком дійства на сцені біля обласного Драматичного театру імені М. Гоголя студентки III–IV курсів факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка на очах полтавців та гостей міста закінчували вишивати рушник, який мав стати найдовшим цільним вишитим вручну в Україні. Зробити останній стібок на вишитому полотні надали можливість мерові Полтави Олександрові Мамаю. Після цього представник Книги рекордів України виміряла роботу і підтвердила, що полтавці встановили рекорд. Довжина найбільшого цільного рушника, вишитого вручну становила 7 м і 10 см (світлина 21, 22).

Світлина 21. Найбільший цільний рушник України, вишитий вручну (м. Полтава, 2012 р.)

Світлина 22. Диплом Національного реєстру рекордів України (м. Полтава, 2012 р.)

Ректорові Полтавського національного педагогічного університету професору Миколі Степаненку належить ідея вишити найдовший рушник в Україні. Автор ескізу – викладач кафедри образотворчого мистецтва Олександр Бабенко, керівник проекту – декан факультету технологій та дизайну професор В. Титаренко. Вишивали рушник студенти IV курсу – Інна Гиря, Анна Горюн, Анастасія Дорохіна, Дар'я Ільченко, Яна Касяненко, Юлія Кобяко, Аліна Ковшик, Катерина Колоколова, Валентина Кравченко, Дарія Левченко, Оксана Лисенко, Катерина Малущенко, Катерина Мусійко, Лідія Охріменко, Оксана Примакова, Наталія Редька, Катерина Семенова, Наталія Совгіря, Ольга Степанова, Наталія Чуйко та студенти III курсу – Габрієлла Галамбош, Анастасія Карпенко, Богдана Панчішко. Нині унікальний витвір мистецтва зберігається в Музеї народних художніх промислів університету.

Майже всі полтавські рушники, що збереглися дотепер мають 150–200 років, виконані нитками червоного кольору – це найдавніший оберіг: вогонь і кров, наш рід. Багато красивих рушників, виконаних на високому художньому рівні, створила лауреат Державної премії імені Т.Г. Шевченка, заслужений майстер народної творчості України Надія Бабенко. В творчому доробку майстрині їх понад 100.

2.6. Парад вишиванок

Колектив викладачів та студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка брав участь у 5-ому Всеукраїнському фестивалі «Парад вишиванок – 2013», що відбувся з нагоди 22-ї річниці Дня Незалежності України 24 серпня 2013 р. у Києві, організатором якого була громадська організація «Столичні ініціативи».

Двадцять возів із чудо-птахами, розміром 3,5x4 м у супроводі делегацій з усіх областей України пройшли від музейного комплексу «Мистецький Арсенал» до майдану Незалежності.

У складі делегації Полтавщини налічувалося 60 осіб, у тому числі викладачі й студенти факультету технологій та дизайну на чолі з деканом професором В. Титаренко. Традиційні вишиванки білим по білому демонстрували професор А. Цина, доценти І. Савенко, П. Кузьменко, асистент Ю. Срібна, завідувач лабораторії інженерної та комп'ютерної графіки М. Маджара,

Світлина 23. Учасники «Параду вишиванок – 2013» (м. Київ)

Світлина 25. Учасники Всеукраїнського фестивалю «Парад вишиванок – 2014» (м. Київ)

Світлина 24. Переможниця конкурсу за кращу дитячу вишиванку Олександра Срібна

студенти І. Гиря, А. Горюн, А. Єлісєєв, Я. Кочура, Г. Гапамбош, Б. Панчішко, В. Калюжний, Ю. Тристан та інші (світлина 23).

Чоловічі та жіночі вишиванки виконали студентки групи ТД-42.

У конкурсі за кращу дитячу вишиванку виборола перше місце п'ятирічна полтавка Олександра Срібна (світлина 24). Сукню для доньки виконала у традиційній для Полтавщини техніці білим по білому («біллю») мати Олександри – викладач кафедри теорії та методики технологічної освіти факультету технологій та дизайну Ю. Срібна.

Всеукраїнський фестиваль «Парад вишиванок» – унікальна й уже традиційна акція, що не має аналогів. У серпні 2014 р. вона відбулася вшосте. Святкова хода, в якій мали змогу взяти участь усі бажаючі, об'єднала різні регіони України і підтримала національні традиції. У День Незалежності України центральними вулицями Києва відбулася хода «Параду вишиванок», з кількома тисячами представників усіх регіонів країни, в тому числі й Полтавщини (світлина 25).

Представники кожного регіону України приїхали до Києва в День Незалежності, щоб здійснити ходу вулицями столиці в традиційних костюмах, прикрашених вишиваними орнаментами, притаманними саме їх місцевості.

Захід розпочався ще 23 серпня. Офіційне відкриття Всеукраїнського фестивалю «Парад вишиванок» відбулося о 12 год. на Софійській площі. Організовувалися конкурси «Презентація українського весілля», вишиванок і традиційного весільного вінка. У заповіднику «Софія Київська» діяла виставка українських рушників та скринь із музейних фондів і приватних колекцій, виставка конкурсних весільних короваїв, виставки та майстер-класи народних майстрів.

Отже, учасники «Параду вишиванок – 2014» 24 серпня вранці зібралися на Подолі й сформували колону з делегаціями міст-учасників. Святкова хода розпочалася з Контрактової площі й пройшла Андріївським узвозом до Софії Київської. Тут відбувся фінал конкурсу «Презентація українського весілля» та святковий концерт.

2.7. Творчий проект з технології виготовлення українського рушника

1. Розробка технічного завдання

Технічне завдання – вихідний документ для проектування та конструювання художньо-естетичного виробу – рушника.

Призначення українського рушника

Українські вишиті рушники віками посідають особливе місце у житті українців. їм належить дуже відповідальна роль у житті людей, оскільки вони, як уже згадувалось, вважаються старовинними оберегами родини.

Окрім святкового, обрядового значення, українські вишиті рушники мають і практичне призначення. Назва рушника залежить від сфери застосування та призначення. Для посуду та столу рушник називають стирком, рук та обличчя – утирачем, весільних церемоній – весільним, сватів – плечовим. Українським вишитим рушникам притаманне символічне значення, оскільки вони слугують образом освяти початку або закінчення будь-якої справи.

Вимоги до конструкції рушника

З огляду призначення, функцій, використання, рушник має бути оригінальним і відповідати призначенню. Під час виготовлення рушника потрібно використовувати лише ті кольори, які гармоніюють, що забезпечить оригінальність виробу.

Перед вишиванням рушника потрібно вибрати техніку вишивки і скласти композицію. Для рушника надаються техніки «мережка» та «косий хрестик». Композиція виробу не має бути занадто громіздкою і не повинна містити багато різних малюнків. Формування композиції розпочинають із визначення симетричного розміщення зображень та розташування на виробі. Щоб створити враження гармонійної рівноваги необхідно вивчити окремі форми і згрупувати їх воедино, вилучаючи деталі, які відвертають увагу від сприйняття головного. Вагоме завдання – акцентувати на виразності форми вишивки.

Вимоги до матеріалів для виготовлення рушника

Основним матеріалом для вишивання є тканина, скажімо, полотно ляне, бавовняне, шовкове. Вибрану модель вишиватимуть на тканині для вишивання. Крім того, до головних матеріалів для вишивання належать нитки і найкращі з них – муліне. Перед вишиванням варто перевірити, чи не линяють нитки, оскільки після прання виріб може втратити зовнішній вигляд.

Під час вибору тканини для вишивання необхідно звернути увагу на міцність тканини, її здатність до розтягуватися, не зминатися.

У процесі створення малюнка необхідно враховувати розміри майбутнього рушника, його призначення. Спочатку малюнок розробляють на папері, а відтак переносять на тканину. Існує декілька способів цього процесу: перший – за допомогою копіювального паперу; другий – наметування (папір приметують за контуром малюнка до тканини, а потім відривають, отримують пунктирну лінію малюнка); третій – «припорох» (у папері за контуром малюнка роблять проколи, а згодом прикладають папір до тканини, проводять по ній валиком зі синькою, а на тканині залишаються крапочки, зафарбовані у синій колір).

Враховуючи призначення виробу, необхідно вибрати тканину з достатньою повітряпроникністю, що захищає від пилу та бактерій, має мінімальну масу, приємна на дотик, без шкідливих чинників на організм людини.

Тканина рушника повинна легко пратися та прасуватися, забезпечувати зручність і комфорт.

Зразок 1

Зразок 2

Зразок 3

Зразок 4

Зразок 5

Світлина 26. Зразки-аналогі для аналізу

2. Розробка технічної пропозиції

Технічний проект (технічна пропозиція) – це набір документів і специфікацій, які описують конструкцію. Основою для технічного проекту є технічне завдання. Без технічного проекту неможливо приступати до розробки системи.

Аналіз зразків-аналогів рушників

Зразок 1. Святковий рушник, виконаний технікою «косий хрестик» на полотняній тканині. Оздоблений в'язаними вставками. Орнамент – рослинний і тваринний. Розмір – 50x150 см.

Зразок 2. Обрядовий рушник, виконаний технікою «мережка» на лляній тканині. Низ рушника оздоблений торочками. Орнамент – геометричний. Розмір – 50x150см.

Зразок 3. Подарунковий рушник, виконаний техніками «косий хрестик» та «мережка» на тканині для вишивання. Низ рушника прикрашений торочками. Орнамент – рослинний. Розмір – 50x300 см.

Зразок 4. Весільний рушник, виконаний технікою «косий хрестик» на тканині для вишивання. Низ рушника оздоблений торочками. Орнамент рослинний і тваринний. Розмір – 50x300 см.

Зразок 5. Подарунковий (іменний) рушник, виконаний технікою «косий хрестик» на тканині для вишивання. Низ рушника з мережкою «одинарний прутик». Орнамент – рослинний, тваринний та геометричний. Розмір – 50x150 см.

Щоб детально й конструктивно проаналізувати побудову зразків, використовуємо порівняльну таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз конструкції зразків-аналогів

№ з/п	Вимоги до конструкції	Характеристика ступеня втілення вимогу зразках				
		Зразок 1	Зразок 2	Зразок 3	Зразок 4	Зразок 5
1	Матеріал для вишивання (тканина)	+	+	+	+	+
2	Матеріал для вишивання (нитки)	+	+	+	+	+
3	Відповідність призначенню	+	+	+	+	+
4	Габаритні розміри виробу	+	+	+	+	+
5	Складність виконання	–	–	+	+	+
6	Надійність роботи у виробі	+	+	+	+	–
7	Відповідність вимогам пропорційності форми і ліній (вимогам дизайну)	–	+	+	+	+
8	Естетичний і оригінальний вигляд	+	+	+	+	+
9	Технологічність виготовлення деталей	+	+	+	+	+

Ґрунтовно проаналізувавши зразки-аналоги визначаємо майбутню конструкцію рушника (табл. 2).

Таблиця 2

Визначення майбутньої конструкції рушника

№ з/п	Вимоги до конструкції	Зразок, в якому вимогу реалізовано найкраще
1	Матеріал для вишивання (тканина)	Зразок 3,4,5
2	Матеріал для вишивання (нитки)	Зразок 1,2,3,4,5
3	Відповідність призначенню	Зразок 1
4	Габаритні розміри виробу	Зразок 3,4
5	Складність виконання технік	Зразок 3
6	Надійність роботи у виробі	Зразок 1,2,3,4
7	Відповідність вимогам пропорційності форми та ліній (вимогам дизайну)	Зразок 3
8	Естетичний і оригінальний вигляд	Зразок 3
9	Технологічність виготовлення деталей	Зразок 1,2,3,4,5

Потім оцінюємо якість зпроектованого виробу й обраних зразків-аналогів. Для цього використовуємо формулу оцінки якості зразків-аналогів:

$$K_n = K_{id.} - K_{відх. макс.},$$

де K_n – коефіцієнт якості питомого виробу;

$K_{id.}$ – ідеальний коефіцієнт виробу (теоретичний)=1;

$K_{відх. макс.} = 1/v$, де v – кількість урахованих позитивних вимог;

Коефіцієнт максимально можливий ($K_{max.}$) розраховується:

$$K_{max.} = K_{id.} - 1/C,$$

де C – загальна кількість вимог.

Отримані результати зафіксуємо у таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінка якості зразків-аналогів і зпроектованого виробу

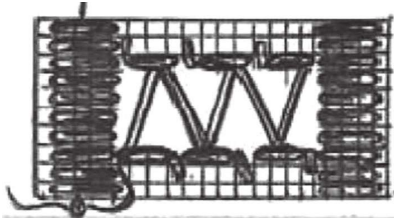
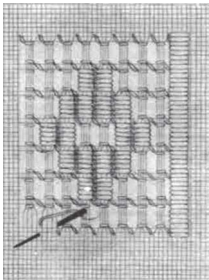
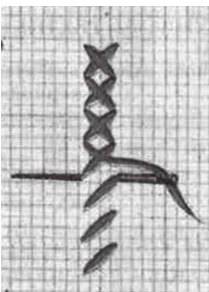
Вид виробу	Коефіцієнт якості
Зразок 1	0,78
Зразок 2	0,89
Зразок 3	1,0

Зразок 4	1,0
Зразок 5	0,89
Спроектований виріб	1,0
Максимально можливий коефіцієнт якості	1,0

Подальший етап роботи – аналіз методів технологічної обробки деталей та їх з'єднань у зразках-аналогах (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз технології виготовлення виробу

№ з/п	Назва деталей, які обробляють	Ескізне зображення конструкції деталей та їх з'єднань	Зразки-аналоги, в яких використовуються
1	Обробка низу виробу		Зразок 5
2	Мережка «Прутик з настилом»		Зразки 2, 3
3	Косий хрестик		Зразки 1, 3, 4, 5

Висновок за технічною пропозицією

Внаслідок здійсненого аналізу зразків-аналогів можна дійти висновку. Розглянуті рушники відповідають призначенню. Крім того, вони доступні з огляду технології виготовлення. Використані у зразках техніки вишивки надають виробам естетичного, привабливого вигляду. Зразком-прототипом для подальшого проектування вибираємо модель 3, як одну з доступних і виразних за технікою виконання.

Черговим етапом проектування є створення ескізного проекту. Його результатом буде розроблений ескіз майбутнього зразка рушника з точним описом зовнішнього вигляду.

Ескізне проектування

Вишивання – довготривала клопітка робота, що потребує терпіння і врівноваженості. Важливе значення має правильний підбір тканини: її міцність, здатність не розтягуватися, не зминатися. Для вишивання обираємо тканину із полотняним переплетенням ниток, щоб можна було легко розрахувати кількість ниток.

Невід'ємний компонентом для вишивання – правильний підбір ниток. Для роботи використовують нитки білого, червоного та чорного кольорів. Застосовуватимуть такі техніки вишивки: мережка «одинарний прутик», «прутик з настилом» та «косий хрестик». Мережкою «роздвоєний прутик» закріплюватимуть підігнутий край рушника. За периметром виробу буде вишито орнаментальні фрагменти «косим хрестиком» та мережкою «прутик з настилом».

Кінцевий етап – прання та прасування. Прати вишиті речі треба дуже обережно, щоби фарба на кольорових виробих не полиняла та не пошкодити ажурну вишивку («прутик з настилом»).

Габаритні розміри рушника – 50x300 см.

4. Розробка технічного проекту

Основу вихідних даних для створення малюнка рушника та розмірні характеристики визначають:

- масштабність: з метою найпереконливішого та виразнішого передання художніх особливостей елементів сюжетного зображення застосовують масштаб зменшення для зображення орнаментів;
- центральна частина рушника: вона не заповнена сюжетним і орнаментальним зображенням;
- загальний характер ритмічної будови композиції: криволінійні мотиви рослинних орнаментів (рис. 9), зображення Дерева життя (рис. 10);
- ритмічне чергування лілей, оскільки ритм слугує основою орнаменту;
- розміри рушника: 50x300 см.

Світлина 27. Зовнішній вигляд рушника

Рис. 9. Схема для вишивання рослинного орнаменту

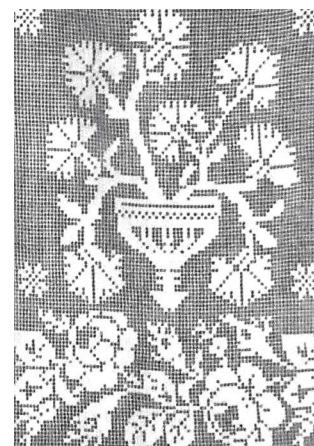

Рис. 10. Схема для виконання мережки «прутик з настилом»

5. Розробка робочої документації

Визначення витрат матеріалів на виріб – рушник

Таблиця 5

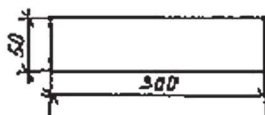
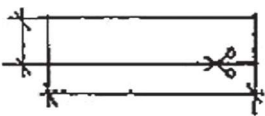
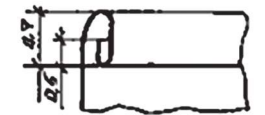
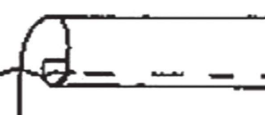
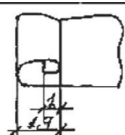
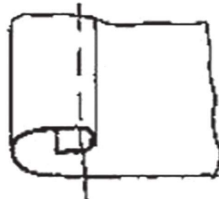

Специфікація виробу

№, з/п	Найменування деталей	Кількість	Матеріал	Розміри, см
1	Полотно рушника	1	Тканина для вишивання	50x300
2	Нитки	30	Муліне білого червоного чорного кольору	

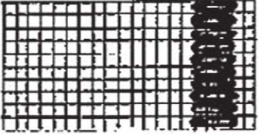
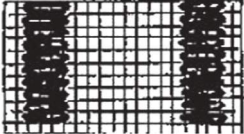

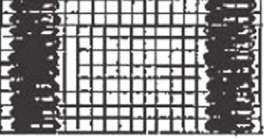
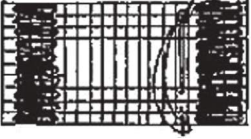
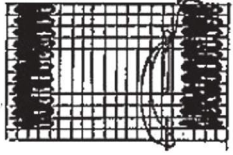

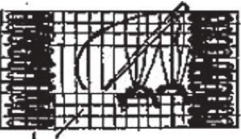
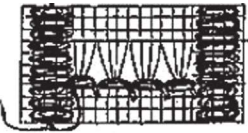
Складання технологічної карти на виготовлення рушника

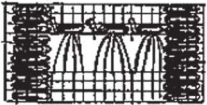
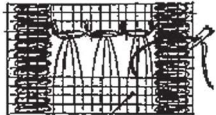
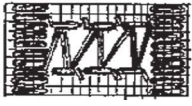

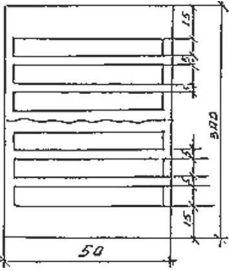

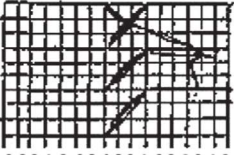
Таблиця 6

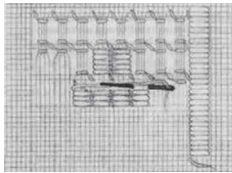
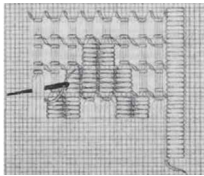
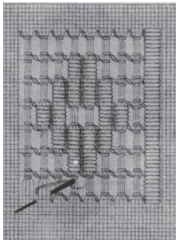

Технологічна карта виготовлення рушника

№ з/п	Назва операції	Технологічні умови	Графічне зображення
1	2	3	4
1.	Розмічання та розкроювання рушника	1. Нанести на тканину розміри 50-300 см 2. Розкроїти рушник	
2.	Обробка країв рушника	1. Підгорнути на виворітний бік рушника на 0,5 см, а відтак на 0,7 см 2. Приметати краї швом «уперед голкою»	
		3. Підігнути на виворітний бік поперечні краї рушника на 1,7 см	
		4. Приметати їх швом «уперед голкою»	
3	Виконання	1. Нитку всилити у вушко голки	
		2. Закріпити робочу нитку способом «у петлю»	

		3. Вишити праву закріпку на трьох вертикальних нитках по 10 стібків у кожній	
		4. Вишити ліву закріпку аналогічно правій	
		5. Набрати на голку 4 нитки тканини посередині закріпки	
		6. Підрізати 4 нитки посередині закріпки	
		7. Витягти підрізані нитки	
		8. Закріпити робочу нитку біля правої закріпки збоку на двох нитках чисниці	
		9. Набрати на голку 4 вертикальні нитки основи	
		10. Обкрутити набрані нитки	
		11. Виколоти голку за дві нитки чисниці вниз	
		12. Обпрутикувати нижній ряд мережки	
		13. Перемістити голку вгору під нитками закріпки	

		14. Повернути зразок	
		15. Набрати на голку половину ниток, які обкручені у верхньому прутику, обкрутити їх	
		16. Прутикувати до кінця ряду	
		17. Закріпити нитку під нитками закріпки	
		18. Операції 1-17 повторити на іншому поперечному краю рушника	
4.	Розміщення вишивки на рушникові	1. Відступити від мережки 15 см, розмістивши перший орнамент	
		2. Відступиш від орнаментальної смуги 5 см	
		3. Виконати другий орнамент	
		4. Відступити від другої орнаментальної смуги 5 см	
		5. Повторити перший орнамент	
5.	Виконання косоного хрестика	1. Закріпити нитку петлею	
		2. Виконати перший стібок	
		3. Виконати наступний стібок знизу вгору, спрямовуючи голку горизонтально справа наліво	
		4. Виконати необхідну кількість стібків (за схемою 4.1)	
		5. Перший ряд перекрити другим рядом діагональних стібків зверху вниз, утворюючи хрестик	

6.	Виконання мережки «прутик з настилом»	1. Нашити праворуч закріпку, залишивши кінець нитки, витягнути одну нитку підкання і виконати перший ряд	
		2. Повернувши зразок, виконати мережку за технічним малюнком. Дій- шовши до лівої закріпки, робочу нитку закріпити під її стібками і відрізати	
		3. Дошити ще кілька стібків закріпки	
		4. Підрізати та витягнути нитки для наступного ряду мережки. За технічним малюнком виконати «прутик» та «настил»	
		5. Виконати наступний ряд мережки за технічним малюнком	
		6. Закінчити мережку двома рядами прутика, закріпити нитку під нитками закріпки	
7	Кінцева обробка рушника	1. Замочити рушник у мильному розчині на 2 год. (t=25°C) 2. Випрати рушник вручну 3. Прополоскати рушник у теплій воді 4. Прополоскати рушник у холодній воді 5. Накрохмалити рушник. Крохмаль заварити до густоти сметани. Зварений крохмаль процідити крізь	
8.	Волого-теплова обробка рушника	Пропрасувати готовий рушник через вологий пропрасувач	

6. Розрахунок собівартості та договірної ціни виробу

Для того, щоб визначити собівартість виробу, виконуємо такі розрахунки.

По-перше, розрахунок матеріальних витрат на виготовлення рушника (табл. 7).

Таблиця 7

Розрахунок витрат матеріалів

Назва матеріалу	Ціна одиниці вимірювання, грн	Витрати матеріалів, м, шт	Вартість витрат, грн
Тканина для вишивання	45,0	3 м	135
Нитки муліне	2,25	30 шт.	65
		Разом:	200

По-друге, вартість витрат на електроенергію під час виготовлення рушника, використовують формули:

$$E = P \times t,$$

де E – спожита електроенергія (кВт/год.); P – потужність споживача електроенергії (кВт); t – тривалість роботи споживача електроенергії (год.).

$$Ц = 1,68 \text{ грн.} \times E,$$

де Ц – вартість спожитої електроенергії (грн.); 1,68 грн. – величина тарифу на електроенергію.

Зауважимо: робота електричної лампи $t_b = 100$ год; лампа має потужність $P_b = 100$, Вт=0,1кВт; за час роботи лампа споживає електроенергію:

$$E_g = P_g \cdot t_g = 0,1 \text{ кВт} \times 100 \text{ год.} = 10 \text{ кВт} \cdot \text{год.}$$

За тарифу на електроенергію 1,68 вартість спожитої електроенергії становить:

$$B_c = 1,68 \text{ грн} \times 10 \text{ кВт/год} = 16,80 \text{ грн}$$

Обчислюємо матеріальні витрати за формулою:

$$M_g = B_{\text{mat}} + B_c$$

Одержуємо:

$$M_g = B_{\text{mat}} + B_c = 200 \text{ грн} + 2,5 \text{ грн} = 202,50 \text{ грн.}$$

Відтак розраховуємо оплату праці за формулою:

$$P = t \times p,$$

де t – тривалість виконання робіт з виготовлення рушника (год.); p – погодинна оплата праці робітника 3 розряду: p= 6 грн. Тривалість виготовлення рушника 200 год.

$$P = 200 \times 6 \text{ грн} = 1200 \text{ грн.}$$

Розраховуємо податок на заробітну плату. Податок на заробітну плату та інші податки становлять 15% від заробітної плати:

$$O_p = 0,15 \cdot 1200 \text{ грн.} = 180 \text{ грн.}$$

Далі визначаємо амортизаційні відрахування на інструменти і обладнання за формулою:

$$A = 0,1 \times B/N,$$

де A – величина амортизаційних відрахувань на одну робочу зміну (6год.); 0,1 – коефіцієнт, що враховує 10% від вартості обладнання; B – вартість обладнання (грн); N – час зносу обладнання у днях.

Результати фіксуємо в таблиці 8.

Таблиця 8

Амортизаційні відрахування на інструменти і обладнання

Інструменти і обладнання	Вартість, грн	Час зносу обладнання, рік	Амортизаційні відрахування 10%, грн	Амортизаційні відрахування на виготовлення
Голка ручна	1	1	0,10	0,055
Ножиці	18	3,6	1,80	0,14
Лампа	80	16	8	0,137

Всього 0,332 грн

Остаточню визначаємо загальну собівартість виготовлення рушника за формулою:

$$C = M_g + P_{on} + O_{occ} + A_o$$

Загальна собівартість виготовлення рушника становить:

$$C = M_g + P_{on} + O_{occ} + A_o = 202,5 + 1200 + 180 + 0,332 = 1583 \text{ грн}$$

7. Маркетингове обґрунтування об'єкта проектування

Маркетинг – це планування та здійснення всебічної діяльності, пов'язаної з товаром, метою здійснення оптимального впливу на споживача для забезпечення максимального споживання за оптимальної ціни й отримання в наслідок цього довгострокового прибутку.

Характеристика товарних властивостей рушника

Можливість просування проектного українського вишитого рушника на цільовий ринок виробів декоративно-ужиткового призначення передбачає необхідність внесення до його конструкції змін, доопрацювань або модифікацій:

- виконання сюжетного й орнаментального зображення різними техніками вишивання : мережкою, косим хрестиком, рушниковими швами та їхнім поєднанням;
- довжина рушника може варіюватися у межах від 1500 до 3000 мм, а ширина – від 30 до 50 мм.

Тому можливо створити декілька із названих варіантів дослідних зразків рушників з метою перевірки реакції покупців. Після цього будуть прийняті остаточні рішення щодо конструкції на оформлення рушника, ціни, умов поставки та продажу.

Вихід на ринок з таким видом декоративно-ужиткового виробу визначає стратегічну (на 1-5 років) мету маркетингу. Збільшення на ринку частки спроектованого нами виробу можна досягти декількома способами:

- створити сприятливіший образ товару через інтенсивну рекламу;
- запропонувати нові модифікації товару;
- зробити доступною ціну виробу.

Для реалізації обраної маркетингової стратегії необхідно визначити ринкову тактику на найближчі місяці року:

- за зниження проектного обсягу продажу виробів потрібно застосувати тактичні маркетингові прийоми: форсування рекламної діяльності; стимулювання збуту за допомогою зниження ціни; перевірку якостей виробу, його властивостей з подальшими рекомендаціями виробництву;
- у випадку, якщо обсяг виробництва рушників не встигатиме за зростанням попиту, можливі такі варіанти тактичних маркетингових заходів: збільшення масштабів виробництва, підняття ціни, скорочення витрат на рекламу.

Розподіл і збут спроектованого рушника

Спочатку виявляють можливості освоєння ринку виготовленого рушника. Для цього здійснюють сегментацію ринку, визначивши географію, загальну кількість і категорію потенційних покупців, які можуть придбати виріб.

Потенційними споживачами вишитого рушника, за географічним критерієм сегментації ринку, можуть стати туристи, шанувальники національних традицій декоративно-ужиткового мистецтва, а також особи орієнтовані на споживання певного типу (шанувальники декоративно-ужиткового мистецтва). Під час планування рекламної компанії варто врахувати цільові групи людей, які є читачами журналів, слухачами радіо і телебачення з декоративно-ужитко-

вого мистецтва.

Види і характеристика варіантів рушників запропонованих для реалізації, зазначені у попередньому пункті. На підставі переліку пропозиції рушників і ймовірних сегментів ринку їх реалізації складають ринкову мережу можливостей його освоєння.

З урахуванням мережі прикидки цільового ринку збут спроектованого рушника можна здійснити за всіма обраними сегментами ринку.

Можливості конкуруючих підприємств стосовно довгострокового освоєння ринку виробами аналогічного призначення реалізуються у художніх салонах сувенірної продукції у Полтаві. Стратегічною метою конкурентів є підтримка їх переваги в асортименті, якості в умовах зростаючої конкуренції. Місце та частка вишитого рушника в загальній виробничій структурі конкурентів становить 5%.

Таблиця 9

Мережа прикидки цільового ринку

№ з/п	Характеристика сегментації ринку	Види рушників		
		обрядовий	святковий	подарунковий
1	Туристи	+	+	+
2	Шанувальники мистецтва	+	+	+
3	Колекціонери	+	+	+
4	Пересічні люди	+	+	+

Можливими способами продажу вишитих рушників можуть бути ярмарки, виставки-продажі та ін.

Просування продукції на ринку

Мета рекламування вишитих рушників – це досягнення обсягу продажу рушника за тиждень, а також розширення частки споживачів, які б мали чітке уявлення про нашу продукцію.

Рекламний бюджет на реалізований продукт становитиме вартість одного рекламного оголошення у рекламній щотижневій газеті й дорівнюватиме 1,5 грн.

Приймаючи рішення про купівлю вишитого рушника споживачі можуть керуватися емоційними мотивами. Це:

- почуття переваги: багато споживачів купують вироби з метою здаватися кращими ніж інші;
- бажання відрізнятись від інших, яке виражається у придбанні оригінальних речей;
- імітація або наслідування: чимало споживачів хочуть відрізнятись від інших, імітувати стиль життя відомих людей, людей цікавих захоплень та інтересів;
- прагнення витратити гроші: частину покупок, наприклад, туристи, здійснюють лише тому, що «гроші пропалюють кишені».

Купівля вишитого рушника може бути спричинене мотивацією раціональних покупців, що ґрунтується на бажанні споживачів зекономити на чомусь, купити високоякісне і практично-корисне:

- економія: скидки на виріб, ураховуючи наміри покупця зекономити;
- корисність: цілеспрямоване використання виробу може відігравати основну роль у прийнятті рішення про купівлю.

Беручи до уваги споживчі мотиви визначених ринкових сегментів вибираємо тему, яка сприятиме досягненню цілей рекламної програми. Оскільки виготовлення рушників є не-

ликим і потребує швидкого ефекту, до теми реклами вводимо мотиви економічності (висока якість за низької вартості), а також емоційні мотиви (оригінальність, символічність виробів, стильність, надання яскравості інтер'єру). Розробляючи рекламний текст визначаємо візуальний спосіб його відтворення. Акцентуватиме і на словесній рекламі, й на рекламній картинці.

З урахуванням визначених споживчих мотивів найяскравішими та найдієвішими будуть переконання у:

- найкращій прикрасі для інтер'єру;
- оригінальності, стильності композиції;
- доступній ціні.

Картинкою, що супроводжує текст реклами може бути зразок зображення вишитого рушника. Доступність текстових реклам у частині: оригінальності й символічності зображень композиції – для туристів; прикраси для інтер'єрів та стильності для шанувальників мистецтва і природи; доступності ціни – для масових читачів газет і журналів.

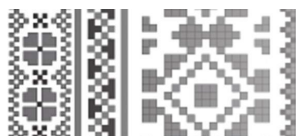
Текстова частина матиме вигляд коротких прямих повідомлень у місцевих газетах, оскільки це передбачає мінімальні витрати на один рекламний контакт зі споживачами. Частота охоплення споживачів рекламою в газеті 1-2 рази на тиждень.

Формування ціноутворення проєктованого рушника

Рівень цін на вишиті рушники у конкуруючих підприємств становить 200-3000 грн. Ціна нашого виробу коливається залежно від розмірів виробу, складності технік, які використовують під час виготовлення виробу, та від об'єму заповнення рушника. Тому першою реакцією на ціни конкурентів буде постачання для збуту рушників, що мають нижчу ніж у конкурентів ціну.

Завдання та запитання для самоконтролю

1. Що Ви знаєте про історію українського рушника?
2. Який регіон має найбагатшу культуру вишиваних рушників?
3. Розкажіть про найпоширеніші зображення на рушниках, їх символіку.
4. Проаналізуйте художні особливості полтавського рушника.
5. Назвіть поширену класифікацію рушників і його найвідоміші сучасні види.
6. Чим приваблює і вирізняється «Парад вишиванок»?
7. Обґрунтуйте творчий проєкт з технології виготовлення українського рушника. Перелічіть його основні пункти.

Розділ 3 УКРАЇНСЬКИЙ ВИШИТИЙ ОДЯГ

Характерною ознакою традиційного українського одягу є надзвичайна мальовничість, яка засвідчує високий рівень культури виробництва, оволодіння багатьма видами й техніками опорядження й оздоблення. Водночас народному одягу притаманна значна варіативність. Найпомітніші відмінності спостерігалися у костюмі, що побутував на Лівобережжі та Правобережжі, Слобожанщині й Поділлі. Це стосується і традиційного одягу населення Подністрів'я, Карпат, Полісся та Півдня України. Регіональною своєрідністю вирізнялися передусім матеріали для одягу, конструктивні, технологічні й декоративні прийоми його створення, способи виробництва окремих деталей – головних уборів, взуття, прикрас. Розмаїтими були колорит, техніка та мотиви орнаментики, зокрема особливо сорочок і поясного одягу, які майже до кінця ХІХ ст. зберігали давні локальні особливості, а також способи носіння й об'єднання всіх елементів одягу в повний, завершений комплекс вбрання.

Сорочка належить до найдавніших елементів одягу, що зберіг форму натільного вбрання в усій території України майже до початку ХХ ст. Термін «сорочка» поширений не лише серед українців, й інших слов'янських народів. У період Київської Русі поняття «сорочка», «сорочиця» означало і натільний, і верхній одяг узагалі. Її шили з полотна та зі сукна. Східнослов'янська сорочка кінця ХІХ-початку ХХ ст., що мала велику кількість локальних варіантів крою й орнаментати, відповідала одному чи одразу кільком цільовим призначенням. Це і колоритно оформлені святкові, й стриманіші поживні, й повсякденні сорочки, які ще у ХІХ ст. часто слугували єдиним вбранням у дівчат та парубків до певного віку.

Білий колір сорочки є загальнослов'янською традицією, що, як уже згадувалося, сягає в сиву давнину. Білизна тонкого лляного, ретельно відбіленого полотна – це своєрідний еталон українських сорочок ХІХ ст. Чоловічі й жіночі сорочки того періоду загалом в Україні залежно від їх призначення та достатку сім'ї шили з полотна різної якості. Забезпечення чоловіка й інших членів родини білизною покладалося, за традицією, на дружину. Парубок приносив у дім із рідної сім'ї дві-три сорочки. Після заручин наречена готувала для майбутнього чоловіка білизну, і часто вже на весіллі він був одягнений у сорочку, що її пошила і вишила наречена. Визначальною ознакою одягу є крій. В еволюції крою сорочок найповніше відобразився один із важливих народних принципів створення одягу – раціональність, що визначалася функціональністю, технічними можливостями, спадкоємністю традицій.

З урахуванням локальних варіантів крою виокремлюють основні типи сорочок, які побутували в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. – *тунікоподібна, із плечовими вставками, зі суцільнокроєним рукавом, на кокетці*. Локальна специфіка основних типів крою виявилась у: 1) поєднанні плечової вставки та рукава зі станом; 2) розмірі й формі плечової вставки, рукавів і ласток; 3) характері призбирування верхньої частини рукава та горловини; 4) оформленні коміра й низу рукавів – манжет; 5) горизонтальному чи вертикальному поділі стану сорочки. Розміри деталей сорочки, кількість полотниць стану були тісно пов'язані з шириною доморобного полотна (у середньому 50 см), яку визначали можливостями ткацького верстата.

Найархаїчніший – тунікоподібний – крій на території України зберігся переважно у чоловічих сорочках, кроєних із одного центрального полотнища, перегнутого впоперек, до якого з боків пришивали два поздовжньо перегнуті полотнища – рукави. Нижче рукавів до стану пришивали «бочки» – завширшки у півполотнища та ластки (клинці, які вставляли під ру-

кавом, між рукавом та «бочками»). У центрі перегнутої частини стану вирізували горловину і виконували глибокий розріз – «пазушку».

Сорочка з плечовими вставками генетично продовжувала розвиток тунікоподібного крою. Тоді цей тип сорочки був популярним й поширеним у жіночому одязі. Така сорочка відома ще давнім слов'янам, а у ХІХ – на початку ХХ ст. у багатьох локальних варіантах стала характерною для всіх слов'янських народів.

Плечові вставки («уставки») мали різні назви: на Полтавщині – «уставки» («вуставки»), у центральній Київщині – «плічки», на Поліссі – «полики» і под. Вони мали прямокутну – пізніше форму у вигляді трапеції. Шматки полотна вшивали між передньою та задньою пілками по основі або пітканню стану сорочки. Хоча на значній території побутовали обидва способи, сорочка з уставками, пришитими по основі, набула розповсюдження на середньому Подніпров'ї та визнана дослідниками здавна властивою для українців. Тому цей вид сорочки і називають «український». Така сорочка поширена й у верхів'ях Дніпра, що пояснюється культурними взаємозв'язками населення середнього та верхнього Подніпров'я.

Уставки розширювали плечову частину сорочки і давали змогу зробити об'ємнішою горловину та рукав, який часто призбирували біля уставки. Ширина уставки була різною – дорівнювала або половині ширини доморобного полотна, або всій його ширині. За ширини, що дорівнювала половині полотна, її разом із рукавом вшивали і по основі, й по пітканню стану сорочки за повної ширини полотна пришивали лише по основі. Рукав до уставки пришивали, не призбируючи, або ж призбирували у дрібні збірки («пухлики»), що особливо характерно для сорочок Полтавщини.

Сорочки зі суцільнокроєним рукавом на території України побутовали у двох варіантах. У першому частина рукава мала форму уставки, рукав пришивався або по основі, або ж по пітканню. Ділянка поширення такого типу збігалася з місцевостями побутування сорочок з уставками, пришитими відповідно по основі або по пітканню. У другому варіанті рукав призбирували по всій ширині разом з горловиною і пілками стану й пришивали лише по основі. Він міг бути і вужчим, і ширшим, залежно від того, чи викроювався з одного шматка полотна, чи до нього додавалося іще півполотнище. Рукав у півтора полотна завширшки побутовував на Лівобережжі, Подніпров'ї, переважно на Полтавщині й був найпоширенішим на всій території України. Об'ємність верхньої частини сорочки регулювалася також і розміром ласток. Наскільки ширшим робився рукав, настільки меншою була ластка. На ластку та додаткову півпілку часто використовували полотно гіршої якості.

У північних районах України уставка або суцільнокрійний рукав з'єднувалися зі станом сорочки по пітканню. На значній частині Лівобережжя (зокрема на території Полтавщини) переважало пришивання уставок та рукавів по основі. У центральних районах України побутовали в одночас обидва типи.

Сорочка на кокетці – пізніє явище для України – побутовала й у чоловічому, й у жіночому одязі спочатку в південних районах, а наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. і в центральних областях. Цей тип ніби продовжує розвиток народного крою сорочок з плечовими уставками, пришитими по пітканню.

Конструктивне рішення стану сорочки, порівняно з плечовою частиною, було простішим і визначалося кількістю полотна. Залежно від ширини доморобного полотна у східнослов'янських сорочках їх могло бути від трьох до шести, і розташовувалися вони симетрично чи несиметрично стосовно центру фігури. Стан сорочок зшивався з трьох несиметрично розташованих полотен, в об'ємі сорочка дорівнювала 140-145 см, довжину мала таку, що поділ обов'язково

виглядав з-під іншого одягу. Найдовші сорочки носили на півночі Чернігівщини. Додаткова довжина слугувала напуском на поясі. Стан сорочки міг бути суцільним (додільна сорочка) або відрізним (сорочка до підтички). Сорочка з відрізним станом складалась із двох зшитих частин – верхньої (станок, чохлак), виконаної здебільшого з тонкого саморобного (XIX ст.) чи купованого (з кінця XIX ст.) матеріалу, та нижньої (підтички) з грубого доморобного полотна, оскільки прикривалась поясным одягом швидше зношувалася. Іноді краще полотно використовували лише на рукави або плечові вставки. Полотно на підтичку бралось у довжину, рідше – впоперек. Якщо її виготовляли із поздовжніх шматків полотна, то вона складалась з трьох полотниць, як і сорочка.

Локальної своєрідності сорочкам надавала також орнаментация. Колір і фактура доморобного полотна були виразним тлом для орнаменту. Матеріал, мотиви, колористика, техніка виконання, розміщення орнаментации нерозривно пов'язані з іншими елементами одягу, костюмом загалом, його функціональним призначенням.

Орнаментацию сорочок виконували технікою ткацтва та вишивки. Ткацький малюнок у генетичному сенсі – давніше явище, хоча на значній території України ці дві техніки розвивалися паралельно. У центральних та південних районах України в другій половині XIX ст. перевага віддавалася вишивці, а наприкінці XIX – на початку XX ст. вишивку переважно витісняє орнамент.

Вишивали сорочки лляними та конопляними нитками домашнього виробництва, а згодом фабричними бавовняними нитками (заполоччю), іноді вовною та шовком. Для вишивання сорочок застосовували безліч технік. На Правобережжі, у західних та північних районах України майже до XX ст. використовували техніку вишивки «низь» («занизування»), що належить до найдавнішого способу вишивання, який повторює техніку ткацтва. Причому орнамент міг бути лише геометричним. Старовинні техніки вишивки, що побутували на території України у цей період, – різні види лічильної гладі. Пряму гладь застосовували на Полтавщині й Чернігівщині, косу – на Київщині. Особливо поширилась на всьому Лівобережжі техніка прямої гладі (настилення, лиштва). В одній композиції нерідко поєднувалось кілька вишивальних технік. На Полтавщині пряма гладь поєднувалася з ажурною технікою «вирізування», Чернігівщині – «виколювання». До ажурних швів зараховують і мережку, що була особливо поширена на Лівобережжі. Мережкою оздоблювали поділ сорочки у вигляді так званого прутика.

Вишивання за допомогою канви поширилось в Україні у другій половині XIX ст. і значною мірою пов'язувалось із розвитком фабричного виробництва тканин. Від середини XIX ст. популярною стає техніка вишивки «хрестик», яка до початку XX ст. існувала паралельно з різними видами старовинного вишивання, а згодом почала їх витісняти. Така техніка створювала широкі можливості кольорової розробки і реалістичнішого трактування рослинних мотивів. У першій половині XX ст. вишивання хрестиком превалує.

Упродовж всієї історії розвитку народного одягу вдосконалювались і принципи розміщення орнаментации на сорочках. Зважаючи на давність самого виду одягу – сорочки, розміщення декору на ній часто пов'язують з ранніми етапами розвитку одягу, коли орнамент відігравав не стільки естетичну, скільки оберегову, символіко-магічну роль. Прикраси виконували на тих елементах одягу, які відкривали частини тіла. Прикрашали горловину, нагрудну частину, поділ, низ рукавів. У давньослов'янському вбранні особливо ретельно оздоблювали круглу або квадратну горловину, яка отримала назву «опліччя» і могла одягатися окремо або ж пришивалася до одягу. Розміщення вишивки на плечовій частині й передпліччі традиційних сорочок XX ст. пов'язують із тим періодом, коли на нижню сорочку з довгим рукавом одягали іншу – без рукавів, або накидали плащ з орнаментованими краями, який застібався на плечі застібкою – фібулою.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. принцип нанесення орнаменту на сорочки зводився переважно до вирішення практичних та естетичних завдань, одночасно зберігаючи давні традиції. Художнє оформлення залежало від призначення сорочки, віку та заможності власника. Орнамент розташовували відносно до крою сорочки й елементів одягу. Прикрашалися частини сорочки, які не закривалися іншими складниками комплексу вбрання. За допомогою орнаменту сорочки досягалася композиційна цілісність усього комплексу. У різних районах України розміщення орнаменту мало спільні специфічні ознаки. На середньому Подніпров'ї орнаментация на уставці та передпліччі розташовувалася у вигляді двох компактних широких, співзвучних за малюнком смуг. Якщо рукав заповнювали вишивкою, то вона могла поставати або у вигляді окремих елементів орнаменту, розташованих у шаховому порядку, або ж у вигляді вертикальних композицій.

Прикрашали також подоли сорочок («ляхівка», «лиштва»), комір і манжети.

Одним з різновидів поясного жіночого вбрання українок є плахта. **Плахта** – одяг, який складається з двох довгих (до 180 см) полотнищ завширшки до 50 см, на 1/3 зшитих між собою краями. Носили її, склавши удвоє зашитим кінцем під низ. Інший кінець, не повністю зшитий, лягав на нижній, його крила розходилися, прикриваючи жіночу постать із боків. Плахту закріплювали на талії поясом, спереду одягали запаску.

Це дуже давній вид одягу. Зображення жіночих фігур, обгорнутих шматком тканини з клітчастим малюнком, зберегли малоазійські пам'ятки VII-VI ст. до н.е. Плахта становила оригінальний елемент святкового костюма на Середній Наддніпрянщині впродовж усього XIX ст. На неї витрачали більше саморобного сукна ніж на будь-які види незшитого поясного

а

б

в

Світлина 29. Плахта:

а, в – орнамент плахт Полтавщини; б – традиційна українська плахта

Світлина 28. Вишиті сорочки

одягу, – близько 4 м. Тканину для плахт виробляли зі сировини вищої якості, складнішою ткацькою технікою. Барвисту (переважно клітчасту) плахту іноді додатково вишивали вовною чи шовком. Усе це надавало їй вишуканості, своєрідності. Будучи спочатку лише локальним типом убрання, плахта згодом розповсюдилася на всій території Середньої Наддніпрянщини і стала невід’ємним компонентом національного жіночого костюма. Побутував й інший вид плахти – без зовнішніх крил. Вона складалася з двох зшитих пілок; носили її на Чернігівщині й Полтавщині небагаті селянки.

Особливістю декору плахти є картатість, що створювала перетинанням різноколірних орнаментальних смуг основи та підкання. Виткану в такий спосіб плахту називали простою, часто – рябенькою, а техніку ткання – плахтово-човниковою. Складнішою, плахтово-перебірною технікою ткали так звані плахти-закладанки, картки яких були «розкреслені» вузькими подвійними або потрійними лініями і заповнювалися різнокольоровими геометричними мотивами.

Незшитий та частково зшитий поясний одяг активніше побутував і довше зберігався у центральних землеробських районах (Київщина, Полтавщина).

Наприкінці XIX ст. плахта, запаска, дерга, а також спідниці зі саморобних матеріалів в Україні (за винятком північних регіонів) практично вийшли з ужитку. Домотканий поясний одяг замінювала спідниця з фабричних матеріалів, передусім у районах з розвинутим винахідництвом – Центральній Київщині, Полтавщині. Місцевий традиційний одяг поступово перетворювався на обрядовий чи святковий або ж доношувався старшим поколінням. Одночасно спідниці з фабричної тканини відразу ж почали використовувати молодь та заможні селянки як святкові. Спідниці з покупних тканин (кашеміру, кольорового сатину, смугастого або квітчастого ситцю і под.) шили зі шести-семи полотнищ, закладали у дрібні збори (ряси) і зверху вшивали у пояс.

Фартух-запаску носили як додатковий елемент строю. У різних регіонах України фартух виготовляли неоднаковими способами, але завжди барвисто, святково та з дорогих тканин.

З появою фабричних матеріалів змінилися й фартухи-запаски. їх почали шити з перкалю, ситцю, вовни тощо – різного кольору, іноді з однієї тканини зі спідницею; у верхній частині з’явилися дрібні зборки. Святкові фартухи прикрашали вишивкою. Заможні жінки до кожної спідниці мали окремий фартух.

Світлина 30. Плахта без зовнішніх крил. Кінець XIX ст. Полтавщина

3.1. Українська чоловіча сорочка

Чоловічі полтавські сорочки мали декілька варіантів. Найдавніший з них – тунікоподібного крою, з «бочками», стоячим комірцем, розрізом посередині або збоку пазухи. Такі сорочки вишивали нагрудно, а по скату рукавів іноді робили зборки. Сорочка з уставкою була зі стоячим або відкладним комірцем, густими зборками біля нього та з прямим розрізом пазухи. Стрілкові сорочки також призбирували біля коміра, але замість уставок у них був трикутний клин, розширений до коміра і повністю вишитий.

Сорочка з уставками (рис. 11а) різниться від жіночої сорочки такого самого крою лише меншою довжиною та стриманішою орнаментациєю.

Сорочка зі стрілками (рис. 11б) також має станок, призбираний біля коміра, а замість уставки – трикутний клин (стрілку), розміщений широкою стороною до коміра. Клин призбирують разом зі станком. Стрілку накриває вишивана смужка полотна 2–4 см завширшки.

Варіантом стрілкової сорочки є сорочка з настилами. У ній смужка тканини (настил) розділюється від середини й обрамлює призбирану біля коміра стрілку з обох боків.

Полтавський варіант стрілкової сорочки шують інакше (рис. 11в). Стрілка тут – повний квадрат (як уставка), що накриває розходження передньої та задньої пілок станка сорочки.

Чоловіча сорочка без зборів (крій «вперекидку») з «бочками» поширена під назвою «чумачка» (рис. 11г). Її шують вільно зі симетричним розміщенням швів.

На Дніпропетровщині, в районі порогів, таку сорочку з рукавами у дві пілки завширшки називали «**лоцманівська**» (рис. 11г). Її вишивали на комірці, по низу рукавів, пазусі, подекуди й на місцях з'єднання станка з рукавом і навіть уздовж усього рукава.

Курта (рис. 11д) – бойківська та закарпатська сорочка. Вона має коротенький станок завдовжки 30-35 см, пошитий «вперекидку».

Щодо сорочки з манишкою, то вона не вирізняється будь-якої особливою конструкцією. Манишку можна пришивати і до сорочки з уставками, і до «чумачки».

На чоловічих сорочках вишивку розміщують здебільшого на передній частині станка, комірі та по низу рукавів. Вишивання варто починати з передньої частини станка. Довжина вишивки переду для першого росту 36 см, другого – 38 см, третього – 40 см, четвертого – 42 см, п'ятого – 44 см.

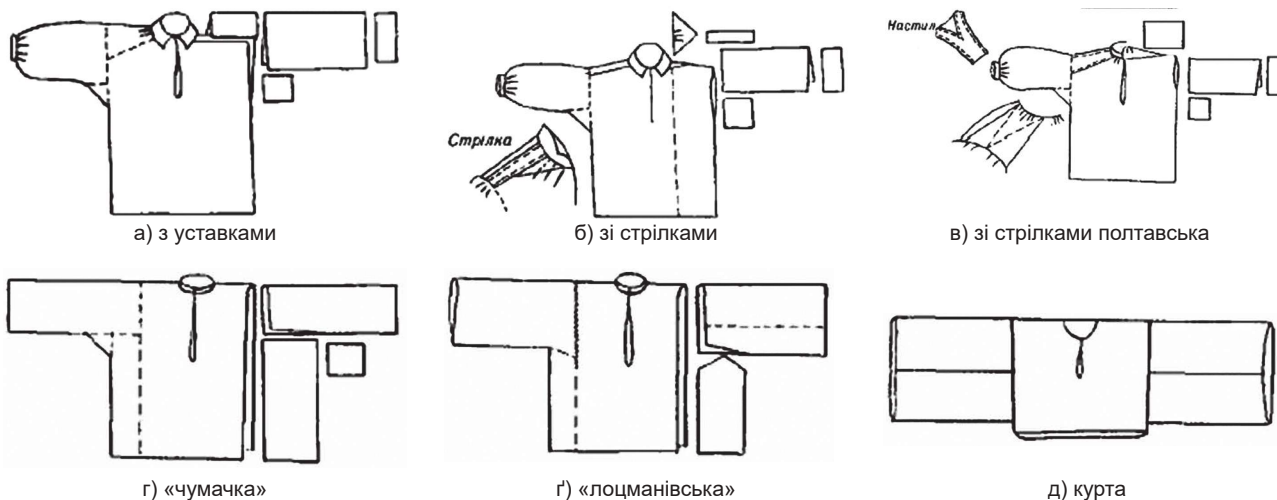

Рис. 11. Крій народних чоловічих сорочок

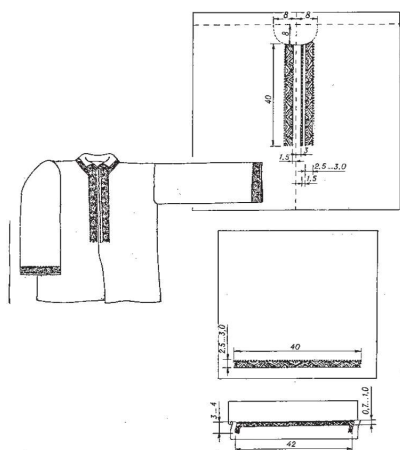

Рис. 12. Чоловіча сорочка «українка»

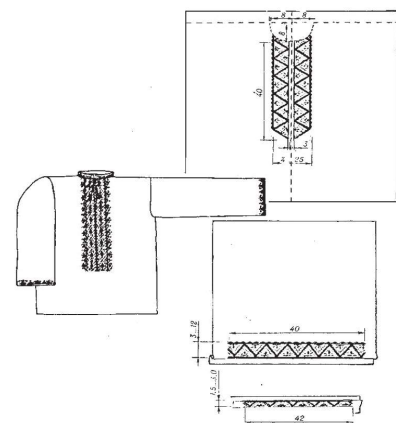

Рис. 13. Чоловіча сорочка «гуцулка»

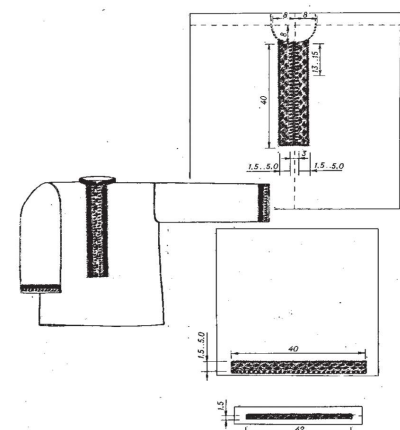

Рис. 14. Чоловіча сорочка «чумачка»

Сорочка «українка» (рис. 12). Відстань між смужками її вишивки

см, у готовому вигляді – 3,0 см. Розріз переду виконують посередині між мережкою та правою смужкою вишивки. Ширина вишитої смуги на переді й рукавах 2,5-3,0 см. Вишивати комір починають з кута у двох напрямках: до середини і до низу коміра на відстані 1 см від зовнішнього краю. Довжина вишивки на рукаві 40 см. На підгин залишають тканину відповідно до розмірів вишивки, виконуючи його вручну технікою «подвійний прутик».

Сорочка «гуцулка» (рис. 13). На передній частині станка сорочки вишивають дві половини візерунка. У процесі шиття вони складаються разом і утворюють манишку, що може мати ширину 4,5-20 см. Комір починають вишивати з правого краю узору; ширина вишитої смуги становить V_2 , V_3 або V_4 основного візерунку. Довжина вишивки на рукаві 40 см. На підгин краю рукава залишають 4 см і виконують зубцювання. Ширина вишитої смуги на рукаві становить 72 або 73 основного узору.

Сорочка «чумачка» (рис. 14). На переді від глибини горловини позначають довжину пазухи, розрізають і загортають рубці на 0,5 см. Після цього під рубцями вишивають прутик і ще яку-небудь мережку – «стовпчик», «гречечку» тощо. Від мережки через три-чотири нитки розміщують вишивку, яку починають і виконують знизу вгору, закінчуючи за формою горловини. Ширина вишитої смуги 1,5-5,0 см. Розріз пазухи зашивають (змережують) подвійним «черв'ячком», не досягаючи горловини на 13-15 см.

Низ рукава загортають на рубець завширшки 1 см. Під рубцем вишивають таку саму мережку, що й на пазусі. Замість рубця можна виконувати зубцювання зі штапівкою. Після мережки роблять обвідку й візерунок завширшки, як і на пазусі, або наполовину вужчий. Комір перегортають по довжині навпіл. Відступивши від країв 1,5 см, лінією перегину виконують зубцювання. Ширина узору становить 73 або основної вишивки пазухи. Вишивку починають від країв до середини чи навпаки.

3.2. Українська жіноча сорочка

З прадавніх часів сорочку наділяли чарівною силою, тому з нею пов'язані численні звичаї, обряди, традиції. Вишивану сорочку наповнювали магичними знаками, аби вона стала берегинею.

Крій сорочок впливав на розміщення вишивки. Так, жіноч полтавська сорочка складалася з двох пілок – передньої та задньої, що з'єднувалися на плечах поліками прямокутної форми. У місці з'єднання полика та рукава робили численні складки – пухлики. Під рукавами вшивали квадратні ластки. Рукави викінчували чохлами. Станок із пришитими до нього вставками збирали біля горловини на нитку і вшивали до коміра. Комір зазвичай був невеликий, вузький. Іноді замість коміра робили обшивку – стежку. Комір виконували зубцями, а під ним вишивали ретязок – вузький узор хрестиком чи іншою технікою. Широкі рукави рясно орнаментували. Вишивали сорочки переважно лляними нитками – білими чи підфарбованими. Сорочки кроїли додільними або до підтички.

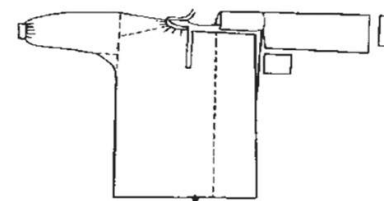
Довжина українських жіночих сорочок була різною: від 125 до 150 см, коли вони спускалися аж до ступень. Коротші сорочки носили щоденно. Комір усіх видів жіночих сорочок був високим, під саму шию, його оформляли двома способами: на сорочках з уставками – вузькою обшивкою, під яку робили зборки, а на сорочках зі суцільними рукавами – приримкою з нитки чи шнурка, що стягували широку горловину в зборки. У першому випадку з країв обшивки приладнували дві повітряні петельки, крізь які просовували шнурок з китичками на кінцях і пов'язували його вузлом. У другому – зав'язками коміра слугували краї основного шнурка. Причому грудний розріз у сорочках з уставками був глибшим, але значно коротшим від чоловічого – близько 15 см.

Головне оздоблення жіночих сорочок – вишивка. Вишивали біля коміра, на вставках, на краях рукавів, розташовуючи візерунок у вигляді поперечних смуг. Вишивки на жіночих сорочках, зокрема на святкових, були багатшими і щодо прийомів; дуже часто застосовували мережки і вишивання білими нитками. Популярністю користувалося вишивання швів кольоровими нитками й обшивання кантом коміра, а іноді й країв рукавів.

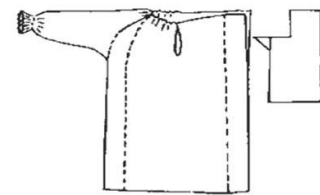
Жіночі сорочки призбирані біля шиї, розподіляють за к р о є м на дві основні групи – сорочки з уставками і без уставинок (рис. 15 а, б).

Рукави сорочок з уставками вшивають під прямим кутом до станка – за пітканням. Сорочки **без уставинок** мають суцільні рукави, вшиті паралельно до станка сорочки – по основі. Край рукава вгорі призбирують разом зі станком, утворюючи шийний виріз. Ці сорочки іноді мають окремий пришивний комір. Внизу такі рукави закінчують призбируванням над зап'ястями.

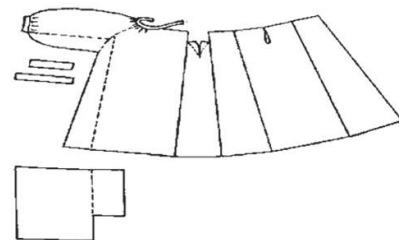
Поряд з основними кроями українських жіночих сорочок на західно-українських землях поширено кілька місце-

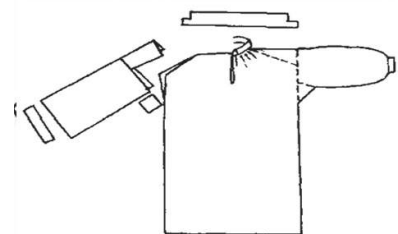
а) з уставками

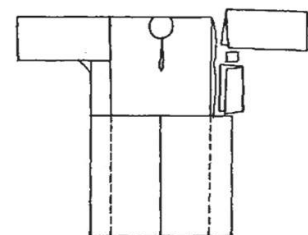
б) без уставинок

в) бойківська

г) яворівська

г) «хлоп'янка»

Рис. 15. Крій жіночих народних сорочок

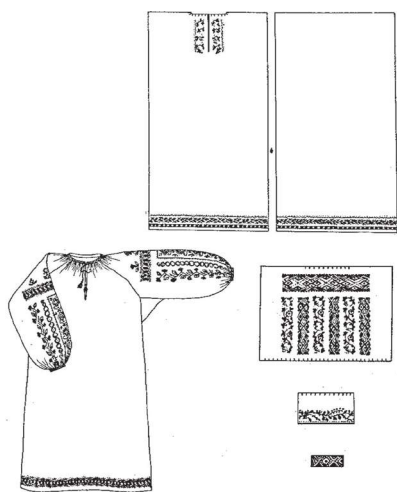
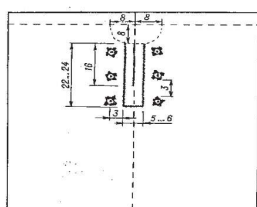
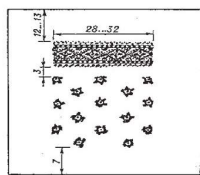

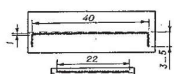
Рис. 16. Розміщення вишивки на деталях жіночої народної сорочки

а) станок

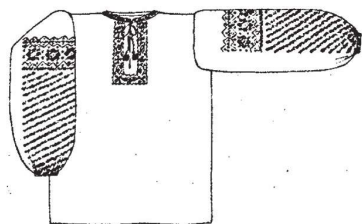
б) рукав

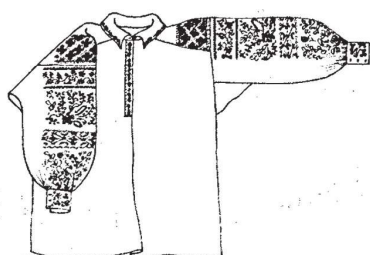
в) комір

г) чохол

г) «Українка»

д) народна блузка з відкладним коміром

Рис. 17. Розміщення вишивки на деталях жіночої блузки

вих кроїв. Наприклад, існує бойківська сорочка (рис. 15 в). У сорочки Яворівського району Львівщини уставки пришивають до скошених горішніх різків станка (рис. 15 г). На Буковині, крім сорочки, призьбіраної біля шиї, виготовляють ще «хлоп'янки» (рис. 15 д). За кроєм вона мало чим різниться від чоловічих сорочок «вперекидку».

Типове розміщення вишивки на жіночих народних сорочках показано на рисунку 16.

У сорочці з уставками вишивкою зазвичай оздоблюють уставку, рукави і поділ; іноді вишивають комір, чохла, пазуху. У сорочці без уставок вишивають рукави, поділ, чохла, комір, а іноді ще й погрудки: 2-4 поздовжні смуги з обох боків пазухи. Відповідно до погрудок вишивають поздовжні смуги й на спинці сорочки.

Жіноча блузка (рис. 17) за кроєм така сама, як і сорочка, відрізняється лише довжиною станка. Для вишивання станка блузки перегортають за шириною і довжиною навпіл, від точки перетину позначають глибину та ширину горловини по 8 см. Від глибини горловини поздовжньою лінією згину тканини вишивають дві качалочки 15-17 см завдовжки. Через 2-3 см від качалочки вишивають окремі елементи орнаменту – розкидки чи обвідки. Пазуха повинна мати довжину 22-24 см.

Од верхнього краю відрізка тканини, призначеного на рукав, дають інтервал 12-13 см. Позначають поперечну смугу вишивки, довжина якої 28-32 см, залежно від розміру. Вниз від поперечної смуги через 2-3 см вишивають розкидку з окремих елементів, що розміщують у межах довжини поперечної смуги орнаменту, не досягаючи до низу рукава на 7 см.

Ширина вишитої смужки на комірі-стійці і чохлах 1 см.

З'єднання деталей одягу. Для цього найчастіше використовують шов у підгин зі закритим зрізом, закріплений строчкою за голкою. Цей шов виконують у такий спосіб. Дві деталі складають лицьовими боками всередину, причому нижню деталь випускають з-під верхньої на ширину строчки у готовому вигляді з додаванням 0,3 см і зметують. Відтак деталі розгинають у різні боки, нижньою деталлю накривають верхню, підгинаючи 0,3 см, і з'єднують строчкою за голкою на відстані 0,1-0,2 см від підігнутого краю. Крім того, з метою з'єднання деталей вишитих виробів застосовують також зшивні шви з одночасним обметуванням зрізів: дві деталі складають лицьовими боками всередину, зрівнюють зрізи і зшивають машинною строчкою на відстані 0,7-0,8 см від краю з одночасним обметуванням. Можна також послуговуватися зшивним швом 1 см завширшки для тканин, які не обсыпаються, і 1,5 см – для тканин, що обсыпаються, з попереднім обметуванням і розпрасуванням зрізів.

Для з'єднання вишитих деталей чоловічих сорочок використовують настрочний шов. Роблять його так: дві деталі складають лицьовими боками всередину, з'єднують машинною строчкою на ширину шва 1 см і обметують. Після цього з лицьового боку шва настрочують машинну строчку на відстані 0,1-0,2 см від шва.

Обробка низу виробу. Для обробки низу виробу машинним способом застосовують шов у підгин з відкритим або закритим зрізом. Підгин зі закритим зрізом: зріз деталі підгинають навиворіт перший раз на 0,5-0,7 см, а другий – на 0,9-1,0 см, після чого прокладають машинну строчку на відстані 0,1-0,2 см від підігнутого краю.

Для обробки низу виробу ручним способом використовують по- тайний підшивний шов. Його виконують тонкими бавовняними нитками за тоном тканини виробу. Низ виробу підгинають 2 рази: перший – на 0,5-0,7 см, а другий – залежно від бажаної його ширини на 2-6 см. Нитка, якою підшивають, пролягає від одного стібка до іншого всередині підгину, а з основної деталі голкою захоплюють одну-дві нитки і знову голку вколюють у підгин навпроти стібка, переходячи до чергового.

Розкрій тканин. Його здійснюють для різних виробів у межах так званої раціональної розкладки (рис. 18), коли досягають мінімального відсотка відходів. Перед розкроюванням тканину обов'язково переглядають для виявлення дефектів – плям, дірок, потовщень, розриву ниток тощо.

Існує розкрій виробів фігурний, тобто за лекалами, і за прямою ниткою. Строчковишиті вироби розкроюють лише за прямою ниткою. Причому всі частини виробу – це прямокутні відрізки тканини потрібної ширини і довжини, на яких виконують вишивку, а потім розкроюють згідно з лекалами, аби у процесі вишивання краї деталей не втрачали заданої форми.

Щоб розрахувати, скільки тканини потрібно на певний виріб (до прикладу, чоловічу сорочку) відповідно до технічних норм у квадратних метрах, треба зробити розкладку деталей виробу на тканині. Довжина станка чоловічої сорочки дорівнює 180 см, рукавів – $70 \times 2 = 140$ см, коміра – 10 см. У сумі це становить 330 см, тобто 3 м 30 см. Для переведення у квадратні сантиметри погонну довжину помножують на ширину тканини ($330 \text{ см} \times 80 \text{ см} = 26400 \text{ см}^2 = 2,64 \text{ м}^2$). З метою визначення фактичної витрати тканини на такий виріб у квадратних сантиметрах необхідно помножити довжину всіх деталей виробу на ширину і все це додати: станок $180 \times 80 = 14400 \text{ см}^2$; рукава $70 \times 52 \times 2 = 7280 \text{ см}^2$; комір $10 \times 46 = 460 \text{ см}^2$; усього 22140 см^2 .

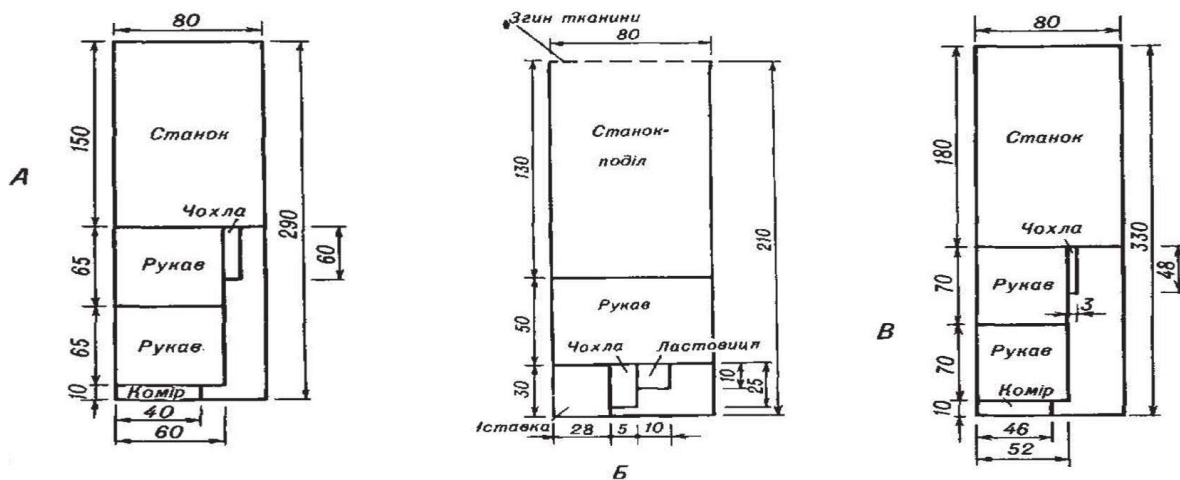

Рис. 18. Розкрій народної сорочки

Визначивши загальну кількість тканини на виріб і на кожну деталь у квадратних сантиметрах, розраховують величину відходів: $26400 - 22140 = 4260$ (см²).

Прання. Після перегляду вишиті вироби надходять на остаточну обробку. Їх витрушують від пилу, кінців ниток, сортують за кольором і замочують на 2 год. у мильному розчині (25°C). Відтак перуть найзабрудненіші місця виробів – чохла, комір, рукави, станок. Випрані вироби складають у пральну машину з мильним розчином (50°C) для подальшого прання. Після прання вироби прополіскують (спочатку в теплій воді, а потім у холодній) і підкрохмалюють. Крохмаль розводять холодною водою та заварюють до густоти сметани. Заварений крохмаль проціджують крізь 2-3 шари марлі або крізь сито і вливають у підготовлену воду. Аби визначити, чи достатньо у воді крохмалю, у розчин опускають клаптик білої тканини. Якщо вона буде слизькою, то крохмалю достатньо.

Не всі вироби крохмалють однаково. Так, білі бавовняні тканини крохмалють завжди. Натомість шовкові не крохмалють, а полощуть у воді з додаванням оцту. Це надає тканині блиску.

Прасування. Вишиті вироби прасують вогкими; якщо ж вони пересохли, то їх збризкують водою. Лляні та напівлляні вироби для кращого прасування качають на котку. Вироби прасують на прасувальній дошці чи столі, покритому повстю або сукном і застеленому зверху білою тканиною.

Електропраски є різної ваги – від 2 до 6 кг. Найпоширеніші праски з терморегулятором, що дає змогу регулювати температуру нагрівання робочої поверхні праски від 100 до 250°C. Дуже важливо знати режими волого-теплової обробки різних тканин, адже надмірне нагрівання праски зменшує міцність тканини, стійкість до багаторазових згинів і стирання, змінює її колір (табл. 10).

Таблиця 10

Режими волого-теплової обробки тканин

Тканини	Температура, °C	Маса праски, кг	Зволоження, % до маси тканини
Бавовняні та лляні	190-200	3-5	20-30
Вовняні	150-180	3-5	30
Шовкові	150-160	2-5	

Прасують з виворітного боку в напрямку ниток основи, оскільки нитки піткання витягуються нерівномірно і може виникати зморщення. Основну увагу варто звергати на місця, де є вишивка. Прасування з виворотного боку зберігає рельєфність і красу вишивки. Рубці потрібно прасувати з виворотного і лицьового боків.

Виведення плям. Вишита продукція часто забруднюється, особливо в літній час з'являються: плями від фруктів, овочів, жирів, трави, молока, фарб тощо. Виводять плями кількома способами: пранням у теплій воді без мила та якісним віджиманням; пранням у теплій воді з милом; пранням у воді, температура якої поступово підвищується. Не рекомендується виводити плями до прання, оскільки частина з них непомітна, наприклад, від яблук, груш, і зникає під час прання.

Плями виводять різними способами залежно від їхнього походження:

- *трав'яні плями*, якщо вони недавні, – розведеним нашатирним спиртом, якщо ж застарілі – то ефіром;
- *плями від фруктів і червоного вина* – холодною водою, нашатирним сиртом з перексидом водню або нашатирним спиртом з оцтом;

- *плями від води* – за допомогою щітки, змоченої у холодній перекип'яченій воді;
- *плями від кави* – спочатку замивають мильним розчином, а відтак промивають гарячою водою;
- *підпалини від праски* – з використанням суміші: двох чайних ложок пероксиду водню, розчиненого у склянці води, з кількома краплями нашатирного спирту.

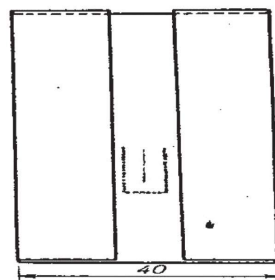
Монтування – це складання вишитого виробу в купон. Купон жіночої блузки (рис. 19) складають у вигляді прямокутника (краї загортають на виворотний бік) $50 \pm 0,5$ см завдовжки та $40 \pm 0,5$ см завширшки. Рукави розміщують з обох боків купона на відстані 4–8 см від центру переду і складають кількома поздовжніми прямими складками або рівним полотнищем – залежно від малюнка. На верхній частині станка розміщують комір-стійку, під яким у центрі переду прикріплюють шнурок з китичками, що складений удвоє. До низу рукавів прикріплюють чохлаи.

Купон блузки для дівчинки треба складати у вигляді прямокутника $40 \pm 0,5$ см завдовжки, $30 \pm 0,3$ см завширшки. Рукави розміщують з обох його боків на відстані 4 см від центру передньої частини виробу і складають кількома поздовжніми складками чи рівним полотнищем – залежно від малюнка. На верхній частині станка розміщують комір-стійку, під яким у центрі переду прикріплюють удвоє складений шнурок із китичками. До низу рукавів прикріплюють чохлаи.

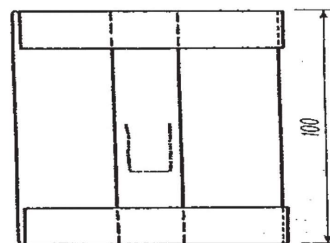
Купон чоловічої сорочки (рис. 20) складають у вигляді прямокутника, довжина якого $46 \pm 0,5$ см, ширина $26 \pm 0,3$ см. Рукави вкладають у середину купона. Низ рукавів виступає у верхній частині купона з обох його боків на ширину вишивки. У сорочках «українках» на верхньому краю станка розміщують комір, а в «чумачках» і «гуцулках» – комір-стійку, під якими у центрі переду прикріплюють удвоє складений шнурок з китичками.

Купон сорочки для хлопчика треба складати у вигляді прямокутника $34 \pm 0,3$ см завдовжки і $25 \pm 0,3$ см завширшки. У верхній частині купона з обох сторін виступає вишитий низ рукавів, складених навпіл за шириною (довжина складеної вишивки 14 см). Рукави вкладають у середину станка. У сорочках «українках» на верхній частині станка розміщують комір, «чумачках» і «гуцулках» – комір-стійку, під якими у центрі переду прикріплюють удвоє складений шнурок з китичками.

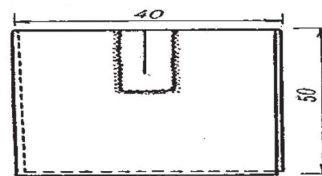
Шнурок для зав'язування коміра скручують із 24 окремих ниток муліне – їх колір повинен відповідати кольорам вишивки. Довжина готового шнурка 50 см, у тому числі кожної китиці – 3 см. Для китиці беруть пасмо муліне (тобто 24 нит-

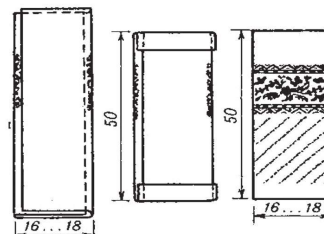
а) складання станка за шириною

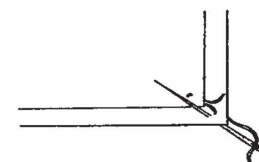
б) складання станка за довжиною

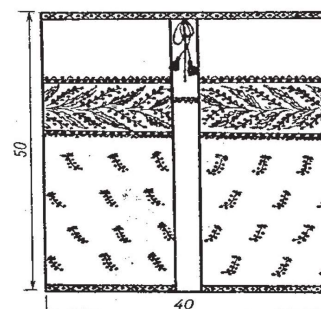
в) складання станка навпіл за довжиною

г) складання рукава

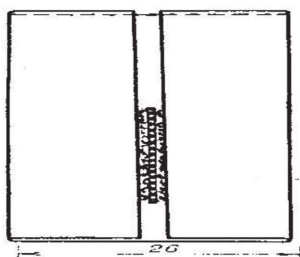

г) з'єднання елементів виробу

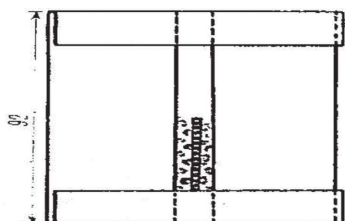

д) складений купон

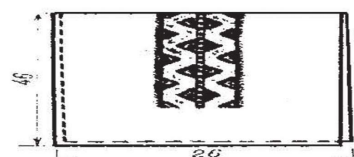
Рис. 19. Монтування жіночої блузки

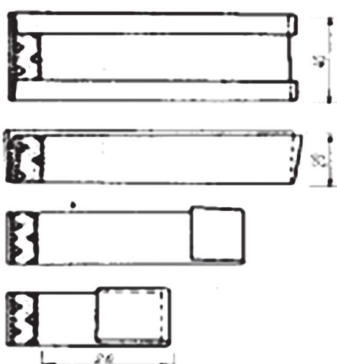
а) складання станка за шириною

б) складання станка за довжиною

в) складання станка навпіл за довжиною

г) складання рукава

г') складений купон

Рис. 20. Монтування чоловічої блузки

ки), складають на величину розгорнутої китиці й заправляють у шнурок, що роздвоюється (рис. 21). Після цього китицю складають навпіл також у верхній частині, відступивши 1 см, перев'язують, утворюючи «голівку». Кінці ниток підрізають, рівняючи, ножицями.

Вишиті вироби не повинні мати вузлів, кінців, петель з ниток, великих переходів вишивальної нитки з виворотно-го боку, стягування тканини вишивальною ниткою, прорубувань тканини голкою. Не повинно бути також довишивання елемента візерунка ниткою іншого кольору, недовишитих елементів малюнка, невідповідності тканини вишивальній нитці й навпаки, неоднакових малюнків вишивки на кутах коміра у чоловічих сорочках «гуцулка», «чумачка», «українка» та у жіночих блузках з коміром, деформацій узору внаслідок неправильного підрахування ниток.

Усі вишиті вироби потрібно обробляти крохмальним розчином і прасувати.

П практичні рекомендації:

- не можна використовувати міцні розчини хімічних реагентів;
- для виведення плям з бавовняних і льняних тканин заборонено застосовувати кислоти і препарати, що містять сульфатну, хлоридну або нітратну кислоту;
- не можна розмішувати хімічні реагенти близько від вогню;
- плями варто виводити за яскравого денного світла;
- перед хімічним чищенням потрібно визначити походження плями;
- важливо попередньо перевірити дію хімічного реагенту на клаптику тканини, з якої виводиться пляма, або на внутрішніх частинах виробу (під паском, кишеною та ін.);

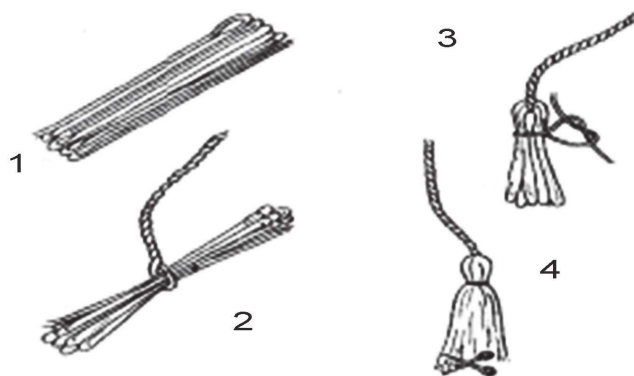

Рис. 21. Виготовлення китиці

- необхідно знати, що пляму починають виводити від країв до центра; для уникнення розпливів навколо плями ці місця змочують водою чи посипають крейдою;
- пам'ятайте: свіжі плями виводяться швидко, а застарілі можуть не вивестися зовсім;
- монтуючи купон, бажано дотримуватися встановлених його розмірів; деталі купона бажано з'єднувати бавовняними нитками такого самого кольору, як і тканина;
- під час прання вишитих виробів миючі засоби варто добирати з урахуванням волокнистого вмісту тканини і ниток;
- щоб запобігти виникненню підпалин на вишитих виробках, потрібно правильно визначити режим волого-теплової обробки, який залежить від волокнистого вмісту тканин:
- для бавовняних і лляних виробів установлюють температуру 190-200 °С, чистововняних – 180°С, напіввовняних – 150-160°С; шовкових – 140-160°С.

3.3. Жіноча керсетка

Керсетка – верхній жіночий одяг, безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини. Безрукавка з тканини мала багато місцевих варіантів довжини, пропорцій, декорування. Побутувала переважно на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині, частково на Півдні України. Найрозвинутіших форм вона набула у другій половині ХІХ ст., коли чітко визначилися не лише основні принципи її крою, а й локальні особливості щодо пропорцій, колориту, оздоблення.

Видовжена, розширена донизу керсетка з фабричних тканин становила найпоширеніший тип безрукавного одягу Середньої Наддніпрянщини. У давніших керсетках було два клини, згодом – три. їх вставляли у бокові шви та в розріз по центральній лінії спинки; форма такого

Рис. 22. Керсетки. Полтавщина

клину мала вигляд трапеції. Коли фабричні матеріали стали доступнішими, кількість клинів і швів на спинці збільшилася. Особливо багато клинів (близько 17) мали керсетки з дорогих тканин. Із плином часу клини поступово перетворилися на бантові збори, які в народі продовжували називати вусами.

У різних місцевостях цей тип одягу вирізнявся особливостями крою. Локальні варіанти виявлялися у розміщенні лінії, від якої починалося розширення керсетки (на рівні грудей або талії), у формі, кількості й способі вшивання клинів, загальній довжині виробу. На основі аналізу локальних варіантів керсеток можна виокремити загальні ознаки, притаманні конкретним районам Середньої Наддніпрянщини. Так, керсетки Центральної Київщини щільно прилягали по лінії грудей, мали завищену талію, довжина сягала середини стегон.

Максимальна довжина (до колін і нижче) властива керсеткам Полтавщини. Завищена лінія талії створювала враження невеликої верхньої частини та значно більшої, виразно розширеної нижньої; композиційну рівновагу керсетці надавали рукави сорочки.

Вигляд і силует комплексу жіночого одягу того чи іншого регіону змінювався не лише залежно від крою, а й від способу носіння керсетки. До прикладу, на Полтавщині, Київщині, Чернігівщині керсетку вдягали на сорочку, застібали справа наліво. Вона створювала певну форму за рахунок крою. На Черкащині керсетку підперізували широким поясом-рушником, багато прикрашеним тканим малюнком чи вишивкою, що також утворювало виразний силует комплексу.

Комір у керсетці був відсутній; іноді верхні кути пілок відгортали та оздоблювали строчкою. Горловину робили по шиї або вирізували; кишень могло не бути, але фігурні клапани, що прикрашали поли, становили обов'язковий елемент і вирізнялися розмаїттям форм.

Шили керсетки з фабричних тканин, інколи надто дорогих (оксамиту, щільного шовку); залежно від місцевих традицій і вподобань обирали колір та малюнок тканини. Керсетки при-

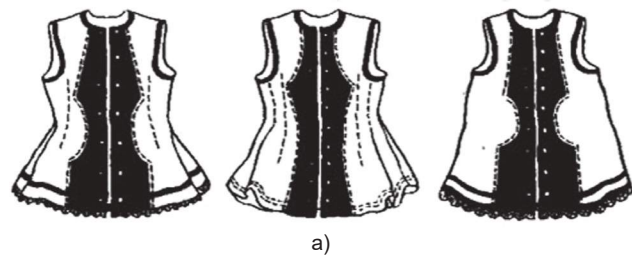
а) б)
Рис. 23. Керсетки: а) Київщини; б) Черкащини

крашали плісовими обшивками, вишивкою, аплікацією, згодом машинною строчкою. Наприкінці XIX ст. їх часто виготовляли з того самого матеріалу, що й спідниці, завжди на підкладці (іноді їх навіть носили на обидва боки).

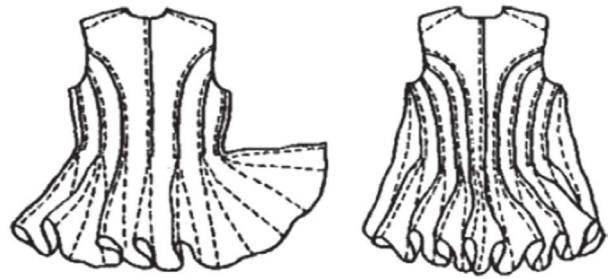
Наприкінці XIX – на початку XX ст. керсетка стала відомою не лише на значній частині Середньої Наддніпрянщини, а й на сході України, частково на півдні. Звісно, що вона повсюди мала відмінності у формі, співвідношенні верхньої та нижньої частин, з яких виготовлялася.

Керсетка складається з верху і підкладки. Її верх може бути зі сатину чи оксамиту. Обробляють керсетку стрічками різного кольору завширшки 1,5 см або ж оксамитом у вигляді зубчиків. Стрічки нашивають по проймі та горловині керсетки у два ряди, а по краю правої (верхньої) пілочки і низу – в три ряди. Від талії до низу керсетки закладають зустрічні складки, які закріплюють трикутниками.

Складові частини керсетки показані на рисунку 26. Під час розкрою керсетки тканину складають лицьовим боком до лицьового. Від лінії талії та до лінії низу керсетки дають припуск на складки: вгорі 6 см, внизу – 12 см. Від верху деталей керсетки і складками до лінії низу є припуски на шви 1,5 см. На лінії пройми, горловини і пілочки припуски на шви не додають.

а)

б)

Рис. 24. Керсетки: а) Сумщини; б) Донеччини

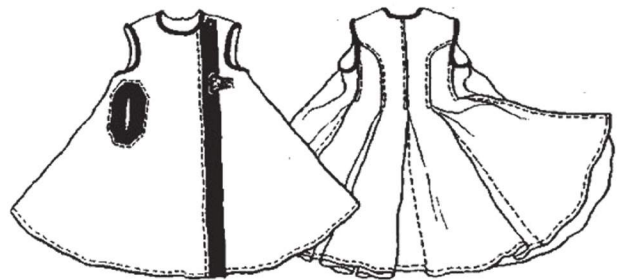

Рис. 25. Керсетка Південної України

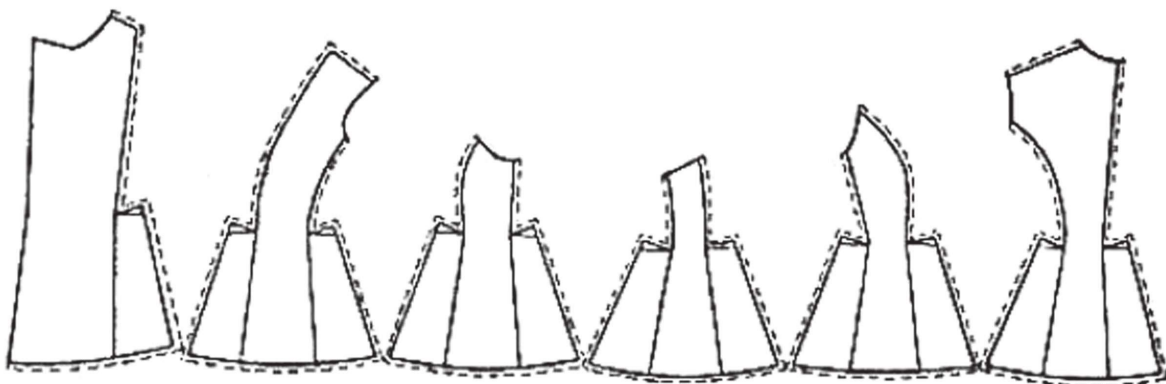

Рис. 26. Деталі крою керсетки

Після розкрою деталі крою керсетки зметують і зшивають. Шви розпрасовують. Зустрічні складки закладають з лицьового боку так, щоби шов їх розташовувався посередині. Плечові зрізи зметують зі сторони спинки припосаджуючи по середині плеча, і зшивають з боку переду. Шви розпрасовують. Підкладку до керсетки викроюють так само, як і верх. На лицьову сторону керсетки накладають лицьовою стороною викроену підкладку, зметують з боку керсетки, а зшивають з боку підкладки, залишаючи на лівій стороні пілочки незастроченими 10-15 см, через які згодом вивертають керсетку на лицьову сторону. Незастрочену частину і підкладку керсетки за проймою вручну підшивають потайними стібками. У місцях складок на лицьовій стороні керсетки роблять трикутники, а за проймою, горловиною та правою пілочкою настрочують стрічки. Для кращого прилягання керсетки з боку вивороту по лінії талії в місцях зустрічних складок пришивають подвійну смужку тканини завширшки 3 см, а довжина рівна обхвату талії плюс 4 см; кінці смужки попереду застібають на гудзики. На правій пілочці керсетки пришивають гачки, а на лівій – петлі.

3.4. Традиційна вишивка і сучасність

Здавалося би, прогрес людства не зупинити – і в галузі моди також. За логікою, спідниці мали ставати коротшими, матеріали – несхожими на природні (до прикладу, блискучі обтягуючі комбінезони героїв фантастичних фільмів), а грань між чоловічим і жіночим одягом повинна бути все тоншою. Насправді ж спостерігаємо протилежні тенденції: вдруге народжуються ретро й етнічний стиль. Так, значної популярності набуває український національний костюм.

З давніх часів, як уже зазначалося, вишиванка є національним одягом українців і символом краси, здоров'я, любові, щасливої долі. Кожен малюнок та орнамент на вишиванці засвідчує історію всього нашого народу, й територіальні особливості. Люди ставилися до вишитих сорочок мов до святині, завдяки чому вишиванки з пошаною зберігалися та передавалися з покоління у покоління. Під впливом часу вдосконалювалась методика виготовлення сорочок, їхнє оздоблення, а з розвитком суспільного устрою змінювалися особливості й техніка вишивання.

Світлина 31. Сучасний костюм від Оксани Полонець

Сучасна вишиванка, хоча і має дещо інше смислове навантаження, не втратила актуальності й залишається тією ниткою, яка поєднує нове покоління з нашими пращурами. Нинішня вишита сорочка адаптується під різні стилі, але передає всі традиції прадідів через семантику кольорів, символічні орнаменти і зберігає самобутність. Домінуючі кольори – червоний, чорний, зелений; з-поміж візерунків переважає рослинний орнамент з реалістичними формами та геометричним орнаментом. У чоловічих вишиванках переважає символіка сили та життя, натомість у жіночих – символи землі й краси.

Незрідка бачимо людей у вишиванках на християнські свята, а також на весіллях, всеукраїнських фестивалях і ярмарках. Сучасні светри чи сорочки поєднуються з машинною вишивкою, але найбільше цінують сорочки, вишиті майстрами власноруч.

Українські дизайнери в нових колекціях усе частіше звертаються до вишитих сорочок, вміло поєднуючи сміливі кольорові рішення з різноманітними техніками вишивки. Дизайнери пропонують унікальні рішення сучасних вишиванок, збільшуючи інтерес до культури і традицій України (світлина 31).

Розвиток національної моди становить важливу умову одночасної модернізації етнічного стилю та збереження культурної самобутності. Нині мода виконує специфічні, притаманні лише їй функції: впорядковує перехід від минулого до майбутнього, підтримує інноваційні особливості культури, змінює престижність художніх характеристик об'єктів. Унаслідок цього вона впливає на сприйняття, збереження та популяризацію національних традицій.

Основні ознаки українського етнічного стилю в одязі:

Це не лише одяг, а й аксесуари, оздоблені традиційною вишивкою.

Плавні хвилясті обриси, «повітряні» силуети.

Контрастні кольорові сполучення та незвичайно ефектні візерунки. Одяг в етнічному стилі незмінно привертає увагу і неординарністю, і фасоном, і яскравими кольорами.

Натуральні матеріали – льон, бавовна, шовк. Особливо цінується одяг, виготовлений та оздоблений вручну.

Звісно, етнічний стиль «у чистому вигляді» доречний не завжди і не скрізь. Можна одягати речі, стилізовані під етніку або ж поєднувати етнічний одяг зі casual-речами. Наприклад, повсякденне вбрання можна доповнити вишитою полотняною сумкою чи одягнути вишиванку з джинсами (світлина 32).

Світлина 32. Оздоблення вишивкою повсякденного одягу

Поєднуючи мистецтво узорного ткацтва, крою та декоративного оформлення, національний костюм символізує духовну культуру українського народу, стародавні традиції, обряди, звичаї. У сучасному одязі спостерігається чимало елементів народного вбрання: зборки, складки, рельєфи, заціпи, крій рукава, оформлення вирізу горловини і под. Застосування елементів народного одягу в створенні сучасного залежить від його призначення. До прикладу, в моделюванні ділового одягу використання елементів народного костюма обмежене. У ньому трапляються лише окремі елементи крою, загальний характер форми та строкати, картаті, набивні тканини з фольклорним малюнком.

В оформленні домашнього одягу мотиви народного костюма простежуються значною мірою: крій сорочок; широкі, вшиті в поглиблену пройму рукави; зав'язки, якими оформляють горловину; низ рукавів; прийоми, розміщення декору; характерні поєднання кольорів – червоного та чорного, білого і червоного, зеленого й чорного тощо.

Найпопулярніше застосування народних мотивів у моделюванні одягу для відпочинку. Так, для літніх суконь у фольклорному стилі пропонуються м'які, легкі, напівпрозорі тканини на зразок марлі, виготовлення з них сукенок зі складками, зборками, буфами. Вишукане оздоблення відновлює у пам'яті образи, знайомі нам сьогодні лише зі стародавніх картин. Іноді ефект досягають через послуговування тканинами-компаньйонами з різноманітними ткацькими візерунками, що імітують ручне народне ткацтво.

У моделюванні сучасного одягу широко використовують народний крій рукавів: вшивний рукав, розширений за всією довжиною, зі зборками на окаті й низу; «ліхтарик»; вшитий у квадратну пройму рукав; реглан та ін.

Вільний крій і мішкуватість рукавів під проймою, запозичені з народного одягу, надають сучасним виробам зручності, а плавні лінії плечей, які переходять у верхній зріз рукава, акцентують на жіночності й природній красі. Народний характер у вбранні засвідчує декор на рукавах та низу спідниці. Одяг фольклорного стилю вдало доповнюють коміри, кишені, манжети, пояси, хустки, оздоблені вишивкою.

Сьогодні популярністю користується і запозичена в народного костюма багатопредметність одягу. Скажімо, сучасний повсякденний комплект складається з подвійної спідниці, об'ємної блузки та жилета, що може бути приталеним – на зразок керсетки або вільним, коротким чи подовженим, зі застібкою і без неї. Такі жилети носять щодня зі спідницями, штаньми, блузками, светрами; ними доповнюють і святкову сукню.

Сучасний одяг з використанням народних мотивів повинен відповідати таким вимогам:

- передавати особливості народного крою, видів оздоблення і под.;
- інтерпретувати та пропагувати народні традиції;
- відображати самостійне бачення народного стилю.

Сьогодні українські дизайнери усе частіше звертаються до національних традицій оформлення одягу, зокрема жіночого, на сукнях – дорогих і звичайних; з'являється українська вишивка й навіть на чоловічих краватках. Заможні українці мають улюблених дизайнерів, які створюють для них індивідуальний одяг із вишивкою.

Сьогоднішня вишивка – це й виробни підприємств художньої промисловості, де у співдружності з художниками-фахівцями працюють майстри народної вишивки. Вишивкою займаються у різноманітних клубах рукоділля, переважно жіноцтво – це найактивніші учасниці різноманітних виставок. Тут уважно ставляться до давніх традиційних зразків, мотивів і прийомів вишивання. Вишивка займає вагомe місце у виготовленні нової державної атрибутики, інтер'єрах відновлюваних і новостворених храмів, моделюванні костюмів для ансамблів, індивідуальних роботах тощо.

Під час створення костюма відбувається процес творчого переосмислення традицій народного костюма з урахуванням сучасних умов. Основний зміст і цінність народного костюма,

Світлина 33. Моделі одягу від Лілії Пустовіт

Світлина 34. Моделі одягу від Оксани Караванської

його філософія – у демократичності, широко зрозумілій функціональності, логіці форм і конструкцій, його раціональності й доцільності. Народний костюм становить невичерпне джерело для збагачення сучасного костюма. Як відомо, до народних традицій постійно звертаються художники-конструктори, створюючи модний одяг. Проте такий одяг, виконаний в етнічному стилі, в жодному випадку не повинен перетворюватися на копію народного костюма. До прикладу, в процесі використання народної вишивки треба враховувати, що у традиційному костюмі вона відіграє радше допоміжну, аніж головну роль, надаючи композиційної врівноваженості між обробкою та формою. І лише за таким принципом варто декорувати модний костюм. У цьому руслі працюють українські дизайнери Л. Пустовіт, О. Караванська, Р. Богуцька, І. Каравай, В. Краснова, З. Ліхачова, Т. Москівець та ін. Вони збагачують світові тенденції моди використанням національних традиційних компонентів.

Стиль *Лілії Пустовіт* вирізняється принципами композиційної побудови і крою традиційного українського костюма, які художниця поєднує з мінімалістськими урбаністичними формами та геометрично чіткими силуетами (світлина 33).

Львів'янка *Оксана Караванська* дуже тонко відчуває енергетику української культури, органічно поєднуючи в'язання, вишивку, бісерне плетіння. Ткани вручну матеріали стають в її роботах природними елементами сучасних ансамблів, додаючи їм дуже цінні в епоху масового виробництва якості, унікальність (світлина 34).

Роксолана Богуцька вміло переплітає етніку зі сучасністю: прикрашає свої вироби вишивкою шовком або бісером, розписом, інкрустаціями, застосовуючи новітні матеріали й технології. Чільне місце у творчості Богуцької посідає вишивка, яку вона щоразу стилізує відповідно до останніх тенденцій (світлина 35).

Світлина 35. Моделі одягу від Роксолани Богуцької

Світлина 36. Вечірні та весільні сукні з використанням традиційної української вишивки

Світлина 37. Моделі одягу від Тетяни Москівець

У творчості згадуваних модельєрів традиційна вишивка додає моделям художньої виразності, оригінальності, «рукотворності». Таке збереження зв'язку з традиціями може стати основою для того, щоби виокремити традиційну вишивку в світовій моді, сформувати український стиль (світлина 36).

Тетяна Москівець – решетилівчанка, майстер машинної та ручної вишивки. Відкрила незнані ще прийоми машинної вишивки, виробила особистий стиль у моді. В основу виробів покладені традиції українського костюма й елементи сучасного дизайну одягу (світлина 37). Її вишивка різнокольорова: це і маки, і волошки, і символ України – калина.

Дизайнерка має творчу майстерню. Одяг у неї замовляють італійці, німці, хоча найбільше Тетяна Москівець любить шити для українських жінок. Кожне вбрання – неповторне та попередньо

обговорене зі замовником. Проте ці побажання стосуються переважно фасону вбрання, адже у вишивці майже всі клієнти довіряють досвіду майстрині. На виготовлення кожного виробу вона витрачає немало часу – все залежить від складності, унікальності вишивки.

У Києві, в Українському центрі народної культури «Музей Івана Гончара» 2008 р. відбувся перший Всеукраїнський фестиваль – виставка «Відродження льонарства та народних художніх промислів «Льон-фест». Його мета привернути увагу суспільства до проблеми збереження й розвитку народного художнього промислу, необхідності підтримання вітчизняних виробників і товарів із натуральних тканин. Колекції на конкурсі демонстрували 13 українських дизайнерів. Тетяна Москівець представляла Полтавщину зі своєю колекцією вбрання «Квітковий вальс». На легких костюмах, сукнях, сорочках, створених майстринею, яскравими барвами розпустилися червоні маки, блакитні волошки й білі ромашки, золоте колосся та червоні кетяги калини.

За умовами фестивалю, колекція кожного з учасників повинна була складатися з 9 виробів. Тетяні Олександрівні дозволили привезти аж 15, що засвідчує ще раз популярність дизайнера з Полтавщини в усій Україні.

3.5. Творчий проект з технології виготовлення чоловічої сорочки

І. Розробка технічного завдання

Вишивка сорочок вирізняється логічністю розміщення, особливим багатством вишивальних технік. Як уже зазначалося, її здавна наділяли магічними символами-знаками, аби була оберегом людини.

Призначення чоловічої сорочки

Чи не найяскравішим втіленням багатого та розмаїтого мистецтва народної вишивки є біла вишивана сорочка – невід’ємна складова частина українського народного вбрання, у тому числі й чоловічого. Модель повинна вирізнятися розмаїттям вишивки, елегантністю візерунка. Полтавська сорочка, вишита білим по білому, – витвір народного мистецтва, що продовжує дивувати світ величністю, глибинною народною мудрістю, прихованим сакральним змістом.

Сорочка може використовуватися як натільний, і верхній одяг. Вишивана сорочка найкраще пасуватиме в святкові дні чи під час ділових зустрічей, тому повинна виглядати охайно та вишукано – бути зручною для одягання й носіння. Як вид вбрання сорочка виконує утилітарні й соціально-естетичні функції. Вона має сприяти створенню святкового, піднесеного настрою у людини.

Сорочка повинна відповідати спроектованому розміру, законам пропорційності та кольороприйняття.

Вимоги до конструкції чоловічої сорочки «чумачка»

Конструкція сорочки відповідно до її призначення має бути простою, але водночас оригінальною, практично корисною, здатною надавати людині чуттєво-емоційне задоволення художністю, виразністю, гармонією з навколишнім середовищем, відображенням культурно-історичних традицій.

Для виготовлення чоловічої сорочки вибирають її конфігурацію. Сорочка має два довгих рукави та комір. Зав’язують комір шнурком з китичками. Вишивка розміщена на передній частині її, комір та на низу рукавів.

Виріб проектують з підгином низу виробу, рукавів і коміра, оброблення швом «черв’ячок». Вишивання виконують білими нитками – муліне на білому льняному полотні.

Вимоги до матеріалів

Тканина повинна бути легкою, м’якою, міцною, а нитки для вишивання – м’якими, зі слабкою круткою, для якісного виконання візерунка.

Застосовують натуральні матеріали. Тканина має бути гігроскопічною, повітропроникною, захищати від пилу та бактерій, не накопичувати статичної електрики. Дослідження засвідчили, що висока гігієнічність, міцність, комфорт виробів із лляних тканин сприяють інтенсивнішому кровообігові, стимулюванню організму та зменшенню стомлюваності.

Матеріали, використані для виготовлення сорочки, стійкі проти атмосферних впливів, води, миючих засобів, хімічного чищення, зносостійкі. Тканина має легко пратися і прасуватися, не вигоряти. У виробі не повинно бути вузлів, петель з ниток, великих переходів вишивальної нитки з виворотного боку, стягування тканини вишивальною ниткою, прорубувань тканин голкою. Не можна допускати дошивання елементів візерунка ниткою іншого кольору, деформації узору, недовишитих елементів, неоднакових малюнків вишивки на кутах коміра.

Основні вимоги під час вибору тканини для вишивання – міцність її на розрив, здатність не розтягуватися, стійкість проти змінання.

II. Розробка технічної пропозиції

Аналіз зразків-аналогів чоловічих сорочок

Чоловічі вишиванки можуть слугувати оригінальним доповненням до повсякденного та святкового вбрання українців. Існує безліч сорочок, які різняться за кольором, техніками вишивання, орнаментом, кроєм (світлина 38).

Зразок 1. Оригінальна й елегантна чоловіча сорочка білого кольору з довгими рукавами. Призначена для використання на урочистих подіях, вишита білими і жовто-коричневими нитками. Зав'язують комір шнурком з білими китичками. Використовують техніки «солов'їні вічка», «вирізування», «ретьязь», «лиштва», мережки «прутик з настилом» та «одинарний прутик». Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та низу рукавів.

Зразок 1

Зразок 2. Стильна й елегантна чоловіча сорочка білого кольору з довгими рукавами. Пасуватиме в святкові дні чи під час ділових зустрічей. Вишита біло-жовтими кольорами. Комір зав'язують шнурком з білими китицями. Використано такі техніки: «вирізування», «коса гладь», «лиштва», мережки «прутик з настилом», зерновий вивід. Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі й на низу рукавів.

Зразок 2

Зразок 3. Чоловіча сорочка білого кольору з довгими рукавами; призначена для урочистих подій. Оздоблена вишивкою блакитно-білими тонами. Комір зав'язують шнурком з блакитними китицями. Використано техніки «косий хрестик», мережки «прутик з настилом», «лиштва». Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та на низу рукавів.

Зразок 3

Зразок 4. Оригінальна й елегантна українська чоловіча сорочка білого кольору з довгими рукавами. Пасуватиме у свят-

Зразок 4

Зразок 5

Світлина 38. Зразки-аналоги для аналізу

кові дні чи під час ділових зустрічей. Оздоблена вишивкою з білих, жовтих та синіх ниток. Без китиць. Використано техніки «вирізування», «лиштва», мережки «прутик з настилом», «зерновий вивід». Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та на низу рукавів.

Зразок 5. Оригінальна чоловіча сорочка білого кольору з короткими рукавами. Призначена для використання на урочистих подіях. Сорочка оздоблена вишивкою у білих тонах. Комір зав'язують шнурком з білими китицями. Використано техніки «вирізування», «лиштва», мережка «прутик з настилом». Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та на низу рукавів (світлина 38).

Щоби правильно обрати найоптимальнішу конструкцію чоловічої вишиванки, необхідно проаналізувати зразки-аналогії (табл. 11).

Таблиця 11

Аналіз конструкції зразків-аналогів

№ з/п	Вимоги до конструкції	Характеристика ступеня втілення вимог у зразках				
		Зразок 1	Зразок 2	Зразок 3	Зразок 4	Зразок 5
1	Кількість деталей у виробі	5	5	5	5	5
2	Призначення деталей	+	+	+	+	+
3	Матеріал деталей	льон	льон	льон	льон	льон
4	Габаритні розміри виробу	52	52	52	52	52
5	Складність виконання	+	+		+	+
6	Надійність роботи у виробі	+	+	•	+	+
7	Відповідає вимогам пропорційності форми та ліній (вимогам дизайну)	+	+	-	+	-
8	Естетичний і оригінальний вигляд	+	+	+	+	+
9	Технологічність виготовлення де- талей	+		+	-	+
10	Простота і надійність з'єднань де- талей	+		+	+	+

Підсумуємо остаточне визначення майбутньої конструкції чоловічої вишитої сорочки (табл. 12).

Таблиця 12

Визначення майбутньої конструкції сорочки

№ з/п	Вимоги до конструкції	Зразок, в якому вимогу реалізовано щонайкраще
1	Кількість деталей у виробі	Зразок 1, 2, 3, 4, 5
2	Лінії крою	Зразок 1,2, 3,4, 5
3	Матеріал деталей	Зразок 1,2, 3,4, 5
4	Розмір сорочки	Зразок 1, 2, 3, 4, 5
5	Складність виконання	Зразок 1
6	Надійність роботи у виробі	Зразок 1, 2, 3, 4
7	Відповідність вимогам пропорційності форми і ліній (вимогам дизайну)	Зразок 1, 2, 5
8	Естетичний та оригінальний вигляд	Зразок 1
9	Частка умовності й стилізації візерунка	Зразок 1, 3
10	Простота і надійність з'єднань деталей	Зразок 4

Необхідно оцінити якості спроектованого виробу та відомих зразків- аналогів за формулою:

$$K_n = K_{id} - K_{відх.мах}$$

де K_n – коефіцієнт якості виробу; K_{id} – ідеальний коефіцієнт виробу (теоретичний) = 1;

$K_{відх.мах} = 1/v$, де v – кількість урахованих позитивних вимог.

Коефіцієнт максимально можливий ($K_{мах}$) розраховується за формулою:

$$K_{мах} = K_{id} - 1/C, \text{ де } C - \text{загальна кількість вимог.}$$

Результати фіксуються у таблиці 13 та порівнюються.

Таблиця 13

Оцінка якості зразків-аналогів і спроектованого виробу

№ з/п	Вид виробу	Коефіцієнт якості
1	Зразок 1	0,9
2	Зразок 2	0,87
3	Зразок 3	0,87
4	Зразок 4	0,89
5	Зразок 5	0,89
6	Спроектований виріб	0,89
	Максимально можливий коефіцієнт якості	0,9

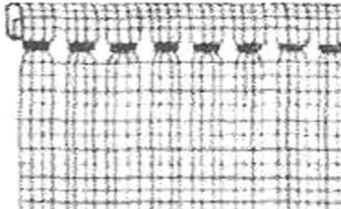

Спроектований виріб має практичну обробку бокових зрізів, візерунок вишивки та її розташування на деталях виробу. З-поміж зразків-аналогів спроектований виріб вирізняється композицією сорочки, чіткістю малюнка; вишитий білими нитками на білому полотні (льоніві).

Окремі недоліки спроектованого виробу – трудомісткість виконання вишивки техніками «зубцювання», «солов'їні вічка», «лиштва», «вирізування», «зерновий вивід», мережка «прутик з настилом».

Аналіз методів технологічної обробки деталей та їх з'єднань в зразках-аналогах подано в табл. 14.

Таблиця 14

Аналіз технології виготовлення виробу

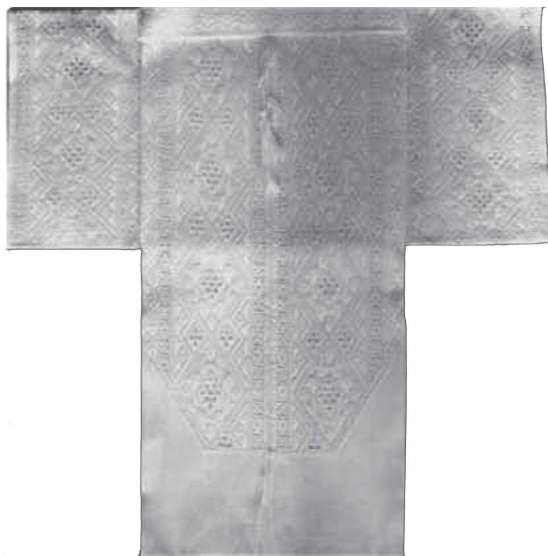
№ з/п	Варіанти обробки країв сорочки	Ескізне зображення конструкції деталей та їх з'єднань	Зразки-аналоги, в яких використовується
1	Обробка низу рукава – виконання рубців з одинарним прутиком		3,1,2,4
2	Обробка коміра сорочки швом «зубцювання»		1,2,3,4,5

Висновок за технічною пропозицією

Розглянувши всі зразки-аналоги, доходимо висновку: всі вони відповідають призначенню завдяки використанню різних видів оздоблення (вишивки) та їх розташування на виробі; доступні з огляду технології виготовлення; використані малюнки вишивки надають зразкам естетичного, оригінального та привабливого вигляду. Для подальшого проектування зі запропонованих зразків обираємо найкращі елементи і komponуємо один виріб (беремо до уваги зразки 1 та 5).

III. Ескізне проектування чоловічої вишиванки

Цей розділ містить опис зовнішнього вигляду за критеріями: кількість, форма, розміри деталей, інші елементи і деталі конструкції; види з'єднань деталей у виробі; види обробки

Світлина 39. Купон чоловічої сорочки вишитої різними техніками Полтавщини

деталей; вимоги до матеріалів; рекомендовані габаритні розміри деталей.

Опис зовнішнього вигляду

Чоловіча сорочка, вишита різними техніками Полтавщини вирізняється різноманітністю вишивки й елегантною візерунка (світлина 39). Пасуватиме в святкові дні чи під час ділових зустрічей, на парадах вишиванки. Виріб виготовлений з білої лляної тканини білими нитками муліне.

Сорочка без зборок, має назву «чумачка». Шують вільно, рукавами в два полотнища завширшки. Сорочка має два довгих рукави та комір. Комір зав'язують шнурком з китичками. Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та на низу рукавів. Довжина вишивки 40 см.

Плечові й бокові зрізи сорочки з'єднані зшивним швом. Комір у горловину вшитий зшивним швом; рукав у пройму вшито також цим швом.

Використано техніки: «солов'їні вічка», «вирізування», «зерновий вивід», «лиштва», «ретьязь», мережки «одинарний прутик», «прутик з настилом»; «зубцювання», змережування «прутиком» й «черв'ячком».

Полтавському орнаментуванню притаманна віртуозність внутрішньої розробки геометричного мотиву, що досягається насамперед різноманітними техніками виконання. Так, мотив ромба, вишитий вирізуванням, має чіткі, прямокутні окреслення, лиштвою – опуклі рельєфні форми з деталізованою розробкою всередині. Той самий мотив ромба, виконаний зерновим виводом, набуває площинності, справляючи враження мерехтливої поверхні. Мотиви, виконані зерновим виводом, акцентують і на інших елементах орнаменту.

Загалом, лінія домінує, об'єднуючи всю композицію, створює абсолютно чітко вивіреним, спокійним ритм. Це – прямі, ламані, зигзагоподібні лінії.

Тканина міцна на розрив, здатна не розтягуватися, стійка до змінання. Нитки м'які, міцні, слабкої крутки.

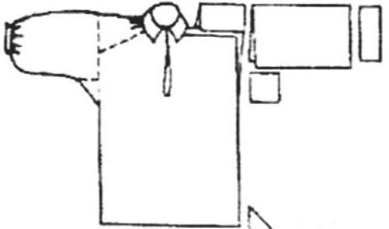
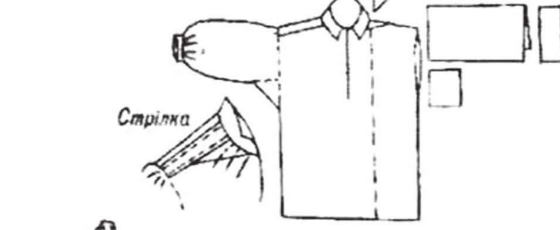
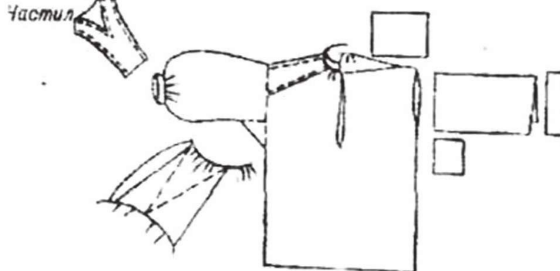
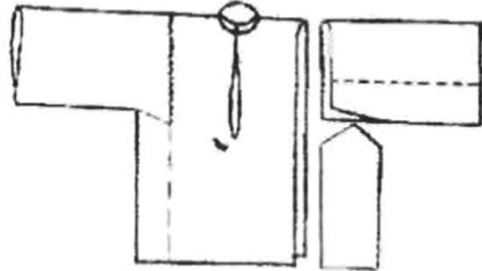
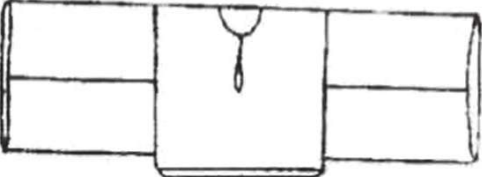
Рекомендовані габаритні розміри вишитої сорочки – 52 розмір.

Варіанти зміни конструкції чоловічої сорочки «чумачки»

Чоловічі сорочки за видом крою розподіляють на сорочки з уставками, зі стрілками, зі стрілками полтавська, «лоцманівська», курта (табл. 15).

Таблиця 15

Крій чоловічих народних сорочок

№ з/п	Назва сорочки	Схема крою
1	з уставками	
2	зі стрілками	
3	зі стрілками полтавська.	
4	«лоцманівська»	
5	курта	

IV. Розробка технічного проекту

Вихідні дані для побудови викрійки чоловічої сорочки «чумачка»

Для виготовлення чоловічої сорочки 52 розміру необхідно зробити розкладку деталей виробу на тканині з урахуванням припуску на підгин бокових зрізів. Довжина станка такої сорочки 150 см, рукава – 65 см, коміра – 10 см.

Розробка та побудова креслення конструкції деталей виробу в масштабі

Чоловіча сорочка вишита різними техніками Полтавщини, має крій «чумачка». Щоби побудувати креслення необхідно знати розміри деталей виробу – станка, рукава, коміра. Побудову здійснюють за схемою розкрою та розкладки деталей «чумачки» (рис. 27)

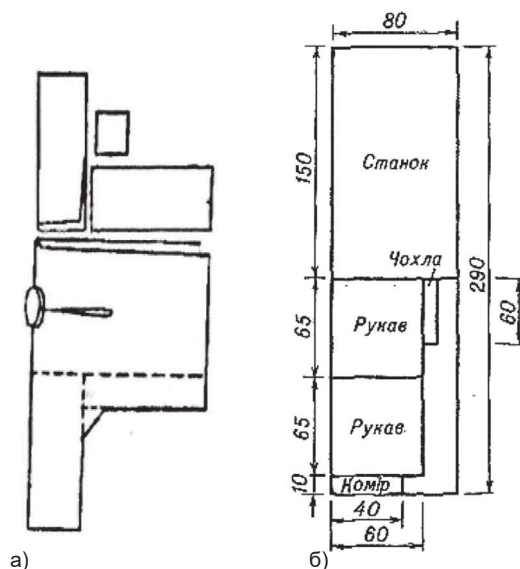

Рис. 27. Схема розкрою (а) і розкладки (б) деталей на тканині чоловічої сорочки «чумачки»

V Розробка робочої документації

Визначення витрат матеріалів на зразок виробу

На виготовлення чоловічої сорочки необхідні такі матеріали, як льяне полотно та нитки муліне білого кольору (табл. 16).

Таблиця 16

Специфікація виробу

№ з/п	Найменування деталей	К-сть	Матеріал	Розміри, см
1.	Станок (перед і спинка)	1	Льяне полотно	150x80
2.	Рукав	2		65x60(x2)
3.	Комір	1		10x40
4.	Шнурок з китицями	2	Нитки муліне білого кольору	8 шт.

Технологічні карти виготовлення виробу

Чоловічу сорочку виготовляють за технологічними картами в такому порядку:

- розкроювання тканини для пошиття сорочки;
- визначення контурів вишивки;
- вишивання деталей виробу;
- розкладка на тканині лекал сорочки;
- з'єднання деталей виробу;
- волого-теплова обробка сорочки;
- обробка країв виробів;
- монтування виробу;
- оздоблення виробу шнурком для зав'язування коміра;
- мережка «прутик одинарний»;
- мережка «прутик з настилом»;
- змережування черв'ячком;
- лишттва;
- солов'їні вічка;
- зерновий вивід;
- вирізування;
- ретязь.

V. Розрахунок собівартості та договірної ціни чоловічої сорочки «чумачка»

Визначення собівартості виробу

Щоби визначити собівартість чоловічої сорочки, розраховують витрати матеріалів та інструментів (табл. 17).

Таблиця 17

Розрахунок витрат матеріалів та інструментів*

№ з/п	Назва матеріалів	Ціна одиниці вимірювання, грн	Витрати матеріалів	Вартість витрат, грн
1	Лляне полотно	80грн/м	3 м	240,0
2	Нитки муліне білого кольору	3	8 мотків	24,0
3	Г олки для вишивання	3	2	6
				Всього: 270 грн

Вартість витрат на електроенергію під час роботи визначаються за формулою:

$$E = P * t,$$

де E – спожита електроенергія (кВт/год.); P — потужність споживача електроенергії (кВт); T – тривалість роботи споживача електроенергії (год.).

$$Ц = 0,28 \text{ грн. } * E,$$

де $Ц$ – вартість спожитої електроенергії (грн.); 0,28 грн. – величина тарифу на електроенергію.

Робота електричної лампи $t_e = 56$ год; лампа має потужність $P_b = 100 \text{ Вт} = 0,1 \text{ кВт}$; за час роботи лампа споживає відповідно електроенергію:

$$E_e = P_e * t_e = 0,1 \text{ кВт} * 56 \text{ год.} = 5,6 \text{ кВт год.}$$

За тарифу на електроенергію 0,28 вартість спожитої електроенергії становить:

$$B_e = 0,28 * 5,6 \text{ кВт год} = 1,56 \text{ грн}$$

Час, витрачений на прасування виробу, дорівнює 20 хв. Отже: $B_c = 0,28 * E_c$,

$$E = P_{об} * t \text{ (год)},$$

де E – спожита енергія; $E = 1 * 1/3 = 0,3 \text{ кВт/год}$; $B_c = 0,28 * 0,3 = 0,084 \text{ грн}$

Матеріальні витрати: $M_e = B_{mat} + B_c = 270 \text{ грн} + 1,56 \text{ грн} + 0,084 \text{ грн} = 271,64 \text{ грн}$.

Розрахунок оплати праці обчислюється за формулою:

$$P = t * p,$$

де $p = (1090 \text{ грн}) / (22 \text{ р.д.} * 8 \text{ год})$, t – тривалість виконання робіт з виготовлення виробу (год.); p – погодинна оплата праці робітника третього розряду, $p = 6 \text{ грн}$.

Нехай тривалість виготовлення сорочки 120 год. Тоді:

$$P = 120 * 6 \text{ грн} = 720 \text{ грн.}$$

Розрахунок податку на заробітну плату обчислюється за формулою: $Op = 0,15 * 720 \text{ грн.} = 108 \text{ грн}$ (за 15 % податку) Амортизаційні відрахування на інструменти й обладнання обчислюються:

$$A = (0,1 B) / N =,$$

де A – величина амортизаційних відрахувань на робочу зміну (6 год.); 0,1 — коефіцієнт, що враховує 10% від вартості обладнання; B – вартість обладнання (грн.); N – час зносу обладнання у днях.

Отримані дані вміщено у таблиці 18.

* ціни подано станом на 2014 р.

Таблиця 18

Амортизаційні відрахування на інструменти та обладнання**

№ з/п	Назва інструментів	Вартість, грн	Час зношування інструментів, рік	Амортизаційні відрахування, грн.
1	Голки для вишивання	3	1	0,08
2	Ножиці	18	3,6	0,14
3	Лампа	80	16	0,137
4	Праска	150	5	0,008
Всього: 0,365 грн				

Отже, загальна собівартість виготовлення виробу обчислюється так:

$$C = M_{\text{в}} + P_{\text{оп}} + O_{\text{дсс}} + A_{\text{о}} = 271,64 + 720 + 108 + 0,365 = 1100 \text{ грн}$$

Величина прибутку внаслідок реалізації виробу, який становить 10- 25 % від собівартості: C=1100 грн.

$$П = C \times 15\% = (1100 \times 15) / 100 = 165 \text{ грн.}$$

Визначення договірної ціни реалізації виробу

Договірна ціна реалізації виробу:

$$Ц_{\text{(догов. ціна)}} = 1100 \text{ грн} + 165 \text{ грн} = 1265 \text{ грн.}$$

VII. Маркетингове обґрунтування об'єкта проектування

Характеристика товарних властивостей виробу

У виробі можуть бути модифіковані розміри, можливі варіації розміщення візерунка, додавання нових елементів на малюнок.

Можливість створити сорочку в декількох варіантах кольорової композиції. Можна змінити крій – на сорочку з уставкою, опліччя тощо; розмір – більший або менший. Виконання орнаментального зображення іншими техніками вишивання: косий хрестик, рушникові шви та їх поєднання.

Виріб здатний задовольнити попит покупців середнього рівня достатку.

За зростання чи зменшення попиту можливе виготовлення вишитих сорочок зі сучасними мотивами. Збільшити частку чоловічої вишиванки на ринку досягають декількома способами:

- створенням сприятливішого образу товару через інтенсивну рекламу;
- представленням нових модифікацій товару;
- доступною ціною виробу.

Розподіл та збут проєктованих виробів

Виріб може придбати і молодь, і особи поважного віку. Потенційні покупці – туристи й люди, які шанують творчість і культуру рідного краю та прагнуть виявити свою індивідуальність. Кількість придбання виробу необмежена. Виріб продається на території всієї України.

Чоловіча сорочка вишита різними техніками Полтавщини. Це надзвичайно гарні вишивки, виконані білими нитками, ніби памороззю, мереживом дрібних візерунків – ромбів, прямокутників, які укладені в прями, ламані лінії та смуги. Модель вирізняється розмаїттям вишивки й елегантністю узору; пасуватиме в святкові дні чи під час ділових зустрічей. Виготовлена з лляної тканини.

Для створення чоловічої сорочки вибрано крій «чумачка». Сорочка має довгі рукави та комір. Комір зав'язують шнурком з китичками. Вишивка розміщена на передній частині станка, комірі та на низу рукавів.

** ціни подано станом на 2014 р.

Ринкову мережу ймовірного освоєння виробу подано у таблиці 19.

Таблиця 19

№ з/п	Характеристика сегментації ринку	Сорочка святкова	Сорочка для прогулянок	Сорочка подаункова	Полтавська сорочка	сорочка весільна	Сорочка для ділових зустрічей
1	Мешканці м. Полтава	+	+	+	+	+	+
2	Гості міста та країни	+	+	+	+	+	+
3	Жителі туристичних центрів	+	-	+	+	+	+

Отже, доходимо висновку, що найдоцільніше обрати такі цільові ринки збуту: мешканці м. Полтава; гості міста та країни.

Підприємства можуть запропонувати вироби ширшої кольорової гами та конфігурації вишивки. Вони тривалий час займають обрану нами нішу ринку.

Конкуруючі підприємства мають за мету довго й успішно функціонувати на ринку. В загальній виробничій структурі конкуруючих підприємств виробництво сорочок, оздоблених вишивкою, становить 15- 20 %.

Способи продажу виробів – прямий продаж; продаж через посередників.

Перспективні канали збуту продукції: ярмарки; виставки; інтернет; місця виставки історичних надбань українського народу; магазини одягу; виставки-продажі у театрах; галереях мистецтв; парад вишиванок, який щороку відбувається напередодні Дня Незалежності України.

Просування продукції на ринку

Мета рекламування виробу – отримання прибутку, залучення людей до культурних традицій.

Рекламний бюджет на один реалізований продукт складатиме вартість одного рекламного оголошення у рекламній щотижневій газеті. Під час рекламування виробу варто акцентувати на красі виробу, оригінальності, почутті комфорту, залученні до культури народу, а також на добробуті родини, статусі у суспільстві, можливості вирізнятися з=поміж інших людей.

Можлива мотивація покупців раціонального характер – довговічність, практичність виробу, економія коштів сімейного бюджету, якість товару.

Мета рекламної програми – спрямованість на створення відчуття комфорту, екологічність, ексклюзивність виробу.

Розробка рекламного тексту

Способи відтворення рекламного тексту: рекламні плакати; реклама у кольорових виданнях; реклама на місцевому телебаченні, радіо.

Залучення відомих артистів та культурних діячів. Існує реальна можливість використовувати у рекламуванні виробу відомих хороших і танцювальних колективів.

Актуальнішими є відео-акценти, оскільки тут вагоме зорове сприйняття (аудіо – 20%, відео – 80%).

Важливо підібрати яскраві, доступні, переконливі слова, фрази або зображення. До прикладу: «Традиційна полтавська ручна вишивка»; «екологічно чистий продукт»; «традиційні технології»; «ніжна колірна гама»; «розмаїті деталізовані мотиви». Це створює відчуття святковості, витонченості.

Акцентувати потрібно на кольоровому зображенні елементів реклами.

Важливо вибрати рекламні засоби за ознаками місця рекламування, широти і частоти охо-

плення нею споживачів. Скажімо, оголошення на зупинках, стендові плакати, поштові листівки, реклама на радіо та в газетах міста.

Найдоцільніші засоби стимулювання збуту виробу – знижки постійним покупцям, розповсюдження буклетів, проведення різних конкурсів, презентацій, конференцій, рекламні купони на знижку в газетах.

Здійснення ціноутворення проєктованого виробу

Рівень цін на вишиті сорочки у конкуруючих підприємств становить 800-5000 грн. Ціна нашого виробу коливається залежно від складності технік, крою.

Ціна чоловічої сорочки вишитої різними техніками Полтавського крою – 1800 грн. їй притаманні всі показники якості: функціональність; естетичність; ергономічність; технологічність; екологічність. Отже, ціна відповідає якості.

У випадку зниження цін конкурентами необхідно модифікувати конструкцію виробу і змінити ціну. У випадку підвищення цін конкурентами цін потрібно зберігати існуючу цінову політику.

Зразок реклами

Полтавська сорочка, вишита білим по білому, витвір народного мистецтва, що продовжує дивувати світ величністю, глибинною народною мудрістю, прихованим сакральним змістом.

*Одягнімо, друже, вишиванки -
Наш чарівний український стрій.
Не для когось, не для забаганки,
А для себе, вірний друже мій.*

Завдання та запитання для самоконтролю

1. Назвіть характерні ознаки традиційного українського вишитого одягу.
2. Розгляньте основні види українського вишитого вбрання.
3. Які варіанти української чоловічої сорочки Ви знаєте?
4. Розкажіть про жіночі вишиті сорочки, відомі на теренах України.
5. Чим вирізняються керсетки Полтавщини від керсеток Сумщини, Донеччини?
6. Як поєднується традиційна вишивка зі сучасністю?
7. Яким вимогам повинен відповідати сучасний одяг з використанням народних мотивів?
8. Перерахуйте прізвища українських дизайнерів, що переосмислюють традиції народного костюма з урахуванням сучасних умов.
9. Аргументуйте творчий проєкт з технології створення чоловічої сорочки.
10. Проаналізуйте конструкції зразків-аналогів майбутньої сорочки.

Розділ 4

ВИШИВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО У ТВОРАХ ПОЛТАВСЬКИХ МИСТКИНЬ

Вишивка – це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук. Один з давніх і найпоширеніших видів декоративного мистецтва України.

Полтавська вишивка вирізняється багатством технік і ювелірністю виконання, переплетенням у розмаїтих композиціях технік вишивання: лиштви (точної гладі) з мережками, «виколками», «солов'їними вічками», «ретьязем», «вирізуванням». Техніка виконання отримала назву від вигляду: «гладь» – гладенька поверхня, яка утворюється внаслідок рівномірного, строго паралельного накладання стібків; «солов'їні вічка» – круглі, мов око соловейка; «вирізування» – ажурний квадратик вирізують, унаслідок чого створюється ажурна, прозора техніка; «виколку» виконують методом виколювання голкою в одне місце за рахунком ниток. Є ще «прутик», «роздільний пруттик», «гречечка», «ляхівка» та багато інших видів технік.

Орнамент полтавських вишивок глибоко реалістичний. Його назви – «калінка», «гарбузове листя», «гречечка», «терен», «дубове листя», «виноград», «хміль», «ламане дерево» – засвідчують поетичність душі народу, про його зв'язки з природою. Орнаментальні мотиви склалися переважно у великі композиції, якими оформляли речі декоративного вжитку: рушники, скатертини, доріжки, традиційний чоловічий та жіночий, а також, сучасний одяг.

У попередніх розділах деколи розглядалося питання про мережу вишивальних центрів, у тому числі на Полтавщині. Однак, повернемося у недалеке минуле й проаналізуємо ще деякі цікаві факти. Так, у виставці 1936 р. у Москві й Ленінграді брала участь полтавчанка Г.Тихонова. За її ескізом вишивальниця П.Грінченко створила панно «Жнива». За участь у цій виставці Г. Тихонову відзначено Дипломом 1 ступеня.

У 1944 р. артіль ім. Лесі Українки переїхала на вул. Балакіна, 20, де на її території було 5 одноповерхових будинків. У цих приміщеннях розташовувалися цехи ручної вишивки, розкрійний, пошиву, машинної вишивки, прально-прасувальний.

Облхудожпромспілка об'єднувала у той час 36 артілей Полтавщини. Вишивання – процес непростий. Гаптування на тонких і коштовних тканинах тривале і копітке. Тому дуже вчасною виявилася пропозиція начальника відділу технічного контролю фабрики ім. Лесі Українки Любові Барбарич, яка запропонувала вишивати за трафаретом.

У 1957 р. артіль ім. Лесі Українки поповнилась новими кадрами художників. Це С. Черепок (закінчила Вижницьке профтехучилище) та І. Фадіна (працювала в Московському науково-дослідному інституті художніх виробів), відмінний фахівець з машинної вишивки. Так зване рішельє виконували методом машинної вишивки. Творчий колектив артілі почав розробляти та впроваджувати у виробництво вироби машинної вишивки з полтавським орнаментом. Розвиток народного мистецтва удосконалювався, збагачувався.

У Києві 1967 р. була організована виставка українського декоративного мистецтва. Тут експонувались вироби фабрики: 6 ювілейних виставкових рушників, 4 блузки жіночі, 3 чоловічі сорочки. Їх автори – М. Григоряк, Л. Гаркуша, О. Великодна. Того ж року вишивальниці О. Великодній присвоєне почесне звання «Творчий майстер».

Фабрика ім. Лесі Українки була реорганізована 16 вересня 1972 р. в головне підприємство виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка». Основна його мета полягала в спеціалізації, підвищенні ефективності виробництва, покращенні якості виробів, збільшенні випуску

високохудожніх виробів. До складу об'єднання увійшло 6 фабрик художніх промислів з чисельністю 2800 осіб: фабрика ім. Лесі Українки; фабрика «Червоне проміння» в с. Н.Санжарах; фабрика ім. Крупської в с. Опішньому; фабрика ім. Зої Космодем'янської в м. Кременчуці; фабрика ім. Крупської в с. Великі Сорочинці; фабрика ім. Клари Цеткін у м. Лубнах.

Випускниці Київського художньо-промислового технікуму Марія Григоряк та Лідія Гаркуша, полюбили неповторну красу полтавської вишивки і пов'язали з нею життя. Ці художниці не лише збагачували і розвивали традиційні форми орнаменту, а й надавали їм нового змісту й звучання, створювали нові композиції, розробляли сучасний асортимент виробів, пов'язаних з побутом

В об'єднанні «Полтавчанка» натхненно працювали художники Тетяна Кияшко, Лідія Богинич. За ескізами художників М. Півторацького та Г. Гриня зі с. Опішні виготовленні чоловічі сорочки, жіночі блузи, тематичні панно, рушники.

За 1975-1977 рр. присвоєно звання «Майстер-художник вищого класу» кращим майстрам-виконавцям М. Вірченко, Г. Кононенко, Н. Щербатих, Л. Мілашенко, О. Закорці та ін.

У 1977 р. за сумлінну працю О. Великодня отримала почесне звання «Заслужений майстер народної творчості УРСР». Вироби Олександри Великодної – справжнє мистецтво. За 30 років праці в лабораторії її золоті руки і світлий розум створили понад 600 унікальних, неповторної краси вишивок, які високо оцінені на різних виставках. Це жіночі блузки, чоловічі сорочки, скатертини, столові комплекти, доріжки, сувенірні вироби, малюнки для чоловічого та жіночого одягу. Творчий діапазон художниці надзвичайно широкий. Майстриня оздоблювала вироби нитками білого, пісочно-жовтого, світло-сірого та світло-коричневого кольорів. На сліпучо-білому тонкому маркізеті чи мармурово-блідому шовковому полотні вона мережила диво-візерунки.

Роботи Олександри Великодної майстрині народної творчості демонструвалися на виставках і ярмарках у Києві, Брюсселі (Бельгія), Кошаліні (Польща), Лос-Анжелосі (США), Монреалі (Канада) – 1977р., Марселі, Парижі (Франція), Токіо (Японія), Лейпцігу (НДР) – 1978 р., Буейнос-Айресі (1985р.).

Об'єднання «Полтавчанка» часто виконувало спеціальні замовлення, які потребували великої художньої майстерності. Це вироби для реставрації Музеїв ім. В.Г. Короленка та ім. І.П. Котляревського в м. Полтаві, ескізи й костюми для народного хору ім. Григорія Верьовки, до Олімпіади в 1980 р.

У 1986 р. посаду директора об'єднання обійняла А. Петрова. Творчий колектив проводив активну роботу спрямовану на пропаганду мистецтва вишивки, брав участь в усіх обласних, республіканських та міжнародних виставках і конкурсах. Основним його завданням було розширення асортименту виробів на засадах збереження народних традицій, які віками зберігалися і збагачувалися поколіннями. Художники, творчі майстри об'єднання сформували колекцію високохудожніх виробів сучасного одягу, оформленого вишивкою з поєднанням елементів біжутерії, бісеру й інших, що гармонійно переплітається з елементами традиційної вишивки. Так, художником-модельєром Л. Двойних, конструкторами В. Ткаченко, С. Михайленко розроблені сучасні моделі блузок жіночих, комплектів одягу, оформленого малюнками художників Л. Гаркуші, М. Григоряк, Г. Зиріна, О. Цибух.

На особливу увагу заслуговують роботи художників і творчих майстрів зі створення нових видів текстильної галантереї. Це прекрасні скатертини, рушники, де народна традиційна вишивка вдало поєднана з мереживом машинного та ручного вишивання. Автори робіт -Г. Гринь (Опішня), Л. Теряник (В.Сорочинці), О. Розсоха (Н.Санжари), О. Закорка (Лубни).

Решетилівщина – етнографічний район, у вишивці якого сконцентрувались найважливіші ознаки всієї Лівобережної України, відображені у величезній кількості різноманітних технічних засобів виконання, орнаментиці. Художньо-стилістичний аналіз засвідчує, що в загальній емоційно-образній системі полтавської вишивки решетилівська постає своєрідним художнім феноменом, з ознаками неповторної індивідуальності.

Решетилівка – селище міського типу, районний центр, розташований на берегах мальовничої р. Говтва. Як поселення Решетилівська слобода виникла наприкінці XVI ст. Згідно з легендою заснував Решетилівку козак Решетило, що мав у цих краях власну пасіку. Поселення часто згадується в історичних джерелах, перебуваючи на перехресті важливих подій національно-визвольної війни українського народу.

Містечко Решетилівка належить до відомих сучасних центрів художніх промислів України. Завдяки таланту і виконавській майстерності вишівальниць, килимарниць його знають не лише за межами Полтавщини, а й за межами України. Місцеві вишівальниці створюють справжні вироби мистецтва, які викликають захоплення у найдосвідченіших спостерігачів. Вражають своєю красою й решетилівські килими, що ввібрали у себе красу полтавської землі.

Решетилівка – відомий осередок ткацтва, вишивки й килимарства. Достатньо пригадати бодай такий факт: саме робота місцевої художниці Надії Бабенко – гобелен «Дерево життя» – прикрашає Голубий зал ООН у Нью-Йорку.

Вдале історико-географічне положення, наявність сировини, талановитих майстринь сприяли розвитку вишівального промислу на Решетилівщині. Історія традиційної народної вишивки Решетилівщини сягає у глибину століть. Це засвідчують археологічні знахідки на зазначеній території. Своє помешкання наші пращури будували у період мезоліту (X-VIII тис. до н.е.) з кісток і шкіри великих звірів. Спочатку шкіри накладали одна на одну, а відтак скріплювали грубими швами, що у вишивці нагадує мережку. В VII ст. до н.е. започатковане ткацтво, а водночас із ним, звісно, розвивалось і шиття. Як підтверджують джерела, візерункові тканини використовували у побуті скіфи. Пам'ятки скіфського періоду на решетилівській землі зафіксовані на території сіл Другий Лиман і Підок, Пустовари та Чернещина (курганні групи). Жінки цих племен вміли зшивати шматочки шкіри і тканин непомітними швами. З часом шви почали скріплювати нитки основи.

На межі VIII-IX ст. у Середньому Придніпров'ї утворилася ранньофеодальна держава – Київська Русь. До її складу входила і територія сучасної Решетилівщини, заселена сіверянами та полянами. У них теж побутувала вишивка. Це засвідчує, зокрема, той факт, що 944 р. у поході на греків за керівництва князя Ігоря данину брали дорогими вишиваними тканинами й золотом. У добу Київської Русі даниною і цінними подарунками вважались книги, вишиті тканини й золоті вироби.

Вишивка як кустарне виробництво почала розвиватись близько XVII ст. з асортиментом, що переважно не відрізнявся від теперішнього. Майстрині виконували замовлення багатим покупцям – іноземцям, городянам, церковним служителям. Різного ґатунку полотна, доріжки, ковдри, гардини, салфетки, ширми з класичними українськими візерунками і технікою виконання продавалися в Україні й експортувалися за кордон. Решетилівські скатертини, рушники, плахти, вишивані сорочки збували на ярмарках.

Скориставшись тим, що населення мало певні навички поміщиця Хряпунова, після реформи 1861 р. заснувала у Решетилівці ткацьку майстерню, де виготовляли й вишивані вироби. Вишівальниці застосовували традиційні народні техніки, і це надавало їх виробам вишуканість, унікальність.

З кінця XIX ст. на розвиток української вишивки негативно вплинули малюнки етикеток косметичних фірм Рапе та Брокера, внаслідок чого стала поширюватись нетрадиційна для нашої місцевості хрестикова техніка вишивки. Вишивальниці, крім традиційного орнаменту, почали використовувати і техніки, які давали змогу виконувати речі для міського й іноземного споживача – портъери з ламбрекенами, накидки на подушки, накомодники, чайні серветки, фартушки, жіночі сумочки, палітурки для книжок.

Починаючи з 80-х років XIX ст. решетилівським вишиванням зацікавився В. Василенко – український етнограф, дослідник культури минулого і народних кустарних промислів, що співпрацював із Південно-Західним відділенням Російського географічного товариства. Вивчав побут, звичаї, народні художні ремесла України. На Полтавщині, в тому числі й на Решетилівщині, побували експедиції з дослідження та колекціонування народної вишивки, передовсім експедиції Я. Рижака, І. Мощенка, братів Я. і Г. Клубних.

У 1900-1910 рр. Полтавське губернське земство видало альбоми вишивок для рушників і хусточок. Із ініціативи кустарного відділу цього земства у с. Решетилівка 1905 р. було відкрито зразково-показову майстерню, що займала 23 кімнати та роздавальні пункти для виконання роботи з ткацтва і найбільше – з вишивки вдома. Звідси й розпочався родовід фабрики художніх виробів ім. К. Цеткін. Одночасно в Решетилівці почав працювати роздавальний пункт для вишивальниць-надомниць, яких від 1905 по 1912 рр. налічувалось 1200. Інструктором було запрошено художницю В. Болсунову, видатну українську майстриню ткачування та вишивання. Закінчила Київську малювальну школу та курси ручної праці у Києві М. Мурашка. У Полтаві, Решетилівці, Абазівці працювала 1911-1930 рр., викладала у Решетилівській ткацькій школі 1926-1928 рр.

Значного розвитку вишивка набула зі заснуванням 1921-1923 рр. «Укркустарспілки», що відновила промислові артілі й експортувала вироби в Європу й Америку. На базі навчально-показової майстерні у Решетилівці 1922 р. було створено промислову артіль «Троянда», де діяв вишивальний цех. Наприкінці 20-х років чимало продукції артілі відправляли на експорт, що підтверджує високу художньо-технічну якість решетилівських вишивок. Керівником артілі була Л. Жиглінська, художником В. Болсунова. У періодичній пресі Решетилівська артіль згадується як «Троянда» і «Червона квітка» до 1928 р., а в кінці 20-х років її перейменували на артіль імені К. Цеткін. Артіль об'єднувала понад 800 вишивальниць і 65 учениць.

У Решетилівці 1922-1923 рр. вишивали різноманітні речі декоративного оздоблення інтер'єру – рушники, скатертини, покривала, фіранки, панно, а також сукні, блузи, сорочки, краватки. Більшість виробів виготовляли традиційною технікою вирізування.

Народні майстри, що працювали у художніх артілях, зберігали і продовжували кращі традиції народної вишивки. Це вишивальниці Ліда Корячко, Галина Чорнусь, Віра Ленник, Галина Нечипоренко. Краще ніж Зіна Сук ніхто не вишивав портъер. Галина Бережна, Ніна Куян, Антоніна Яресько прославилися майстерністю виготовлення жіночих сорочок, блуз на крепдешині. Вони досягли великої точності вишивки, оволоділи найтоншим матеріалом – маркізетом.

У Решетилівці 1937 р. відкрили школу української вишивки, де спочатку навчалось 76 учнів. Відомим майстром художньої вишивки з початку 50-х років тут працювала Марфа Мальяренко, яка зробила значний внесок у розвиток традицій решетилівської вишивки.

На початку 50-х років майстрині почали створювати власні, малюнки, виготовляти тематичні панно технікою ручного шва і под. Серед творчих майстрів вишивки добре відоме ім'я Н. Бодні, що віддала немало сил і таланту в збагачення решетилівської вишивки. Доробки решетилівських вишивальниць експонуються у багатьох музеях України та за її межами, музейних збірках української діаспори.

Продукцію решетилівських майстринь відправляли в Болгарію, Індію, Канаду, Німеччину, Румунію, Албанію, Угорщину.

Вагому роль у розвитку вишивки відіграла Ольга Голуб, член Спілки народного мистецтва, яка працювала в Решетилівському художньому професійно-технічному училищі № 28. Вона вчила дівчат малювати нитками – на тканині. Подаючи приклад, сама вишивала жіночі сорочки, сукні, чоловічі сорочки та рушники.

Майстер виробничого навчання, член Спілки народного мистецтва, учасник Виставки народного господарства Катерина Таранень вишивала жіночі сорочки, рушники, скатерті. Її учениця Ніна Іпатій тепер відомий майстер ручної вишивки.

Значний внесок у розвиток решетилівської вишивки зробив Л. Товстуха, розробивши 15 зразків вишивок – тиражних і виставкових. З 1962 р. він очолював фабрику ім. К. Цеткін, був членом Спілки художників України, 15 років – членом Республіканської комісії декоративного мистецтва, а з 1990 р. – членом Великої ради національної спілки народних майстрів України. У 1975 р. йому присвоєно звання заслуженого художника України.

Історія розвитку вишивання накопичила безліч різноманітних мережок, характерних для Решетилівщини. Всі вони поділяються на прості й складні мережки. До простих належать: «одинарний», «подвійний», «роздвоєний прутик (черв'ячок)», «стовпчик» і «жучок з центральною ниткою» та «козлик». Складні мережки – це мережка з настилом, гречечка, ляхівка, верхоплут, качалочки, зерновий вивід. Тут також поширений унікальний і знаний у всьому світі вид вишивання – «білим по білому», або «біллю». Ця вишивка створює малюнок високого рельєфу зі світлотіньовим моделюванням. Залежно від напрямку світла візерунок по-різному або відбиває, або поглинає світло, створюючи його багату гру. Вишивка «білим по білому» – своєрідний художній прийом. Вона асоціювалася у народі, як уже згадувалося, з красою морозних візерунків. Унікальність цього мистецтва полягає у тому, що вишивати білими нитками на білому полотні дуже важко, передусім для очей. Важливий момент: орнамент ніколи не наносять на тканину. Спочатку майстриня виконує ескіз на папері, а згодом, відтак через складний підрахунок, переносить малюнок на полотно. Та й підготовка ниток для вишивок «біллю» – складна, копітка праця. Для більшої контрастності додавали небілені (сурові) нитки або ж злегка підфарбовані у блакитно-попелясті відтінки.

Серед багатобарвних українських вишивок решетилівські посідають особливе місце. Ніжна колірна гама, розмаїті деталізовані мотиви створюють відчуття святковості, витонченості. Основний художній ефект полягає не в багатстві кольорів та їх поєднанні, а у вишуканому співвідношенні, м'якості відтінків пастельних барв (за винятком червоного та синього в рушниках) – блакитного, вохристого, коричневого, зеленуватого, відтінків сірого й білого.

З початку ХХ ст. у вишиванні сорочок переважає контрастне поєднання червоного і чорного кольорів. Проте ця колористика побутувала на Решетилівщині до 40-х років ХХ ст. Згодом глибоке вивчення кращих традицій народного вишивання сприяло тому, що решетилівська вишивка у системі промислів повернулася до класичного монохромного, поєднання декількох м'яких відтінків пастельних барв.

У процесі вишивання «білим по білому» для наголошення на світлотіні додають сіру чи сірувато-жовту нитку. Причому колористична гама орнаментальних композицій ґрунтується на поєднанні м'яких пастельних відтінків. Уся увага сконцентровується на декоративному вирішенні простих елементів орнаменту за допомогою переходу від світлого до темного кольору. Така градація в одній гамі створює гармонію ритмів і насичує вишивку рухом. У роботах часто протиставляються холодні й теплі тони. Крупні частини орнаменту вишивають теплішими від-

тінками, які ніби постають на першому плані, а дрібніші виконують у холодних тонах, акцентують на рельєфності візерунка.

Загалом, на особливу увагу заслуговують полтавські рушники, вимагають вишиті решетилівськими майстринями. Довжелазні полотнища виконані червоними нитками із різноманітним поєднанням рослинних орнаментів «Дерева життя». Вони наповнені глибоким змістом і нагадують про давнє символічне значення рослин.

Поступово на Решетилівщині червоний колір стає традицією саме на рушниках. Він дуже насичений, звучний і найемоціональніший у декоративній композиції. Розмаїті дрібні сітчасті заповнення створюють ніби мерехтіння, відблиск кольору; суцільні густі стібки надають йому інтенсивності; від щільності та густоти стібків залежить насиченість кольору, його яскравість. Один і той самий колір нитки завдяки техніці виконання перевертлюється, то в яскраво-червоний, то в рожевий, ледь розбавлений білим тлом. Унаслідок «притягування» і відбивання світла створюється враження певної просторовості, глибини. Загалом орнаментальний мотив «дерева-квітки» з чітко окресленим контуром немовби оповитий повітрям і випромінює червоний колір. Одночасно поєднання червоної вишивки з білим тлом полотна надає рушникам святковості й урочистості.

Як і сотні років тому, нині мистецтво народної вишивки у Решетилівському краї не старіє. Завдяки творчій праці народних майстрів і художників-фахівців українська народна вишивка живе і розвивається.

Карлівський район розташований у лісостеповій зоні південно-східної частини Полтавської області. Місцеві краєзнавці ще не дійшли спільної думки про документально підтвержену дату щодо заснування Карлівки як поселення. Згідно з одними джерелами перша згадка про Карлівку датується 1735 р. Згідно з іншими – відомо, що у 70-х роках XVII ст. на місці сучасної Карлівки переселенці з Правобережжя заснували слободу Орчик (названа від р. Орчик), яка входила до складу 1-ї Полтавської сотні Полтавського полку.

В Карлівці працюють ентузіасти різних видів народного ужиткового мистецтва – вишивальниці, художниці, майстри лозоплетіння та писанкарства. Їхня виставкова діяльність зазвичай поєднується з проведенням різних заходів до державних і народних свят, слугує справі популяризації народних художніх ремесел. Цій меті підпорядковує діяльність постійно діюча виставкова зала районного історико-краєзнавчого музею Карлівки.

Творчі доробки майстрів мають прислужитися подальшій ефективній взаємодії культури і туризму, розробці нових туристичних маршрутів і привабливості Карлівського району для гостей Полтавського краю.

Серед численної та різноманітної когорти майстрів сучасного вишивання на Карлівщині – гурт вишивальниць «Господарочка», що працює при Карлівському районному будинку культури понад 20 років. Лідер цього гурту – Тамара Смородінова.

Зауважимо: людина, яка постійно жила серед природи, спостерігала за нею, ще з глибокої давнини навчилася складати прості візерунки, умовні знаки-символи, виражаючи ними сприйняття довкілля. Кожна лінія наповнювала особливим змістом. Так, прямою горизонтальною лінією позначали поверхню землі, горизонтальною хвилястою – воду, вертикальною хвилястою – дощ, трикутником – гори, схрещеними лініями

вогонь і блискавку. Сонце й місяць – джерела світла – позначали конфігураціями у вигляді кола, квадрата й ромба. Жіноча фігура з піднятими чи опущеними руками символізувала образ Матері-землі, пов'язаний із шануванням землі й води. Східнослов'янське божество Берегиню, або Мокош, вважали заступницею води, господарства, сімейного побуту та рукоділля. Де-

рева з розлогими гілками й конфігурації у вигляді жабок означали родючість землі. Посланцем сонця, тепла і світла, символом щастя й радості у давнину вважали птаха, який віщував прихід весни, урожай та багатство. Олень і кінь уособлювали «життєдайне світило» – Сонце, приносили щастя, веселощі, добробут.

В Україні перші мистецтвознавчі праці нащадка козацько-старшинського роду Василя Горленка з'явилися у 80-х роках ХХ ст. Якщо в Західній Європі державні органи опікувалися відкриттям музеїв та їх діяльністю у XVII і XVIII ст., то в Україні цією справою найбільше займалися представники козацької старшини, а згодом українське дворянство. Найвідоміше музейне зібрання на Полтавщині, призначене для громадського огляду, належало К. Скаржинській у с. Круглик, що біля Лубен, і почало функціонувати з першої половини 80-х років ХХ ст. Організоване музейництво в Україні розгорталося у зв'язку з українським культурним і національним рухом зі середини ХІХ ст. Ініціатива щодо музеїв належала недержавним установам, до прикладу, Полтавському земству. Саме воно 1891 р. відкрило природничо-історичний музей у Полтаві. У цих двох названих музейних сховищах почали зберігати експонати зі старосвітської Миргородщини, які висвітлювали історію Миргородського краю, його природу. Збиралися пам'ятки археології, речі художньо-промислової й мистецької вартості, рідкісні книжкові видання та періодика, архівні документи.

У Миргороді 1917 р. засновано регіональний історико-мистецький музей. На жаль, він діяв недовго. У 1920 р. музей відновили. У ньому було скупчено історико-етнографічне та мистецьке майно з палаців покинутих власниками. У довоєнний період були відсутні фахівці, котрі могли бодай зробити короткі записи про експонати. Значна частина цих невідомих на нині експонатів зникла у 1943 р. після фашистської окупації.

Упродовж ХХ ст. у музейних установах накопичувалося безліч творів мистецтва народної ремісницької творчості.

З величезної кількості представників різних царин народного мистецтва й рукоремесла Миргородського краю сьогодні відомі лише одиниці, й лише поодинокі їх твори зберігаються у музеях. Так, у постійній експозиції Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського представлена писанка роботи Варвари Підгорної з містечка Сорочинці. У числі інших шести писанкарок Миргородщини її ім'я зафіксовано у великоформатному монографічному виданні «Описание коллекции народных писанок. Составил С.К. Кулжинский, действительный член Московского русского географического общества» (Москва, 1899, випуск перший). Видання присвячене рідкісному зібранню писанок з різних етнографічних регіонів України.

Народна вишивка Миргородщини захоплює досконалою композицією, колористичним вирішенням – від одноколірного до червоно-чорної гами. Народні майстри у своїх роботах показали одвічний потяг людини до краси, зв'язок з рідною природою. Улюблені шви – вирізування, мережки, виколювання чи солов'їні вічка, косий хрестик, лиштва, курячий брід, зерновий вивід, верхоплут або український верхошов та ін.

Миргородський край багатий іменами народних вишивальниць, котрі славляться оригінальністю, досконалістю, поетичністю, передавали та передають свій досвід і традиції рідного краю наступним поколінням.

Полтавщина завжди була і залишається своєрідним центром народного мистецтва. Деякі галузі української народної творчості досягли на Полтавщині найвищого розвитку, тут історично склалися осередки різноманітних народних художніх ремесел. Так, і в Чутовому, і в районі вишивку завжди вважали одним з найулюбленіших видів декоративно-прикладного мистецтва.

Отже, звернемося до історії. Перші мешканці на території Чутівщини з'явилися на початку XVII ст. У 20-30-х роках XVIII ст. селище стало заселяти кріпаки поміщика Кочубея. Впер-

ше Чутове документально згадується в духівниці полтавського полковника В. Кочубея 1743 р.: «...На реке Коломаке сенокос, называемый Чутова долина».

З інших джерел відомо, що в 1764 р. Чутове було селом, де налічувалося 82 двори, кілька крамниць, церква, відбувалися ярмарки. У той період село входило до складу Великобудищанської сотні. Після 1781 р. воно передане Чернігівському намісництву, 1796 р. – Малоросійському, а 1802 р. – Полтавському повіту Полтавської губернії.

У невичерпній скарбниці духовної культури чутівців є особлива, винятково важлива її частина – вишивка. Саме з нею пов'язана багатотисячолітня історія народу, його творчі пошуки, радість і горе, перемоги і поразки, сподівання на майбутнє. Свідчення літописців стверджують: початки мистецтва вишивання на Чутівщині сягають сивої давнини, і розвиток його не переривався ніколи – починаючи з незапам'ятних часів і до наших днів. Вишиванням у Чутівському районі займалися лише жінки. Для цієї роботи використовували кожен зручну нагоду: досвітки та вечорниці, на які дівчата збиралися довгими осінніми та зимовими вечорами, і години відпочинку від польових робіт – навесні й узимку.

На Чутівщині вишивальниці полюбляють відтінки червоного, чорного і білого кольорів. Існують свої улюблені техніки – хрестик косий, хрестик косий розріджений, прутик з настипом, лиштва, вирізування.

У кожному районі Полтавщини у вишивках склалася особиста, відшліфована впродовж століть, єдність орнаменту й засобів його вираження, їхня колірна гама. Так, на Чутівщині «вирізування» – завжди білого кольору. У народному мистецтві цього краю збереглося багато секретів фарбування ниток природними барвниками – корою дерев, корінням, листям, квітами, плодами рослин. Для закріплення кольору нитки запікали в житньому тісті, після чого вони не втрачали забарвлення упродовж багатьох десятиліть. Використання домотканого полотна, що має полотняне переплетіння ниток, застосування технік, які ґрунтуються на рахункові ниток, зумовили загальний характер вишивки, геометричні й геометризовані орнаментальні форми, вирішені великими рельєфними масами.

4.1. Бабенко Надія Несторівна (1926-2009)

Надія Бабенко народилася на Чернігівщині у родині вчителів. Вона – заслужений майстер народної творчості України з 1976 р., лауреат Державної премії України ім. Т.Шевченка (1986 р.), кавалер ордена Княгині Ольги III ступеня. Закінчила Кролевецький технікум народних художніх промислів. З 1951 р. жила на Полтавщині у Решетилівці, де працювала головним художником фабрики художніх промислів і викладала у Решетилівському художньо-професійному училищі (1973-1994). З 1951 р. працювала у Решетилівській школі майстрів художніх промислів інструктором килимарства, 15 років ткала. «Яких тільки килимів, – розповідала Надія Несторівна, – не довелося виробити за ті літа... Коли б отак усі їх підряд порозстеляти, здається, пів- України прибрала б». У 1979 р. її прийняли до спілки художників України.

«А коли людина старшає, – згадувала відома народна килимарниця, особливо людина-майстер, то постає потреба передати набутий досвід своїм учням – дітям, внукам». У сьогоденні не українське килимарство – це «Академія Надії Несторівни Бабенко», десятки оригінальних робіт у глибоко традиційному стилі, понад 40 ескізів для продукування фабричних килимів – і всі надійшли в масове виробництво. «Рожева птаха», «Дивоцвіт», «Світанок», «Білий», «Лілея», «Червоні квіти», «Осінь», «Жовтий», «Голубий», «Паморозь», «Зима» – це її килими,

які демонструвалися в Канаді, Югославії, Німеччині, Бельгії, Москві, Києві та зберігаються у КДМУНДМ, Міністерстві культури України, готелі «Либідь» (м. Київ), Художньому фонді (м. Москва), Музеї Т.Г.Шевченка (м. Київ), музеї Решетилівського художнього професійного ліцею, центрі «Український дім» (м. Київ), Сумському художньому музеї та Полтавському краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського.

Килими – «Святкові», «Урочисті», «Орнаментальні»... Один з них – «Древо життя», як уже згадувалося, з 1969 р. прикрашає блакитну залу штаб-квартири ООН у Нью-Йорку. Серед багатьох мистецтв різних народів і країн знавці шукали тоді символ єднання, який втілював би ідеї повоєнного миру, і вибрали філософський килим з України – бережливиці нашої Надії Бабенко.

Отже, істинним Надії Бабенко стали її килими: вдивімося ву їх «промовлення до нас», вберімо в розум, у серце...

Продовжувачем династії Бабенків став син Надії Несторівни Олександр, який має академічну освіту. Художник-килимар, заслужений майстер народної творчості України з 2007 р., член Національної спілки художників України і Національної спілки майстрів народного мистецтва України. На початку його творчості спостерігається певний вплив стилю Надії Несторівни. Але й його килим «Гончарські світи» (1995 р.) – то вже вияв національного світосприйняття, квітучий килимовий розмай, звідки виникають «квіти-птахи», «квіти-звірі», все тут квітує, сяє, виблискує. В основу композиції покладено «голову» гончарського «барана», яку можна бачити лише в процесі дуже уважного розглядування.

В інших роботах О. Бабенка, зокрема гобелені «Горобина» відчувається подих давніх переказів та сказань. Композиція побудована у вигляді триптиха: в середній його частині традиційне Древо життя, а на бокових частинах кривулясті безконечники у вигляді «древ».

Для Олександра Бабенка, викладача кафедри образотворчого мистецтва Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, заслуженого майстра народної творчості України, члена Національної спілки художників України, Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Міжнародної текстильної асоціації, кавалера ордена «За заслуги» III ступеня характерне експериментування, пошуки нового. Це спостерігаємо у творах «Ранок», «Вечір» (1996 р.), де митець використовує принцип частково затканої, а тому просвічуваної ниткової основи. Художник-килимар використовує нефарбовану овечу вовну – темну, сіру. Такий прийом надає килимам ще більшої природності. Інший прийом, яким послуговується митець, – зміна напрямку ниток із поземного на прямовисний, що використаний у гобеленах «Квіти у вазоні» (1993 р.) «Різдвяна ніч» (1994 р.), килимі «Лілії» (1993 р.) та ін.

Яскравим прикладом вдалого оформлення сучасного інтер'єру є створення декоративних гобеленів для великої зали Українського Центру культури та бізнесу в Афінах (Греція). Художнє вирішення гобеленових творів виконано за керівництва О. Бабенка. Гобелени мають не лише художньо-естетичне, а й культурно-просвітницьке значення, оскільки зображають разом з орнаментикою силуети історичних споруд головних міст України, популяризують декоративне мистецтво Полтавщини.

Такі мистецькі роди, як династія Бабенків, – прикметне явище в українському народному мистецтві.

4.2. Вакуленко Надія Вікторівна

Серед плеяди майстрів із Решетилівки – Надія Вакуленко. Народилася на Хмельниччині в 1962 р. у сім'ї робітників. Любов до вишивки ще з дитинства прищепила мати – Ганна Миколаївна, яка все життя займалася вишивкою. Навіть машинну вишивку Надія спочатку освоїла на ручній машині. Вперше приїхавши в Решетилівку вступати до художньо-професійного училища, пройшла через парк, там побачила надзвичайно красиву алею троянд. Вони так сподобались і запали в душу, що вирішила залишитися тут на все життя.

Вишивку в училищі викладала член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Марфа Маляренко. Навчала різних технік вишивання, а передусім – як відшукати нитки основи підкання (де ті дірочки між нитками?). Спочатку це було надто важко і складно, а згодом все стало зрозумілим і баченим на яскраво-білому маркізеті чи шовку. Надія вчилася старанно, з любов'ю до такої кропіткої справи. Випускною роботою була жіноча сорочка на маркізеті, вишита поєднанням складних технік, характерних для Полтавщини, основна з них – безчисна мережка (сорочка для Народної артистки України Ніни Матвієнко). Після закінчення училища отримала диплом майстра ручної та машинної вишивки.

Після закінчення Решетилівського училища Надія Вакуленко вступила до Вижницького училища прикладного мистецтва, що на Буковині здобувши спеціальність «Художник-майстер з вишивки». Понад 30 років навчає вишивки різними техніками: «вирізування», «виколювання», «солов'їні вічка», «зерновий вивід», «прутик з настилом» та ін.

За низку оригінальних робіт з української народної вишивки різного асортименту (жіночі й чоловічі сорочки, скатертини, доріжки, серветки) у 1989 р. Надія Вакуленко стала лауреатом обласної (м. Полтава) премії ім. П. Артеменка. Вона – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України з 1991 р., заслужений майстер народної творчості України. Майстриня працює над розробкою нових художніх виробів, серед яких особливою витонченістю і красою вирізняються жіночі й чоловічі сорочки, а також малюнки для машинної вишивки («рішельс»). У жовтні 2007 р. була запрошена на Всесвітній майстер-фестиваль мистецтва і культури у м. Сеул (Корея), де отримала сертифікат світового майстра з вишивки.

Найоригінальнішою роботою Надії Вакуленко є витвір мистецтва – сорочка жіноча виконана на тканині маркізет білосніжними нитками на замовлення Центру «Український Дім» (м. Київ), яка там експонувалася до 60-річного ювілею Решетилівського художньо-професійного училища.

Багато робіт виконано на замовлення української діаспори у Канаді.

4.3. Великодна Олександра Кузьмівна (1914-2002)

Народилася 23 квітня 1914 р. у с. Бухалівка сучасного Зіньківського р-ну Полтавської обл.

Вишивки Олександри Великодної – заслуженого майстра народної творчості України, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, відомі у нашій країні та поза її межами. Понад 30 трудових років вона віддала улюбленій справі, створивши близько 600 унікальних, неповторної краси вишиванок, що отримали високу оцінку на різних виставках і ярмарках.

О. Великодна усе життя пропрацювала на фабриці «Полтавчанка». У 1977 р. саме за сумлінну працю їй присвоєно почесне звання «Заслужений майстер народної творчості УРСР».

Вироби, створені Олександрою Кузьмівною – справжнє мистецтво. Це жіночі блузки, чоловічі сорочки, скатертини, столові комплекти, доріжки, сувенірні вироби, малюнки для чоловічого та жіночого одягу. Творчий діапазон художниці надзвичайно широкий. Майстриня оздоблювала вироби нитками білого, пісочно-жовтого, світло-сірого та світло-коричневого кольорів. На сліпучо-білому тонкому маркізеті чи мармурово-блідому шовковому полотні мережила диво-візерунки.

Роботи майстрині народної творчості демонструвалися на виставках і ярмарках у Києві, Москві, Брюсселі (Бельгія), Кошаліні (Польща), Лос-Анджелесі (США), Монреалі (Канада) – 1977 р., Марселі, Парижі (Франція), Токіо (Японія), Лейпцігу (НДР) – 1978 р., Буенос-Айресі (Аргентина) -1985 р.

4.4. Іпатій Ніна Іванівна

Народилася 26 вересня 1957 р. в с. Артемівка Чутівського р-ну Полтавської обл.

Ніна Іпатій – заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки народних майстрів України, майстриня-художниця ручної вишивки.

Ніна Іванівна продовжує народні традиції українського мистецтва, прагне поєднати минуле і сучасне. Творчість розпочала в 1980 р. на Решетилівській фабриці художніх промислів художником з вишивки. Уже на початку діяльності створила роботи, які й сьогодні не втрачають художньої цінності. У 2002 р. відкрила приватне підприємство «Народна вишивка ІНІЙ»

Про Ніну Іпатій, майстриню-художницю вишивки з Решетилівки, вишивальницю сучасної доби, та її довершеної краси вироби знають не лише у Полтаві, Львові й Києві, а й далеко за межами України – у США, Німеччині, Англії, Австралії. Вона брала участь у багатьох регіональних і всеукраїнських виставках, у її творчому активі – три персональні виставки (Миргород, Полтава, Львів), що мали величезний успіх. У 2001 р. майстриня стала переможцем Першого міжнародного ярмарку жіночого підприємства та тендерних проектів у Києві, отримавши диплом у конкурсі «Найбільш стабільне в ринкових умовах виробництво» й за репрезентовану продукцію найвищої якості.

Свій творчий доробок Ніна Іпатій давно репрезентує у Пирогові. Поетеса Тетяна Домашенко присвятила подрозі проникливі поетичні рядки:

*На вістря голки впали небеса,
На вістрі голки – вся земна краса,
Крізь вушко голки долю переллю,
Пересумую, в серці відбілю.*

Вельми шанують пані Ніну і земляки-решетилівці за високу фаховість, надзвичайну працелюбність, доброзичливу вдачу. Ймовірно, саме Ніна Іпатій, талановитій і заповзятій жінці, вдасться хоча б частково розв'язати одну з непростих решетилівських проблем – відродити славнозвісну решетилівську вишивку як промисел (бо як хобі, спосіб нашої самоідентифікації вона ніколи й не вмирала).

Серед авторських високохудожніх виробів майстрині – полуботківська сорочка. Ніна Іванівна дуже любить цей пишний, надзвичайно ефектний візерунок і часто його повторює, але у різних варіантах кольорової гами.

Велика кількість людей милується її роботами. Яка вишукана краса – це вишиття білим по білому! Яке віртуозне володіння традиційними техніками української вишивки – тут тобі

й лишва, й вирізування, мережка, прутик, солов'їні вічка...Просто не віриться, що таке диво може творити людина власними руками.

4.5. Косач Ольга Петрівна (1849-1930)

Ольга Косач народилася на Полтавщині у відомому місті Гадяч, що на р. Псел. Літературний псевдонім Олена Пчілка (у дівочтві – Драгоманова). Письменниця, етнограф, знавець, фольклорист і критик мистецтва. Член-кореспондент ВУАН з 1925 р. Мати Лесі Українки та Михайла Обачного, сестра Михайла Драгоманова.

Початкову освіту отримала вдома; закінчила Зразковий пансіон для шляхетних панянок (1861-1866 рр.); склала іспити з курсу вищих наук у Київській першій чоловічій гімназії. Відвідувала курси для вільних слухачів на історико-філологічному факультеті Київського університетусв. Володимира. У становленні Ольга Петрівни як особистості основне значення мали народна стихія та студентське оточення старшого брата. Невтомно студіювала етнографію та фольклор, записувала народні пісні, звичаї, обряди.

У 1868 р. одружилася з Петром Косачем (1841-1909 рр.), на кошти якого здійснювала свої видання. Подружжя майже 30 років мешкало на Волині у Звягелі (нині Новоград-Волинський), Луцьку, Колодяжному, а в 1895 р. переїхало до Києва.

Діяльність цієї заповзятої жінки плідна та багатогранна, навіть тоді, коли врахувати лишень її внесок у галузь народного орнаменту. З початку 70-х р. XIX ст. Ольга Косач збирає зразки одягу, вишивок, орнаменту тощо. У Києві 1876 р. виходить друком великим форматом її ґрунтовна праця «Український народний орнамент», яка містить 31 таблицю та передмову, підготовлену за настановою М. Драгоманова і В. Антоновича. Це дослідження принесло Ользі Петрівні визнання як глибокому знавцеві вишивки. Упродовж життя авторка неодноразово перевидавала працю.

Відтак за першим друком з'являється збірник орнаментів Ольги Косач «Українські взори» (1879 р.), але без попередньої передмови та зі зменшеною кількістю візерунків (15 таблиць). У 1900 р. «Українські взори» побачили світ із невеличкою різницею в окремих візерунках. Це видання експонувалось на Всесвітній виставці в Парижі (квітень-листопад 1900 р.).

Четвертий випуск «Українських узорів» (1912 р.) присвячений Волинському краєві. Він складався з 12 таблиць меншого формату, а обкладинку прикрашав знайомий портрет Олени Пчілки, як і на попередніх виданнях 1900 та 1902 рр. Цей випуск експонувався на Другій Всеросійській кустарній виставці у Петрограді 1913 р., його безплатно отримали передплатники часопису «Рідний край» у вигляді премії. П'ятим випуском «Українські узори» (10 таблиць) вийшли аж у 1927 р. На обкладинці була змінена світлина: тут уже помістили знімок із відомої листівки «Українка з Києва» – портрет дочки Олени Пчілки – Ізидори Косач.

У 1905-1906 рр. Олена Пчілка стала віце-головою комісії для влаштування Першої кустарної виставки в Києві, а 1908 р. – членом Українського наукового товариства в Києві. Працювала в Гадяцькій «Просвіті», редагувала «Газету Гадяцького земства» (1917-1919 рр.), створила гурток українознавства для шкільної молоді Гадяча. У 1924 р. переїхала до Києва, де брала участь у роботі історико-філологічного відділу УАН та комісій: літературно-історичної, етнографічної, громадських течій та заходознавства.

Ольга Петрівна, мати двох синів і чотирьох дочок, на власному досвіді заклала основи родинної школи – виховання дітей на засадах патріотизму й національної самосвідомості. Її доч-

ка, Ольга Косач-Кривинюк (досвідчена вишивальниця), продовжуючи справу матері, видала за кошти чоловіка перший випуск праці «Українські народні узори з Київщини, Полтавщини й Катеринославщини. Вирізування й настилування» (1928 р.). Другий випуск, підготовлений нею до друку, був переданий із Канади до музею Лесі Українки.

4.6. Кулик Олександра Василівна (1897-1973)

Народилася 19 вересня 1897 р. в м. Миргород Полтавської обл.

Олександра Кулик – художниця декоративного мистецтва (текстиль), вишивальниця, викладач, член Спілки художників України (1951 р.). Народилася у багатодітній сім'ї. З раннього дитинства їй довелося бідувати та заробляти на прожиття, аз 15 років працювати вишивальницею Миргородської майстерні художньої вишивки.

У 1916 р. вона вступає до Дігтярівської ткацької школи, де в 1919 р. отримує свідоцтво інструктора із ткацтва, килимарства й вишивки (була ученицею Г. Цибульової). У 1920 р. влаштовується за фахом в артіль Художпромкооперації у Шишаках на Полтавщині. Тут талановиту майстриню, яка добре розумілася в кольорах і гарно малювала, помітив Микола Прахов і порадив їй далі навчатися. До речі, уроки з портретно-пейзажного шва вона брала в його сестри Олени Прахової.

У 1922 р. Олександра Василівна переїжджає до Києва та вступає до Київського художнього інституту на художньо-педагогічний факультет (музейний відділ, очолюваний тоді Олександром Богомазовим) і отримує диплом художника-музейника (1930 р.). Її вчителями були брати Василь і Федір Кричевські, Андрій Таран та Лев Крамаренко.

Упродовж 1930-1937 рр. О. Кулик обіймає посаду молодшого наукового працівника Українського музею у Лаврі, згодом стає художником-портретистом у Товаристві художників і викладачем малювання та вишивки в дитячому будинку № 5 Києва. З 1937 р. майстриня викладає вишивальну справу в Київському художньо-промисловому училищі. Під час німецької окупації залишалась у місті, а після війни виїхала до Сміли, де чоловік працював агрономом. У вересні 1945 р. звітти її як фахівця високої кваліфікації, відкликало Управління у справах мистецтв до Києва налагоджувати навчання в училищі. Відтоді вона – викладач композиції та майстер художньої вишивки, а згодом ще й керівник практики та дипломних робіт (у 1945 р. заклад перейменовано на Київське училище прикладного мистецтва).

За період педагогічної діяльності Кулик О.В. мала 16 випусків. Створила в училищі музей вишивки, куди ввійшли роботи її студентів. Заняття з учнями супроводжувала показом зібраних взірців. На їх основі підготувала й видала перший в Україні методичний посібник «Українське народне художнє вишивання», де ґрунтовно проаналізовано витоки української народної вишивки. Цю працю не випадково за кордоном називають «букварем української вишивки».

У родинному архіві дочки Волошки Шульги міститься чимало творчого матеріалу. Всю мистецьку спадщину матері вона передала до Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України. Починаючи з 1937 р., твори О. Кулик експонувалися у Києві й Москві. Вона чудово оволоділа портретно-пейзажним швом. Її зображення на полотні завжди вирізнялися не лише подібністю, а й мистецьким узагальненням. З високою майстерністю їй наприклад, вдалося передати риси Тараса Шевченка. Цей портрет придбав Канівський музей у 1938 р.

Після війни Олександра Василівна отримала замовлення на виконання зразків художньо-промислових виробів з українською народною вишивкою. Вони стали еталонами для

впровадження у масове виробництво. Серед них знані чоловічі сорочки – полтавська, київська, чернігівська, подільська, гуцульська, закарпатська, полуботківська, а також жіночі сорочки – київська, полтавська, подільська й чернігівська. Майстриня розробила і взірці з рушниковим орнаментом для жіночого вбрання, вишивки для кожуха, крій свитки, жіночі сукні тощо. Згодом ці проекти впродовж 1948-1958 рр. користувалися незмінним успіхом на республіканських виставках прикладного мистецтва.

У 50-х роках ХХ ст. О. Кулик стала консультантом в оформленні вбрання для народного хору під орудою Григорія Верьовки та в роботі Республіканського будинку моделей. Її твори-вироби зберігаються в Музеї українського народного декоративного мистецтва (Київ), інших музеях України, а також у Китаї та Канаді.

4.7. Курдяєва Ярина Федорівна (1899-1968)

Ярина Курдяєва – українська народна вишивальниця- У 1927-1941 рр.працювала вишивальницею, конструктором, завідувачем виробництвом Великосорочинської артїлі художніх вишивок і тканин, реорганізованої в 1944 р. у промислову кооперативну артіль ім. Н. Крупської. У роботах (жіночі сорочки і сукні, чоловічі сорочки, скатертини, класичні рушники) дотримувалася традиційних основ побудови візерунків, колористики, розмаїття народних технік.

Вишивані вироби експонувалися на виставці українського народного мистецтва у 1936 р. у Миргороді, Києві, Міжнародній виставці 1937 р. у Парижі, в післявоєнні роки – у Києві й Полтаві.

На жаль, більше відомостей про неї не вдалося отримати.

4.8. Пілюгіна Лариса Михайлівна

Народилася 16 жовтня 1949 року в м. Мічурінську Тамбовської обл.

Художню освіту отримала в Московському художньо-промисловому училищі ім. Калініна та Одеському державному педагогічному інституті ім. Ушинського на художньо-графічному факультеті.

Лариса Пілюгіна з 1973 р. викладала в Решетилівському художньому професійному ліцеї композицію вишивки та історії одягу. Базова освіта – художньо-графічний факультет Одеського педагогічного інституту. Мешкаючи і працюючи у центрі народних промислів України – Решетилівці, художниця у своїх роботах збагачує і ускладнює образну мову, досягаючи емоційної виразності орнаментивно-декоративних композицій. Побудова композиції – це творчий процес від задуму до закінчення, від початку до кінця, це найважливіший, організуючий компонент художньої форми, який вона надає єдності й цілісності (панно «Свято врожаю», «Ювілейне», «Квітучий край»).

З 1975 р. Л. Пілюгіна бере участь у різноманітних художніх виставках. Перші роботи виконані з використанням традицій вишивки Полтавщини. Це рушники, скатертини, сорочки. Вона надзвичайно старанно вивчає зразки народної української вишивки, зарекомендувавши себе знавцем традицій народної вишивки, умілим її аранжувальником.

У 1976 р. Лариса Михайлівна стала членом Національної спілки майстрів народного мис-

тецтва України, а з 1977 р. – членом Спілки художників України. Створює художні вишивки в різній техніці: «вирізування» та «виколювання», «хрестик» і «зерновий вивід», «лиштва», рушникові шви.

Від 1971 р. і дотепер, Лариса Михайлівна бере активну участь у виставках у нашій країні та за кордоном – Польщі, Болгарії, Монголії. Була учасником Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Москві (1985р.), нагороджена знаком ЦК ВЛКСМ, дипломом XII Всесвітнього фестивалю за подані на виставку творчі роботи (рушник, панно).

Зрілість і фахова майстерність художниці засвідчують роботи «Живи, Україно», «Світе ясний, світе милий, моя Україна» (1984 р.), «Моя Батьківщина» (1985 р.).

У Центрі «Український дім» демонструвалося вишите панно «Світе тихий, світе ясний» (1987 р.) та рушник «Веснянка» на білому полотні, вишитий білими і пісочними нитками. До 60-річчя Решетилівського художнього училища майстриня нагороджена Грамотою Міністерства освіти і науки України за активну педагогічну роботу, пропаганду декоративно-прикладного мистецтва.

Лариса Пілюгіна лауреат обласної премії ім. І.П. Котляревського.

4.9. Роїк Віра Сергіївна (1911-2010)

Віра Роїк народилася 12 квітня 1911 р. у стародавньому м. Лубни в міській родині. Батьки були освіченими людьми. Вони приятелювали з такими діячами, як Панас Мирний, Антон Макаренко та Володимир Короленко, що доводився їм далеким родичем. Дитинство пройшло у м. Полтаві.

У 1917-1922 рр. дівчинка навчалася у Полтавській Маріїнській гімназії та балетній студії, а потім, мешкаючи в Гадячі, продовжувала заняття вдома. З поверненням 1927 р. до Лубен працювала у місцевій вишивальній артілі (ще у 10 років вперше відтворила голкою орнамент хрестиком). Уже в 1963 р. на «відмінно» закінчила річні курси з вишивки, крою та шиття художнього навчального комбінату м. Москви.

Під час війни Віра Роїк отримала тяжку контузію, два роки не підводилася з ліжка та на все життя стала непрацездатною. Через матеріальну скруту сім'я у 1944 р. переїхала з України до Ставропольського краю. Поволі В. Роїк відновила вишивальну техніку та навчилася працювати лівою рукою. Її запросили викладати рукоділля в 8—10 класах Невинномиської школи (1945-1952 рр.) та керувати гуртком художнього вишивання у Будинку піонерів.

У 1952 р. В. Роїк оселилася у Сімферополі й понад 10 років була педагогом у середніх школах і на курсах художньої вишивки в обласному Будинку вчителя. Потім 20 років Роїк працювала методистом з образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва у Будинку народної творчості та художньої самодіяльності профспілки. За ініціативою В. Роїк створено Музей декоративного мистецтва народних умільців Криму, що діяв 10 років за її керівництва та пересувний Музей живопису самодіяльних майстрів області, з яким Віра Сергіївна мандрувала містами й селами Криму.

За 1952-1982 рр. гурток вишивальниць «Світанок», очолений майстриною, домогся визнання: її учениці відзначені срібними та бронзовими медалями на Всесоюзній виставці передового досвіду народного господарства СРСР. Кожна персональна виставка В. Роїк ставала своєрідною школою мистецького вміння, адже сама майстриня супроводжувала їх, давала консультації, проводила бесіди та влаштовувала практичні заняття.

Залишаючись патріоткою улюбленої Полтавщини, подорожуючи територією України, вивчаючи численні школи вишивки Вінниччини, Буковини, Волині, Віра Сергіївна виробила власну манеру komponування орнаментів, взявши за основу геометричний орнамент і застосовуючи найрізноманітніші техніки – хрестик, затяганку, качалочку, ляхівку, занизування, гречку, стовпчик та ін. Найулюбленішими техніками вишивки для неї були гладь «качалочка», полтавська, рушникові шви, хрестик і різноманітні види мережок. Найбільше подобалося вишивати на домотканому гуцульському та лляному полотні й фабричній тканині «панаме».

Перший успіх прийшов до В. Роїк у 1936 р. на Всесоюзній виставці самодіяльного мистецтва. З 1952 р. вона брала участь понад 300 виставках: персональних (90), республіканських, всесоюзних і загальнокримських, за кордоном, зокрема в Угорщині (1972, 1992 рр.), Бельгії та Італії (1976 р.), Франції (1978, 1992 рр.), Хорватії (1979 р.), Монголії (1982 р.), США (1982 р., Нью-Йорк, ООН), а також на персональних виставках: у Болгарії (1979 р.), Польщі (1980 р.), Німеччині (1995 р.) й Туреччині (2002 р.). Твори В. Роїк є власністю 38 музеїв в Україні та за кордоном.

Віра Сергіївна – автор робіт принципово нових, у творах суто утилітарних відображено події сучасного життя. З використанням нових образотворчих та орнаментальних мотивів, композиційних прийомів, що становлять потужний засіб художньо-естетичного виховання особистості.

Майстрині подобалося вишивати птахів, зокрема півнів. «Півник» – один із багатьох творів Віри Сергіївни – створений на основі глибоких знань народного орнаменту і народних традицій, який художниця доповнила індивідуальними елементами. У кожного півника – своя казка, своя пісня, свій вірш, саме це і надає їм фантастичного характеру.

Відвідуючи персональні виставки мисткині у м. Полтаві (1993, 1996, 2001, 2008 рр.), ще більше переконувалися у великій подвижницькій праці нашої землячки.

Книга В. Роїк «Мелодії на полотні. – Спогади. Вишивки. Відгуки» (2003 р.) присвячена одному із найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва – вишивці.

Альбом робіт, адресований українським та зарубіжним шанувальникам мистецтва вишивання – це не лише підсумок творчого доробку майстрині, яка 70 років популяризує мистецтво свого народу в різних країнах світу, а й внесок у розвиток української культури. У творчому доробку майстрині – рушники, декоративні наволочки, папка «Кобзар», серветки, килимки, дитячі доріжки, панно, фартухи, газетниці, торбинки для рукоділля, сумки та ін.

Творчість В. Роїк отримала заслужене визнання у різних країнах світу. Музеї Бельгії, Болгарії, Італії, Канади, Монголії, Польщі, Росії, Румунії, Угорщини, Туреччини, Франції, Хорватії мають її твори. Тисячі захоплених відгуків одержала вона із Німеччини й Америки

Віра Роїк – заслужений майстер народної творчості Української РСР (1967 р.), заслужений художник Автономної Республіки Крим, член Національної спілки художників України (1988 р.), кавалер ордена княгині Ольги III ступеня. Нагороджена Міжнародним орденом Миколи Чудотворця «За примноження добра на землі», член Спілки художників СРСР, почесний член Товариства вчених Криму й Товариства «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка, почесний громадянин м. Кобеляки та м. Лубни Полтавської області, лауреат Асоціації національних товариств і общин народів Криму та Республіканського фонду культури, лауреат премії Автономної Республіки Крим (1997 р.), лауреат премії імені В.Г. Короленка, Опанаса Сластьона. Нагороджена орденом Святої великомучениці Варвари.

У творах Віри Роїк розкривається високий художній рівень орнаментального мистецтва української вишивки, її поліхромність, дивовижна сила декоративного звучання. Рабо-

ти майстрині, зберігаючи народні традиції, вирізняються несподіваністю колірної гами, ніжним ажуром (особливо вишивки, виконані білими нитками), вражають новизною композицій і завжди витонченою майстерністю.

4.10. Сорока Марія Василівна (1924-2011)

У гарно прибраному українському обійсті росте калина та виноград, троянда й лілія, любисток і м'ята, нагідки й чорнобривці... Усі вони милують око, лікують тіло, тому і просяться на біле тло рушника чи сорочки. На столі – скатертина з вишитими червоними та чорними нитками могутніми кетягами калини, а в головному кутку будинку – вишиті ікони. На стінах у кімнаті – вишиті килими. Вишивки скрізь: на стінах, вікнах, дверях, підлозі. Вся ця краса виконана руками Марії Василівни Сороки.

Народилася Марія Сорока в мальовничому селі над Пслем – Великих Сорочинцях Миргородського р-ну Полтавської обл. у 1924 р. Звідси 18- річну дівчину відправили на каторжні роботи в Німеччину, повернулася лише у 1945 р.

Вишивкою захоплювалася з дитинства. Цьому прекрасному мистецтву навчили її мама та бабуся. Свої ж знання і вміння вишивати намагалася впродовж багатьох років передати своїм донькам – Валентині та Любові, що їй і вдалося.

Працювала Марія Василівна вишивальницею на фабриці ім. Н. Крупської у Великих Сорочинцях. Вишила безліч білизняних виробів, скатертин, серветок. Матеріалом слугувало дмоткане полотно, згодом маркізет, батист, шовк, льон з домішками лавсану з чітким полотняним переплетенням ниток основи і підкання. Освоїла найпоширеніші на Полтавщині техніки:

Світлина 40. Килим «Троянда». Робота М.Сороки

«лиштву», «вирізування», «зерновий вивід», «солов'їні вічка», «курячий брід», «верхоплут», «ляхівку», різноманітні мережки Вишила величезну кількість рушників.

У її будинку Великих Сорочинцях – килими на стінах, підлозі. Орнамент на них також пишаний, рослинний. Це обов'язково троянди, розташовані поодинокі або зібрані у вазон, грона винограду, лілії. Складала візерунки для килимів сама, використовуючи сучасні й старовинні взірці української вишивки.

Вироби Марії Василівни дотепер користуються популярністю.

4.11. Худоминська Раїса Давидівна (1875-1941)

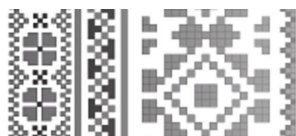
Раїса Худоминська уродженка м. Миргород. Сприяла розвитку місцевого народного вишивання й рукоділля. Організувала у 1909 р. вишивальну майстерню, надаючи роботу місцевим майстриням. Очолювала промкооперативну артіль «Троянда» (1920-1935 рр.). Вишивала «у щиро народному дусі» традиційні українські народні чоловічі сорочки, зокрема, полуботківські, жіночі сорочки, вбрання для дорослих і дітей, скатертини, інші вироби класичними техніками (передусім, мережки на білому й сірому полотні).

Вироби Р. Худоминської експонувалися на виставках у містах Миргород (1894 р.), Лубни (1908 р.), Полтава (1909 р.) і Ромен (1913 р., золота медаль), товариств сільського господарства, всеросійських кустарних виставках (1913 р.), Петербурзі (срібна медаль), виставках українського народного мистецтва (1936 р.) у Києві й Москві.

Полтавчани шанують творчість землячки, цікавляться її виробами, досліджують і вивчають її спадщину.

Завдання та запитання для самоконтролю

1. Що притаманне орнаментові полтавських вишивок?
2. Розкажіть про діяльність ім. Лесі Українки.
3. Чим вирізняється Решетилівський етнографічний район?
4. Назвіть імена відомих майстрів, пов'язаних з вишивальним мистецтвом Полтавщини.
5. Що Ви знаєте про Чутівщину?
6. Проаналізуйте творчість народних майстринь Полтавщини Н. Бабенко, Н. Вакуленко, О. Великодної, Н. Іпатій, Р. Роїк. Які прізвища видатних полтавських майстринь Ви ще знаєте? Що об'єднує їх творчість?

Розділ 5 ТЕХНІКИ ВИШИВКИ

5.1. Технологія вишивки

Нині не існує єдиної визначеної термінології стосовно української народної вишивки та класифікації швів, що полегшувало б орієнтуватися у цьому виді декоративно-прикладної творчості. Нині відомо понад 250 технік вишивання, класифікацію яких запропонували мистецтвознавці Є. Антонович, Т. Кара-Васильєва, Е. Литвинець, Р. Захарчук-Чугай, О. Гасюк, М. Степан, А. Заволокіна та ін.

Найповнішу класифікацію швів подають В. Радкевич і Г. Пашенко. Вона містить такий перелік:

- **початкові шви** – уперед голкою, за голкою, козлик, стебловий, тамбурний, петельний;
- **прозора-рахункові техніки** – безчисна мережка, вівсяночка, гречечка, затяганка, квадратикова мережка, кольоровий прутик, лучка, ляхівка, ляхівка з настилом, багаторядна ляхівка, прутик, прутик з настилом, подвійний прутик, стовпчик, черв'ячок, чисна мережка, шабак;
- **поверхнево-нашивні рахункові техніки:** вирізування, занизування, зерновий вивід, кафасор, курячий брід, лиштва (пряма, точна), набирування, низь, поверхневий верхоплут, поверхниця, ретязь, солов'їні вічка, хрестик, штапівка;
- **поверхнево-нашивні нерахункові техніки:** гладь (декоративна, художня, полтавська, біла, прорізна, тіньова, коса, качалочкова), глухі декоративні сітки, зборки, змежування, зубцювання, курячі шкірки, обробка країв, пухлики, рубці, рушникові шви.

Варіанти поєднання швів подано у таблиці 20. Використання цієї таблиці на практичних заняттях з української народної вишивки дає змогу поєднувати техніки швів під час самостійного розроблення орнаментальних композицій вишивок, не допускаючи помилок.

Таблиця 20

Варіанти поєднання швів у вишивці

Назва шва	хрестик	ретязь	гічильна гладь	полтавська гладь	верхоплут	вирізування	мережка	виколювання	штапівка	затяганка	стебловий шов	зерновий вивід
хрестик	+	+			+		+		+			
ретязь	+	+			+					+		
пічильна гладь			+	+		+	+	+				+
полтавська гладь			+	+		+	+	+			+	+
верхоплут	+	+			+					+		
вирізування			+	+		+	+	+				+
мережка	+		+	+		+	+	+	+			+
виколювання			+	+		+	+	+				+
штапівка	+						+		+			
затяганка					+					+	+	
стебловий шов				+						+	+	
зерновий вивід			+	+		+	+	+				+

Закріплення робочої нитки на тканині. Нитку закріплюють на лицьовому боці тканини за допомогою швів уперед голкою, за голкою, у петлю, які відтак покривають настилом вишивки.

Перший спосіб швом «уперед голкою» або «за голкою»: голку з ниткою потрібно протягти між кількома нитками тканини у заданому напрямку (рис. 28). Причому залишити невеликий кінець, який потім покрити вишивкою.

Другий спосіб закріплення нитки методом у петлю: необхідно вишивальну нитку скласти удвоє та всилити у вушко голки. Зробивши маленький стібок, нитку витягувати доти, доки на лицьовому боці не залишиться її невеликий кінець у вигляді петлі (рис. 29). У цю петлю просунути голку з ниткою, затягуючи її.

5.2. Початкові шви

У виконанні ці шви прості, але під час вишивання потрібно стежити, щоб стібки були однакового розміру на певній кількості ниток і не стягували тканину. Початкові шви виконують за контуром малюнка або ж ними суцільно заповнюють окремі елементи візерунка.

Шов «уперед голкою»

Його роблять справа наліво ідентичними стібками через певну кількість ниток (рис. 30). Нитку закріплюють за допомогою петлі, на голку набирають 3–4 нитки тканини, а під голкою таку ж кількість залишити. Виконати перший стібок, набрати наступний. Голку спрямувати уперед паралельно двом ниткам підкання, між якими вже зроблено перший прокол. Довжина і щільність стібків можуть бути різними (3–5 ниток) – залежно від призначення шва. Після виконання шву нитку обов'язково закріплюють під настилом вишивки. На лицьовому боці тканини і з вивороту робоча нитка утворює штрихи, де на лицьовому боці – штришок, на вивороті – проміжок, і навпаки.

Цей шов застосовують для обрамлення контурів узорів, під час утворення зборок, настилу в різних видах гладі, для заповнення площин рушникових швів), а також як самостійний вид вишивки.

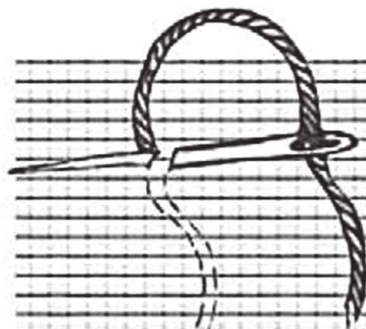

Рис. 28. Закріплення нитки швом «за голкою»

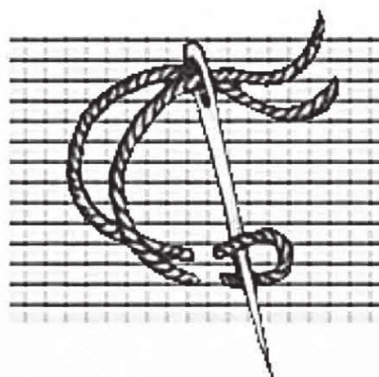

Рис. 29. Закріплення нитки у петлю

Рис. 30. Шов «уперед голкою»

Інструкційна карта № 1: шов «уперед голкою»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку на тканині за допомогою петлі	
2	Виконання шва	Набрати па голку 3-А нитки тканини	
		Відрахувати 3-і нитки тканини, зробити прокол, паралельно до двох ниток піткання, між якими було зроблено перший прокол.	
		На лицьовому боці тканини і з вивороту робоча нитка утворює пунктир	
		Шов виконують у різних напрямках.	
3	Закріплення нитки	Наприкінці роботи нитку закріпити	

Шов «за голкою»

Такий шов роблять справа наліво так, аби голка щоразу входила у тканину за ниткою, а виходила попереду (рис. 31).

Виконують шов двома способами.

Перший спосіб. Потрібно закріпити нитку за допомогою петлі, відрахувати назад за пітканням певну кількість ниток, яка дорівнює довжині стібка (наприклад, дві), та вколоти голку. Відрахувати вліво шість ниток основи, виколоти її; знову відступити на дві нитки основи назад і зробити другий стібок. Так шити до другого краю зразка, де нитку закріпити.

З лицьового боку утворюється штрихова лінія – рядок стібків з проміжками між ними, що дорівнюють довжині стібка.

Другий спосіб. Виконують його, як і перший, лише голку виколують попереду не на потрійну, а на подвійну кількість ниток (половина з них – на перший лицьовий стібок і половина – на черговий). Виконуючи наступний стібок, голку вколоти позаду нитки у початок попереднього стібка, де нитка виходить із тканини.

З лицьового боку шов схожий на машинну строчку, тому його ще називають ручною строчкою. З виворотного боку шов «за голкою» подібний до стеблогового.

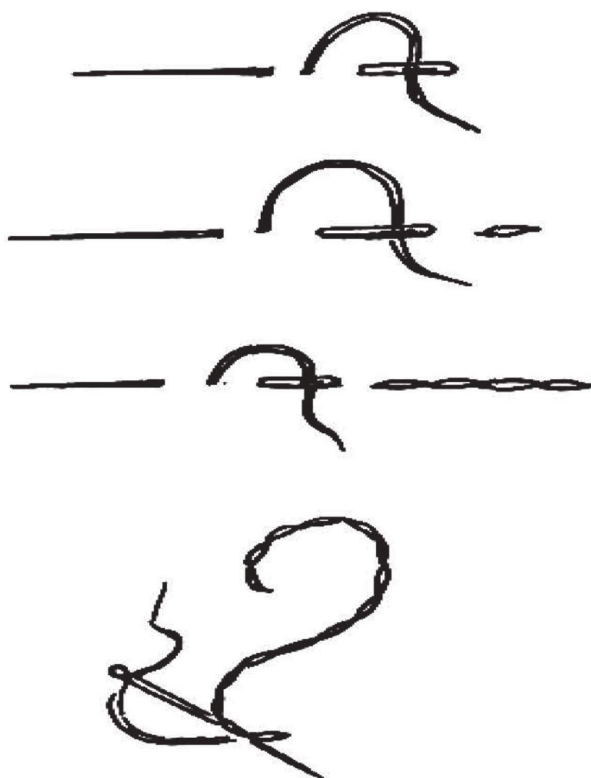

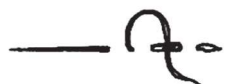

Рис. 31. Шов «за голкою»

Інструкційна карта №2: шов «за голкою»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
Перший спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку за допомогою петлі	
2	Виконання шва	Відрахувати назад за пітканням певну кількість ниток, яка дорівнює довжині стібка (наприклад дві) і вколоти голку	
		Відрахувати вліво шість ниток основи і виконати другий стібок	
		Відступити на дві нитки основи назад і зробити стібок	
		Наприкінці роботи нитку закріпити	
Другий спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку за допомогою петлі	
2	Виконання шва	Відрахувати назад за пітканню певну кількість ниток, яка дорівнює довжині (наприклад, дві) і вколоти голку	
		Відрахувати вліво шість ниток основи вколоти голку	
		Виконуючи черговий стібок, голку вколоти позаду нитки у початок попереднього стібка	
		З лицьового боку шов схожий на машинну строчку, а виворотнього боку на стебловий шов	
		Наприкінці роботи нитку закріпити	

Шов «козлик»

Рис. 32. Шов «козлик»

Він становить перехрещені стібки на лицьовій стороні, а на вивороті два ряди паралельних горизонтальних дрібних стібків. Виконують шов зліва направо стібками різної довжини. Ширину та щільність вибирає сама вишивальниця, оскільки ширина обумовлюється вимогою малюнка.

Голка під час роботи завжди повернена гострим кінцем наліво. Залежно від відстані між стібками шов можна робити вузьким і широким, рідким і густим.

У процесі роботи тканину необхідно притримувати у натягнутому положенні на вказівному пальці лівої руки. Нитку закріпити зліва в нижньому ряду, а з лицьового боку викоати голкою прокол на верхній лінії справа наліво й протягти нитку. Так утворюється похилий стібок. Другий стібок зробити зліва направо і закріпити за допомогою голки на нижній лінії. У місцях перетину кожен новий стібок лягає зверху попереднього (рис. 32).

Шов «козлик», вишитий кольоровими нитками (нитками декількох відтінків однакового кольору, заповнюючи просвіти) у 2-3 і більше рядів, називають оксамитовим. Він потребує вдалого поєднання кольорів і чіткого їх чергування. Під час оздоблення переплетення стібків іншим кольором шов набуває ошатності.

Шов «козлик», виконаний різнокольоровими нитками може становити рівну смугу або заповнювати контури малюнка різної конфігурації. Ним можна оздоблювати дитячий одяг або, як гладдю, заповнювати елементи невеликих квітів і листя, поєднуючи з вишивкою інших видів.

Шов «стебловий»

У рослинних орнаментах ним вишивають стебла квітів, листків, бутонів або виконувати весь контур рослинного орнаменту на рушниках. Виконуючи цей шов, голкою потрібно рухати зліва направо (світлина 41).

Перший спосіб. Від місця закріплення нитки необхідно відрахувати праворуч 6 ниток, вколоти голку в тканину, набрати три нитки ліворуч і виколоти. Від проколу вправо знову відрахувати 6 ниток і виконати другий стібок. Так вишити до правого краю зразка і закріпити робочу нитку.

Другий спосіб. Від місця закріплення нитки відрахувати праворуч 8 ниток, вколоти голку в тканину, набрати на неї 6 ниток ліворуч і виколоти. Знову відрахувати 8 ниток і виконати другий стібок. Так вишивати до правого краю зразка, де закріпити робочу нитку. За такого способу стібки виходять один з-під одного. Варто постійно стежити, щоби робоча нитка завжди виходила з одного боку вже прокладених стібків,

бо інакше шов буде нерівним.

Лицьовий бік стеблового шва має вигляд крученої нитки, а виворотний за першим способом – машинної строчки. Вишиваючи стебловим швом, потрібно аби робоча нитка весь час пролягала зверху від лінії вишивки. Не можна спрямовувати робочу нитку то вгору, то вниз.

Світлина 41. Шов «стебловий»

Інструкційна карта №3: шов «стебловий»

№ з/п	Назва опетпії	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
Перший спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку за допомогою петлі.	
2	Утворення стібків	Відрахувати праворуч шість ниток, уколоти голку в тканину.	
		Набрати на голку 3 нитки ліворуч і виколоти.	
		Від проколу праворуч відрахувати 6 ниток і виконати другий стібок	
3	Закріплення нитки	Наприкінці роботи закріпити робочу нитку.	
Другий спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку за допомогою петлі	
2	Утворення стібків	Від місця закріплення нитки відрахувати праворуч 8 ниток, вколоти голку в тканину	
		Набрати на голку 6 ниток вліво і виколоти	
		Від проколу праворуч знову відрахувати 8 ниток і виконати другий стібок. У такому способі стібки виходять один	
3	Закріплення нитки	Наприкінці роботи закріпити робочу нитку	

Шов «тамбурний»

Світлина 42. Шов «тамбурний»

Він складається з петельок, що на тканині утворюють ланцюжок. Виконують шов за контуром малюнка справа наліво (світлина 42). Потрібно закріпити нитку петелькою на лицьовому боці тканини, голку вколоти у місце виходу нитки й зробити петлю, притримуючи її великим пальцем. Від проколу відрахувати 5 ниток, які беруть на голку, що виколується всередині петлі. Черговий прокол зробити в місце виходу нитки, знову на-

брати на голку 5 ниток і виколоти всередині нової петлі, утвореної з нитки і под. Закінчити ряд, останню петлю зафіксувати стібком через край та закріпити робочу нитку. На виворотному боці утворюються дрібні стібки, які окреслюють контури малюнка.

Виконуючи ланцюжок, потрібно стежити за робочою ниткою: вона повинна вільно лягати на тканину.

Швом «тамбурний» вишивають рослинні орнаменти, доповнені гладдю та різноманітними сітками і швами; наносять лінії, заповнюють середину візерунка, зашивають усю площину або ж окремі деталі малюнка.

Інструкційна карта №4: шов «тамбурний» або «ланцюжок»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку петелькою на лицьовому боці тканини	
2	Утворення петлі	Вколоти голку в місце виходу нитки, утворивши петлю, яку притримати великим пальцем	
3	Утворення стібка	Відрахувати від проколу 5 ниток, взяти на голку, що виколоти всередині петлі	
4	Утворення стібків	Черговий прокол зробити в місце виходу нитки. Набрати на голку 5 ниток. Вколоти всередині утвореної з нитки	
5	Закріплення робочої нитки	Наприкінці роботи нитку закріпити в кінці роботи	

Шов «петельний»

Зі закріпленої робочої нитки на лицьовому боці тканини потрібно зробити повітряну петлю, вколоти голку в місце виходу нитки і виколоти посередині у верхній частині петлі, яка утворює, до прикладу, пелюстку. Виколовши голку, прикріпити петлю-пелюстку зверху невеличким стібком. Так само виконати другу петлю під кутом до першої, а далі – третю і под. (рис. 33).

Петельний шов може бути крайовим, оскільки ним обшивають краї різних виробів – одягу, рушників, серветок, доріжок тощо. Необхідно закріпити нитку на рубці петелькою, відступити від цього місця кілька ниток і зробити стібком, виводячи голку поверх нитки, внаслідок чого у процесі затягування створюється петля. Такі петлі, коли їх ритмічно повторювати, формують гарно оздоблений та міцний край.

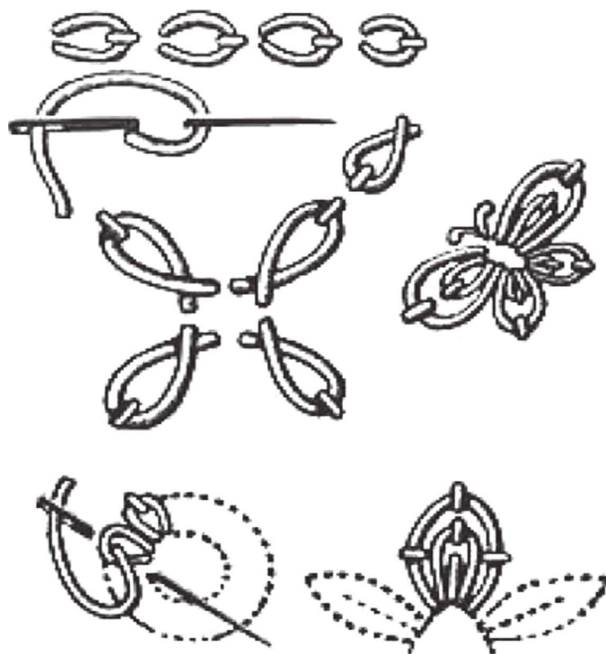

Рис. 33. Шов «петельний»

Інструкційна карта №5: шов «петельний»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку петелькою на лицьовому боці тканини	
2	Утворення петлі	Зробити повітряну петлю Вколоти голку в місце виходу нитки Виколоти голку посередині у верхній частині петлі, яка утворює, наприклад, пелюстку	
3	Виконання наступних петель	Виконати так само чергові петлі під кутом до попередньої петлі	
4	Закріплення робочої нитки	Наприкінці роботи закріпити нитку	

5.3. Прозоро-рахункві техніки

Прозоро-рахункві техніки вишивання виконують на місці висмикнутих із тканини ниток. До цієї групи вишивок належать різні види мережок.

Як спосіб оздоблення тканини «мережка» дещо відмінна від інших технік вишивання. Водночас усі прийоми, характерних для інших технік, існують і в мережках (наскрізний стіб-бок за рахунком ниток). В основу деяких мережок покладено техніки «вишивка за настилом», «півхрестик». Відмінність мережки полягає в тому, що під час її виконання необхідно заздалегідь підготувати розріджену фактуру полотна. Тому вишивати у такий спосіб можна лише на тканинах з полотняним переплетенням ниток основи й підткання.

Мережки, виконані на одній смужці витягнутих ниток, називають простими, а на кількох смужках, розділених між собою нитками тканини, або на сітці, зробленій на вертикально та горизонтально витягнутих нитках, – складними.

Мережки на сорочках – це різноманітні комбінації з одинарними прутиками (подвійний прутик, схрещений прутик тощо) і вишивкою за настилом. Причому кожен прутик щільно обвивають одним чи кількома витками робочої нитки – залежно від малюнка заданого орнаменту. Прутик постає своєрідною кліткою на тканині (як за вишивання хрестиком).

Шов-мережка «ляхівка»

Він може бути основною частиною візерунка та слугувати в орнаменті відмежувальною лінією, тобто розташовується знизу і зверху від центральної частини мережки.

«Ляхівка» складається з трьох рядів: перший – нижній, другий – середній, третій – верхній (світлина 43).

Щоб зберегти стрункість мережки, необхідно, виконуючи її, дотримуватися пропорції залишених і висмикнутих ниток тканини. До прикладу: для першого ряду треба висмикнути 3 або 4 нитки тканини; для другого – залишити 3 або 4 нитки, висмикнути 6 або 8 ниток; для третього – залишити 3 або 4 нитки, висмикнути 3 або 4 нитки тканини. Кількість залишених і висмикнутих ниток у рядах можна змінити залежно від товщини ниток тканини.

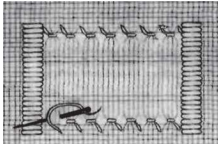
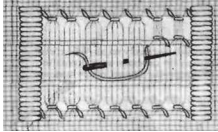
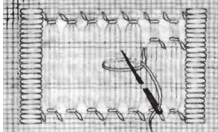
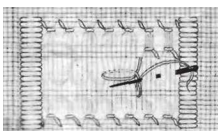
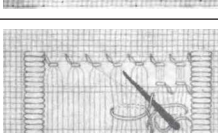
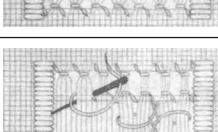
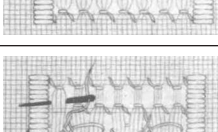
Виконують мережку в такий спосіб: у лляному полотні середньої товщини висмикують нитки за встановленим порядком: 3 висмикують, 3 залишають, потім 6 висмикують, 3 залишають і знову 3 висмикують. Залежно від товщини тканини кількість висмикнутих ниток можна змінювати за умови збереження тієї самої пропорції. Після того, як нитки висмикнуті, вишивку потрібно змережувати за краєм до кінця мережки, набираючи на голку стільки ниток, скільки було висмикнуто. Відтак у зворотному порядку необхідно змережувати до початку мережки 3 залишені нитки, причому захоплюючи всі 3 нитки і розділяючи середню широку смужку, де висмикнуто 6 ниток, на стовпчики по 3 нитки. Змережуючи другий ряд залишених трьох

Світлина 43. Шов-мережка «ляхівка»

ниток, роблять посередині широкої смужки павутинку, пов'язуючи по два стовпчики з одного та з іншого боку павутинки. Під час вишивання нитку треба закріпити кількома стібками в місці, що надалі закрийється вишивкою. Закінчуючи кожну павутинку, голку необхідно провести під нитку, якою вишивають павутинку, а після цього змережити другий край мережки. Тоді робота вважається закінченою.

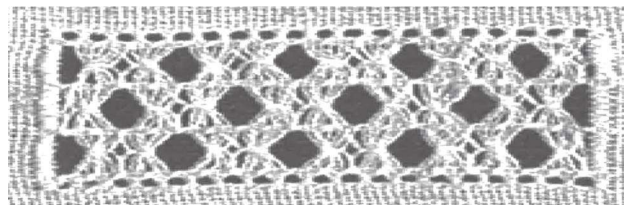
Інструкційна карта №6: шов-мережка «ляхівка»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1.	Виконання закріпок, витягування ниток, обпрутикування мережки	Нашити ліву і праву закріпки Підрізати і витягнути нитки частинами Обпрутикувати верхній і нижній ряди мережки	
2.	Обпрутикування прутинки, утворення стібка	Виконати дві перші прутинки. Третю і четверту прутинки покрити стібком усередині мережки так, щоб утворилася петля	
3.	Формування петлі	Спрямувати голку вниз до чисниці. Обкрутити її в петлю. Вивести між другою та третьою прутинками.	
4.	Виконання настилки	Накласти настилку на другій і першій прутинках. Вивести голку під вишивальною ниткою між другою і третьою прутинками.	
5.	Формування ляхівки	Захопити на голку стібок, що утворився від виконання першої настилки, і сформувати «ляхівку» (ромб)	
6.	Продовження формування «ляхівки»	Обкрутити чергові чотири прутинки. Повторити процес виконання «ляхівки».	
7.	Закінчення мережки	Дошити мережку до лівої закріпки. Повернути зразок. Виконати останній ряд прутика на вільній частині.	

Шов-мережка «багаторядна ляхівка»

Шов-мережка «багаторядна ляхівка» застосовують як самостійний візерунок для оздоблення одягу і декоративних речей, поєднуючи з іншими техніками (світлина 44).

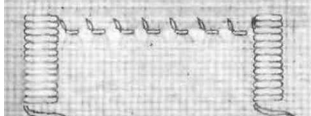

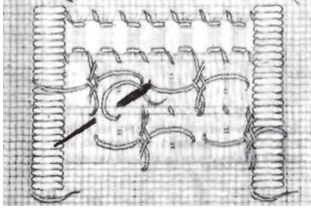
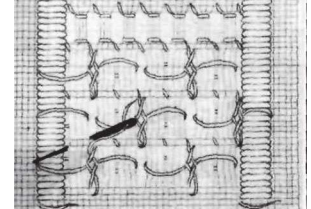
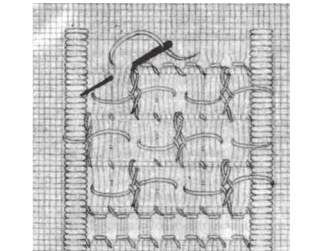
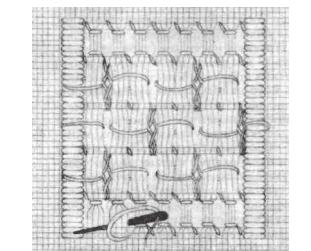
Спочатку виконують звичайну «ляхівку», але нижню чисницю не прутують. Після утворення першого ряду ляхівки через чисницю підрізають і витягують нитки для другого ряду. Роблять його, як і перший, причому ромби верхньої одинарної ляхівки повинні бути розміщені навпроти проміжків ляхівок другого ряду, тобто у шаховому порядку. Закінчивши другий ряд ляхівки, залишають дві нитки на чисницю, витягують нитки на третій

Світлина 44. Шов-мережка «багаторядна ляхівка»

ряд ляхівки і виконують його, розміщуючи ляхівки навпроти ляхівок першого ряду. Коли створюють другий, третій або четвертий ряд ляхівки, то чисниці не пруткують, а роблять лише переходи вишивальною ниткою за чисницею. Закінчують мережку пруткуванням останньої чисниці.

Інструкційна карта №7: шов-мережка «багаторядна ляхівка»

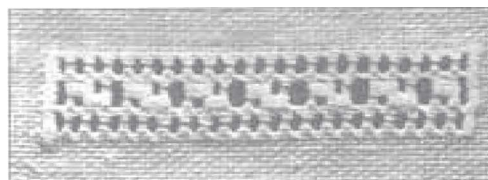
№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання правої закріпки та прутика	Нашити праву закріпку приблизно зі 40-50 стібків. Витягнути одну нитку піткання. Виконати перший ряд прутика	
2	Виконання лівої закріпки	Зробити ліву закріпку так само і повернути її зразок	
3	Виконання першого ряду ляхівки	Підрізати й витягнути нитки для першого ряду мережки.	
4	Виконання другого ряду ляхівки	Залишити дві нитки на чисницю. Підрізати і витягнути 6 ниток. Виконати другий ряд ляхівки. Розміщувати ромби у шаховому порядку відносно першого ряду.	
5	Виконання третього ряду ляхівки	Третій ряд ляхівки виконати, як і перший	
6	Виконання прутика	Повернути зразок Виконати третій ряд прутика	
7	Закінчення мережки	Повернути зразок Виконати останній ряд прутика	

Шов-мережка «вівсяночка»

«Вівсяночка» дуже поширена у народній вишивці, її виконують під рубцями і біля візерунків народних сорочок, а також в обвідках з лиштвою (світлина 45).

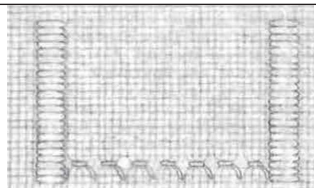
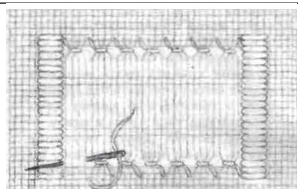
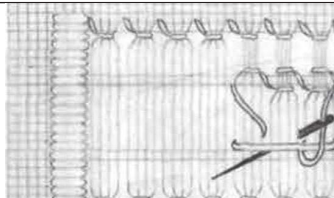
Після нашивання закріпок, верхнього та нижнього рядів прутика, потрібно приступити до заповнення середини мережки. Вивести голку з ниткою під другою чисницею, обкрутивши першу і другу прутинки зверху та знизу, а третю – лише зверху над чисницею. Обкрутивши її, голку з ниткою спрямувати вниз до третьої чисниці й зробити настилку на трьох прутинках. Захватавши першу прутинку, голку вивести під настилкою між першою і другою прутинками, виконати перетяг, виводячи голку між другою та третьою прутинками, і зробити другий перетяг. Настилки нашити до половини витягнутих ниток.

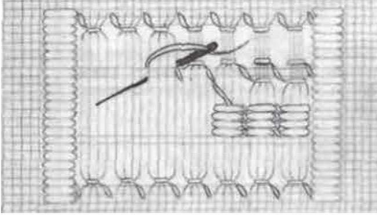
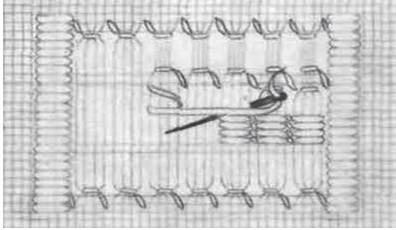
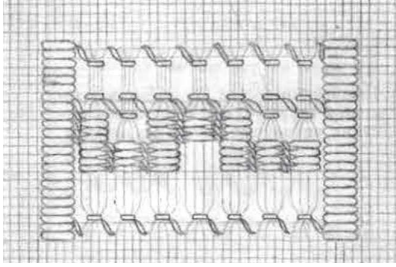
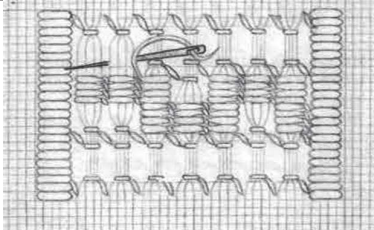
За третьою прутинкою голку з ниткою спрямувати вгору й обкрутити четверту та п'яту прутинки. За п'ятою прутинкою голку вести до середини і зробити настил на п'ятій, четвертій і третій прутинках від середини до верху. Шосту прутинку обкрутити зверху і знизу, а наступні – лише зверху. Отже, «вівсяночку» виконують так, як і «гречечку», тільки стібки постійно настиляють на трьох прутинках, а вільну четверту прутинку обкручують зверху і знизу. Закінчивши виконувати настил, голку виводять до третьої чисниці й прутикують останній ряд.

Світлина 45. Шов-мережка «вівсяночка»

Інструкційна карта №8: шов-мережка «вівсяночка»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Виконання закріпок і нижнього ряду прутика	Нашити праворуч 23 стібки для закріпки. Виконати нижній ряд прутика до лівого краю, де нашити закріпку.	
2	Підрізання та витягування ниток і виконання другого ряду прутика	Підрізати і витягнути від крайньої чисниці 4 нитки, залишаючи 2 нитки. Підрізати і витягнути 6 ниток. Залишити 2 нитки. Знову підрізати і витягнути 4 нитки чисниці. Повернути зразок. Виконати другий ряд прутика.	
3	Виконання першого настилу	Обкрутити першу і другу прутинки зверху і знизу через другу чисницю. Третю прутинку обкрутити зверху. Опуститися за третьою прутинкою вниз до третьої чисниці. Виконати настил на трьох прутинках.	

4	Обкручування прутинок	Виконати настил до середини витягнутих Ч-Г ниток І§ : Обкрутити четверту та 1 п'яту прутинки лише і : зверху	
5	Виконання другого настилу	Опуститися за п'ятою прутинкою до середини витягнутих ниток. Зробити на п'ятій, четвертій та третій прутинках настил.	
6	Виконання наступних настилів	Послідовно зробити по 3 прутинки і настили на о них до лівої закріпки.	
7	Прутикування останнього ряду мережки	Повернути зразок. Обпрутикувати останній ряд (через третю чисницю), в якому кожна четверту прутинку обкрутити зверху і знизу.	
8	Закріплення нитки	Закінчити виконання мережки. Закріпити голку з ниткою під нитками закріпки	

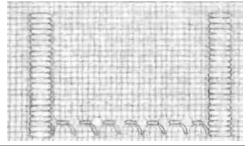
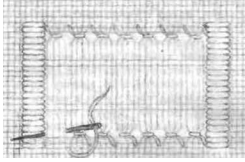
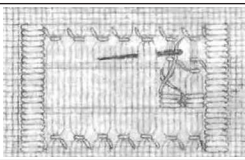
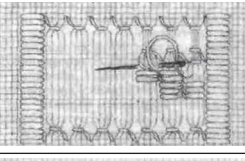
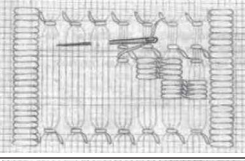
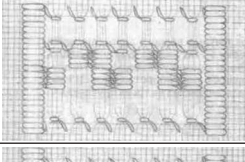

Шов-мережка «гречечка»

Його застосовують як обвідку, що прикрашає рубці (світлина 46). Послідовність виконання така сама, як у мережці «стовпчик». Після прутукування крайніх рядів мережки вишивальну нитку потрібно вивести під другою чисницею і обкрутити першу прутинку зверху над чисницею, а знизу – способом у петлю. Другу прутинку обкрутити лише над чисницею, за нею опуститися вниз до третьої чисниці й зробити настилки, як і в «стовпчику», тільки до половини витягнутих ниток, потім піднятися вгору й обкрутити над чисницею третю прутинку. Обкрутивши її, опуститися за нею до середини і накласти настилки на третій і другій прутинках від середини до верху. Кожну третю прутинку обкрутити зверху і знизу. Далі вишивання повторити. Закінчивши виконувати «гречечку», зразок повернути і вивести голку з ниткою біля третьої чисниці для обкручування прутинок. Вільні від настилу прутинки обкрутити зверху та знизу, тобто подвійним прутиком.

Світлина 46. Шов-мережка «гречечка»

Інструкційна карта №9: шов-мережка «гречечка»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок і нижнього ряду прутика	Нашити праворуч стібки для закріпки Виконати нижній ряд прутика до лівого краю Нашити закріпку зліва.	
2	Підрізання та витягування ниток і створення другого ряду прутика	Підрізати і витягнути від крайньої чисниці 4 нитки, залишаючи 2 нитки. Підрізати й витягнути 6 ниток, залишити 2 нитки. Підрізати знову і витягнути 4 нитки чисниці. Повернути зразок. Виконати другий ряд прутика	
3	Виконання настилок	Нашити настилки на першій і другій прутинках до половини витягнутих ниток. Підняти вгору для обкручування третьої прутинки	
4	Виконання третьої прутинки	Зробити третю прутинку. Опуститися за нею до середини витягнутих ниток мережки. Виконати настилки на другій та третій прутинках від середини до чисниці.	
5	Виконання четвертої прутинки	Четверту прутинку обкрутити зверху і знизу. П'яту прутинку обкрутити лише зверху.	
6	Створення настилок	Виконати так само настил на решті прутинок	
7	Виконання останнього ряду прутика	Повернути зразок. Зробити останній ряд і прутика, в якому кожну, третю прутинку обкрутити зверху.	
8	Закріплення нитки	Закінчити виконувати мережку. Закріпити голку з ниткою під нитками закріпки	

Шов-мережка «квадратикова»

Його (світлина 47) виконують у такій послідовності: спочатку за контуром роблять закріпки-качалочки на чотирьох нитках тканини. Відтак підрізають і витягують по 3 нитки основи та підкання через 12 ниток, утворюючи квадрати.

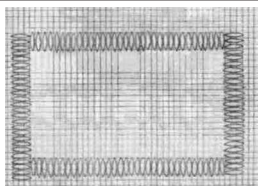
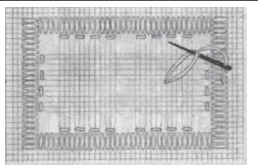
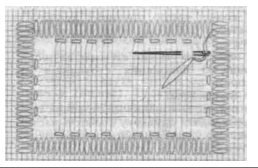
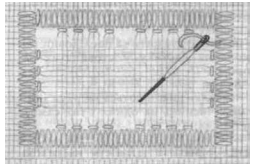
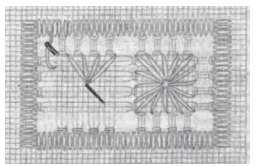
Після того, як зроблено контур для мережки і витягнуто нитки, необхідно обшивати квадрати мережки прутиком. Для цього спочатку обпрутиковують мережку за контуром, а потім – квадрати. Вколюють голку всередині квадрата, прутикують кожну його сторону

Світлина 47. Шов-мережка «квадратикова»

проти руху годинникової стрілки. Дірочка всередині квадрата утворюється через вколювання голки у середину квадрата за кожною обкидкою прутиків. Обшивши квадрат, голку виколують на виворотний бік і протягують її з вишивальною ниткою під нитками до другого квадрата.

Інструкційна карта №10: шов-мережка «квадратикова»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок, витягування ниток	Виконати стібки для закріпки з чотирьох сторін мережки на чотирьох нитках тканини. Підрізати і витягнути нитки тканини у такій послідовності: три підрізати, а 12 залишити, утворюючи сітку	
2	Обкручування прутинки	Обкрутити прутинки уздовж закріпок за контуром. Вколоти голку в середину квадрата. Виколоти голку в правому верхньому куті. Закріпити нитку способом у петлю.	
3	Набирання ниток	На голку набрати три нитки першої прутинки	
4	Обкручування прутинки	Обкрутити першу прутинку. Виколоти голку в середину квадрата	
5	Обпрутикування квадрата та закріплення нитки	Обпрутикувати всі чотири сторони квадрата. Закінчити виконувати мережку. Закріпити нитку під нитками закріпки	

Шов-мережка «прутик одинарний»

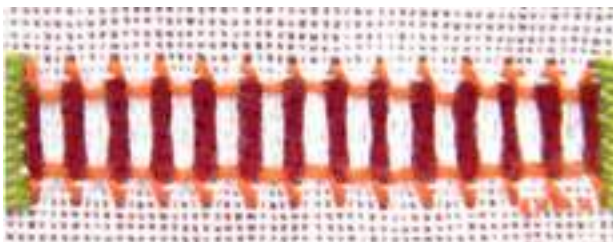
Його виконують у такий спосіб: на тканині визначають місце і праворуч зверху вниз нашивають закріпку-«качалочку» з паралельних стібків, що об'єднують 3-4 нитки основи. Кількість стібків залежить від ширини мережки, а крайні стібки повинні бути на 2 нитки вище і нижче мережки (це верхня та нижня чисниці). Можна виконати відразу обидві закріпки – праву і ліву, визначивши довжину мережки.

Над нижньою чисницею підрізати і витягти одну нитку підткання, закріпити нитку в петлю внизу біля правої закріпки, взяти на голку 3, 4 або 6 (залежно від щільності тканини) вертикальних ниток і обкрутити їх, формуючи прутинку. Необхідно виколоти голку на чисниці після кожного обкручування обов'язково на рівні ниток, взятих на прутинку.

Після виконання першого ряду прутика (одинарного прутика) ліворуч нашивають другу закріпку. Потім на кінець ножиць набирають решту ниток підткання, потрібних для мережки, підрізають їх між закріпками та першими нитками основи і витягують – спершу за допомогою голки за 2 см від місця підрізу, а потім підхоплюючи пальцями кінці, видаляють їх по одній, обережно призбираючи тканину. Відтак робочу нитку з голкою протягують під закріпкою і виколують біля її верхнього стібка.

Другий ряд прутика роблять, як і перший, обкручуючи у прутик ті самі нитки, що й у нижньому рядку. Після закінчення пруткування кінець нитки закріплюють з вивороту під нитками закріпки та відрізають.

Мережку «прутик» використовують для підшивання країв виробів, рубців на скатертинах, фіранках, серветках (світлина 48).

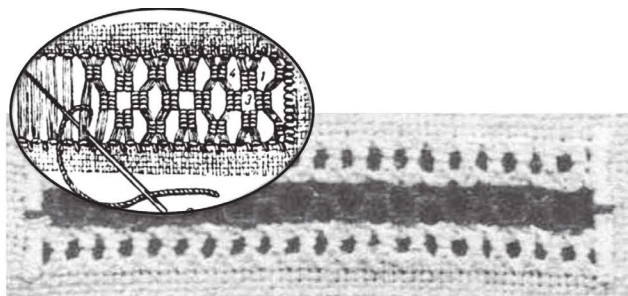

Світлина 48. Шов-мережка «прутик одинарний»

Інструкційна карта №11: шов-мережка «прутик одинарний»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку петлею	
2	Виконання закріпки	Вишити дві закріпки по дев'ять стібків у кожній за краями мережки на чотирьох вертикальних нитках	
3	Підрізання та витягування ниток	Залишити зверху і знизу по 2 нитки на чисниці. Підрізати 4 нитки, розміщені посередині. Закріпити і витягнути їх.	
4	Закріплення нитки для мережки	Закріпити робочу нитку на двох нитках чисниці біля правої закріпки з боку мережки	
5	Набирання ниток	Набрати на голку 4 вертикальні нитки тканини	
6	Обкручування ниток	Обкрутити нитки Виколати голку на 2 нитки чисниці вниз. Прутикувати так нижній ряд мережки	
7	Переміщення голки	Закінчити нижній ряд. Перемістити голку вгору під нитками закріпки.	
8	Виконання другого ряду мережки	Зразок повернути. Набрати на голку нитки, вже обкручені в і нижньому ряду. Сформувати з них другий і ряд прутиків до кінця мережки.	
9	Закріплення нитки	Закінчити виконувати мережку. Закріпити нитку під нитками закріпки.	

Шов-мережку «кольоровий прутик» виконують справа наліво і переважно кольоровими нитками, зазвичай червоними, тому і має назву «кольоровий». Застосовують цю мережку для підрублювання різних виробів.

Світлина 49. Шов-мережка «лучка»

Шов-мережка «лучка»

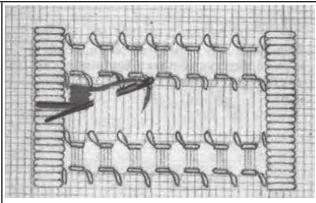
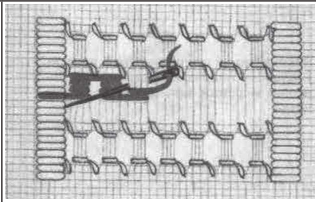
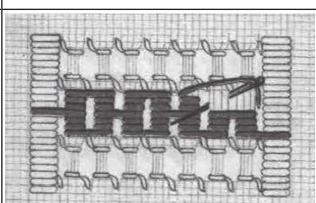
Шов-мережку «лучка» найбільше використовують в обвідках під рубцями скатерок, покривал і рідше – в обвідках біля візерунків. Виконують її кольоровою ниткою, здебільшого червоного кольору (світлина 49).

На відміну від інших прозоро-рахункових технік заповнення середини починають зліва направо, роблять прутинування верхнього та нижнього рядів мережки. Кольорову нитку закріплюють посередині лівої закріпки

і виконують настилку через закріпку та першу прутинку, яку обкручують вниз або ввєрх до чисниці. Прутинки обкручують щільно, щоби нитки тканини не проглядалися. Дійшовши до чисниці, роблять настилку на першій і другій прутинках. Захвачують другу прутинку, обкручують її до половини, потім роблять настилку на другій і третій прутинках. Третю прутинку до чисниці обкручують і под. Доходячи до кінця мережки, тканину повертають і виконують другу половину лучки так, як і першу. Отже, біля чисниць на одних і тих самих прутинках буде по одній настилці, а посередині – по дві, що накладають одна на одну.

Інструкційна карта №12: шов-мережка «лучка»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок і нижнього ряду прутика	Нашити праворуч 23 стібки для закріпки. Виконати нижній ряд прутика до лівого краю. Нашити закріпку.	
2	Підрізання та витягування ниток і створення другого ряду прутика	Підрізати і витягнути від крайньої чисниці 4 нитки, залишаючи 2 нитки. Підрізати і витягнути 6 ниток, залишити 2 нитки. Підрізати знову і пін витягнути 4 нитки чисниці. Повернути зразок і виконати другий ряд прутика.	
3	Виконання третього та четвертого ряду прутика	Виконати третій і четвертий ряди прутика на вільних чисницях.	
4	Виконання першої настилки	Закріпити у середині лівої с закріпки кольорову вишивальну нитку. Виконати нею настилку через закріпку та першу прутинку. Обкрутити цю прутинку до верхньої чисниці	

5	Виконання другої настилки	Зробити настилку на першій і другій прутинках біля чисниці. Обкрутити другу прутинку до середини витягнутих ниток	
6	Виконання наступних настилок	Виконати настилку на другій і третій прутинках посередині витягнутих ниток. Повторити процес обкручування – і так до кінця мережки.	
7	Виконання другої половини мережки	Повернути зразок. Виконати другу половину мережки «лучка» як і першу.	
8	Закріплення нитки	Закінчити роботу мережку. Закріпити голку з ниткою під нитками закріпки.	

Шов-мережка «подвійний прутик»

Він є продовженням «одинарного» (світлина 50). Його виконують у такий спосіб: збільшують закріпки з двох боків вишитого «одинарного прутика», підрізають певну кількість горизонтальних ниток, витягують їх, повертають тканину обкрученими прутиками догори. Закріплюють робочу нитку під правою закріпкою. Вишивають нижній ряд «одинарного прутика» справа наліво.

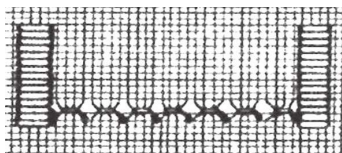

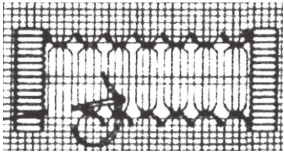
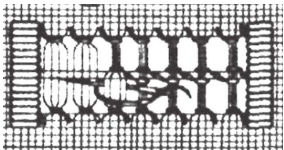
Світлина 50. Шов-мережка «подвійний прутик»

Відтак набирають на голку ті ж 4 нитки основи верхнього обкрученого прутика і виводять на лицьовий бік. Повертають голку назад праворуч і виводять її в попереднє місце, виколують через 2 горизонтальні нитки (другу чисницю) вниз, на одному рівні з чотирма нитками, що взяті на прутик. Продовжують вишивати до лівої закріпки. Наприкінці ряду «подвійного прутика» голку виводять навиворіт. Робочу нитку закріплюють під закріпкою, обережно відрізають ножицями.

Цей шов використовують для складних мережок, зубцювання, підрублювання серветок, рушників, доріжок, сорочок та інших виробів.

Інструкційна карта №13: шов-мережка «подвійний прутик»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок і нижнього ряду прутика	Нашити праворуч 15 стібків для закріпки. Витягнути одну нитку підкання. Виконати нижній ряд прутика до лівого краю. Нашити зліва закріпку	

2	Підрізання та витягування ниток і виконання другого ряду прутика	Підрізати і витягнути від крайніх чисниць по 4 нитки, залишаючи посередині 2 нитки чисниці Повернути зразок і виконати другий ряд	
3	Виконання прутика на середині чисниці	Зробити прутик на середній чисниці: вгорі звичайний одинарний, а внизу – способом у петлю	

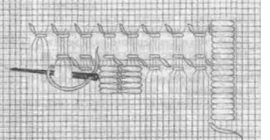
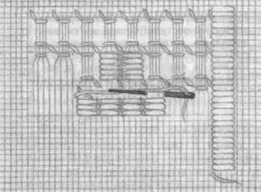
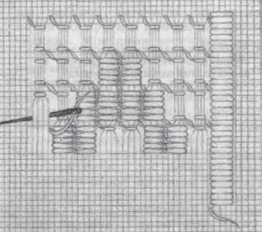

Світлина 51. Шов-мережка «прутик з настилом»

Шов-мережка «прутик з настилом»

Шов-мережка «прутик з настилом» називається так тому, що у візерункові є вільні прутики і прутики з настилом (світлина 51). Виконують його здебільшого на рушниках рослинно-геометризованим або геометричним орнаментом (виноград, калина), а також на рукавах і подолі жіночих сорочок. Шують цю мережку за малюнком рядами справа наліво зверху вниз. Між настилом прутинки обкручують з двох боків. Усі стібки вишивальної нитки на чисниці повинні пролягати в одному напрямку.

Інструкційна карта №14: шов-мережка «прутик з настилом»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок, витягування ниток, обпрутикування мережки	Нашити праворуч закріпку, залишивши кінець нитки. Витягнути одну нитку підкання. Виконати перший ряд прутика. Виконати ліву закріпку	
2	Виконання першого ряду мережки	Повернувши зразок, виконати мережку за технічним малюнком. Дійшовши до лівої закріпки, робочу нитку закріпити під її стібками. Відрізати робочу нитку.	
3	Виконання другого ряду мережки	Дошити ще кілька стібків закріпки. Підрізати та витягнути нитки для наступного ряду мережки. Виконати за технічним малюнком прутик.	
4	Виконання третього ряду мережки	Зробити наступний ряд мережки за технічним малюнком.	

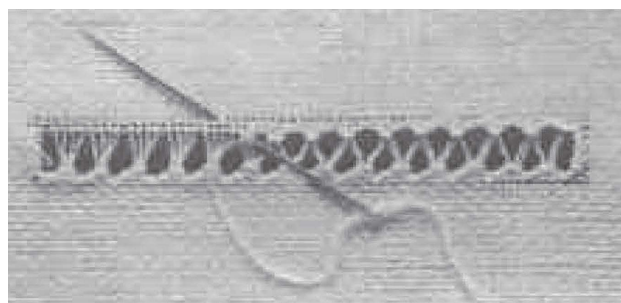

5	Закінчення мережки	Закінчити мережку двома рядами прутика. Закріпити нитку під нитками закріпки.	
---	--------------------	---	--

Шов-мережка «черв'ячок»

Він прикрашає візерунки для жіночих блузок, суконь, його застосовують для підрублювання серветок, скатертин (світлина 52).

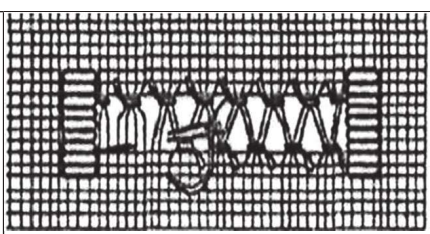
Зверху вниз праворуч нашивають закріпку, підрізають і витягують нитки та роблять одинарний прутик, набираючи на голку парну кількість ниток. Доходять до протилежного краю, нашивають другу закріпку. Тканину повертають. Протилежний ряд виконують, як і попередній, лише нитки першої та другої прутинки розділяють навпіл і обкручують в одну прутинку, внаслідок чого мережка нагадує ламану лінію.

Світлина 52. Шов-мережка «черв'ячок»

Інструкційна карта №15: шов-мережка «черв'ячок»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання закріпок та нижнього ряду прутика	Нашити праворуч 9 стібків для закріпки. Витягнути одну нитку піткання. Виконати нижній ряд прутика. Обкрутити по 4 нитки основи.	
2	Підрізання ниток	Зробити закріпку ліворуч. Підрізати і витягнути нитки піткання.	
3	Повертання зразка	Повернути зразок вишивки	

4	Прутикування другої половини мережки	Прутикувати другу половину мережки, набираючи на голку по 2 нитки з першої та з другої прутинки. Стягнути їх в одну	
---	--------------------------------------	---	--

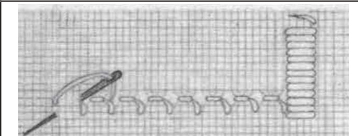
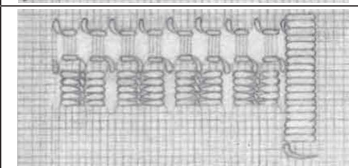
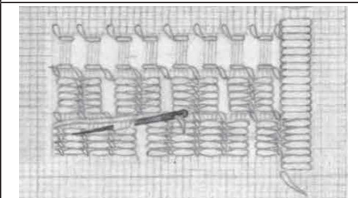
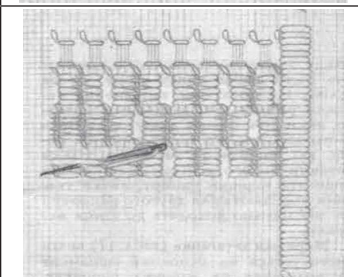
Шов-мережка «чисна»

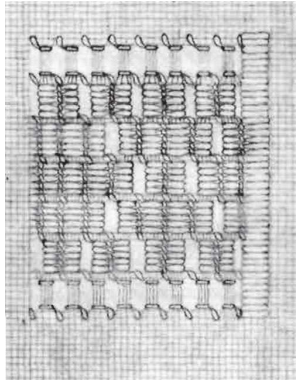
Світлина 53. Шов-мережка «чисна»

Шов-мережка «чисна» характерна тим, що в її візерункові зовсім немає вільних від настилу прутиків, а ряди розділені чисницями (світлина 53). Мережка «чисна» утворює геометричний орнамент. З давніх часів чисну і безчисну мережки виконували під рубцями подолу народної сорочки, а іноді на уставці, рукавах у поєднанні з лиштвою.

Інструкційна карта №16: шов-мережка «чисна»

№ п/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Виконання закріпок, витягування ниток, пруткування мережки	Нашити праву закріпку. Залишити кінець нитки. Витягнути одну нитку піткання. Виконати перший ряд прутика. Зробити ліву закріпку	
2	Виконання першого ряду мережки	Повернути зразок. Підрізати й витягнути нитки на перший ряд мережки. Виконати його за технічним малюнком. Дошити до кінця мережки. Нитку закріпити під стібками закріпки. Відрізати нитку.	
3	Виконання другого ряду мережки	Підрізати і витягнути нитки для наступного ряду. Виконати його за технічним малюнком. Чисницю не пруткувати, а обкрутити ниткою.	
4	Виконання третього ряду мережки.	Дошити кілька стібків закріпки. Зробити третій ряд мережки за технічним малюнком	

5	Закінчення мережки, закріплення нитки.	Мережку закінчити виконанням двох рядів одинарного прутика знизу. Закріпити робочу нитку під нитками закріпки.	
---	--	--	---

Шов-мережка «безчисна»

Шов-мережка «безчисна» відрізняється від «чисної» тим, що не має чисниць, а також будовою візерунка (світлина 54).

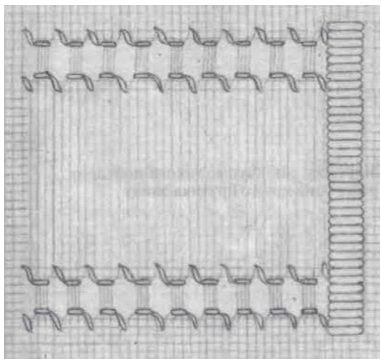
Спочатку роблять ліву та праву закріпки і перший ряд прутика, тим самим визначивши місце мережки; розраховують нитки тканини на неї. Відтак відрахувати 2 горизонтальні нитки від нижнього краю закріпки, підрізають та витягують 2 нитки і шиють нижній ряд прутика так, щоб його прутинки точно збігалися з прутинками верхнього ряду. Відступають зверху та знизу від рядів прутика ще по 2 нитки-чисниці, підрізають і витягують нитки тканини на мережку.

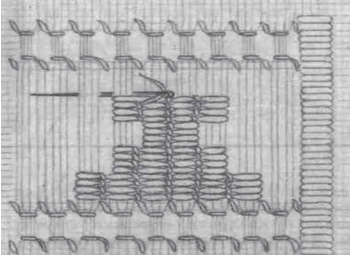
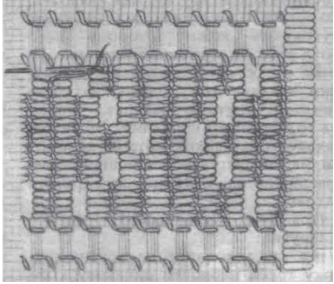

Світлина 54. Шов-мережка «безчисна»

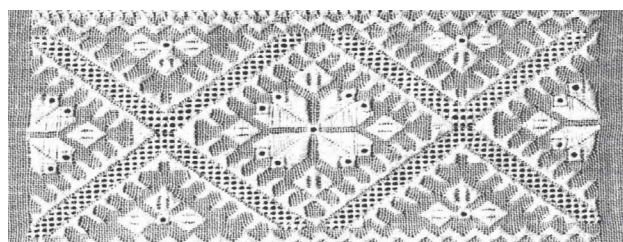
Цю мережку краще виконувати у п'яльцях, аби вона не стягувалася. Для зручності вишивання горизонтальні нитки треба витягати не через весь узор, а поступово – частинами. Настилати стовпчики необхідно згідно з візерунком, на кожен елемент-стовпчик надаючи по 4 настилки. «Безчисна» мережка характерна для вишивок Полтавщини.

Інструкційна карта №17: шов-мережка «безчисна»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Виконання закріпок, витягування ниток, обпрутикування мережки	Розрахувати кількість стібків для закріпок мережки за технічним малюнком. Зробити закріпки. Виконати прутики зверху і знизу мережки. Підрізати та витягнути нитки на один рапорт.	

2	Виконання елемента візерунка	Виконати настил одного елемента візерунка згідно з технічним малюнком.	
3	Закінчення мережки та закріплення нитки	Виконати послідовно решту елементів мережки. Заповнити настилом місця витягнутих ниток тканини. Закріпити робочу нитку під нитками закріпки	

5.4. Поверхнево-нашивні рахункові техніки

Світлина 55. Шов «лиштва»

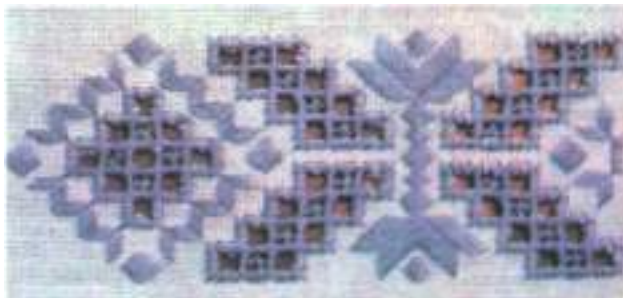
Шов «пряма гладь» (точна, лиштва)

Шов «пряма гладь» виконують на тканинах полотняного переплетення, а на інших – за допомогою трафарету(світлина 55). Назва походить від слова «лиштва» (у минулому вишивали низ сорочки, підшивку якого називали «лиштва»). У деяких місцевостях її називають «рахункова гладь». За способом утворення лиштву поділяють на пряму, косу і качалочкову.

Шов «вирізування»

Він поширений на Полтавщині, Чернігівщині, Харківщині, Київщині, Поділлі. Вирізуванням цю техніку називають тому, що у середині контуру візерунка вирізають нитки тканини. Вишивають його зазвичай нитками білого кольору як самостійний узор, так і в поєднанні з іншими техніками, зокрема з технікою «лиштва», «хрестик», у обвідках – з ретязем (світлина 56).

Техніка вирізування складається з хрестика і качалочкової лиштви. Контур візерунка (ромб) вишивають качалочковою лиштвою, а у місцях перетину основи і підкання – хрестиком. Контур зигзагоподібний. Внутрішній контур виконують через 3-5 вічок. Під час виконання

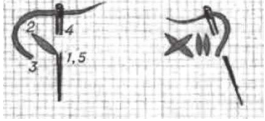
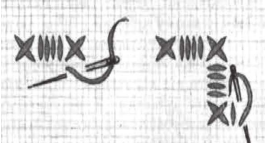
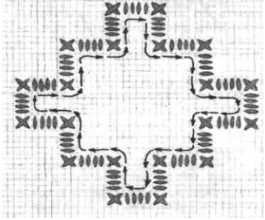
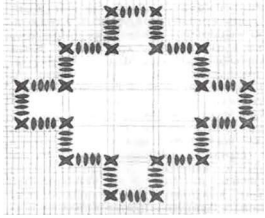

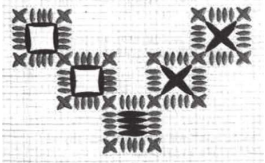

Світлина 56. Шов «вирізування»

потрібно уважно стежити, щоби хрестик був навпроти хрестика. Коли вишиті обидва контури, вирізають нитки тканини, які лежать навпроти качалочок. Нитки варто підрізати акуратно, аби не залишалися кінчики. Вирізані нитки витягають а залишені обкручують нитками, виконуючи на перехрещенні хрестик, і одночасно заповнюють вічко ляхівкою або стовпчиком у шаховому порядку.

Різновидом вирізування є «обманка», коли контур нашивають, як у звичайному вирізуванні, але нитки у квадратиках не підрізають, а зашивають нитками чорного або іншого темного кольору однією з технік – «лиштва», «хрестик», «штапівка». Цією технікою оздоблюють жіночі й чоловічі сорочки, скатертини, порт'єри, рушники тощо.

Інструкційна карта № 18: шов «вирізування»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Утворення качалочки	Виконати хрестик на трьох нитках тканини. Виконати 4 стібки качалочкової лиштви зліва направо	
		Зробити знову хрестик і голку спрямувати вниз для виконання стібків чергової качалочки зверху вниз	
		У такій послідовності зліва направо зверху вниз виконати наступні хрестики і качалочки, створюючи контур візерунка	
2	Підрізання ниток основи та піткання	У середині візерунка підрізати та витягнути нитки основи і піткання, на яких були зроблені качалочки	
		Нитки, що залишилися, щільно обкрутити вишывальною ниткою, а клітини в шаховому порядку заповнити швом «ляхівка»	
«Обманка»			
1	Виконання контуру візерунка	Як і в техніці вирізування, виконати контур візерунка	
2	Заповнення квадратиків	Нитки не підрізувати, а створені квадратики заповнити однією з технік: «хрестик», «лиштва» або «штапівка»	

Шов «зерновий вивід»

Світлина 57. Шов «зерновий вивід»

Шов «зерновий вивід» вишивають без вирізування і витягування ниток, утворюючи на тканині прозоро-ажурну вишивку. Цього досягають, виконуючи на одному й тому самому місці 2 стібки, що міцно стягують нитки тканини. Найчастіше зерновий вивід вишивають нитками білого кольору, а інколи тими, що й узор (світлина 57).

«Зерновий вивід» можна виконувати двома способами. За першого – шити починають справа наліво. Набирають на голку 3-4 вертикальні нитки тканини, закріплюють голку в петлі й на тому місці прокладають ще один стібок (один поверх одного) та міцно стягують вертикальні нитки тканини. Відтак виконують вертикальні стібки, набираючи горизонтальні нитки тканини. Після цього знову захвачують вертикальні нитки, створюючи зигзагоподібну ламану лінію. З виворотного боку стібки такі самі, як і з лицьового. Дійшовши до кінця, роблять вертикальний стібок і вишивають другий ряд «зернового виводу», формуючи клітинки.

Виконуючи «зерновий вивід» другим способом, починають шити зліва направо, тоді стібки на виворотному боці пролягають не лише вертикально й горизонтально, а й за діагоналлю.

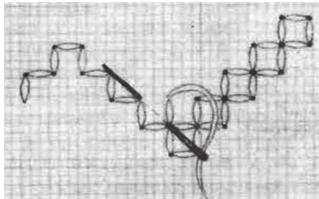
Ця техніка дуже вдало доповнює інші візерунки, виконані «лиштвою», «вирізуванням», «солов'їними вічками», «хрестиком» у оздобленні чоловічих сорочок, жіночих блузок, суконь, а також деко- ративних виробів.

«Зерновий вивід» дуже поширений на Полтавщині.

Інструкційна карта № 19: шов «зерновий вивід»

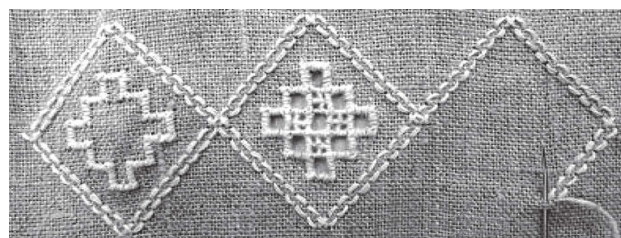
№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишвальну нитку в петлі й зробити подвійний горизонтальний стібок, виколоючи голку за діагоналлю знизу ввєрх лїворуч через 3 нитки тканини	
2	Виконання стїбків	На трьох горизонтальних нитках виконати 2 вертикальних стїбки і знову виколоти голку за діагоналлю ввєрх справа наліво за 3 нитки тканини	
		Зробити 2 горизонтальних стїбки і спрямувати голку за діагоналлю за 3 нитки тканини	
		Горизонтальними і вертикальними стїбками створити зигзагоподїбну лінію	

		Повернути зразок і так само виконати другу половину зернового виводу	
--	--	--	---

Шов «курячий брід»

Шов «курячий брід» – це виворотний бік «зернового виводу», але вертикальні й горизонтальні стібки двічі не повторюються. Цей шов застосовують у поєднанні з «лиштвою», «вирізуванням», «солов’їними вічками» (світлина 58).

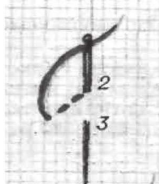
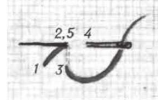
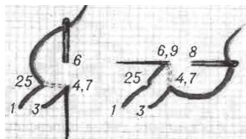
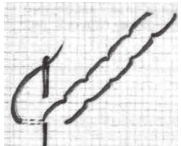
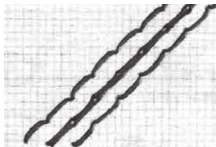

Світлина 58. Шов «курячий брід»

Під час вишивання робочою ниткою стягають нитки тканини, аби утворились невеличкі дірочки. Цей шов має красивий вигляд, якщо його вишити товстою крученою ниткою.

Шов часто вишивають у 2, 3 і більше рядів. Для цього поруч з першим стібком прокладають другий, третій і под., зміщуючи їх один стосовно одного чітко горизонтально.

Інструкційна карта №20: шов «курячий брід»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Закріплення робочої нитки	Закріпивши нитку, виконати діагональний стібок на трьох нитках основи і підкання зліва направо, виколоючи голку вертикально вниз	
2	Виконання стібків	Другий стібок зробити паралельно до першого, лише голку спрямувати справа наліво горизонтально, у кінець першого стібка	
		Від першого стібка вгору зробити третій діагональний стібок, виколоючи голку вертикально вниз у кінець другого стібка. Від другого стібка виконати четвертий діагональний стібок	
		Так знизу вгору виконати 2 ряди діагональних стібків потрібної довжини	
		Повернувши зразок, зверху вниз виконати 2 наступних ряди стібків, причому другий і третій ряди збігаються (тобто шити їх на тих самих нитках)	

Шов «ретязь»

Світлина 59. Шов «ретязь»

Його використовують як доповнення в обвідках візерунків, вишитих хрестиком, лиштвою, мережками. Він зовні подібний до хрестика, але виконують його неправильними хрестиками зліва направо (світлина 59).

Поздовжні й поперечні ретязі з лицьового боку мають однаковий вигляд, а з виворотного – різний: у поздовжнього ретязя стібки горизонтальні, а в поперечного – вертикальні.

Інструкційна карта №21: шов «ретязь»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
<i>Поздовжній «ретязь»</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку і виконати зліва направо на трьох нитках перший хрестик, виколюючи голку вертикально вниз	
2	Виконання стібків	З нижнього лівого кута зробити діагональний стібок на шести нитках основи та трьох піткання	
		Виконати наступний стібок, утворюючи другий хрестик справа наліво на трьох нитках піткання	
		У такій послідовності зробити наступні стібки «ретязя»	
<i>Поперечний «ретязь»</i>			
1	Виконання шва	Стібки виконати зліва направо, як у поздовжньому «ретязі», але голку весь час спрямовувати горизонтально справа наліво	

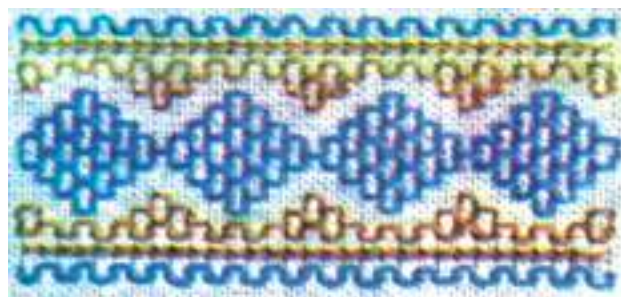
Шов «поверхневий верхоплут»

Це техніка вишивання, за якої спочатку вишивають прямі стібки, а відтак по них переплутують нитку (світлина 60). Такий шов може бути обвідкою до орнаменту чи основною вишивкою в орнаменті гладі для чоловічих сорочок. Його у різних регіонах називають по-різному.

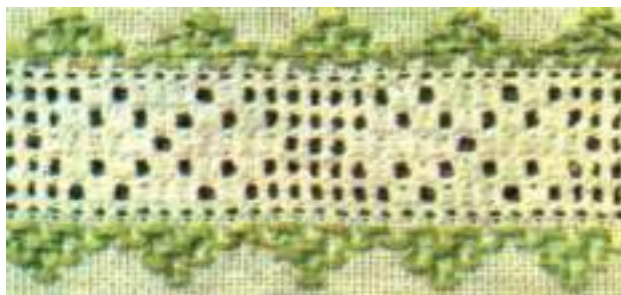
Існує «верхоплут» однорядковий або поверхневий. Виконують цей шов двома-трьома кольорами – чорним і білим чи чорним, червоним і білим. На Поділлі цією технікою вишивають рукави жіночих сорочок, густо застилаючи їх чорною або вишнево-коричневою ниткою. У селах південної Тернопільщини ним виконують візерунки локальним способом.

Візерунки можуть бути у вигляді ажурних ромбів чи трикутників:

За допомогою шва «верхоплут» також вишивають обвідки орнаментів (світлина 61).

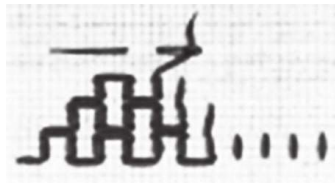
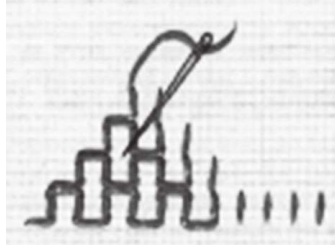

Світлина 60. Шов «поверхневий верхоплут»

Світлина 61. Обвідки орнаменту вишиті швом «верхоплут»

Інструкційна карта №22: шов «поверхневий верхоплут»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку на трьох нитках тканини і справа наліво виконати ряд вертикальних стібків	
2	Виконання стібків	У зворотному напрямку обкрутити 7 вертикальних стібків, утворюючи горизонтальні стібки	
		Після обкручування сьомого стібка голку вколоти вгорі за 3 нитки підкання і вколоти вліво за 3 нитки основи	
		Виконати наступні 6 вертикальних стібків і 5 з них обкрутити горизонтальними стібками	
		Зробити 4 вертикальних стібки і 3 з них обкрутити горизонтальними стібками	

		Виконати 2 вертикальних стібки	
		Обкрутити 2 останніх стібки, а також решту вертикальних стібків, що були залишені справа, утворюючи піраміду	
3	Закріплення робочої нитки	3.1. Обкрутити перші вертикальні стібки першого ряду, що залишилися справа від піраміди	

Шов «хрестик» – одна з найпоширеніших технік. Виконувати його краще на тканинах полотняного переплетення, але вишивають і на тканинах з непотняним переплетенням, використовуючи трафарет або канву (світлина 62).

Шов «косий хрестик» утворюється від схрещення двох діагональних стібків у квадраті. Виконують його на 2х2, 3х3, 4х4, 5х5 нитках, але коли нитки основи тонші, то для порівняння розмірів хрестика їх беруть більше. Від точності й порядку накладання стібків залежить краса цього шва. Необхідно, щоб усі верхні стібки хрестика перекривали нижні лише в одному напрямку.

Горизонтально хрестик виконують кількома способами. За першим кожен хрестик шиють повністю один за одним, за другим – спочатку прокладають стібки одного напрямку (нижні). Ці стібки ще називають **півхрестиками**. Відтак повертаються назад, виконують верхні стібки. Під час вишивання вертикально виколують голку в лівому нижньому куті, роблять діагональний стібок у правий верхній кут, виколують голку справа наліво вверх через певну кількість ниток та виконують діагональний стібок у лівий нижній кут і под.

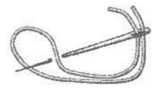
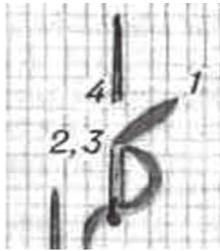
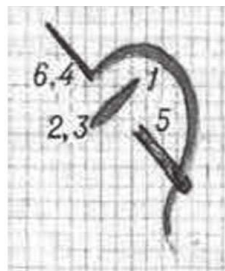
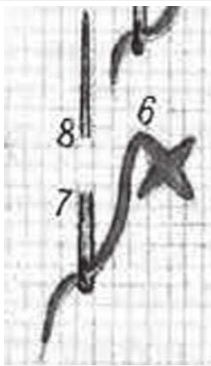
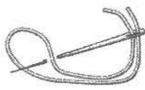

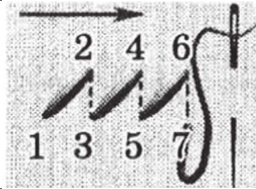

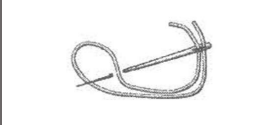
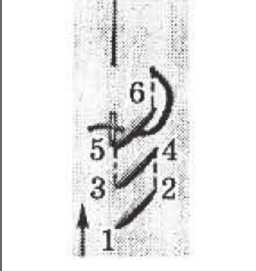

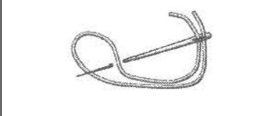
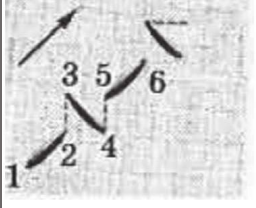
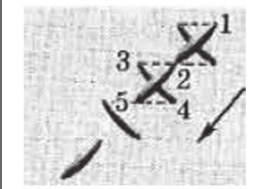
Світлина 62. Шов «хрестик» (косий)

Найскладніше шити хрестик діагонально. У цьому випадку вишивальниця повинна спочатку визначити місце уколу і виколу голки. Для економії ниток і уникнення з виворотного боку великих переколів (не більше двох хрестиків), а також розташування усіх верхніх стібків у одному напрямку інколи голку з ниткою протягують під попередньо нашитим стібком. Товщину робочої нитки добирають залежно від розмірів хрестика і товщини тканини так, щоби тканина не проглядала між стібками.

Інструкційна карта №23: шов «косий хрестик»

№ п/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
Г горизонтально			
Перший спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку діагонально в петлю, утворюючи перший стібок на трьох нитках тканини	
2	Виконання стібків	Голку вколоти у місце першого вколу, а вколоти вертикально в верх за 3 нитки піткання	
		Виконати другий стібок, спрямовуючи голку діагонально знизу в верх у точку вколу	
		Так само шити черговий хрестик і весь ряд справа наліво	
Другий спосіб			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку діагонально в петлі, утворюючи перший стібок на трьох нитках	

2	Виконання стібків	Зліва направо виконати ряд діагональних стібків, спрямовуючи голку вертикально зверху вниз	
		У зворотному напрямку зробити другий ряд діагональних стібків, утворюючи хрестик	
Вертикально			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку по діагоналі в петлю, утворюючи перший стібок на трьох нитках тканини	
2	Виконання стібків	Виконати ряд діагональних стібків знизу вверх, спрямовуючи голку гори- зонтально справа наліво	
		Перекрыти перший ряд другим рядом діагональних стібків зверху вниз, утворюючи хрестик	
Діагонально			
1	Закріплення робочої нитки	Діагонально в петлі закріпити вишивальну нитку, створюючи перший стібок на трьох нитках тканини	
2	Виконання стібків	Зробити взаємноперпендикулярні стібки діагонально, постійно спрямовуючи голку знизу вверх	
		У зворотному напрямку один стібок перекрыти, а під другим протягнути вишивальну нитку, спрямовуючи голку	

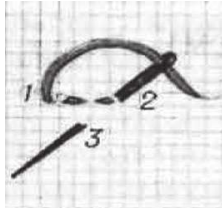

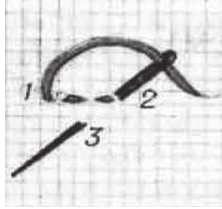
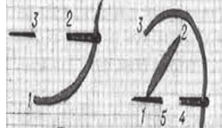
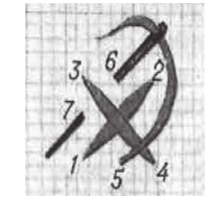
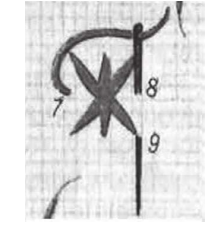
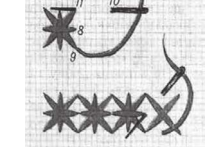
Шов «**подвійний хрестик**» застосовують як елемент орнаментальної вишивки (світлина 63). Його називають також болгарським хрестиком. Цією технікою вишивають декоративні вироби – килими, валізки, диванні подушки та ін. Його виконують подібно до звичайного, лише хрестики роблять більшого розміру і кожний зразу, а не частинами. Спочатку нашивають звичайний хрестик, стібки якого перехрещуються діагонально, а поверх нього виконують ще один – прямий, стібки якого лягають паралельно до ниток основи та піткання.

Світлина 63. Шов «подвійний хрестик»

Інструкційна карта №24: шов «подвійний хрестик»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
<i>Прямий у горизонтальному напрямку</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку і виконати стібок у горизонтальному напрямку на чотирьох нитках основи	
2	Виконання стібків	Г олку виколоти через дві нитки піткання вниз на рівні середини першого стібка	
		На чотирьох нитках піткання зробити вертикальний стібок, виключючи голку в кінець горизонтального стібка.	
		У такій послідовності виконати наступні стібки, створюючи ряд з прямих хрестиків. З виворотного боку кожен хрестик утворює по 2 діагональних стібки, що виходять з однієї точки.	

<i>Прямий за діагоналю</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку і зробити стібок у горизонтальному напрямку на чотирьох нитках основи	
2	Утворення стібків	Виконати ряд вертикальних стібків, кожен з яких починається через 2 нитки основи на рівні середини попереднього У зворотному напрямку перекрити вертикальні стібки горизонтальними, створюючи прямий хрестик	
<i>Подвійний</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку і виконати стібок у горизонтальному напрямку на чотирьох нитках основи	
2	Утворення стібків	Зліва направо зробити перший і другий діагональні стібки. Голку виколоти горизонтально на рівні середини першого стібка на половині ниток основи	
		Виконати третій, вертикальний стібок, виколуючи голку вліво на рівні середини хрестика	
		Перекрити хрестик зліва направо четвертим, горизонтальним стібком, голку виколоти вертикально вниз у кінець другого стібка	
		У такій послідовності виконати наступні хрестики	

Шов «виколювання» або «солов'їні вічка»

Такий шов становить складову частину в композиції поряд з іншими швами. Шов «солов'їні вічка» – це квадратик з дірочкою посередині.

Стібки, якими обшивають дірочку, виконують різної довжини по одній нитці тканини. Щоб мати правильний квадратик з дірочкою посередині, беруть парну кількість ниток для кожної сторони квадрата. Під час вишивання стібки стягують для утворення дірочки (світлина 64).

Світлина 64. Шов «виколювання» або «солов'їні вічка»

Інструкційна карта №25: шов «виколювання» або «солов'їні вічка»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Закріплення робочої нитки	Ліворуч тканини відрахувати горизонтально й вертикально по 8 ниток – утворити квадрат	
		З центру квадрата набрати на голку 4 нитки тканини вертикально вгору й закріпити вишивальну нитку петлею. Виник перший стібок	
2	Утворення стібків	Вести голку в центр квадрата й вивести на одну нитку тканини праворуч від першого стібка	
		Знову вколоти голку в центр квадрата, вивести через одну нитку праворуч від попереднього стібка	
		Продовжити шити за годинниковою стрілкою, вколюючи голку в центр квадрата. Стібки щільно затягувати	
		Щоб вишити ряд квадратиків, спочатку виконати один бік візерунка зліва направо, а повертаючись назад, – справа наліво	
3	Закріплення робочої нитки	Зробити необхідну кількість квадратиків, закріпити робочу нитку	

5.5. Поверхнево-нашивні нерахункові техніки

Гладь

(декоративна, художня, полтавська, біла, прорізна, тіньова, пряма, точна, коса, качалочкова)

Світлина 65.

Фрагмент орнаменту, виконаний швом «художня гладь»

Гладь – це техніка, за допомогою якої заповнюють площину візерунка стібками, що можуть бути розташовані у різних напрямках.

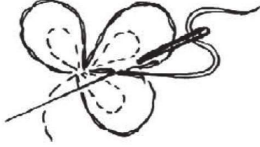
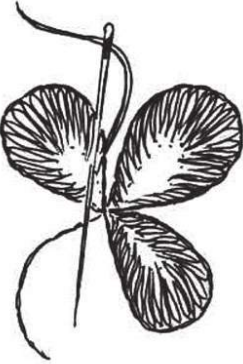

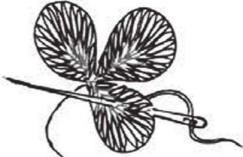
Існує гладьова вишивка одноколірна (біла чи у тон тканини) і багатоколіорова. Одноколірною оздоблюють білизну, блузки, скатерки, серветки. У багатоколіоровій поєднують м'які, тонкі кольорові переходи, а також яскраві контрастні кольори. Цією гладдю виконують візерунки стилізованих квітів, зооморфних фігур на декоративних виробах і одязі.

Шов «художня гладь». Багатоколіорова художня гладь схожа на малюнок фарбами, оскільки її виконують нитками розмаїтих кольорів і відтінків (світлина 65). Нею вишивають сукні, скатерки, подушки, створюють панно, картини, портрети, пейзажі.

У процесі художньої гладі, насамперед обшивають контур швом уперед голкою. Перші стібки гладі треба вишити від країв малюнка до центру, а кожну окрему пелюстку – від країв до основи. Довжину пелюстки квітки або ширину листка розподіляють на кілька частин і кожну частину вишивають ниткою відповідного тону. Стібки виконують різної довжини для того, аби між ними можна було прокласти стібки нитками іншого тону й утворити плавний перехід від одного тону до іншого. Серединки квіток вишивають чорними або жовтими нитками, застосовуючи різні шви. Якщо гладь виконана правильно, то лицьовий і виворотний боки будуть однаковими.

Інструкційна карта №26: шов «художня гладь»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Підготовка до роботи	Нанести на тканину контури малюнка Довжину пелюстки квітки або ширину листка розподілити на декілька частин Вишивати кожну частину ниткою відповідного кольору	
2	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку швом «уперед голкою»	

3	Обшивка конуру малюнка	Обшити контур малюнка швом «уперед голкою»	
4	Виконання першого ряду малюнка	Виконати перший двобічний стібок Так само, як і перший, зробити другий стібок, але коротший від попереднього Заповнити зовнішній край у такій послідовності малюнка	
5	Виконання наступного ряду малюнка.	Підібрати нитки іншого кольору Виконати стібки аналогічно до попередніх, причому заходячи стібками між стібками першого ряду, щоб був плавний перехід між	
6	Закріплення робочої нитки	Закріпити нитку під вишивку	

Шов «полтавська гладь належить до різновидів гладі у прикріп (світлина 66). Нею здавна розшивали рушники, хустки, фартухи, а також доріжки, серветки, панно. Для цієї гладі застосовують кольорове муліне у 2-3 нитки, шовком. Переважно нею вишивають орнаменти рослинного характеру.

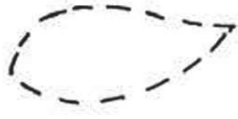

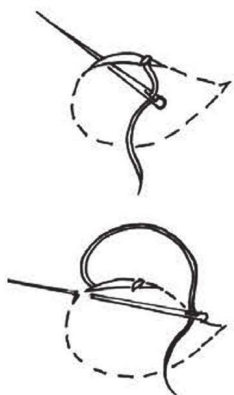

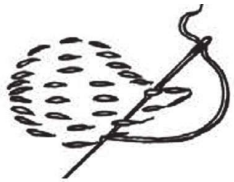
Перш ніж приступити до виконання полтавської гладі, потрібно на тканину нанести малюнок, підібрати за кольором нитки. Виконують її поверховим настилом чи перетягами, які закріплюють гладдеві стібки на тканині.

На довгому стібку роблять 2—4 перетяги, а щоб вони були не дуже помітними, їх накладають не на одному рівні (можна прикріплювати й на одному рівні). З виворотного боку вишивка має вигляд дрібних розсипних стібків.

Світлина 66. Шов «полтавська гладь»

Інструкційна карта №27: шов «полтавська гладь»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Нанесення контуру малюнка	Нанести на тканину контур малюнка	
2	Закріплення робочої нитки	Закріпити робочу нитку швом «уперед голкою»	
3	Виконання першого стібка	Виконати горизонтальний стібок паралельно до ниток тканини. Уколоти голку на третій його частині. Зробити перетяг. Уколоти голку з іншого боку стібка, не входячи до його початку на третину. Зробити ще один перетяг.	
4	Виконання наступних стібків	Виконати решту стібків згідно з візерунком. Зробити 2–4 перетяги.	
5	Закріплення робочої нитки	Закріпити нитку під стібками вишивки	

«Коса гладь» характерна тим, що стібки вишивальної нитки кладуть скісно до ниток основи і підкання (світлина 67). Візерунки «косої гладі» доповнюють вишивкою хрестиком, листвою, ретязем. Ця техніка поширена на Поділлі, Київщині. На Поділлі косу лиштву виконують здебільшого червоними нитками з обшивкою (штапівкою) чорними за контуром, а на Київщині – нитками чорного і червоного кольорів без обшивки.

За способом виконання на Поділлі коса гладь може бути однобічною та двобічною. В однобічній лиштві з виворотного боку перехід від стібка до стібка здійснюють через одну нитку тканини. Візерунки, виконані цією технікою, дуже розмаїті й гарні, ними прикрашають жіночі та чоловічі сорочки, декоративні вироби.

Світлина 67. Шов «коса гладь»

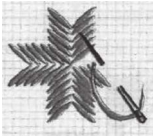

Світлина 68. Шов «качалочкова гладь»

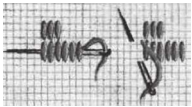
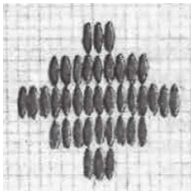
Качалочкова гладь притаманна Поділля (світлина 68). Нею вишивають рушники, скатерки, хустки, диванні подушки тощо, причому використовують рослинно-геометризований орнамент. На Поділлі цю техніку виконують вовняними нитками, так званою волічкою яскравих кольорів.

«Качалочками» називають такий гладцевий шов, у якому кожен стібок лягає паралельно до попереднього й охоплює ту саму кількість ниток. Розміри стібків залежать від особливостей візерунка, товщини ниток тканини. З різнокольорових качалочок утворюють складні композиції. Узор чи окремі елементи обшивають за контуром чорною волічкою технікою двобічної штапівки. На кутах вишивають різні «вусики», «закрутки», «змійки», «баранячі ріжки» тощо.

Інструкційна карта №28: шов «гладь» (пряма, коса, качалочкова)

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
<i>Пряма гладь</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку на чотирьох нитках піткання і виконати пер- ший стібок	
2	Виконання стібків	Вколоти голку в кінці першого стібка і вколоти за одну нитку основи ліворуч від нього	
		На чотирьом нитках піткання зробити три однакових стібки, відтак три стібки на восьми нитках і под. – за візерунком	

<i>Коса гладь</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити вишивальну нитку на чотирьох нитках піткання Виконати перший стібок	
2	Виконання стібків	На трьох нитках тканини під кутом 45° до ниток основи та піткання зробити ряд паралельних стібків, вколюючи і виколюючи голку весь час на одну нитку піткання вище (або нижче) попереднього стібка	
		У такій послідовності виконати всі елементи візерунка	
<i>Качалочкова гладь</i>			
1	Закріплення робочої нитки	Закріпити виши-вальну нитку на чотирьох нитках піткання і виконати пер- ший стібок	
2	Виконання стібків	На трьох нитках піткання виконати 3 окремих вертикальних стібки	
		Після третього стібка голку спрямувати вер- тикально вниз і виколоти за 3 нитки піткання	
		Виконати 6 стібків другого ряду візерунка на трьох нитках піткання. Виконуючи шостий стібок, голку виколоти під нього	

		Протягнути голку під стібками качалочки Зробити ще 3 стібки другого ряду	
		Виконати всі ряди качалочки за технічним малюнком так само	

Торочки

Торочки – найпростіший вид обробки рівного краю виробу. Існує кілька способів виконання торочок на суцільній тканині.

Торочка мережкою. Торочки можна зробити будь-якою з мережок. З цією метою на необхідній відстані від краю тканини потрібно висмикнути нитки для мережки і внутрішній край прорідженої смуги обробити «одинарним прутиком», а всі нижні нитки висмикнути.

Торочка з іншої тканини. Цей спосіб дає змогу створити густу двоколірну торочку: один колір (верхній) – колір основної тканини, другий (нижній) – контрастний колір підкладеної тканини.

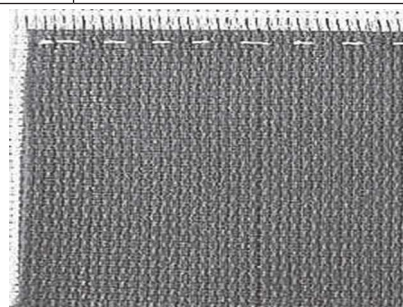
Смужка тканини контрастного кольору має бути вдвоє ширшою, ніж майбутня торочка. Смужку складають за довжиною навпіл і заправують. На основній тканині на відстані від краю виробу, що дорівнює ширині майбутньої бахромки, висмикують 2-3 нитки для мережки. Впритул до зовнішнього краю прорідженої смужки з вивороту приметують тканину контрастного кольору. Причому згин смужки накладають точно за висмикнутою ниткою, аби проріджена доріжка стала немовби продовженням згину (світлина 69).

Виконуючи мережку «одинарний прутик», обшивають нижній край мережки й одночасно пришивають кольорову тканину. Близько мережки на кольоровій тканині вишивають світлою ниткою в тон основної та виконують маскувальний шов – хрестиком або «козлик» (світлина 70).

Відтак висмикують кілька ниток, але вже з усіх трьох прошарків тканини. Виконують мережку «одинарний прутик», захоплюючи всі три прошарки тканини. Основну тканину обрізають до кольорової смуги та висмикують нитки до мережки. Утворюється густа двоколірна торочка у три прошарки (світлина 71).

Перш ніж приступати до роботи, варто переконаватися, що контрастна тканина не линяє.

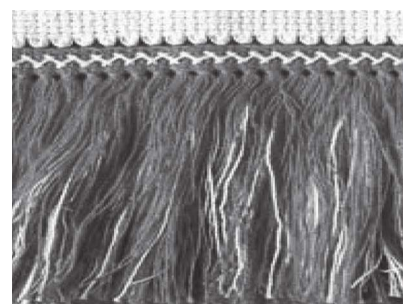
Торочка швом «занизування». Починають вишивати смугу праворуч (світлина 72). Підхоплюють на голку 2-3 нитки, на

Світлина 69. Підготовка основної тканини та приметування контрастного матеріалу для виконання торочки

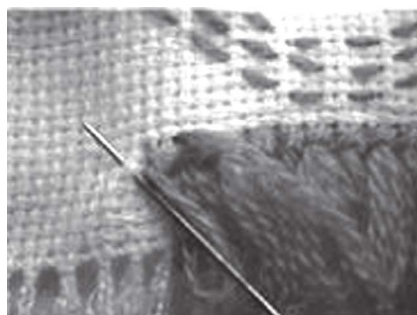
Світлина 70. Виконання мережки «одинарний прутик» та маскувального шва

Світлина 71. Двоколірна торочка

Світлина 72. Торочка швом «занизування»

Світлина 73. Виконання торочки на основі хрестика

відстані від краю, що дорівнює ширині бахроми, протягують робочу нитку, але не до кінця, а залишаючи вільний кінець її такої довжини, якою буде бахрома завширшки. Повторюють ще раз стібок і туго його затягують. Цей стібок закріплюють у тканині бахрому з кольорових ниток. Потім за візерунком прокладають необхідну кількість стібків і завершують останній стібок з верхньої обмежувальної смужки. Зворотним напрямком голки через нитку ліворуч вишивають другий ряд. Останній стібок лягає на ті самі горизонтальні ниточки тканини, що й перший, але лівіше на одну вертикальну нитку. Цей стібок також повторюють двічі, після чого залишають кінець робочої нитки, який дорівнює ширині бахроми. Нитку обрізають.

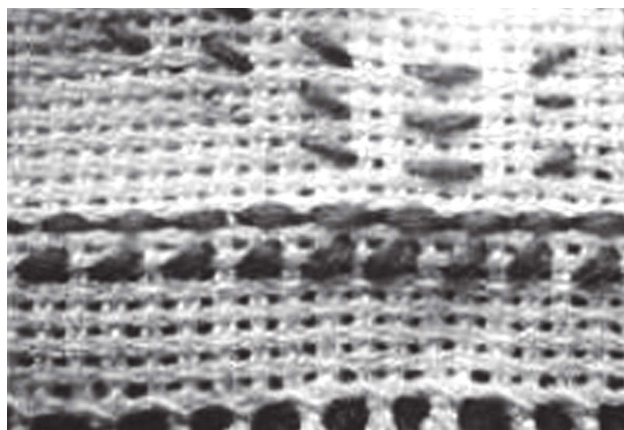
Після того, коли повністю вишито смужку, висмикують усі горизонтальні нитки з тканини до вишивки, внаслідок чого утворюється двошарова бахрома: верхній шар – з ниток муліне, нижній – з вертикальних ниток тканини.

Торочка на основі хрестика за 2 нитки: виводять нитку в середині хрестика, роблять петлю (довжина петлі визначає довжину майбутніх торочок) і, проколовши голку в той самий отвір, виходять у правому нижньому кутку (світлина 73).

Виконавши хрестик (притиснувши петельку), протягують нитку посередині наступного хрестика.

Торочка з нарізаних ниток. Гарні торочки роблять з окремих відрізків ниток, які можуть збігатися з виробом або різнитися з ним за тоном (рис. 34).

Для отримання нитки однакової довжини потрібно намотати їх на смужку картону і розрізати з одного боку. Потім взяти пасмо, що складається з декількох ниток, захопити на гачок, протягнути в край виробу і витягти петлю на протилежну сторону, а кінці ввести у петлю й добре затягти.

Світлина 74. Виворотний бік торочки на основі хрестика

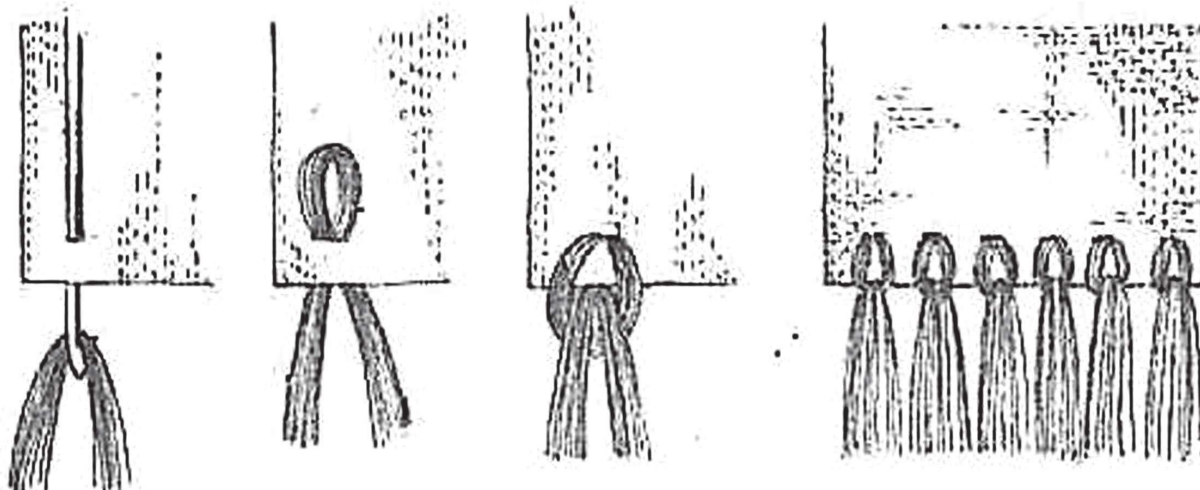

Рис. 34. Послідовність виконання торочки з нарізаних ниток

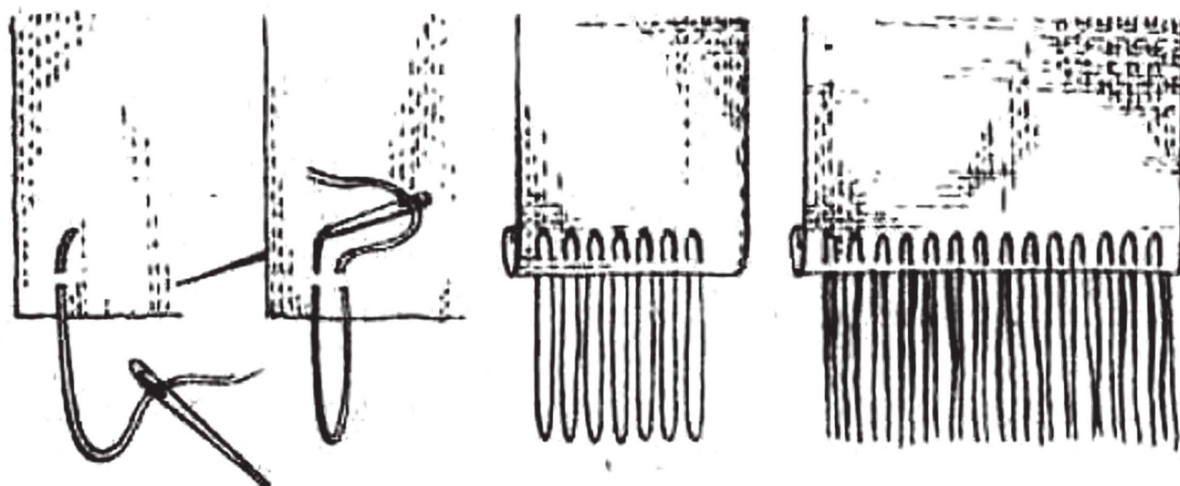

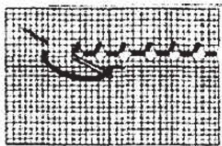
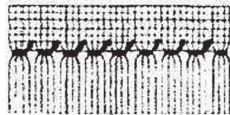
Рис. 35. Послідовність виконання торочки з нарізаних ниток

Пришивна торочка. Нитки можна брати різної товщини та забарвлення з урахуванням кольору виробу (рис. 35). Визначити лінію, від якої починатиметься торочка. Нитку вивести на лицьовий бік у початковій точці, виконати короткий стібок трохи навкосо і вивести голку з ниткою під 2-3 нитки виробу. Так утвориться нижня лінія торочки.

Потім залишають велику петлю, відступити від першого стібка, підводять голку під 2-3 нитки виробу і виводять її на зворотний бік у початковій точці. З виворотного боку виконують прямий стібок і роблять другу петлю таким способом, як і першу. Виконують далі третю і чергові петлі – аж до завершення роботи. Щоб петлі були однакової довжини, можна використати найпростіше пристосування – шаблон, який обмежує їх розмір, наприклад, зі смужки картону.

Коли створено всі петлі, краї тканини підгинають на зворотний бік за нижньою лінією торочки і підшивають потасмними швом так, аби закрити стібки. З лицьового боку залишиться гарна обробка краю тканини короткими стібками. Ножицями підрівнюють бахрому, відрізаючи кінці петель.

**Інструкційна карта №29:
«виконання торочки» за допомогою «одинарного прутика»**

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання одинарного прутика	Висмикнути одну нитку тканини на всю довжину краю виробу Зробити одинарний прутик	
2	Оформлення торочки	Висмикнути решту ниток униз від прутика, та залишили для торочки	

Шов-змережування

Шов-змережування – це різні шви, за допомогою яких зшивають окремі частини деталей у чоловічих і жіночих сорочках, з'єднують полотнища плахт та ін. Перш ніж виконувати змережування, треба відповідно підготувати край деталей виробу. Його можна підгорнути рубцем завширшки приблизно 0,3 см і підшити білою ниткою. Підшиваючи рубець, захоплюють лише за одну нитку тканини, щоб не було видно стібків. Край деталей для змережування можна обробити рубцем з одинарним прутиком.

Шов-змережування «черв'ячком» поширений у Київській і Полтавській областях, на Поїллі (рис. 36). У Полтавській і Київській областях змережують червоним кольором, на Поділлі – поспідовно червоним, чорним, жовтим, відтак знову – червоним, жовтим, чорним.

Для вишивання «черв'ячком» спочатку необхідно підготувати край тканини, тобто підгорнути знизу рубець завширшки близько 3 см і підшити його білою ниткою, захоплюючи лише одну нитку тканини, щоб не було видно стібків. «Черв'ячок» виконують зліва направо на лицьовому боці тканини. Закріплюють нитку під верхнім рубцем ліворуч на тканині та вколюють голку під верхнім рубцем (робоча нитка знаходиться під голкою), аби прикрити його стібком під верхнім. Потім протягують голку в петлю й витягнути нитку. Після цього вколюють таку ж саму петлю і протягують у неї голку з ниткою, настеляючи стібок на нижньому рубці.

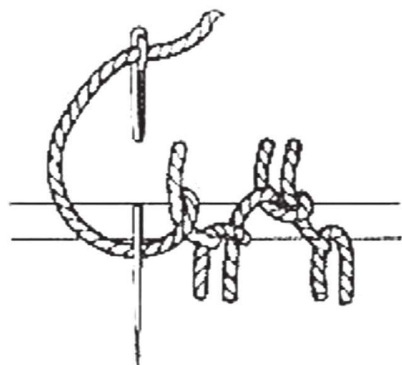
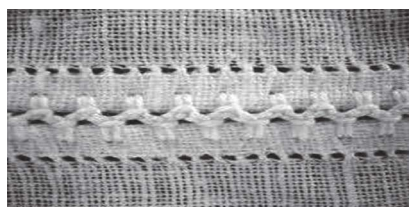

Рис. 36. Шов-змережування «черв'ячок»

Повернувши петлю назад ліворуч і захопивши голкою обидва попередні стібки рубцями, протягуючи нитку в петлю й дуже сильно притягають її. У такий спосіб закріплюють вишивальну нитку на рубцях. Згодом починати вишивати «черв'ячок». Голкою з вишивальною ниткою виконують петлю праворуч, вколюють голку в місце першого проколу стібка на верхньому рубці, тобто знову покривають стібком рубець у тому ж самому місці й протягують голку з ниткою в петлю. Далі роблять петлю праворуч і вкривають нижній рубець стібком, паралельним до першого й однаковим із ним за розміром. Відтак виконати третю петлю, але ліворуч і, захопивши попередні стібки голкою між рубцями, вводять нитку в петлю й сильно притягають її. Наступний стібок виконують вниз поруч із уже зробленим і притягають петлю. Щоб зубці «черв'ячка» були рівними, петлю варто дуже притягати.

Шов-змережування «городки» застосовують у тих самих місцевостях, що й «черв'ячок». Вишивають «городки» різними кольорами. Як і під час виконання шва «черв'ячок», спо-

чатку виконують 2 тонкі рубці й уже на них вишивають «городки», спрямовуючи голку зліва направо. Один «городок» настеляють такою кількістю стібків, щоби його ширина дорівнювала висоті. Кожний стібок роблять на однаковій кількості горизонтальних ниток і через одну вертикальну. Особливістю цього шва є те, що на кожному стібку накладають петлю та притягують її. Нашивши «городок» на верхньому рубці (8 стібків), переходять до нижнього рубця й створюють на ньому другий «городок» (рис. 37).

Шов-змережування «зубцями» схожий на шов «городки», але складніший від нього. Під час вишивання зубців довжину стібків поступово збільшують на одну горизонтальну нитку. Вишивають зліва направо різними кольорами. Часто перший відрізок завдовжки 5 см вишивають одним кольотом, другий 5 см іншим і под. (рис. 38).

Шов-змережування «плахтовим швом» нагадує «зубці», але у цьому випадку зубці розташовані один навпроти одного. Підрубивши краї тканини тонкими рубцями, проводять кольоровою ниткою лінію паралельно до підрубленого краю на відстані, що дорівнює висоті зубця. Вишивають зліва направо. Стібки виконують то на верхньому, то на нижньому рубцях, притягуючи петлею кожен стібок. Необхідно стежити, щоби верхній і нижній стібки були однакової довжини й збільшувалися та зменшувалися поступово, утворюючи зубці однакової форми й однакового розміру (рис. 39).

Шов-змережування «шабаком». Для виконання цього змережування спочатку підрублюють два відрізки тканини, протягуючи між двома рубцями білі нитки однакової довжини, тобто роблять стібки для утворення основи, на якій можна виконати шов «шабак». Закінчивши основу, починають вишивати шов «шабак». Для цього червоною ниткою створюють перший його елемент на чотирьох нитках зверху. Вишивши всі деталі червоною ниткою, проміжки між ними заповнюють чорними нитками (рис. 40).

«Шабаком» змережують чоловічі й жіночі сорочки переважно на Чернігівщині й Поділлі.

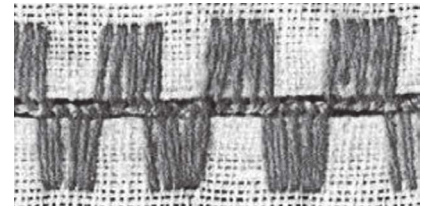
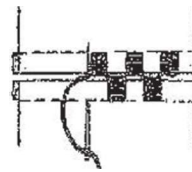

Рис. 37. Шов-змережування «городки»

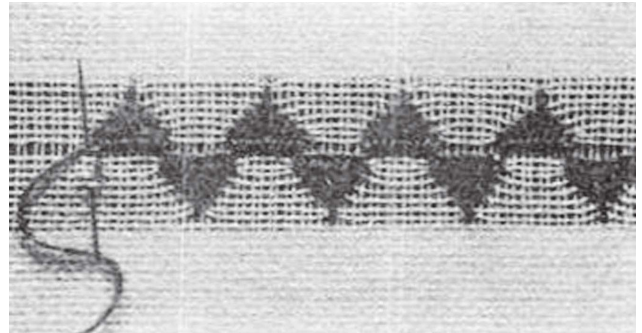

Рис. 38. Шов-змережування «зубцями»

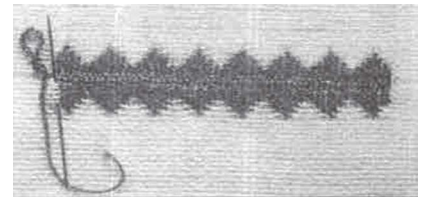

Рис. 39. Шов-змережування «плахтовим швом»

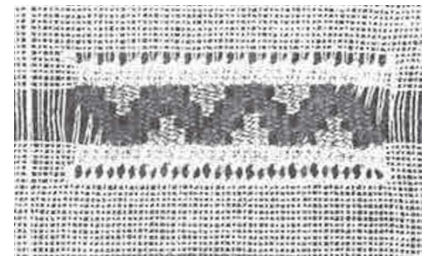
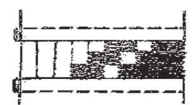

Рис. 40. Шов-змережування «шабаком»

Шов-зубцювання

Такий шов використовують переважно під час вишивання чоловічих і жіночих українських сорочок. Ними оформляють коміри та чохла, що надає сорочкам особливої витонченості й краси. Вишивають зубці здебільшого білими нитками, рідше – сірими. На Поділлі для їх вишивання часто застосовують червоні нитки. Зубці вишивають паралельно до візерунка, відступивши від нього на 2 горизонтальні нитки.

Рис. 41. Шов-зубцювання «прутиком»

Починаючи вишивати сорочку, розмірюють тканину так, щоби залишився достатньої ширини край. У готовій речі, коли його підгортають, він закриває з вивороту всю вишивку коміра або чохла.

Шов-зубцювання «прутиком» здійснюють у такий спосіб. Відступають од краю тканини 1 см, витягують 3—4 нитки тканини і на лицьовому боці роблять прутик. Якщо його перегнути навпіл уздовж, то утворюються зубці (рис. 41). Аби надати зубцям стійкості, цей зубчастий край необхідно закріпити. Закріпивши вишивальну нитку праворуч, починають шити штапівку. Причому голку вколюють точно у дірочки, куди вколювали під час виконання прутика. Штапівку прошивають зразу через два шари тканини.

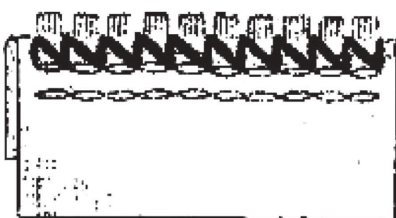
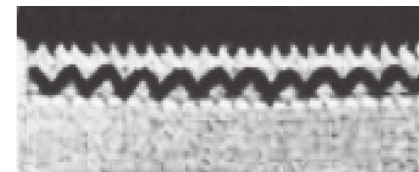

Рис. 42. Шов-зубцювання «прутиком із черв'ячком» і «подвійною штапівкою»

Після утворення першого ряду штапівки відступають униз на 2 або 4 нитки і шиють справа наліво другий ряд штапівки. Стібки цього ряду прокладають чітко навпроти стібків першого ряду і міцно притягують, щоби зубці стали виразнішими.

Шов-зубцювання «прутиком із черв'ячком» і «подвійною штапівкою» виконують так. Відступають од краю тканини на 1 см витягують 4 нитки, шиють ліву та праву закріпки й одинарний прутик на верху. Потім перегинають тканину за витягнутими нитками навпіл; причому одинарний прутик залишається на виворітному боці. Зразу під зубцями вишивають «черв'ячок». Для цього вишивальну нитку закріплюють праворуч, голку вколюють з вивороту і вколюють на лицьовий бік, відокремлюючи 4 нитки, які утворюють зубець. Далі нитку протягують між зубцями і вколюють голку через 4 нитки для наступного зубця. Спочатку шиють одну частину черв'ячка, тобто справа наліво, а відтак другу частину – зліва направо. Закінчивши виконувати «черв'ячок», вишивають подвійну штапівку. Вколювання штапівки мають точно збігатися з вколюваннями «черв'ячка» (рис. 42).

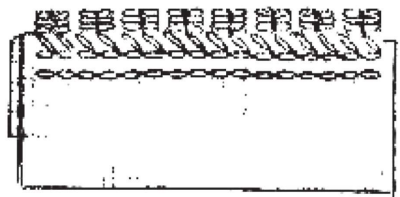
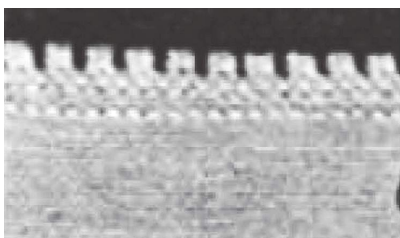
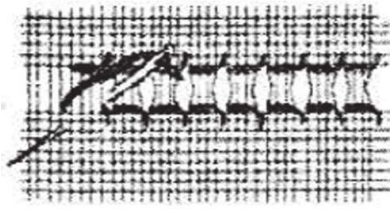

Рис. 43. Шов-зубцювання «стовпчиком»

Шов-зубцювання «стовпчиком». На 4-6 нитках виконують мережку «стовпчик». Після цього мережку перегинають навпіл так, щоби утворилися зубці, які закріплюють двома рядами штапівки (рис. 43).

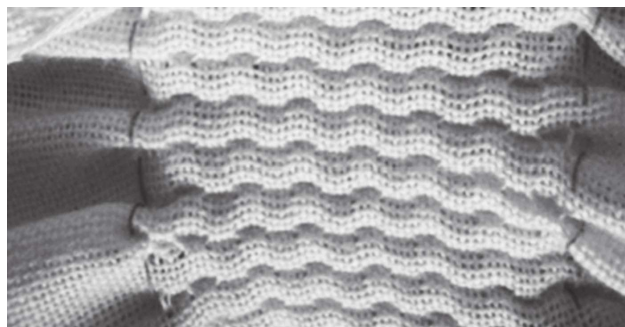
На краях виробу можна також виконати ажурне зубцювання. Для цього за допомогою пруткування у кілька рядів спочатку роблять сітку, а відтак вирізають зубці задуманої форми й обкидають їх на краях вишивальною ниткою способом «у петлю».

Інструкційна карта №30: виконання шва «зубцювання»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	Виконання шва-мережки «прутик»	Виконати мережку «прутик»	
2	Виконання шва «зубцювання»	Тканину зігнути навпіл	
		Виконати під чисницею перший рядок стібків швом за голкою	
		Виконати другий рядок стібків штапівки швом за голкою через дві нитки піткання	

Шов «курячі шкірки»

Шов «курячі шкірки» роблять з виворотного боку тканини (світлина 75). Починають його виконувати на відстані 1 см від краю тканини, який буде збиратися. Утворюють зразу два ряди вертикальних стібків і водночас на лицьовому боці – ряд горизонтальних. Виконавши стібки на потрібну величину, тримають край тканини лівою рукою і стягують її ниткою у зборку. Виводять голку праворуч, вколюють її в місце останнього вколювання цієї зборки, а вколюють за 3-6 ниток тканини далі. Після цього роблять стібки чергової зборки. Повторюючи операцію, утворюють одну зборку за іншою на всю ширину рукава чи горловини.

Світлина 75. Шов «курячі шкірки»

Інструкційна карта №31: шов «курячі шкірки»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Виконання першого рядка стібків	Виконати перший подвійний рядок вертикальних стібків на виворотному боці тканини, вколюючи і виколюючи голку горизонтально то вліво, то вправо	
		Стягнути вишивальною ниткою цей рядок у першу зборку	
		Вколоти голку в місце початку другого рядка для виконання таких самих стібків	
2	Виконання другого рядка стібків	Зробити другий подвійний рядок вертикальних стібків зверху вниз	
		Стягнути тканину в зборку	
		Прокласти наступні рядки стібків у такій послідовності (див. малюнок)	
		Загальний вигляд шва «курячі шкірки»	

Обробка кута і підрубка краю вишитого виробу

Обробка краю має величезне значення для зовнішнього вигляду і якості виробу. Недбало оброблені краї можуть звести нанівець усю попередню роботу. Вид обробки краю залежить від багатьох чинників – щільності тканини, форми виробу, виду вишивки тощо.

Обробка кутів – операція, яка не вирізняється особливо складною технологією, але потребує певних знань і основне – значної акуратності. Розрізняють кути зовнішні (легші для обробки) і внутрішні. їх обробляють у підгин, а також підкрійними деталями (обшивками).

Обробка у підгин. Зріз завширшки 3-5 мм загинають до вивороту, припрасовують для позначення лінії підгину, а відтак знову відгинають. Для отримання чіткого кута тканину потрібно скласти за бісектрисою лицьовою стороною всередину (рис. 44 а), загнути край на ширину припуску на підгин (рис. 44 б), припрасувати, позначаючи другу лінію підгину, і знову відігнути. Після цього необхідно загнути трикутник, через вершину якого пролягає лінія підгину (рис. 44 в). Лінію згину трикутника також припрасувати, а сам трикутник відігнути і за лінією запрашування зробити строчку. На відстані 5 мм від строчки трикутник підрізати (рис. 44 г). За лінією згину тканини до строчки тканину розрізати, шов зшивання розпрасувати (рис. 44 д), деталь вивернути на лицьовий бік, заметати на краях, підігнути і підшити раніше визначений

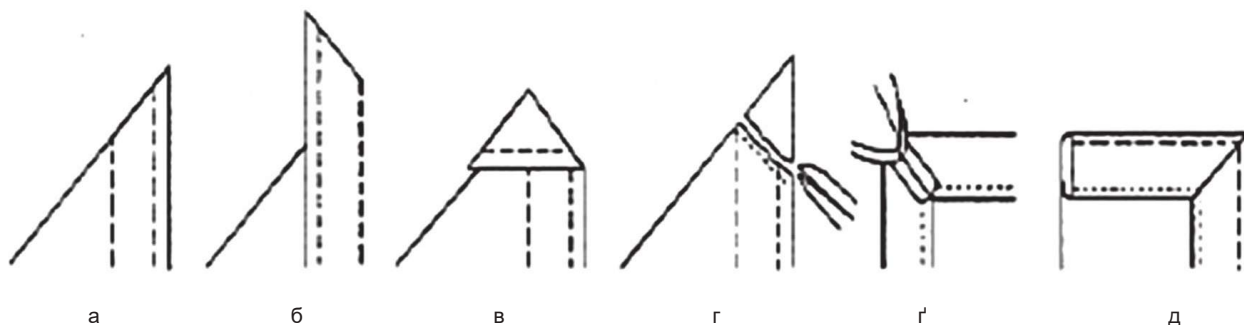

Рис. 44. Обробка кута у підгин

підгин (рис. 44 е).

Обробка підкрійною обшивкою. Обробка кутів може бути [екоративною, зокрема якщо підкрійні деталі з тканини контрастного кольору (світлина 76). Для обробки зрізів варто застосувати підкрійні [етапі за прямою ниткою. Найменше витягування або затягування ділянки лементу псує вигляд усього виробу. Щоби підкрійна деталь не була юмітна з лицьової сторони, її накладають лицьовим боком на лицьовий бік оброблюваної деталі.

Якщо ж вона повинна бути помітна з лицьового боку (для [екоративних цілей), потрібно накласти і приколоти її лицьовою стороною іа вивортній бік оброблюваної деталі (рис. 45 а). У кутку деталь шивають за бісектрисою, а надлишок тканини відрізають. Шов зшивання юзпрасовують, куточки, які

Світлина 76. Декоративна обробка кутів підкрійною обшивкою

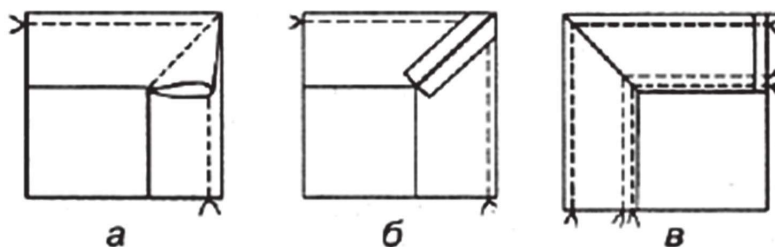

Рис. 45. Обробка кута підкрійною обшивкою

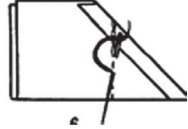
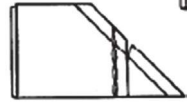

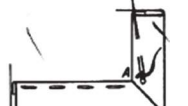
виступають відрізують (рис. 45 б). Відігнути [еталь на лицьову сторону, край заметують і припрасовують, зріз іідгинають, приметують і пришивають вручну або на машині (рис. 45 в).

Підгин – це обробка зрізу виробу. Після розмітки довжини (ширини) припуск треба відвернути на виворотній бік, приметати, припрасувати і зрізати паралельно до згину, залишивши бажану ширину. Основне правило: 4см – для прямого, 2см – для заокругленого підгину. Відвернутий припуск необхідно пришити вручну чи на машині.

Розрізняють такі види підгину: «з відкритим зрізом», тобто з одноразовим підгином тканини на виворотній бік і з подвійним підгином зрізу. Підгин може бути помітним з лицьового боку виробу і непомітним. У випадку всіх способів підгину «з відкритим зрізом» спочатку оброблюють зріз припуску. Вид обробки підгину залежить від тканини та бажаного зовнішнього вигляду виробу.

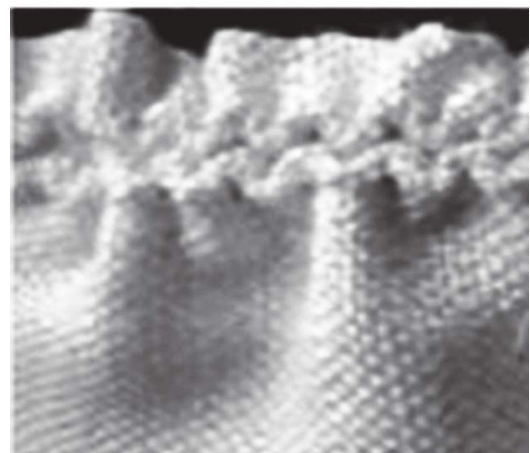
Інструкційна карта №32: обробка кута вишитого виробу

№ з/п	Назва операції	Технологічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Нанесення лінії зшивання кута	Підгорнути на виворотній бік краї тканини на 0,5 см.	
		Розмітити квадрат 3х3 см з виворотного боку в куті.	
		Перегнути кут тканини за діагоналлю квадрата. Запрасувати.	
		Повернути кут у початкове положення Прокласти стібки «уперед голкою» на місці перегину.	
		Скласти тканину з лицьового боку за діагоналлю так, щоб зійшлися кінці прокладеної штрихової лінії	

2	Зшивання кута	Прошити складений кут за раніше прокладеною лінією «швом за голкою»	
		Відрізати кінець тканини за 1 см від шва	
		Розправити кут Запрасувати краї шва	
3	Кінцева обробка кута та підгину виробу	Вивернути тканину на лицьовий бік і за 1 см від точки А витягнути по одній нитці основи та підкання, до яких прирівняти і приметати утворений рубець швом «уперед голкою»	

«Пухлики»

У народному одязі комір сорочки, верх і низ рукавів збирають у дрібні зборки (складочки), тобто «пухлики», або «вафельки» (рис. 46). «Пухлики» збирають на міцну нитку (№ 10 або № 30) чи тонку капронову. Край тканини підгинають на 1,5-2 см і підшивають. Закріплюють нитку праворуч на краю підгину на дві нитки нижче від згину тканини. Потім від закріпленої нитки вниз роблять стібок на 3—4 мм; відступивши від нього на 3-4 мм, утворюють другий вертикальний стібок і далі – за шириною тканини. Притримувати тканину рукою на місці останнього стібка, натягують робочу нитку. Тканина, рівномірно складаючись, утворить «пухлики». Для вирівнювання між кожною парою «пухликів» зверху вниз тканиною проводять з натиском голкою.

«Рубці»

«Рубці» застосовують для підшивання зрізів виробів. Ширина рубців на чоловічих та жіночих сорочках має бути не більше 0,5 см, на серветках до – 1 см, на скатертинах – до 3 см. Рубці підгинають на виворотний бік і шиють спочатку з вивороту, але часто завершують складнішим швом з лицьового боку.

Рубці можуть бути прості чи з прикрасою: рубці ажурні; рубці з вишивкою; рубці з піко, зубцями або фестонами.

Гарно виглядають рубці з вишивкою під колір тканини чи іншого відтінку; такі вишивки можуть бути дуже різноманітними.

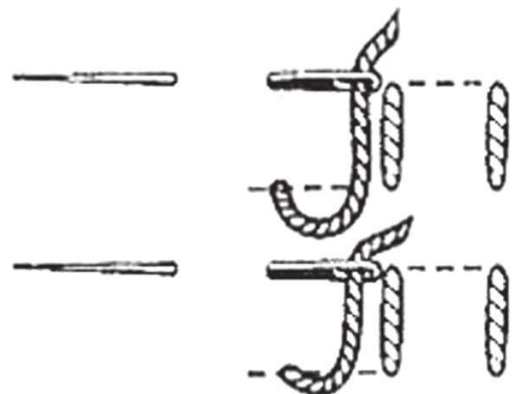

Рис. 46. Фрагмент рукава призьбраного пухликами

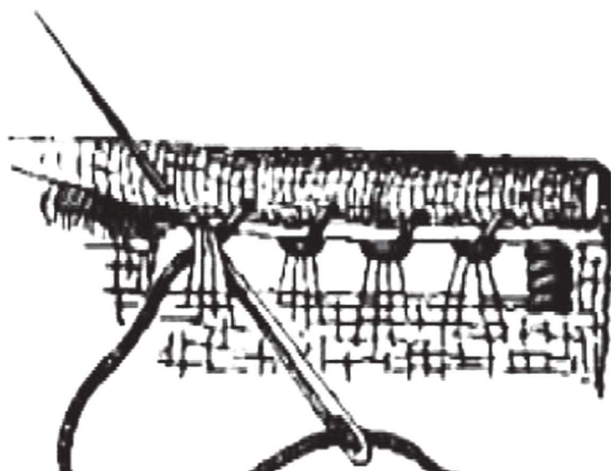
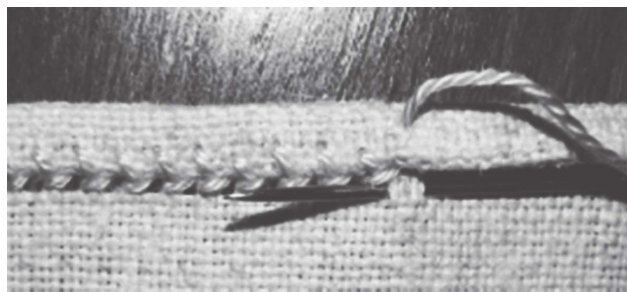

Рис. 47. Простий рубець з одинарним прутиком

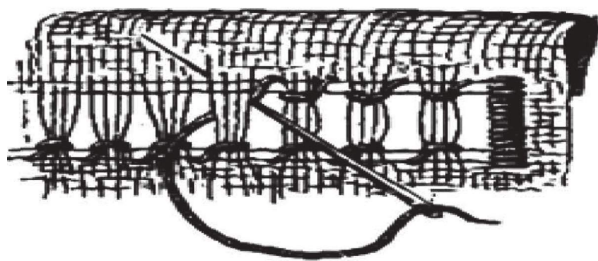

Рис. 48. Рубець з подвійним прутиком

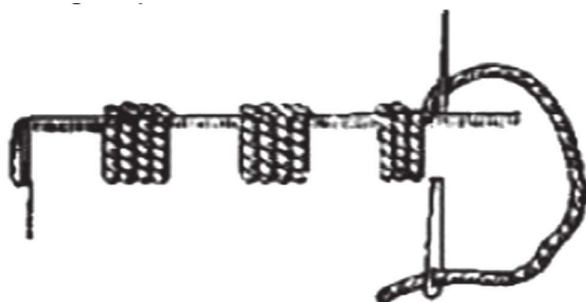

Рис. 49. Рубець з «городками»

Простий рубець з одинарним прутиком. На тканині відмірюють 1 см від верхнього краю. На цій відстані паралельно до краю тканини витягують горизонтальну нитку. Потім необхідно завернути 0,2 см від краю паралельно до витягнутої нитки. Відтак закріпити вишивальну нитку під рубцем, а на місці витягнутої нитки праворуч набрати на голку 4 нитки, протягнути під ними вишивальну нитку справа наліво і перекрити їх стібками, спрямовуючи голку зліва направо. Знову набрати нитки на голку, просуваючи її вліво догори, аби взяти на неї ще одну нитку зі загнутого краю тканини (яка лежить паралельно до витягнутої нитки). Цю нитку треба захоплювати обов'язково навпроти четвертої нитки, набраної на голку (рис. 47). Повторюючи цей процес, утворити ряд одинарного прутика; чисницею в ньому є одна нитка зі загнутого краю, що котра лежить паралельно до витягнутої нитки.

Рубець з подвійним прутиком. Матеріал повертають на лицьовий бік, оформляють рубець одинарним прутиком з виворотного боку. З лицьового боку (до низу від витягнутої раніше нитки, на якій виконано одинарний прутик) відраховують 2 нитки для вишивання другого одинарного прутика (тобто другої частини подвійного) і 2 нитки на його чисницю. Закріплюють вишивальну нитку під рубець і витягують 2 визначені нитки, роблять подвійний прутик, набирають на голку ті самі нитки для прутинки, що брали для вишивання одинарного (верхнього) прутика (рис. 48). Прутинки обкручують, добре притягуючи вишивальну нитку. Прутик закінчують, нитку ховають під рубець.

Рубець з «городками». Край тканини підвертають для звичайного рубця; вишивають петельним швом окремі «городки» (рис. 49). Цим гарним та оригінальним рубцем добре обробляти серветки, скатертини тощо (шити зліва направо).

Рубець з поділений прутиком. Поділений прутиком прикрашають рубці в жіночих со-

рочках, серветках, скатертинах тощо. До чоловічих сорочок його не застосовують.

Одинарним прутиком оформляють рубець з виворотного боку, виріб повертають праворуч, відраховують од витягнутої нитки 4 нитки (2 на чисницю та 2 на вишивання поділеного прутика). Після цього вишивають поділений прутик (рис. 50).

Круглий рубець. Його виконують у такий спосіб. Якомога тугіше закручують край тканини. Нитку всилюють з виворотного боку; пропускаючи 9 ниток, роблять 9 стібків поруч кожен наступну дірочку. Стібки повинні бути рівні й туго притягнуті (рис. 51). Можна висмикнути нитку з тканини вздовж рубця, щоб отримати абсолютно пряму лінію. Нитки треба використовувати плоскі, які би щільно й міцно прилягали до тканини.

Рубець рядком (рис. 52). Рубець загинають за прямою ниткою. Висмикують нитку (або роблять намітку) для строчки, відступивши 2-3 нитки від загину. Виконують шов «назад голкою».

Простий рубець (рис. 53). Загинають тканину за прямою ниткою. Якщо тканина жорстка, то спочатку, аби зробити м'якшою, її труть між пальцями. Перший загин утворюють найбільше на 2 мм на всю довжину шва. Відтак виконують другий загин потрібної ширини. Край тканини ховається між двома загинами. Приметують лише рубці ширші ніж 1 см, а перший загин роблять тільки такої ширини, аби тканина не висипалась.

Для стібка захоплюють нитку тканини під рубцем і пропускають голку трохи навскіс, на дві нитки вище від загину рубця. Проміжок між стібками – 2 нитки. Стібки мають утворити пряму лінію. Висмикувати для цього нитку не рекомендується, оскільки тканина тоді втрачає міцність.

Вовняна тканина не втримує загино, тому її треба загинати поступово на 2-3 стібки чи приметати. Голка повинна проходити в нижній шар тканини і в середній (підігнутий) шар, однак стібки не мають бути помітні з лицьового боку.

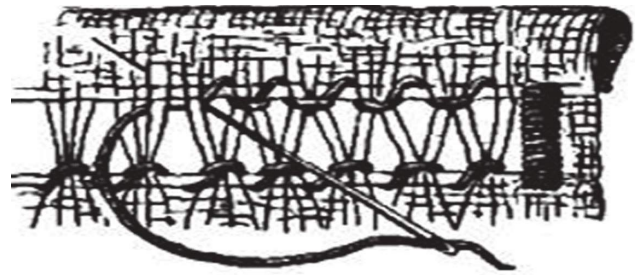

Рис. 50. Рубець з поділеним прутиком

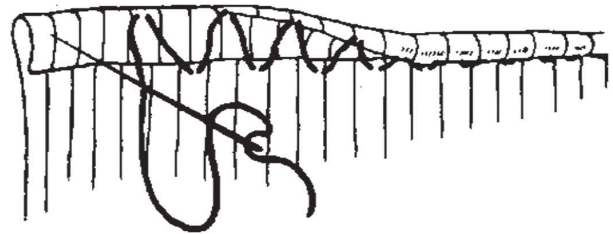

Рис. 51. Круглий рубець

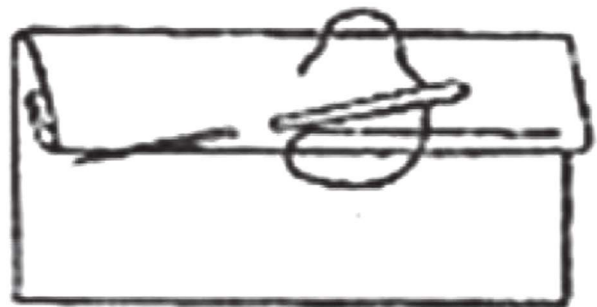

Рис. 52. Рубець рядком

Рис. 53. Простий рубець

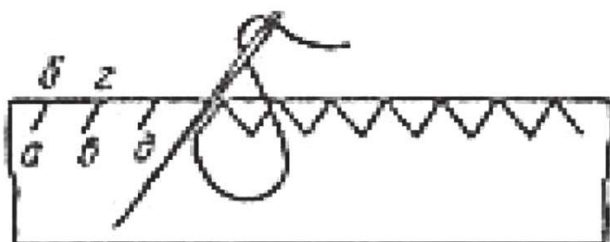

Рис. 54. Рубець з косим орнаментом

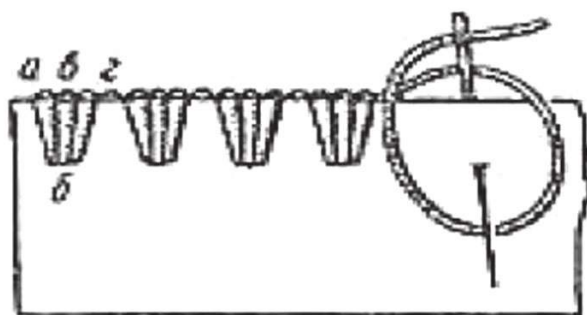

Рис. 55. Рубець з орнаментом

Там, де рубець не лише закріплює край, а й слугує оздобою, його виконують у вигляді ажурної доріжки або ж прикрашають стібками, виконаними кольоровою ниткою.

Рубець з косим орнаментом (рис. 54). Тканину для простого рубця підгинають. Беруть тканину з боку рубця загорнутого догори в ліву руку, вколюють голку (почавши зліва) у край підшивки, витягують нитку, вколюють голку таким самим способом через 6 ниток правіше і под. Отже, весь рубець треба покрити косими стібками зліва направо.

Другий ряд стібків роблять у зворотний бік, тобто справа наліво. Голку вколюють у ті місця, що й перший раз, і стібки будуть перехрещуватися на ребрі рубця: орнамент утворюється однаковий з обох сторін тканини.

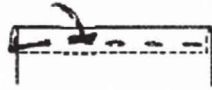

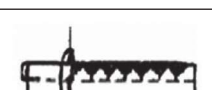
Рубець з орнаментом. Шити починають ліворуч, з лицьового боку. Протягують нитку крізь рубець, виконують 3 петельних стібки що виходять знизу з однієї дірочки (рис. 55). Пропустивши 6 ниток, роблять черговий потрійний стібок і под. Стібки потрійні розташовують віялом.

Таблиця 21

Види рубців

Назва		Графічне зображення
1	Із одинарним прутиком	
2	Із подвійним прутиком	
3	Із подвійним прутиком через чисницю	
4	Із двома штапівками	
5	«Черв'ячок» під рубцем	

Інструкційна карта №33: «виконання рубців з плаховими швами»

№ з/п	Назва операції	Технічні умови виконання	Графічне зображення
1	2	3	4
1	Підгин рубця	Підігнути рубець завширшки 5 мм Приметати до основної тканини швом уперед голкою	
2	Виконання швів	Зробити рядок стібків на величину рубця через 4 нитки тканини петельним швом	
		Виконати петельним швом по 2 стібки з однієї точки на величину рубця через чотири нитки	
		Виконати петельним швом 3 стібки з однієї точки на величину рубця через чотири нитки	
		Утворити городки, що складаються з 4-5 стібків на величину рубця через одну нитку	
		Зробити суцільний настил стібками петельного шва довільної величини	
		Виконати рядок стібків різної величини петельним швом, утворюючи зубці	

Рушникові шви

Ця техніка вишивання має ще назву «полтавський рушниковий шов». Особливість техніки полягає в тому, що її виконують на тканині, де попередньо нанесено малюнок, який згодом зашивають. Подібною технікою вишивають рушники. Велика їх колекція сьогодні зберігається в Полтавському краєзнавчому музеї імені В. Кричевського та інших музеях. Так, власністю Літературно-меморіального музею Панаса Мирного (м. Полтава) є рушник з посагу матері Тетяни Рудченко. Рушник вишитий на домотканому полотні червоними та чорними нитками технікою «рушниковий шов».

Рушниковими швами виконують рослинні орнаменти, найчастіше – це «дерево-квітка», що ніби виходить з вазона. Деякі рушники мають зображення різноманітних птахів. Для виконання цих швів спочатку малюють на тканині контур візерунка, обшиваючи його стебловим швом. Далі зображення заповнюють різноманітними рушниковими швами (пряма чи коса гладь, качалочкова гладь, хрестик, кривулька, просо, штапівка та ін).

Вишивальну нитку прокладають у різних напрямках, що зумовлює гру червоного кольору. Рушниковий шов виконують одним або двома відтінками червоного кольору, причому контур візерунка вишивають нитками темно-червоного кольору, а середину заповнюють нитками світліших відтінків.

Рушникові шви популярні на Київщині, Полтавщині, Харківщині, Чернігівщині. До прикладу, на Полтавщині рушникові шви виконують переважно червоними нитками, Чернігівщині й Київщині – червоними нитками з вкрапленням синього кольору.

Пропонуємо зразки і техніку виконання рушникових швів, характерних для Полтавщини.

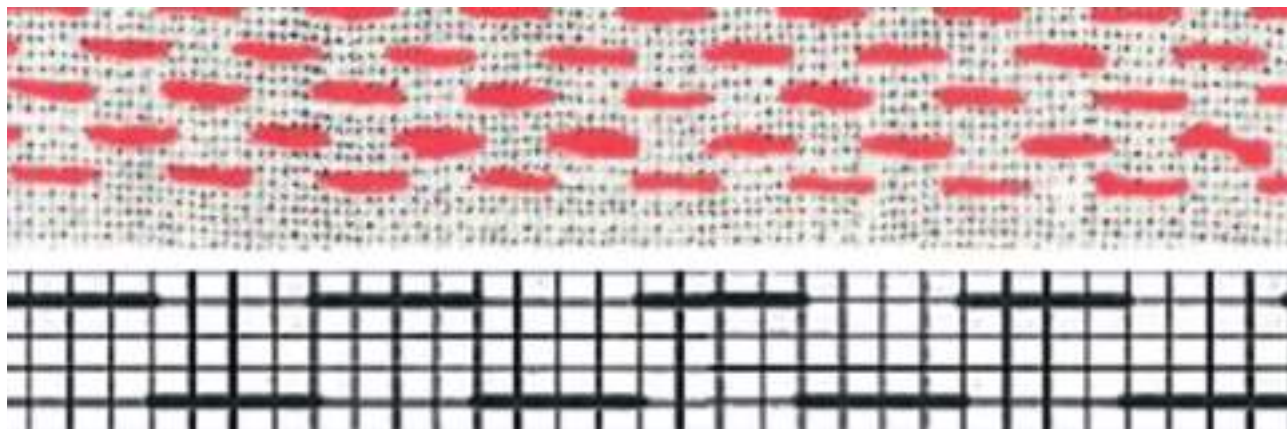

Рис. 56. Рушниковий шов 1

1. Шов «просо» виконаний на 5 нитках тканини через 3 нитки. Подальший ряд виконують через 2 нитки тканини у шаховому порядку. Далі усі непарні рядки вишивають, як перший, а всі парні – як другий.

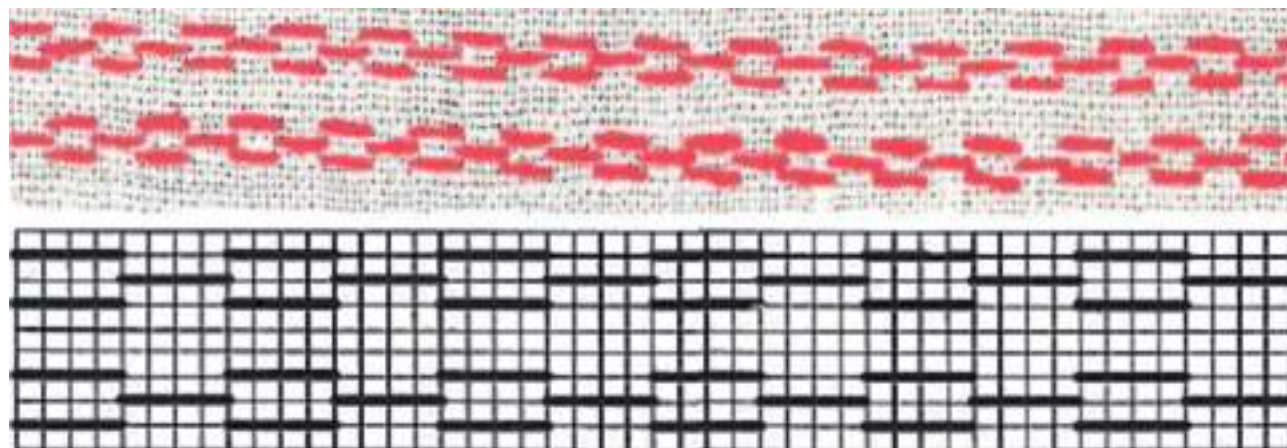

Рис. 57. Рушниковий шов 2

2. Шов «просо» виконаний на 5 нитках тканини в 3 ряди, розміщених у шаховому порядку. Він складається з трьох однакових елементів, що повторюються.

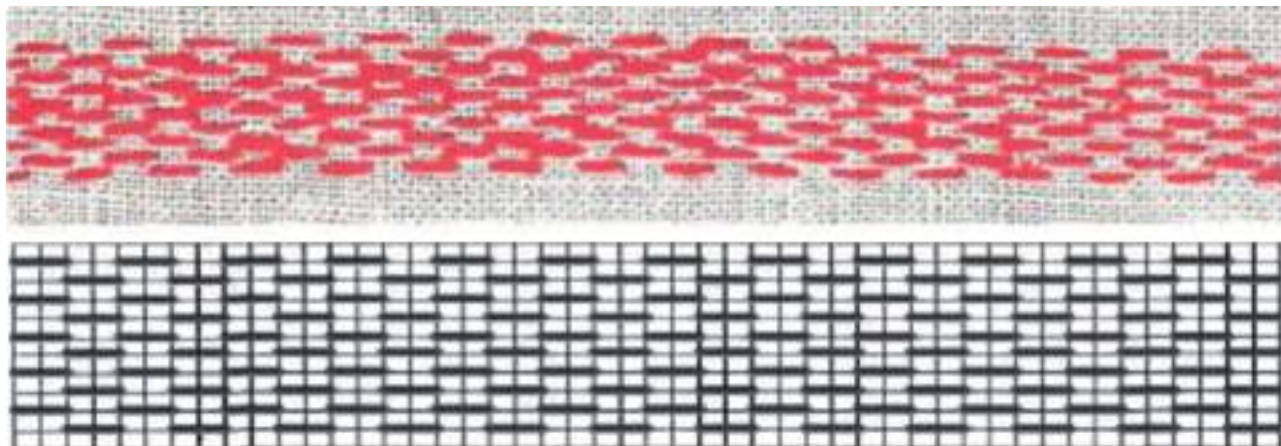

Рис. 58. Рушниковий шов 3

3. Цей шов утворюють стібками на 3-6 нитках тканини справа наліво. Спочатку закріплюють вишивальну нитку на 3-6 нитках, роблять стібок, пропускають 3-6 ниток і знову виконують стібок на 3-6 нитках. Виконавши перший ряд, тканину повертають так, щоб стібки опинились внизу, а другий ряд вишивають також справа наліво через 1—4 нитки тканини у шаховому порядку. Далі всі непарні ряди шва «просо» вишивають, як перший ряд, усі непарні-як другий.

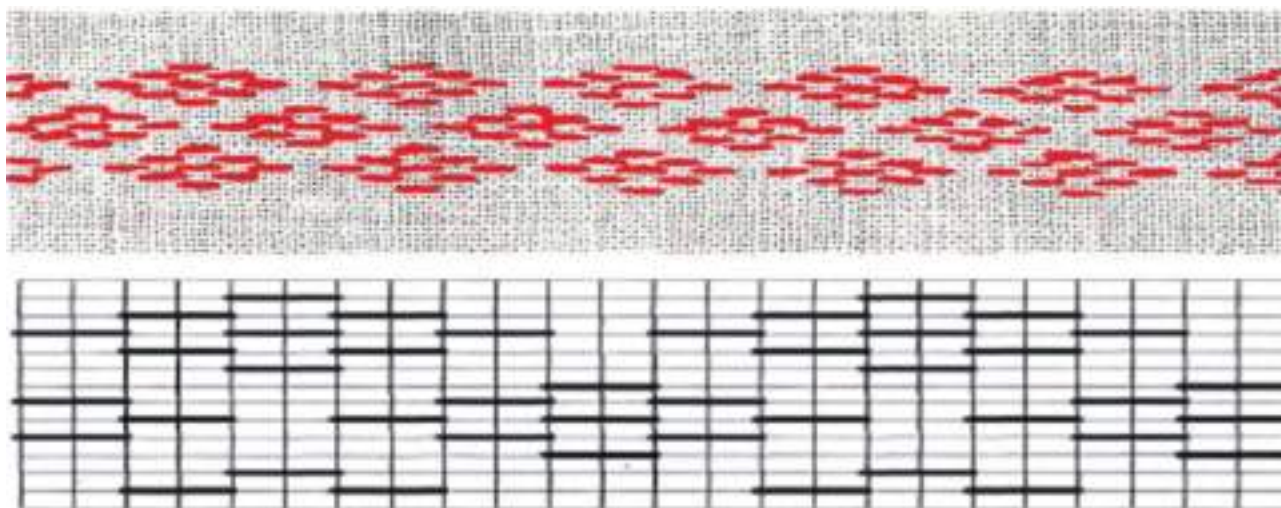

Рис. 59. Рушниковий шов 4

4. Шов «просо» виконаний на 3 нитках тканини. Під час виконання шва на тканині розміщують геометричні елементи у шаховому порядку. Перший елемент шва складається з 5 рядів.

Перший ряд: вишивають стібком на 3 нитках тканини; пропускаючи 9 ниток тканини, роблять черговий стібком. Другий ряд: знову виконують стібком на 3 нитках; пропускаючи нитку тканини, утворюють ще один стібком на 3 нитках, а далі, пропустивши 5 ниток тканини, роблять стібки на 3 нитках. Третій ряд: вишивають стібки на 3 нитках тканини. Четвертий ряд: аналогічний другому. П'ятий ряд: аналогічний першому ряду.

Не пропускаючи нитки тканини, в шаховому порядку виконують наступний геометричний елемент за попередньою схемою.

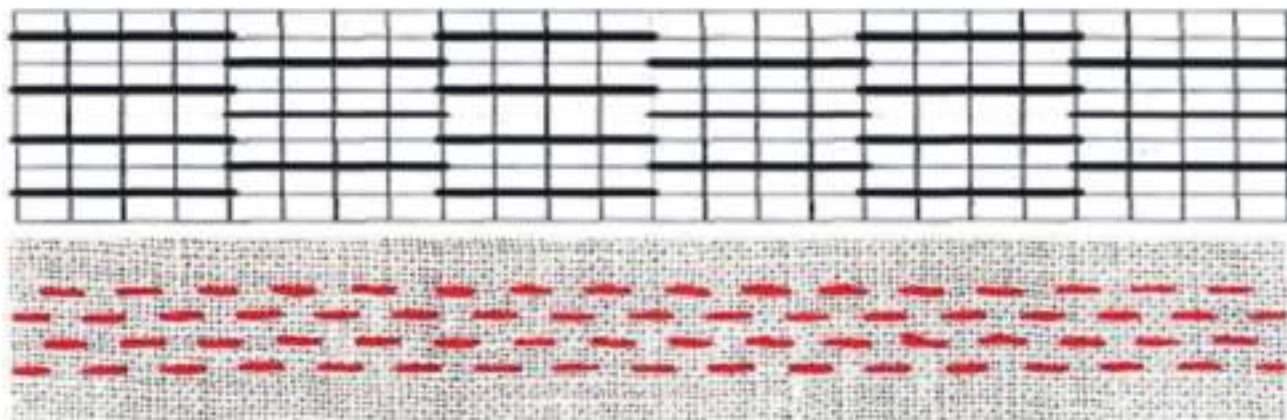

Рис. 60. Рушниковий шов 5

5. Шов «просо» виконують на 3 нитках тканини через 1 нитку. Шов щільний, кожний подальший ряд розташований у шаховому порядку. Під час виконання шва ниток тканини не пропускають.

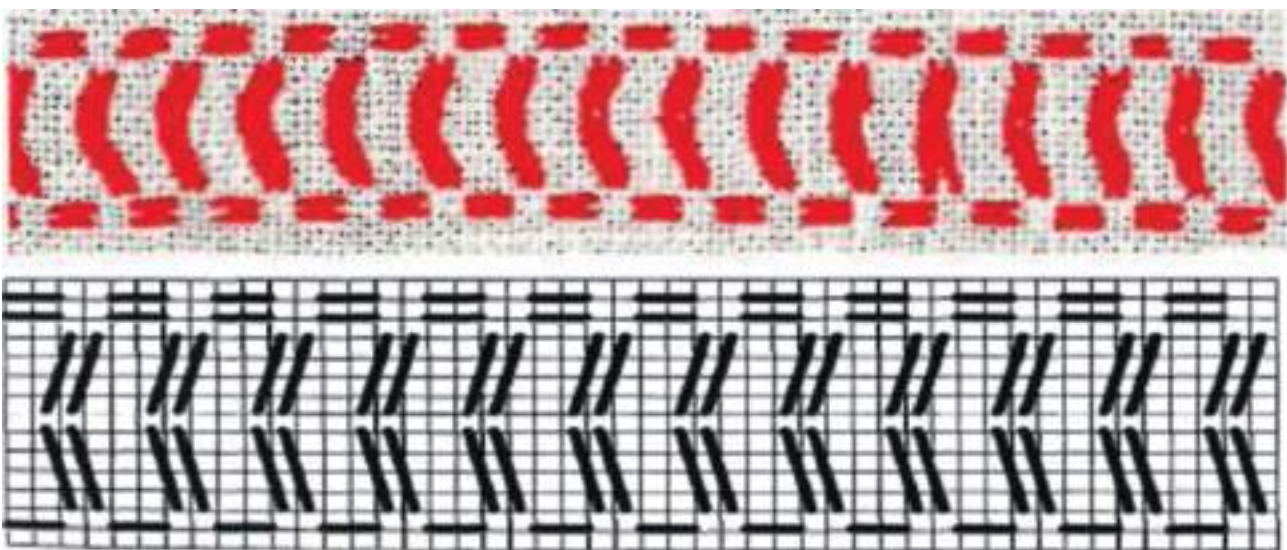

Рис. 61. Рушниковий шов 6

6. Шов складається зі 7 елементів. Перший, четвертий і сьомий елементи виконані швом «просо» на 3 нитках тканини, пропускаючи 1 нитку в 2 ряди. Другий, третій, п'ятий, шостий елементи утворюють швом «подвійна гладь» на 5 нитках тканини перпендикулярно до шва «просо». Стібок зміщений на 1 нитку тканини; їх роблять 2. Чергові 2 стібки виконують, відступивши 2 нитки тканини.

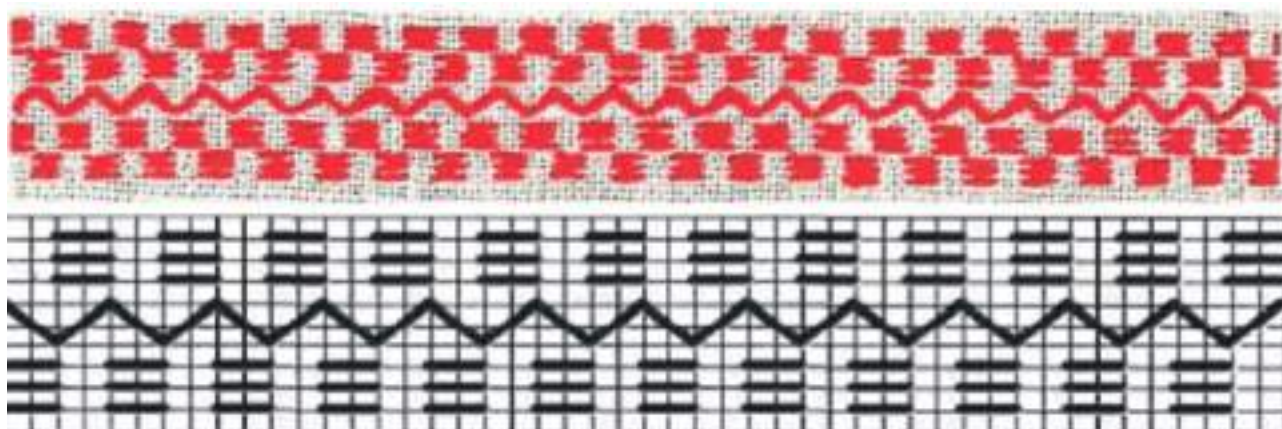

Рис. 62. Рушниковий шов 7

7. Шов виконують у поєднанні двох швів – «просо» і «кривулька». Цей шов складається із 5 елементів. Перший, другий, четвертий і п'ятий елементи, утворюють швом «просо» на 3 нитках тканини у 3 ряди. В шаховому порядку розташовані подальші 3 ряди шва «просо».

Шов «кривулька» нагадує зигзагоподібні лінії, які роблять справа наліво за діагоналлю клітинки. Шов виконують так: спочатку нитку закріплюють, далі справа наліво шиють непарні стібки (похилені справа наліво). Повертаючи тканину, створюють парні стібки (похилені зліва направо).

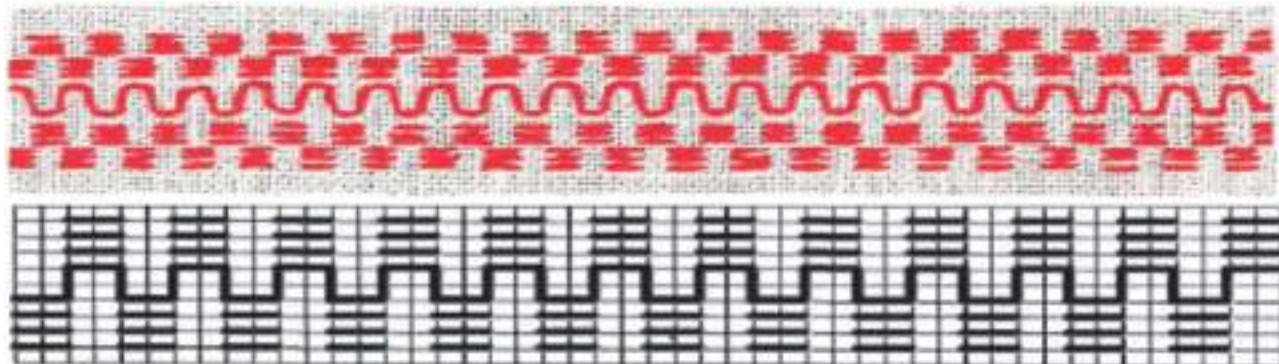

Рис. 63. Рушниковий шов 8

8. Шов подібний до попереднього, складається з 5 елементів, 4 елементи схожі на попередній шов. Середину шва становить інший шов – «сходинки».

Шов утворюють таким способом: спочатку закріплюють вишивальну нитку і роблять вертикальні стібки, а після цього повертаючись назад, горизонтальні.

Рис. 64. Рушниковий шов 9

9. Для виконання шва: спочатку вишивають зверху і знизу 2 рядки швом «просо» на 4 нитках тканини, а між стібками пропускають 2 нитки тканини. Далі, не пропускаючи ниток тканини, роблять 2 ряди косої гладі 3 нитках тканини.

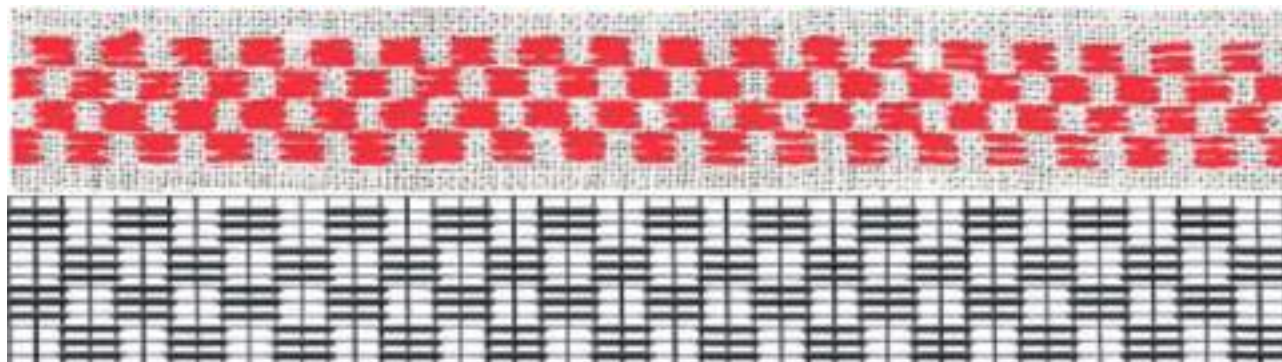

Рис. 65. Рушниковий шов 10

10. Шов «просо» виконують на 3 нитках тканини, пропускаючи одну нитку. Так утворюють 3 ряди. Не пропускаючи ниток тканини, в шаховому порядку роблять чергові 3 ряди. Відтак виконують перший елемент цього шва.

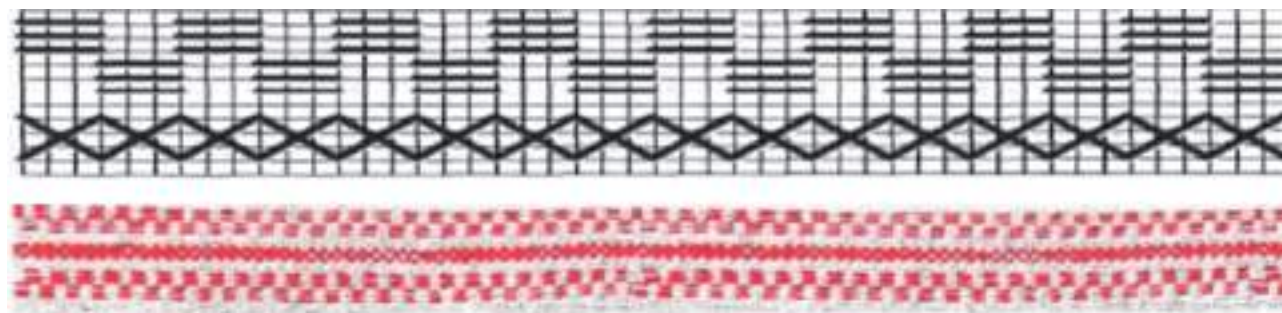

Рис. 66. Рушниковий шов 11

11. Шов складається з 5 елементів. Перший, другий, четвертий і п'ятий елементи виконані швом «просо» на 4 нитках тканини в 3 ряди. Під час утворення стібка пропускають 2 нитки тканини.

Пропускаючи нитку тканини, роблять шов «хрестик» горизонтально разом. Шов виконують справа наліво. Спочатку закріплюють нитку, далі роблять перший стібок, а потім на нього накладають стібок другий і отримують хрестик. Переколюючи голку під низом тканини через 5 ниток, виводять її на поверхню й утворюють новий хрестик.

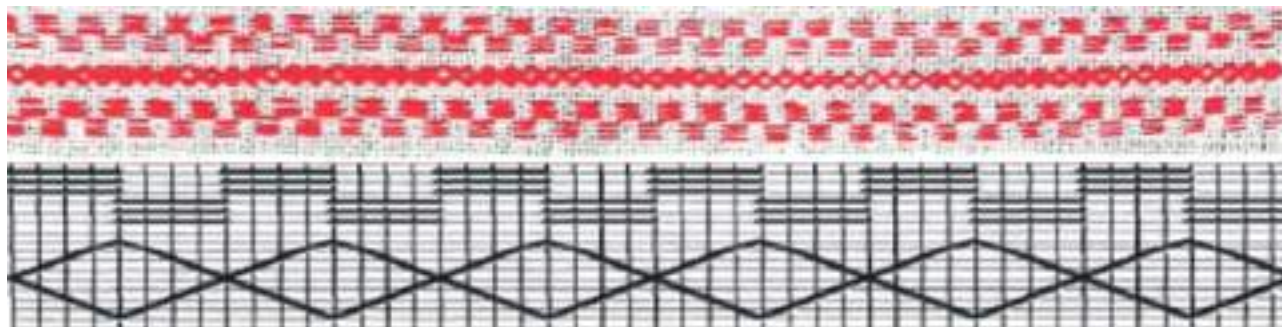

Рис. 67. Рушниковий шов 12

12. Шов складається з 5 елементів. Перший, другий, четвертий і п'ятий виконані швом «просо» в 3 ряди, розташовані у шаховому порядку. Відступивши нитку тканини, роблять горизонтальний ряд хрестиків, виконаних на 9 нитках тканини.

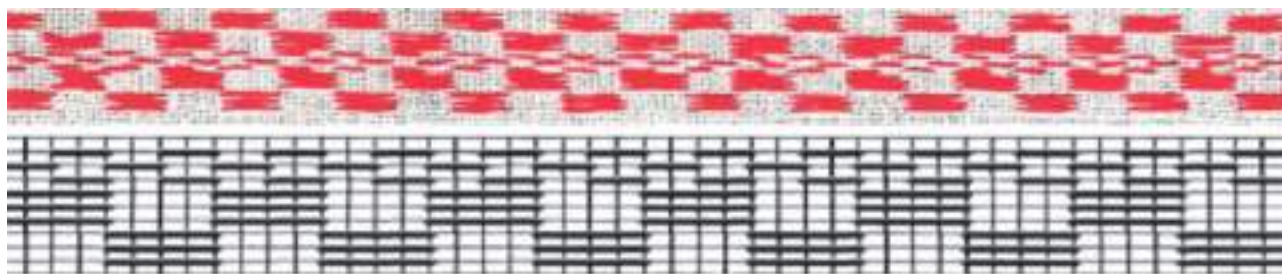

Рис. 68. Рушниковий шов 13

13. Шов складається з 5 елементів. Перший, другий, четвертий і п'ятий елементи виконують швом «просо» на 5 нитках тканини. За виконання стібків пропускають 3 нитки тканини. Так вишивають 3 ряди. Чергові 3 ряди шва розташовують у шаховому порядку. Не відступаючи, утворюють ще 3 ряди швом «просо», але на 3 нитках тканини.

Симетрично до другого елементу розташовують четвертий елемент і відповідно до першого-п'ятого елемент цього шва.

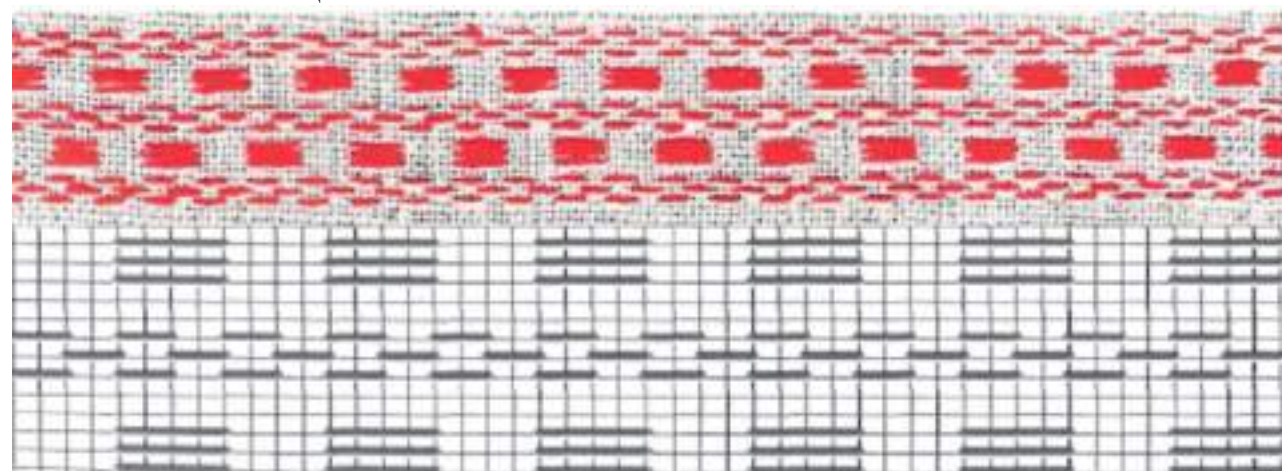

Рис. 69. Рушниковий шов 14

14. Цей шов також виконаний швом «просо». Складається він із 5 елементів. Перший, третій і п'ятий елементи виконують швом «просо» на 3 нитках тканини в 3 ряди, пропускаючи нитку тканини.

Відступаючи 2 нитки тканини, утворюють другий і четвертий елементи швом «просо» на 5 нитках тканини в 3 ряди, пропускаючи між стібками 3 нитки тканини.

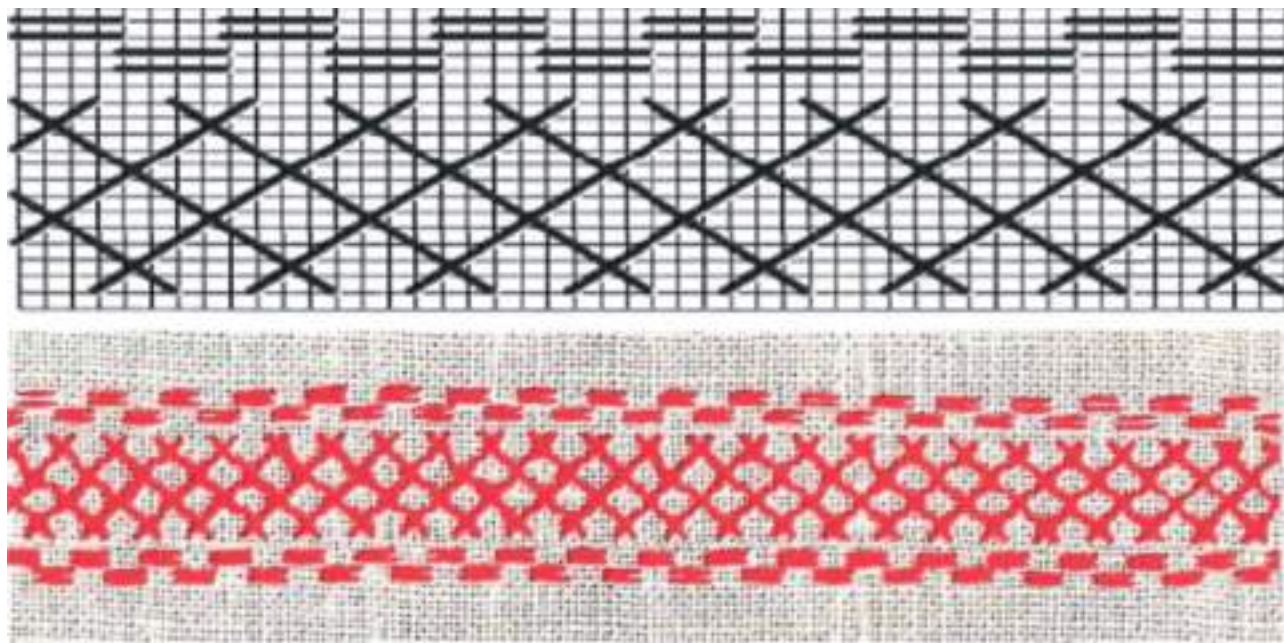

Рис. 70. Рушниковий шов 15

15. В утворенні нового шва беруть участь 2 види шва – «просо» і «хрестик». Шов «просо» виконують в 4 ряди, причому 3 і 4 ряди розташовані у шаховому порядку. Цей шов утворюють на 5 нитках тканини.

Усередині шва виконуємо шов «хрестик» на 4 нитках тканини в 4 ряди.

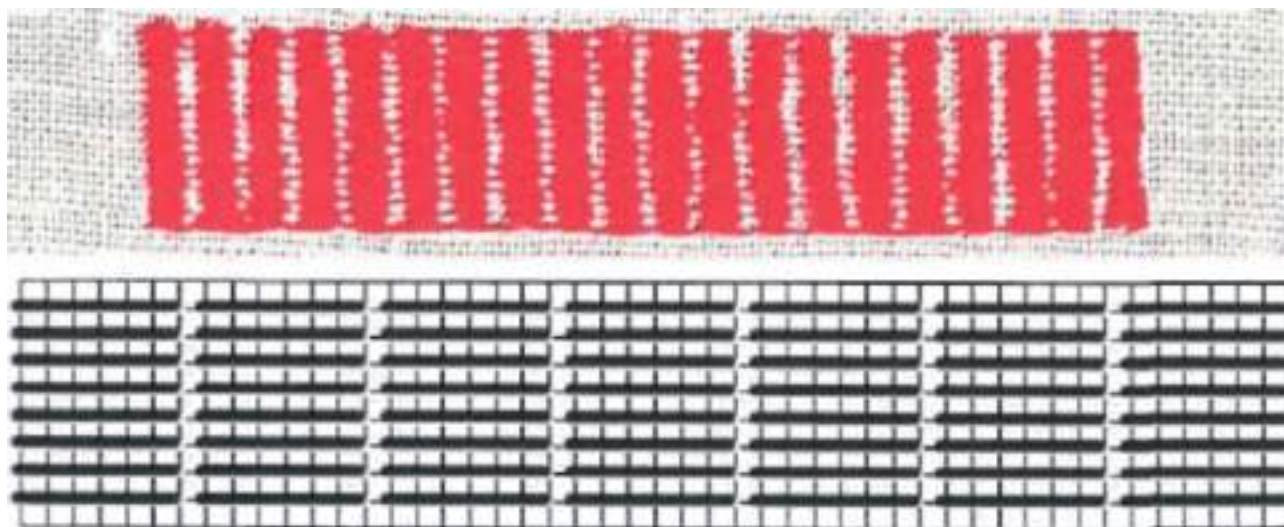

Рис. 71. Рушниковий шов 16

16. Шов складається з чотирьох однакових елементів – «качалочок». Кожен елемент вишивають поперечною «качалочкою» на 7 нитках тканини, причому без пропуску ниток тканини між рядами «качалочок».

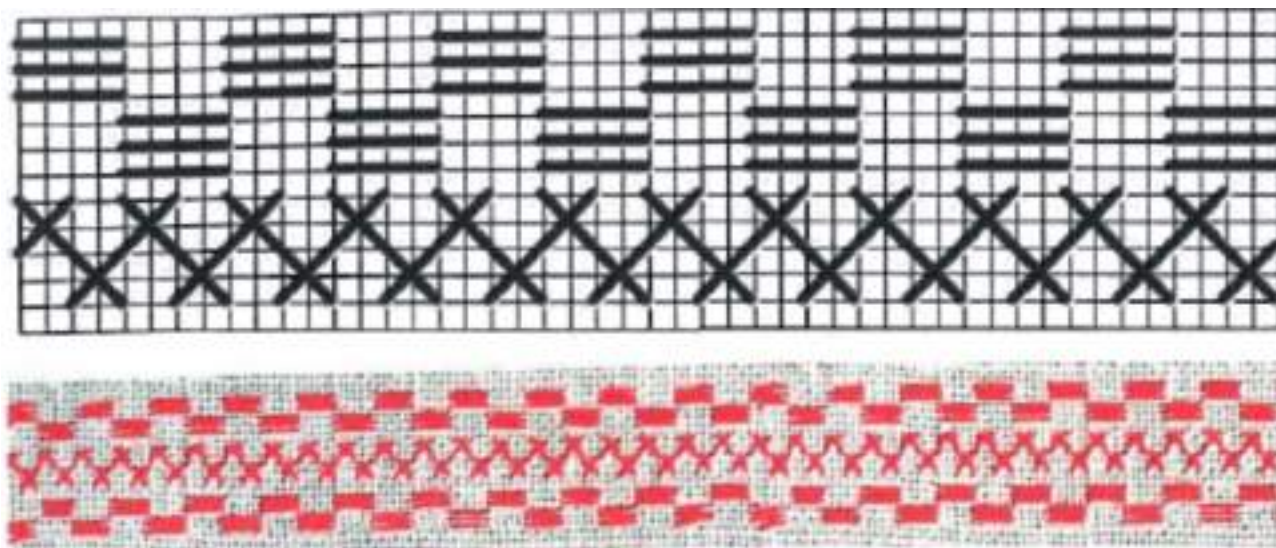

Рис. 72. Рушниковий шов 17

17. Шов виконують двома видами швів «просо» та «хрестик» і складається зі шести елементів. Перший, другий, п'ятий і шостий елементи роблять швом «просо» на 5 нитках тканини в 3 ряди, пропускаючи 3 нитки тканини. Третій і четвертий елементи утворені швом «хрестик».

Техніка вишивання хрестиком ґрунтується на лічбі. Всі верхні стібки хрестиків лицьового боку вишивки повинні перетинати нижні в одному напрямі. Шов роблять справа наліво і відразу вишивають увесь «хрестик». Пропускаючи 4 нитки тканини, виконують наступний «хрестик» – і так до кінця ряду.

Другий ряд хрестиків виконують у шаховому порядку.

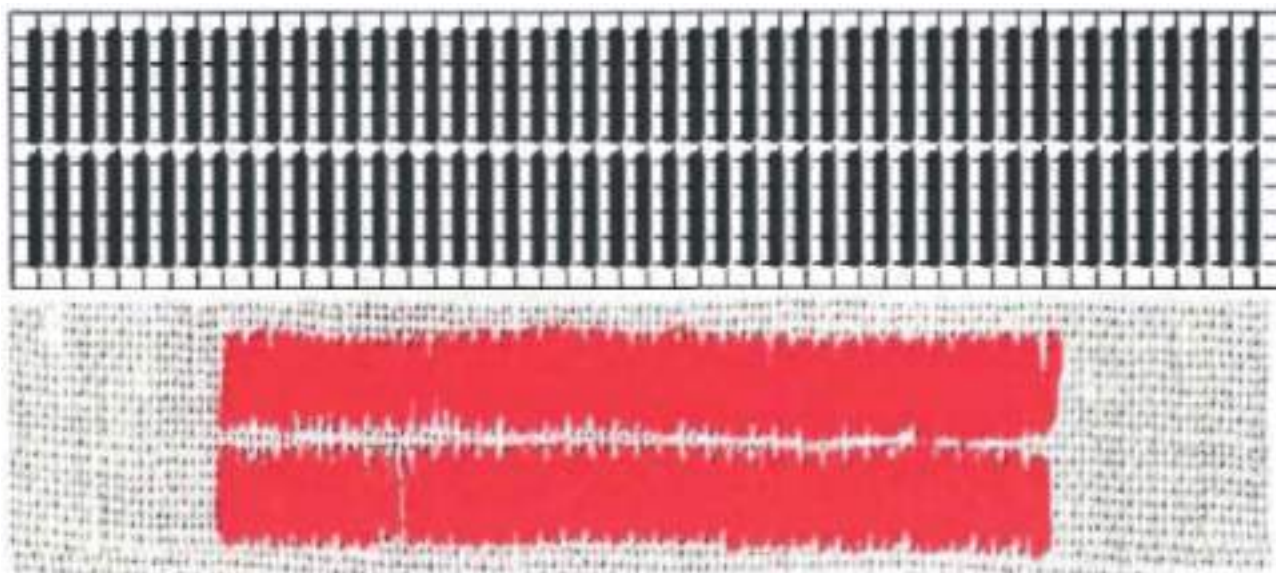

Рис. 73. Рушниковий шов 18

18. Шов називають «качалочка», оскільки елементи візерунка становлять поперечні або повздовжні «качалочки», які щільно прилягають одна до одної. Водночас можливе розташування «качалочок» з проміжками. «Качалочку» утворюють однакові стібки, їх розташовують паралельно через одну нитку тканини. Розмір стібків може бути різним і залежить від особливостей малюнка.

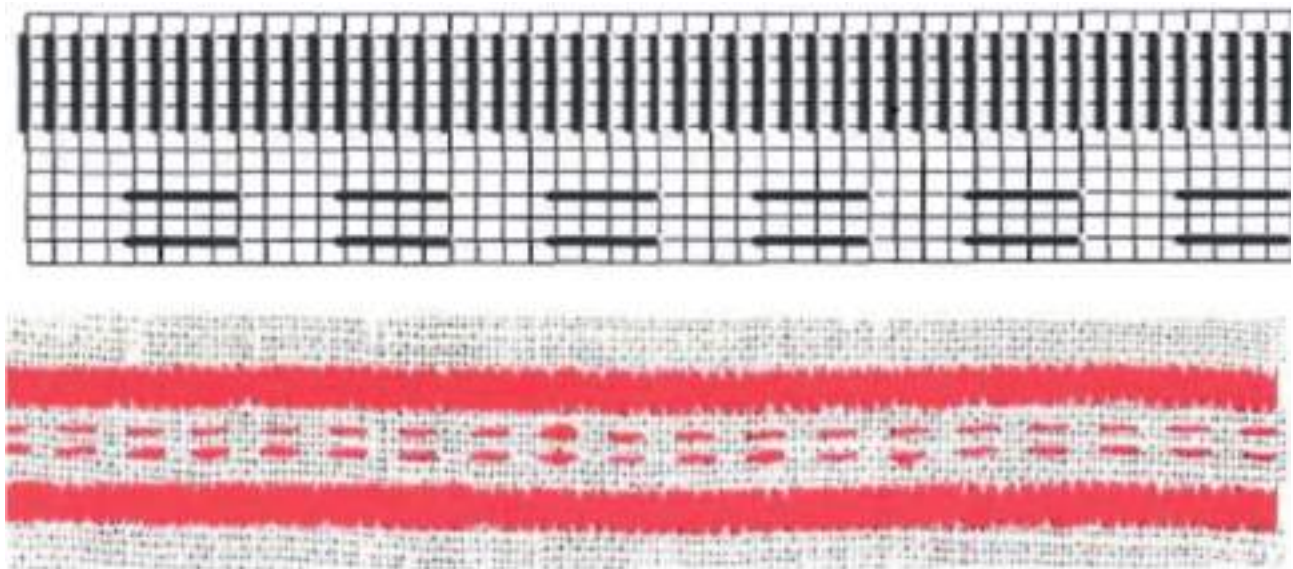

Рис. 74. Рушниковий шов 19

19. Його виконують у такий спосіб: спочатку створюють «качалочку» на 5 нитках тканини, потім, відступаючи 2 нитки тканини, – шов «просо» в 2 ряди на 5 нитках тканини. Відстань між стібками – 3 нитки. Закінчують шов «качалочкою».

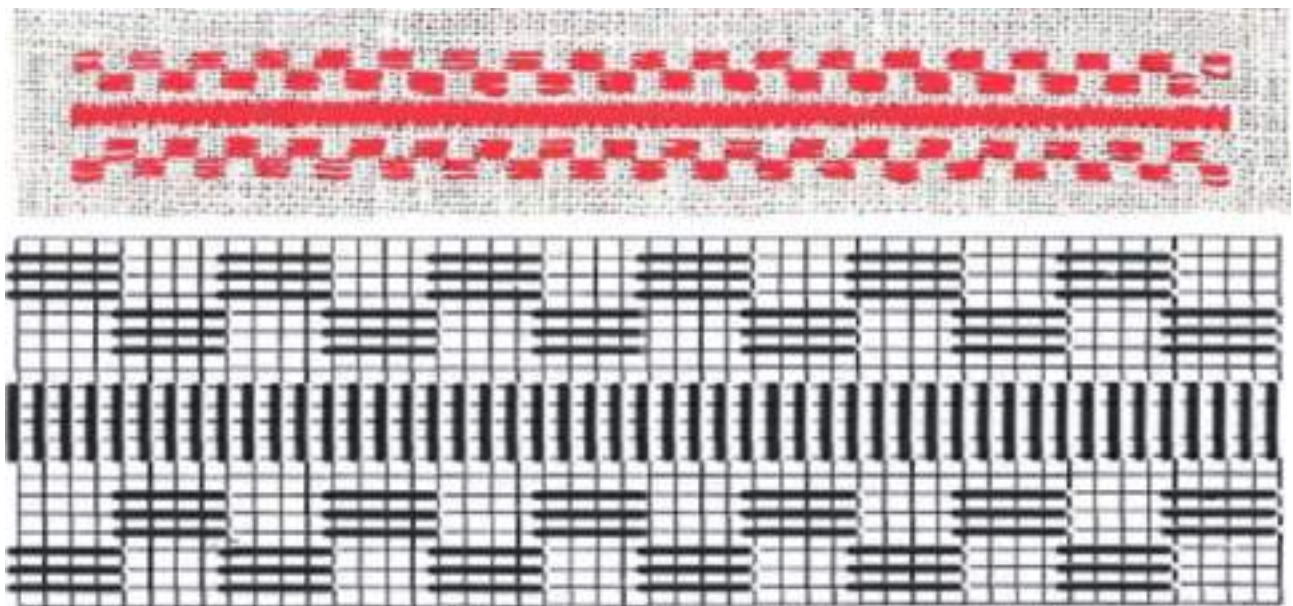

Рис. 75. Рушниковий шов 20

20. Шов складається із двох видів швів – «просо» і «качалочка». У центрі розташований шов «качалочка», виконаний на 5 нитках тканини. «Качалочки» щільно прилягають одна до одної. З обох боків шва розміщені 6 рядів шва «просо», причому 3 ряди – у шаховому порядку. Шов «просо» виконують на 5 нитках тканини, пропускаючи 3.

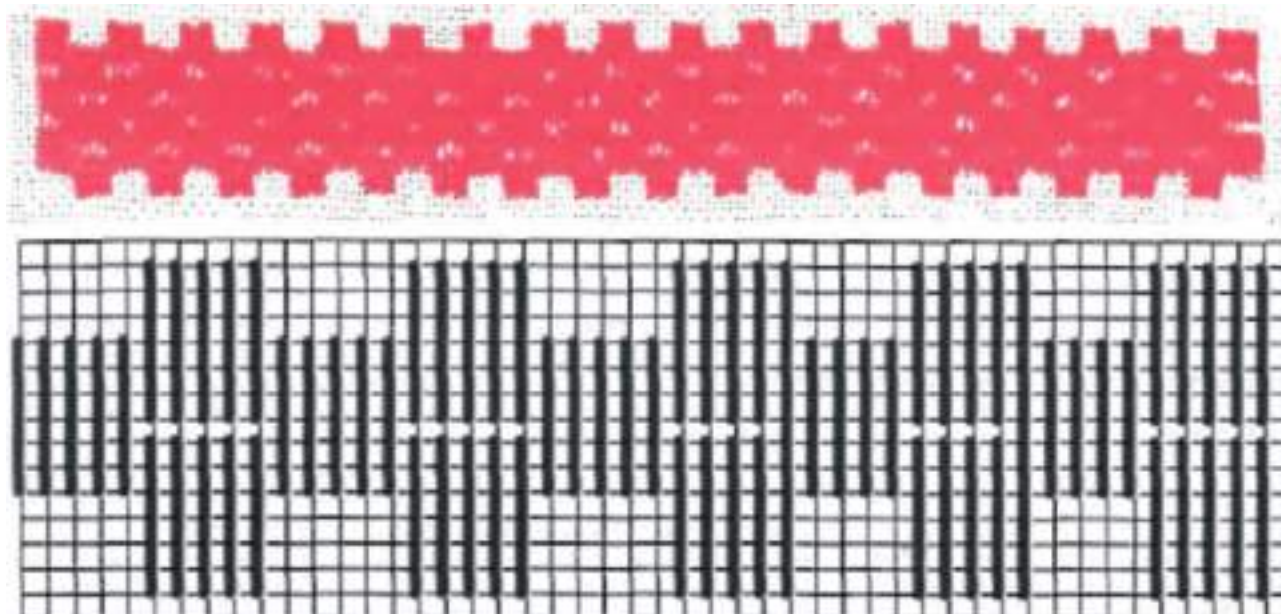

Рис. 76. Рушниковий шов 21

21. Він складається з кількох елементів, основних їх 3. Перший виконують на 7 нитках тканини – 4 ряди стібків. Відступивши п'ять ниток тканини, вишивають другий елемент – 4 ряди стібків. Третій розташований усередині між двома елементами. Його також роблять на 7 нитках тканини, опустивши на 3 нитки вниз. Так, розташовуючи елементи у шаховому порядку, виконують шов.

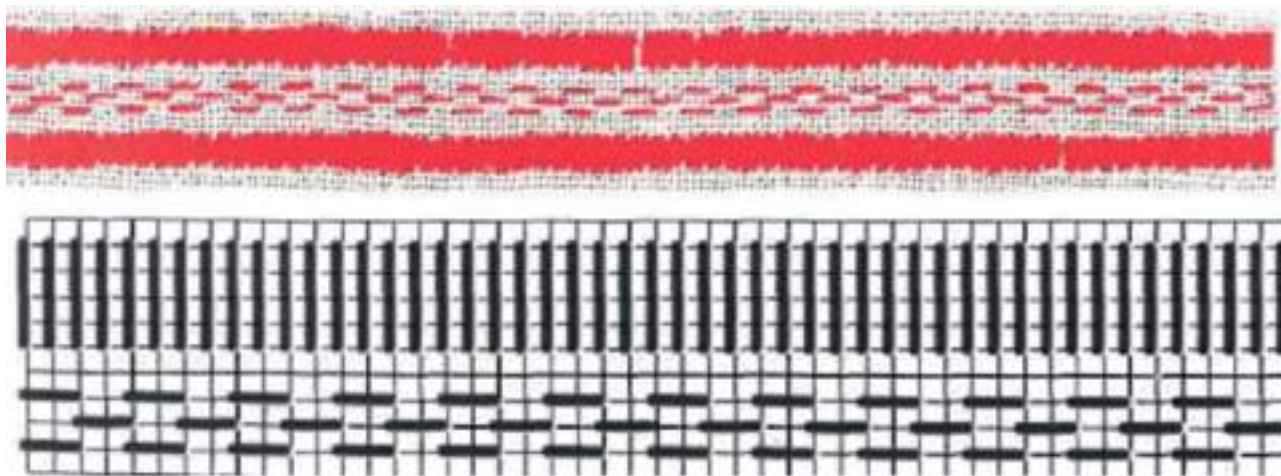

Рис. 77. Рушниковий шов 22

22. Шов створюють у поєднанні двох швів – «качалочка» і «просо». Він складається з трьох елементів. Перший і третій виконують швом «качалочки поперечні», розташовані паралельно. «Качалочки» виконані на 5 нитках тканини. Відступаючи нитку тканини, роблять шов «просо» на 3 нитках тканини в 3 ряди, пропускаючи між стібками нитку тканини.

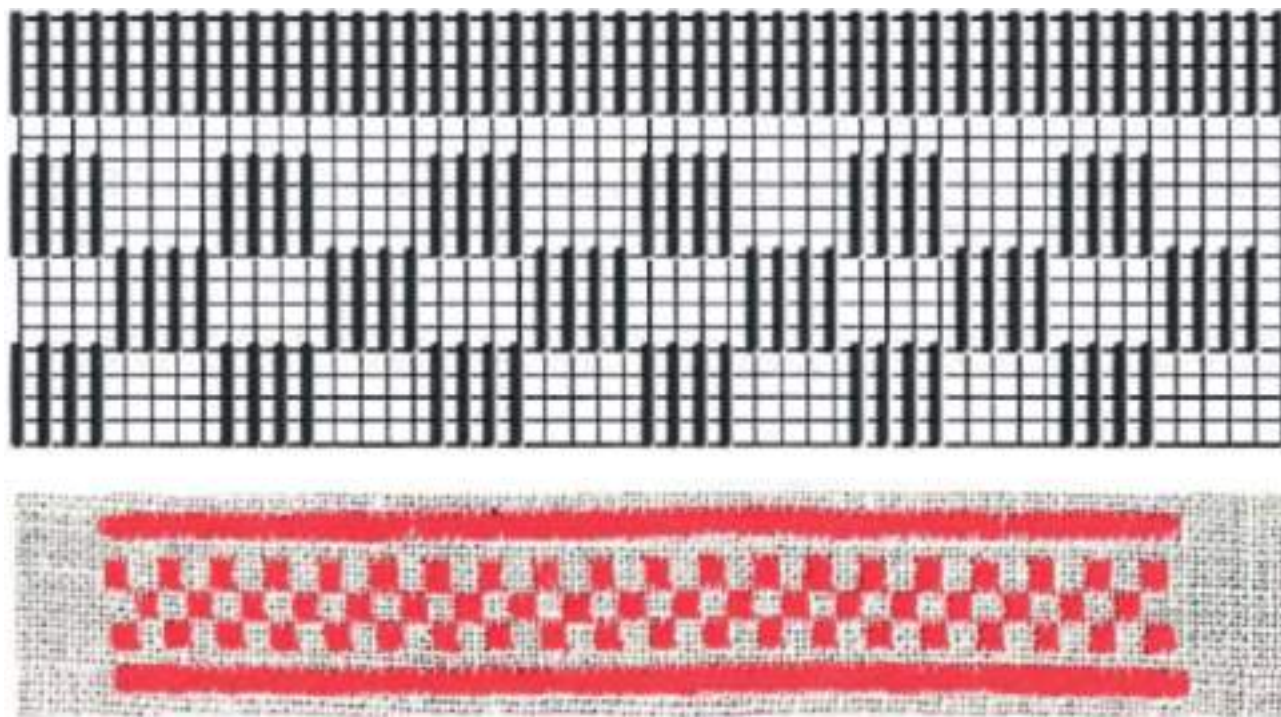

Рис. 78. Рушниковий шов 23

23. Він має 5 рядів «качалочок», виконаних на 5 нитках тканини. Перший і п'ятий ряди роблять щільним рядом «качалочок». Відступаючи нитку тканини, виконують 3 ряди «качалочок», розташовуючи їх у шаховому порядку.

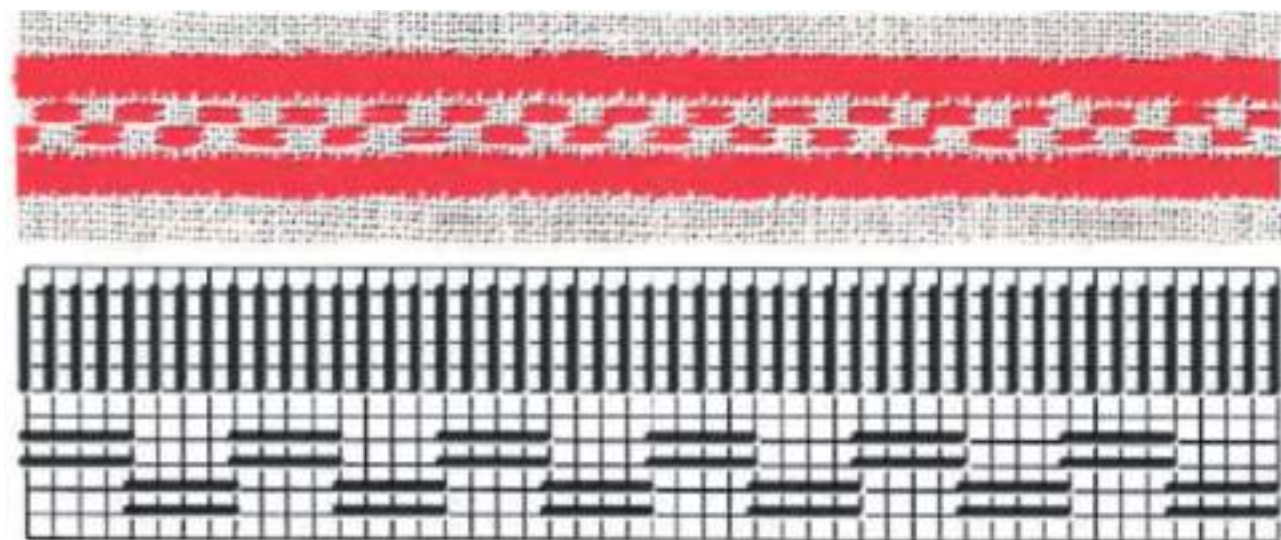

Рис. 79. Рушниковий шов 24

24. До його складу входить 2 шва – «качалочка» і «просо». Шов «качалочка поперечна» виконують на 5 нитках тканини. Відступивши нитку тканини, утворюють шов «просо». Стібок виконують на 5 нитках тканини. Пропускаючи 3 нитки тканини, роблять новий стібок. Подібно до першого ряду створюють і другий ряд. У шаховому порядку розмішують також 2 інші ряди шва «просо».

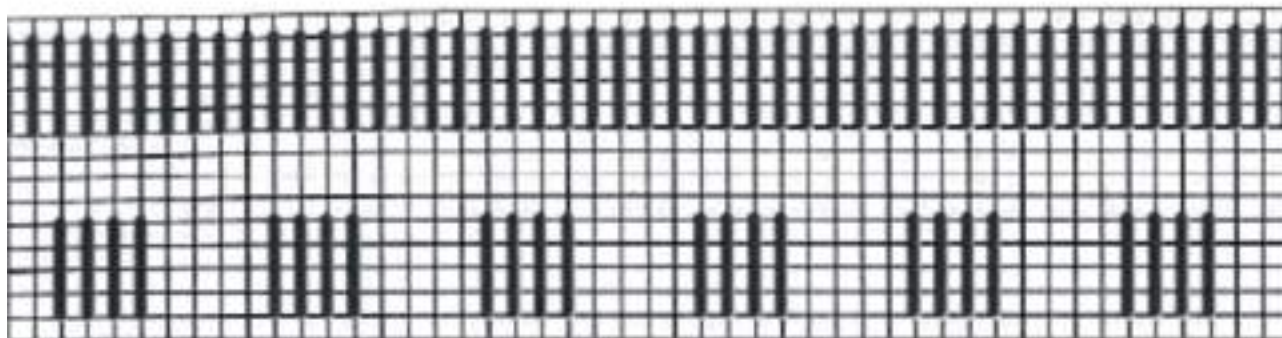

Рис. 80. Рушниковий шов 25

25. Шов виконують «качалочками» в 3 ряди. Перший і третій зроблені швом «суцільна качалочка» на 5 нитках тканини. Відступаючи 3 нитки тканини, утворюють шов «качалочка», розташовуючи їх через 4 нитки тканини.

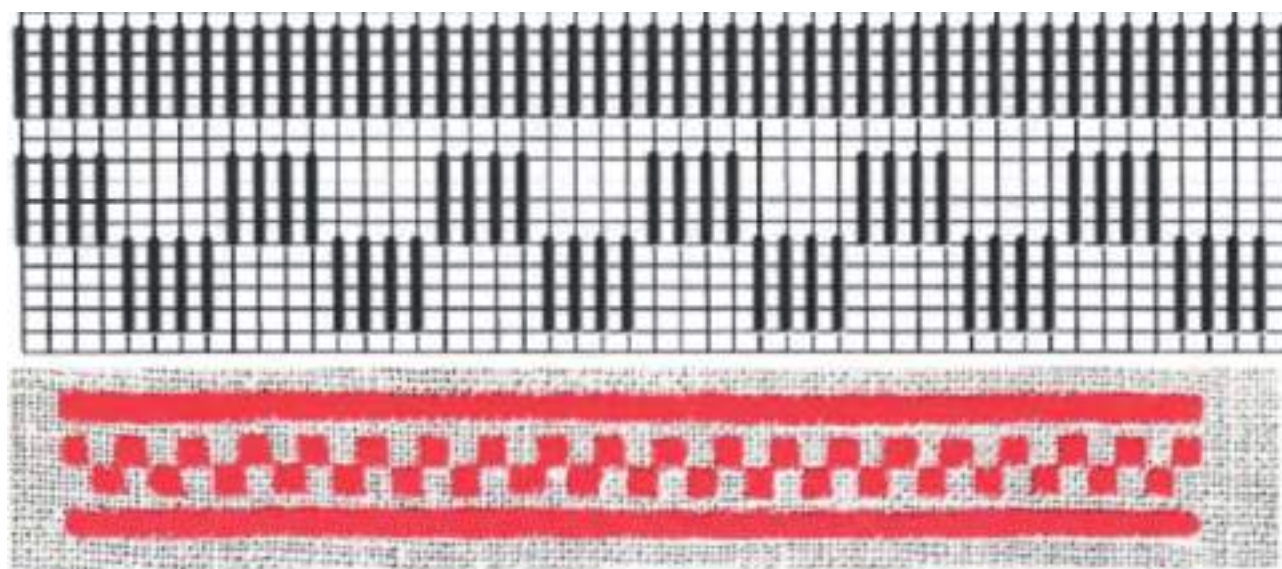

Рис. 81. Рушниковий шов 26

26. Шов складається із 4 рядів стібків, які утворюють «качалочки». Кожен стібок виконують на 5 нитках тканини. Відступаючи нитку тканини, роблять 4 стібки; після цього відступаючи 4 нитки тканини, знову виконують 4 стібки. У шаховому порядку створюють черговий ряд «поперечної качалочки». Відступивши нитку тканини, виконують щільний ряд «качалочок».

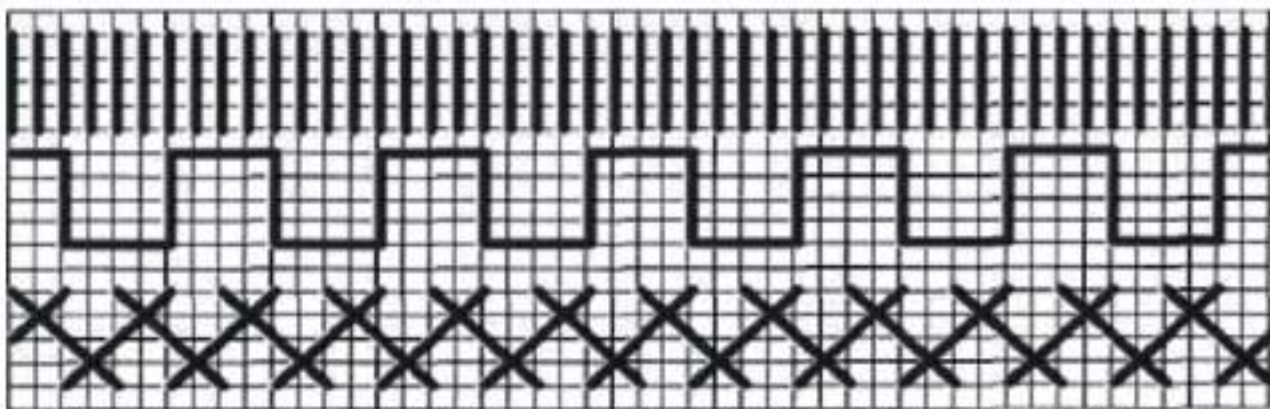

Рис. 82. Рушниковий шов 27

27. В утворенні нового шва використовують 3 шви – «качалочки», «сходинки» і «хрестик». Шов «качалочки» виконують зверху та знизу шва. «Качалочки» поперечні, суцільні, зроблені на 5 нитках тканини. Відступаючи нитку тканини, вишивають шов «сходинки».

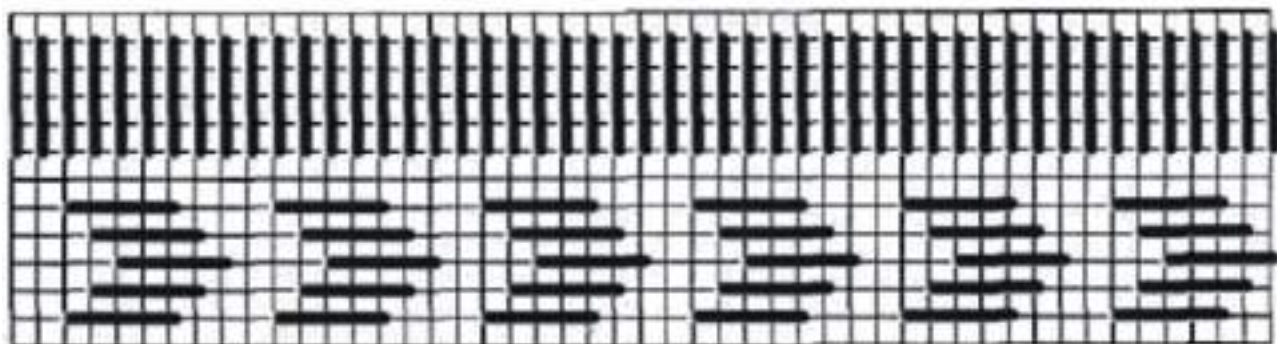

Рис. 83. Рушниковий шов 28

28. Він містить 3 елементи – перший і третій – шов «качалочки», другий – «просо», який складається з 5 рядів.

Шов «качалочка» виконують на 5 нитках тканини щільно. Відступаючи нитку тканини, утворюють шов «просо» на 5 нитках. Відстань між стібками – 3 нитки тканини. Елемент вишивають за поданою схемою.

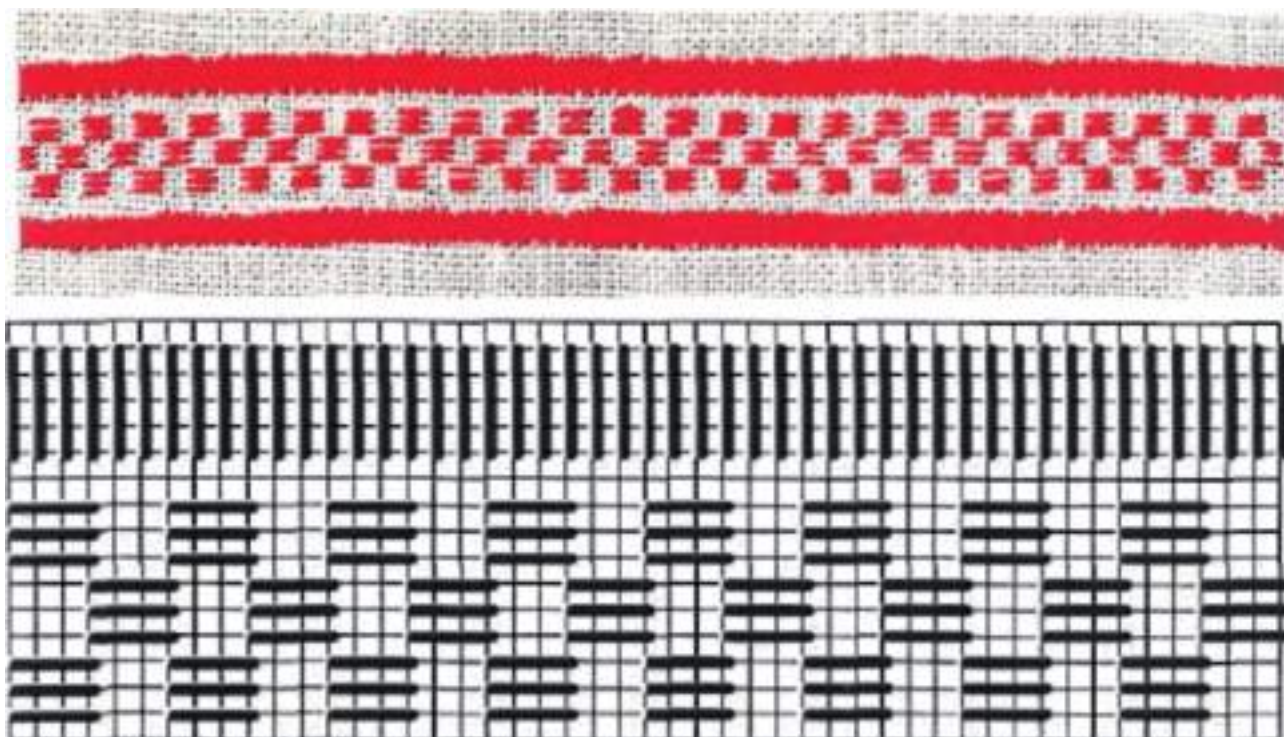

Рис. 84. Рушниковий шов 29

29. У цьому шві поєднуються 5 елементів, які виконані швом «качалочки» (перший і п'ятий елементи) і швом «просо» (другий, третій і четвертий елементи). «Качалочки» виконуються щільно на 5 нитках тканини. Відступаючи нитку тканини, виконують шов «просо» на 4 нитках тканини 3 ряди. Стібки розташовані через дві нитки тканини.

У шаховому порядку розташовують 6 рядів шва «просо».

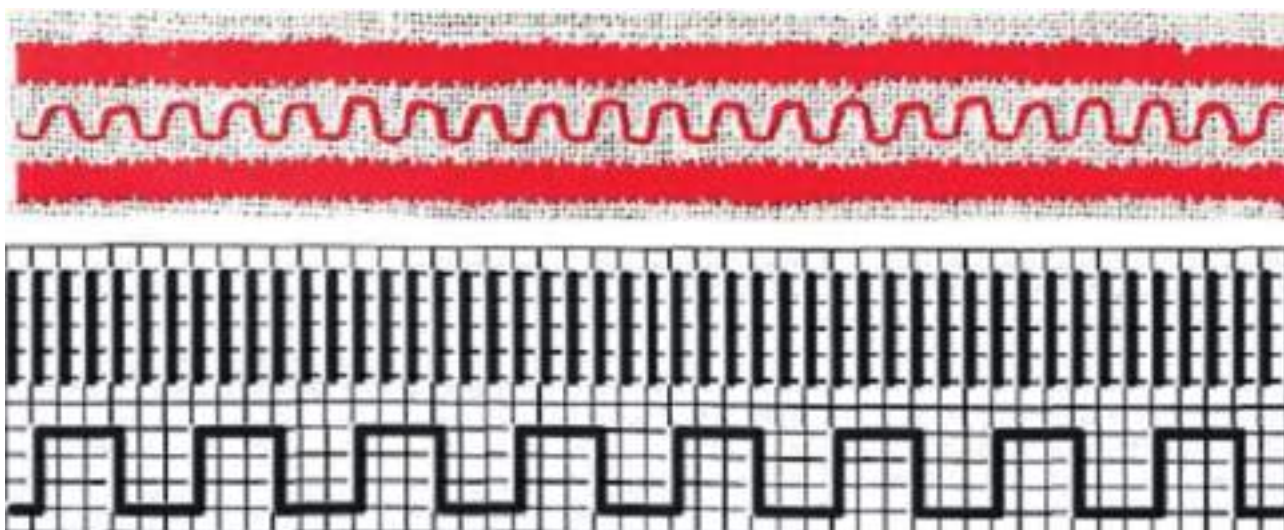

Рис. 85. Рушниковий шов 30

30. Він складається з двох швів – «качалочка» і «сходинка». Шов «качалочка» виконують на 5 нитках тканини, не пропускаючи ниток. Шов «сходинки» утворюють так: спочатку роблять вертикальні стібки на 4 нитках тканини, а відтак – горизонтальні.

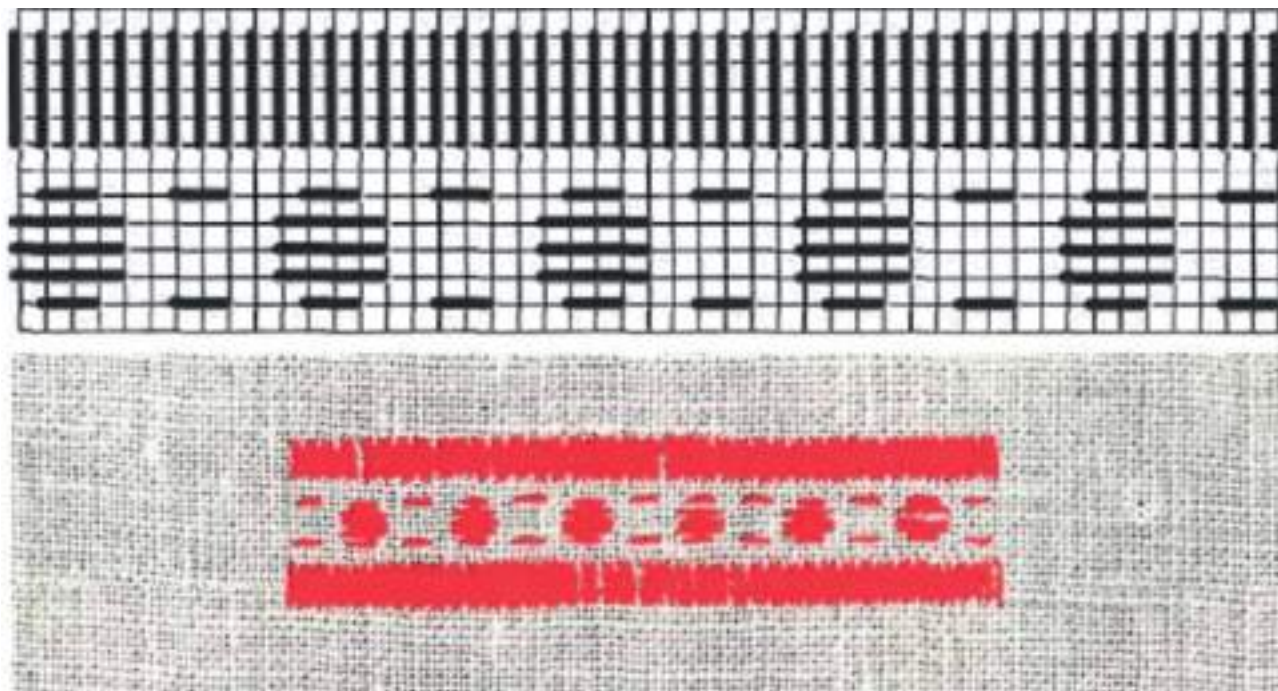

Рис. 86. Рушниковий шов 31

31. Він подібний до попереднього тим, що перший і третій елементи виконують швом «щільна качалочка». Середину його роблять швом «просо» у 5 рядів. Перший і п'ятий ряд: відступаючи нитку тканини, вишивають стібки на 3 нитках тканини, пропускаючи 2 нитки. Другий, третій і четвертий ряд виконують швом «просо» на 5 нитках тканини, пропускаючи 5 ниток.

Рис. 87. Рушниковий шов 32

32. Його створюють швами «качалочка» та «коса гладь».

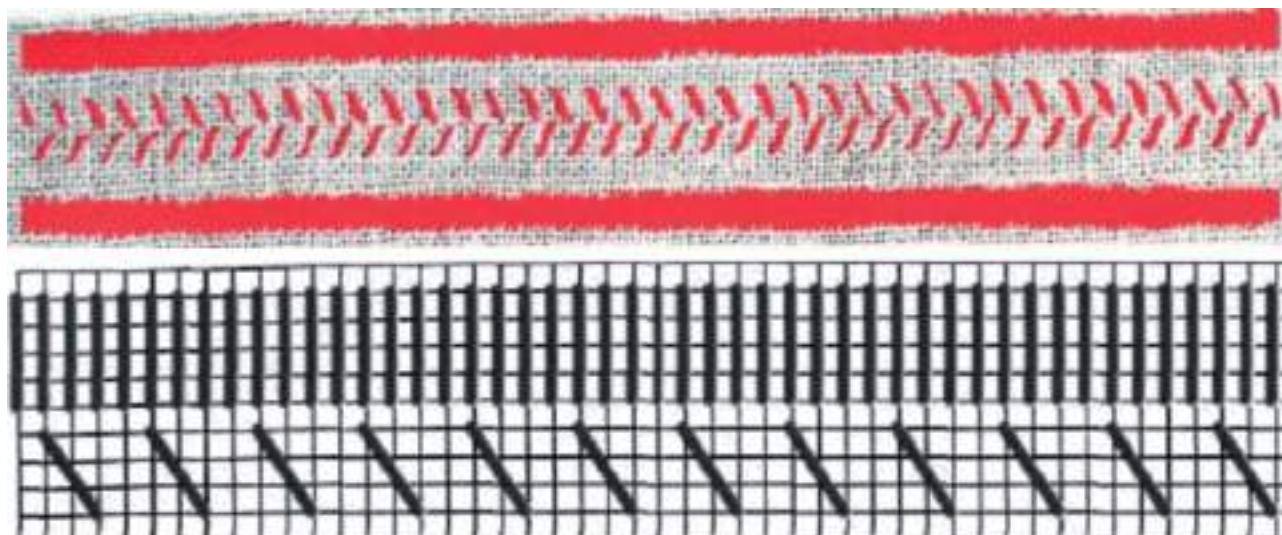

Рис. 88. Рушниковий шов 33

33. Він містить 4 елементи, де перший і четвертий виконують швом «качалочка».

Середина шва виконана швом «коса гладь». Стібки вишивальної нитки прокладають під кутом 45° до ниток основи і підкання тканини. Оскільки стібки гладі роблять з нахилом і ліворуч і праворуч, то візерунок набуває світлотіньового ефекту. Виконують косу гладь так: перший стібок – це діагональ квадрата, виконаного на 4, 6 нитках під кутом 45° до ниток основи та підкання. Всі інші стібки прокладають паралельно до першого, відступаючи від нього на нитку в будь-який бік – залежно від узору.

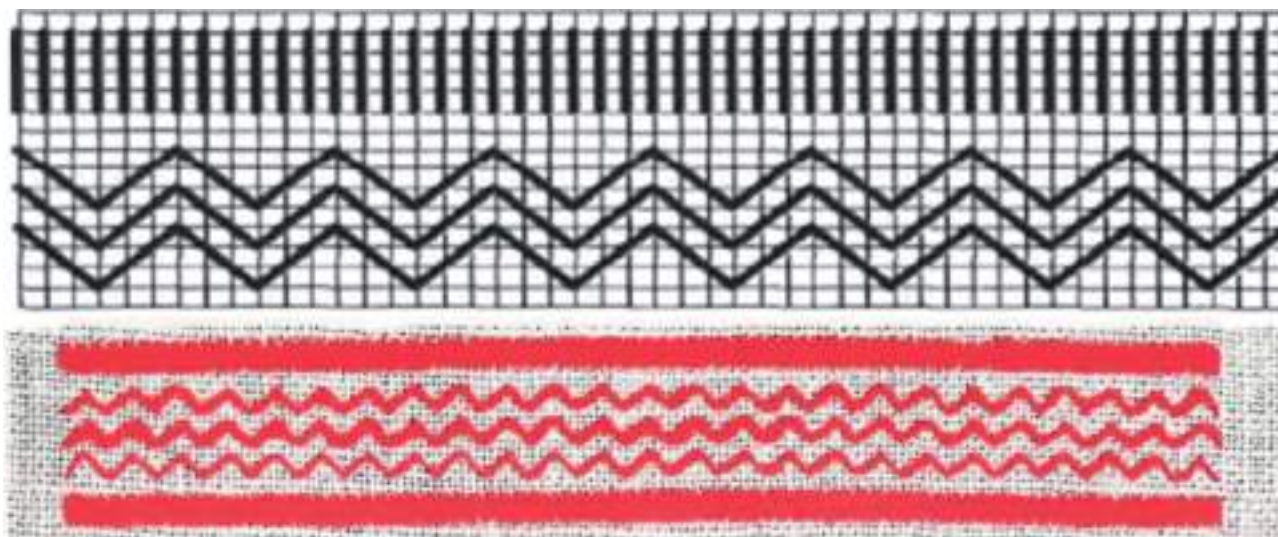

Рис. 89. Рушниковий шов 34

34. Під час виконання шва використовують шви – «качалочка» і «коса гладь». Шов «коса гладь» утворюють всередині шва в 3 ряди.

З обох боків шва розташувати шов «качалочка», який вишивають на 5 нитках тканини.

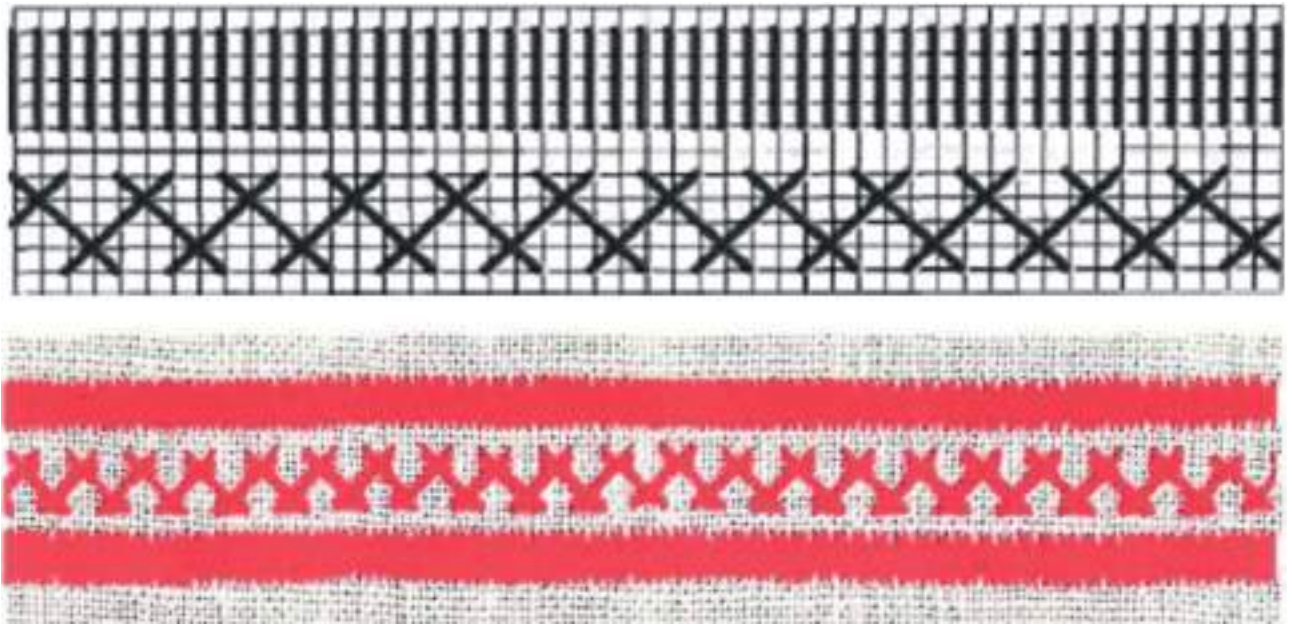

Рис. 90. Рушниковий шов 35

35. Шов подібний до попереднього, але різниця полягає у виконанні середини, яку утворюють швом «хрестик» на 3 нитках тканини в 2 ряди. У процесі виконання шва «хрестик» відступають на нитку тканини зверху і знизу шва.

Рис. 91. Рушниковий шов 36

36. Шов складається з 3 елементів; перший і третій роблять виконати швом «качалочка», а середину – швом «хрестик» у 3 ряди. «Хрестик» виконують на 4 нитках тканини.

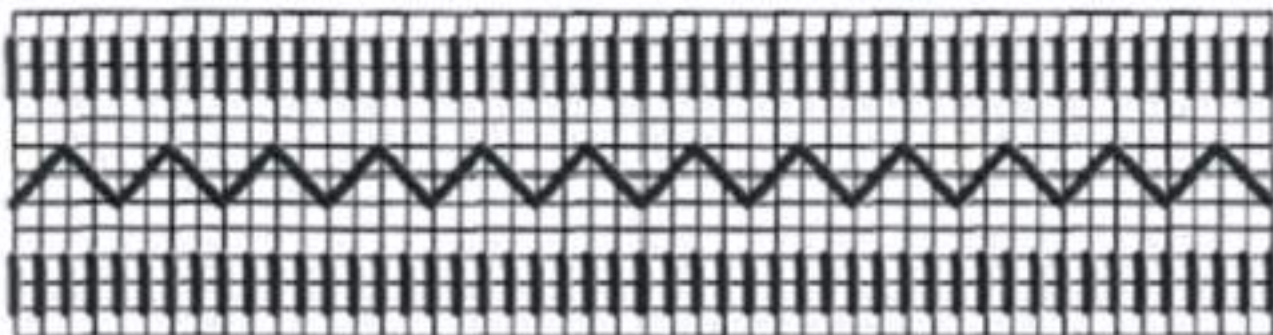

Рис. 92. Рушниковий шов 37

37. Він містить 2 види швів – «качалочка» і «коса гладь», які виконують на 3 нитках тканини.

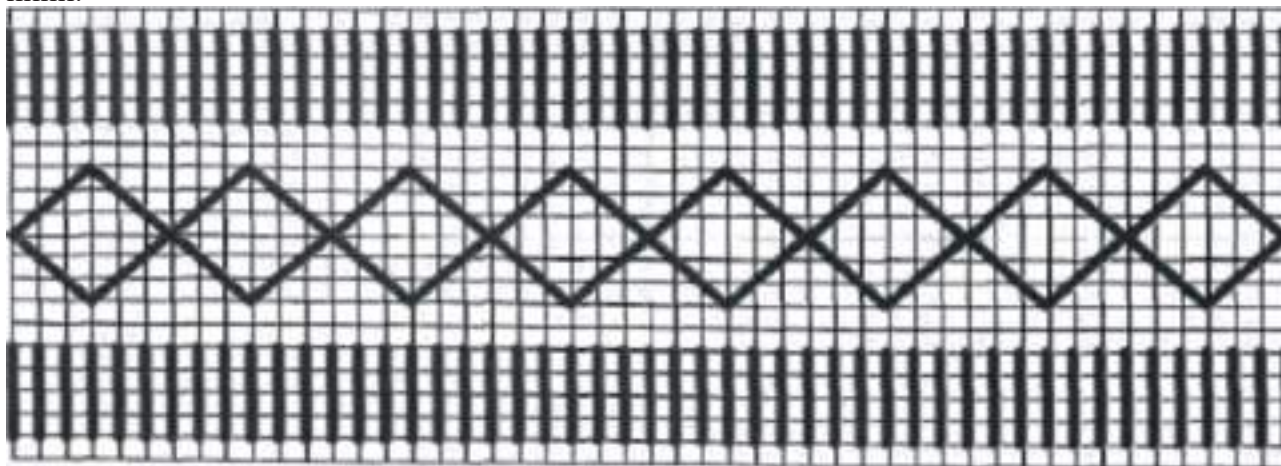

Рис. 93. Рушниковий шов 38

38. Шов виконують у такий спосіб: перший ряд – шов «качалочка»; другий ряд утворюють, відступаючи нитку тканини, швом «хрестик» горизонтально в один ряд на 7 нитках тканини; третій ряд роблять швом «качалочка».

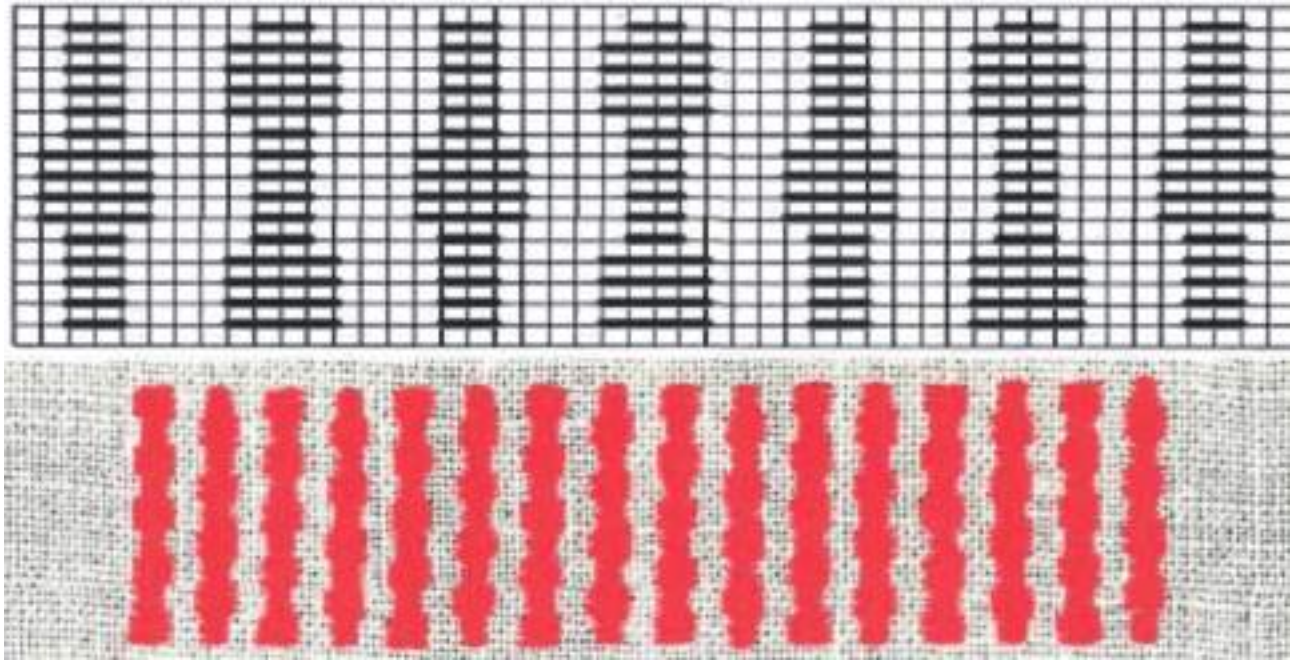

Рис. 94. Рушниковий шов 39

39. Він складається із кількох рядів, що повторюються. Виконують його швом «просо». Для створення шва необхідно уважно лічити ряди за поданою схемою.

Рис. 95. Рушниковий шов 40

40. Спочатку роблять шов «точна гладь» – зубці, а потім шов «косий хрестик» на 4 нитках тканини в 2 ряди. Закінчують шов зубцями у зворотному напрямку.

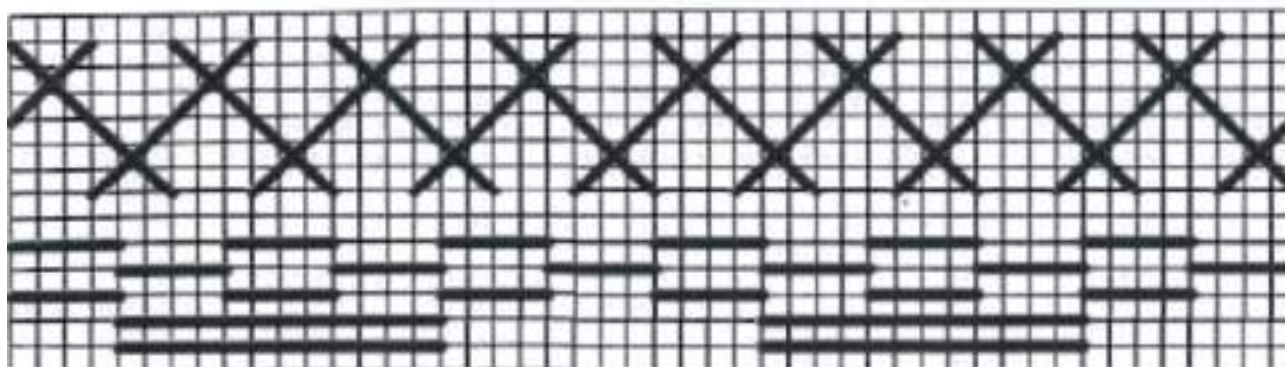
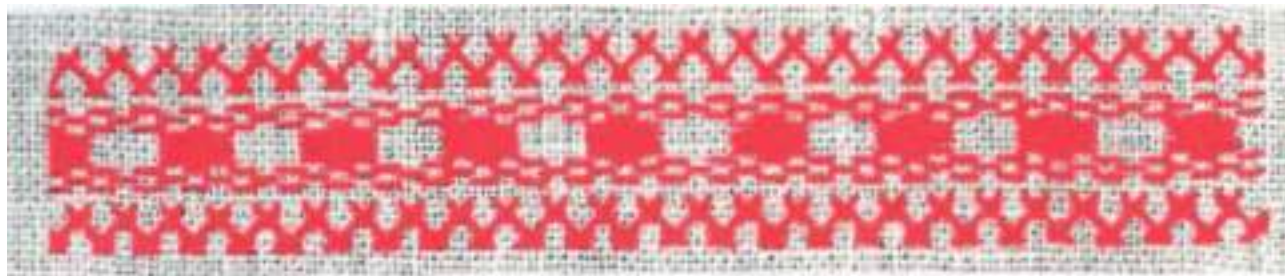

Рис. 96. Рушниковий шов 41

41. Його виконують поєднанням двох швів – «хрестика» і «проса». Шов «хрестик» роблять у 2 ряди на 4 нитках тканини. «Хрестики» розташовують у шаховому порядку.

Середину шва становить шов «просо», який складається з 10 рядів. 1, 2, 3, 8, 9 і 10 ряди утворюють швом «просо» на 5 нитках тканини, пропускаючи 3 нитки. Стібки 2 і 9 рядів розташовують у шаховому порядку; 4, 5, 6 і 7 ряди виконують також швом «просо» на 13 нитках тканини.

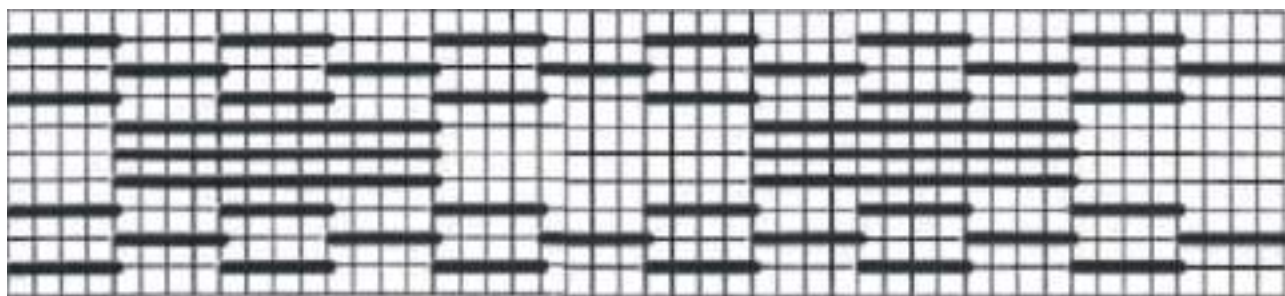

Рис. 97. Рушниковий шов 42

42. Він подібний до попереднього, різниця полягає у відсутності шва «хрестик». Містить шов «просо».

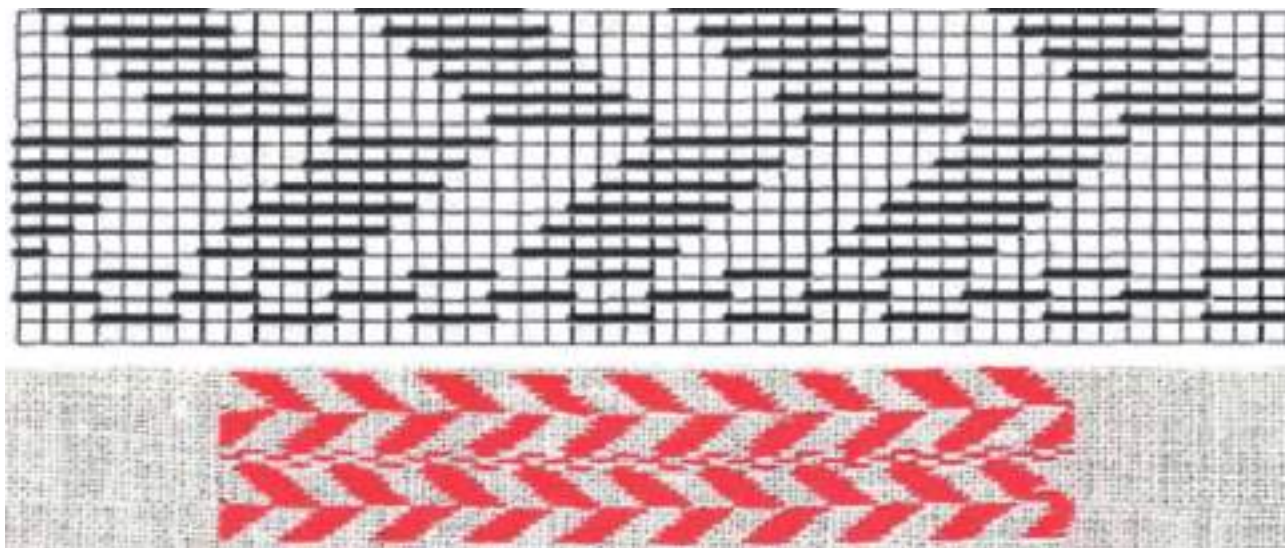

Рис. 98. Рушниковий шов 43

43. Його виконують швом «просо» на 7 нитках тканини, уважно стежачи за схемою. Посередині шва розташовують різновид «проса» на 4 нитках тканини.

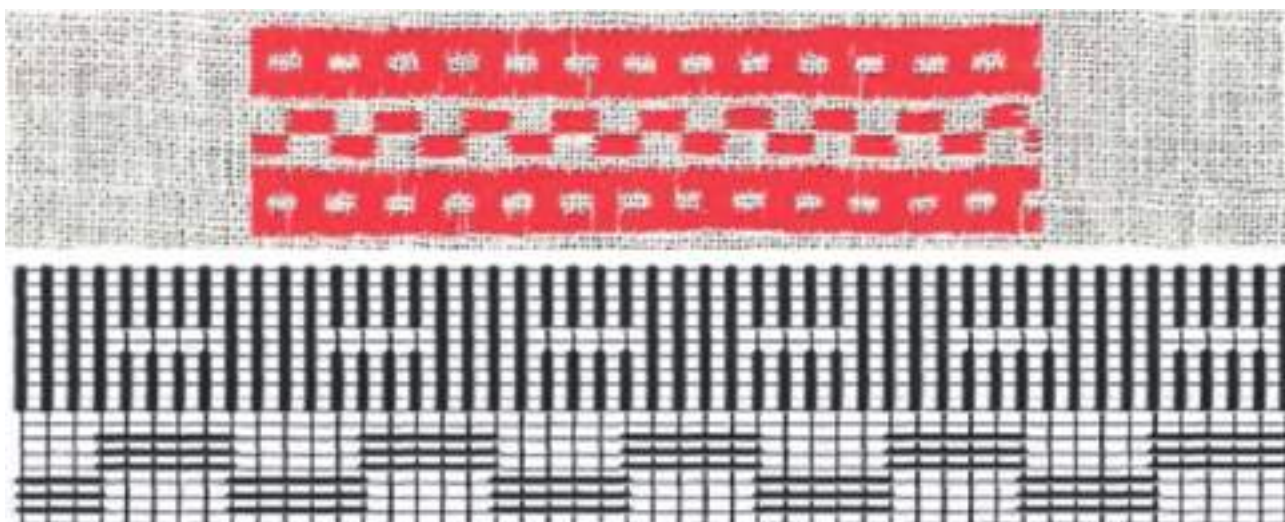

Рис. 99. Рушниковий шов 44

44. Шов складається з 3 елементів. Перший і третій однакові, й вишиті швом «качалочки» на 5 і 11 нитках тканини.

Відступаючи одну нитку тканини, виконують шов «просо» на 7 нитках у 3 ряди, а подальші три ряди розташовують симетрично.

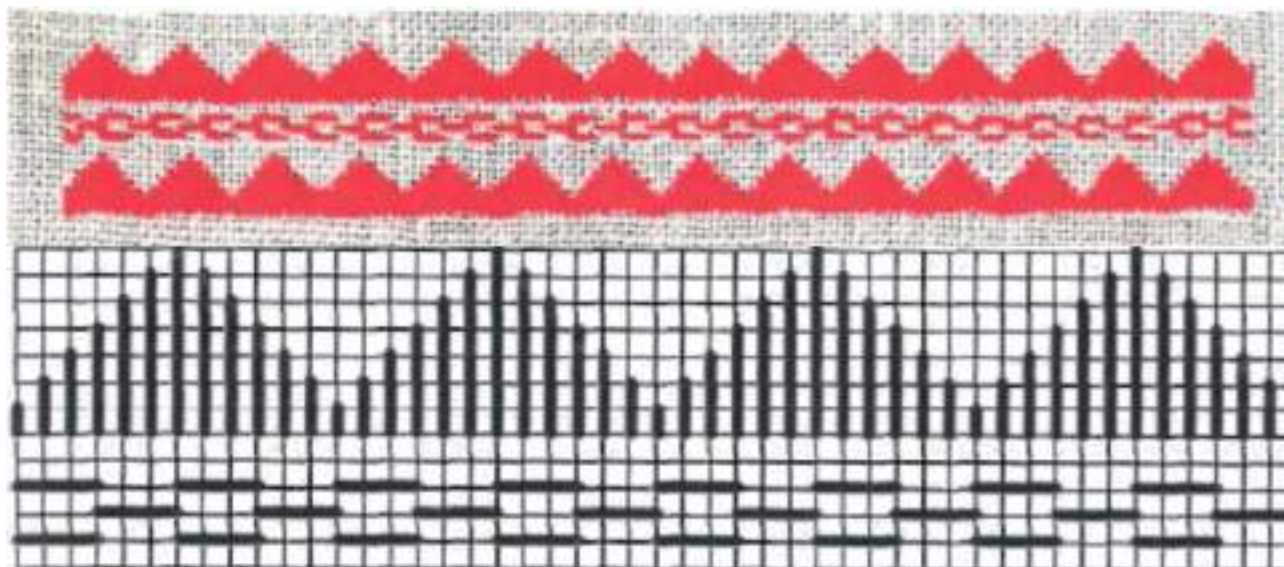

Рис. 100. Рушниковий шов 45

45. Для його виконання спочатку вишивають шов «точна гладь» на 2, 3, 4, 5, 6, 7 і 8 нитках тканини, утворюючи зубець, після цього – на 7, 6, 4, 3, 2 нитках. Так повторюють до кінця ряду. Відступивши 2 нитки тканини, роблять шов «просо» на 4 нитках тканини – 3 ряди. Далі знову виконують «зубці».

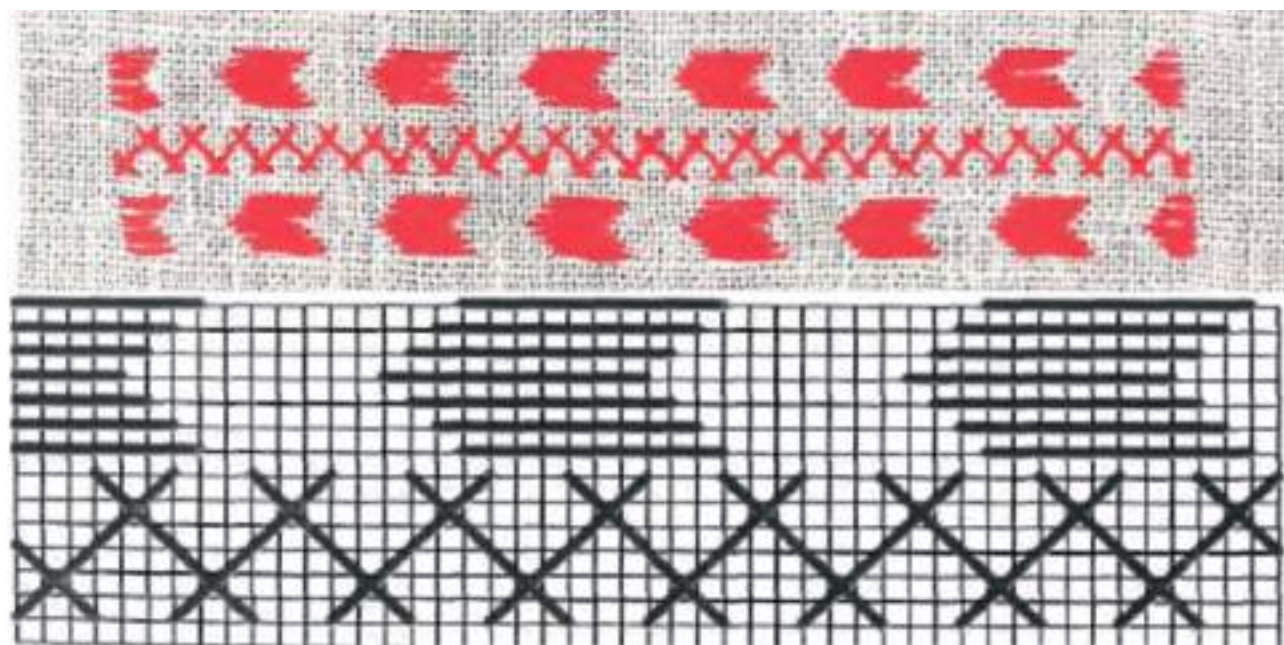

Рис. 101. Рушниковий шов 46

46. Перший ряд утворюють швом «просо» на 11 нитках тканини. Подальші ряди 2, 3, 4 виконують цим самим швом, зміщуючи його на нитку праворуч, а відтак 5, 6, 7 ряди – на нитку ліворуч. Відступивши нитку тканини, роблять 2 ряди «хрестика» на 4 нитках тканини. Знову відступають на нитку тканини і утворюють шов «просо», зміщуючи на одну нитку. Так виконують 7 рядів.

Рис. 102. Рушниковий шов 47

47. Він подібний до попередніх. Усередині між швами «качалочка» виконують шов «косий хрестик» у 2 ряди на 4 нитках тканини.

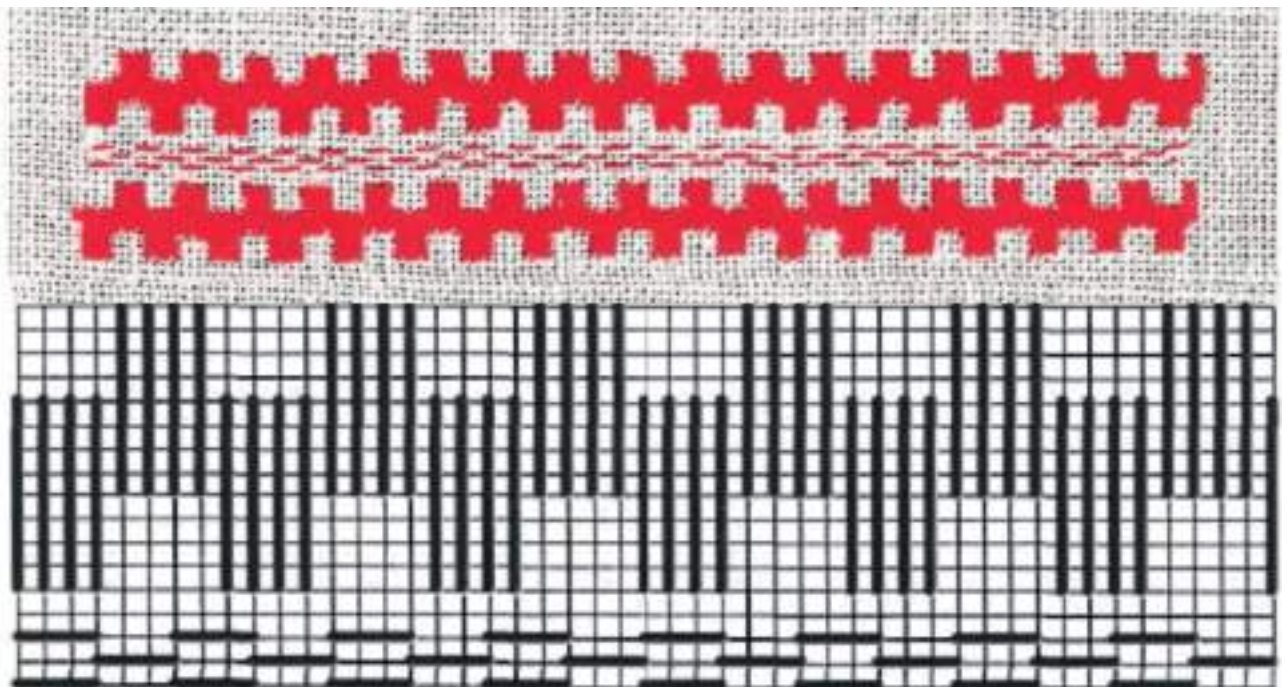

Рис. 103. Рушниковий шов 48

48. Шов схожий на попередні, але шов «качалочка» виконують однаковою кількістю ниток (9) і розташовують симетрично до шва «просо».

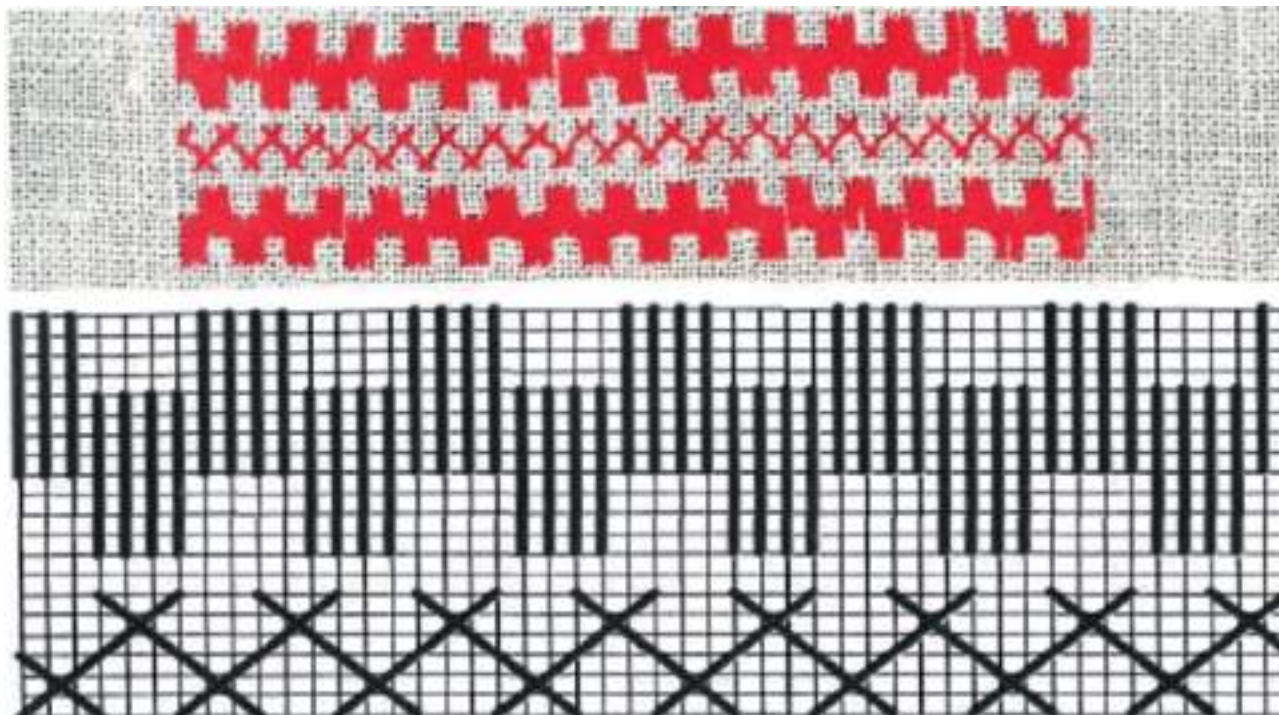

Рис. 104. Рушниковий шов 49

49. Шов виконують поєднанням 2 швів – «качалочка» на 9 нитках тканини і «косий хрестик» на 4 нитках тканини у 2 ряди.

Шов «качалочка» розміщують з обох боків шва «косий хрестик».

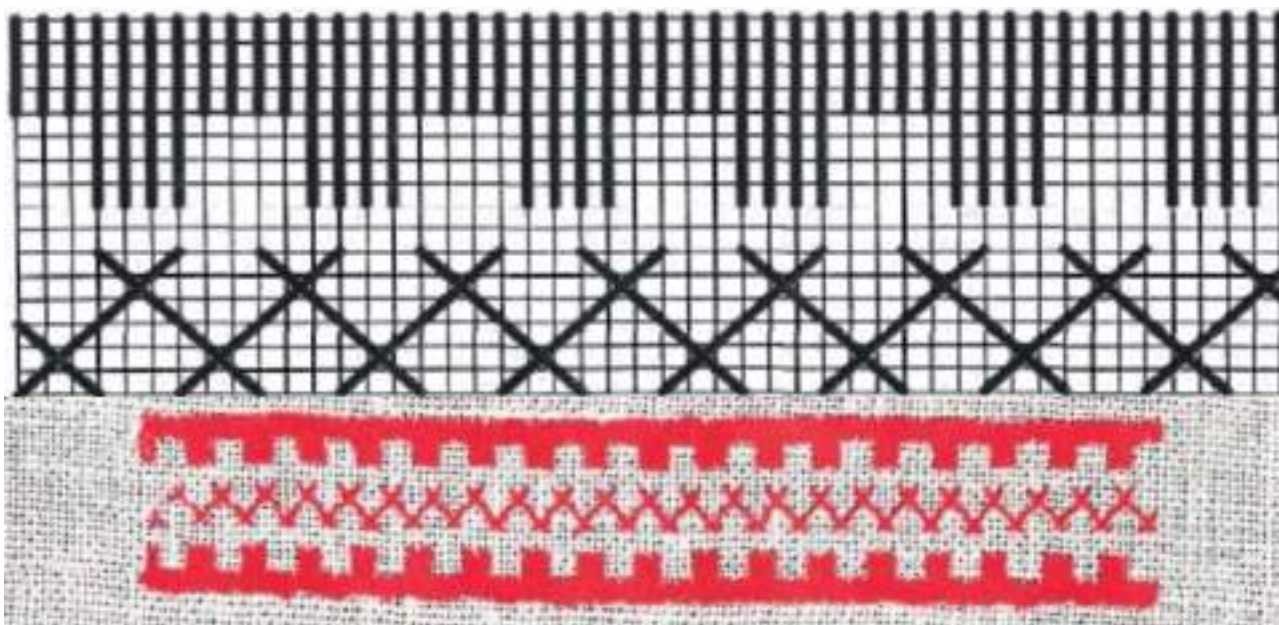

Рис. 105. Рушниковий шов 50

50. Шов подібний по попереднього, лише розташування шва «качалочка» інше.

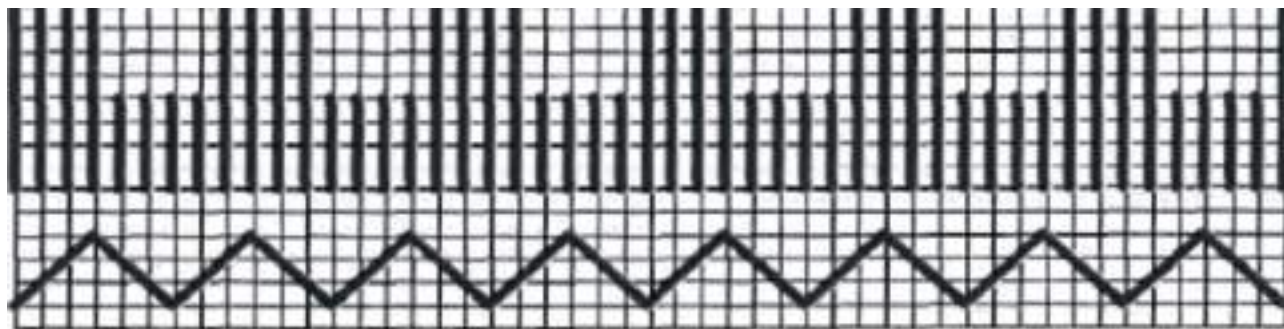

Рис. 106. Рушниковий шов 51

51. Спочатку виконують шов «подвійна гладь» на 8 нитках тканини, потім – на 4. Таке чергування до кінця ряду.

Відступивши одну нитку тканини, роблять шов «кривулька» за раніше поданою схемою. Після цього відступивши нитку тканини, створюють шов «качалочка».

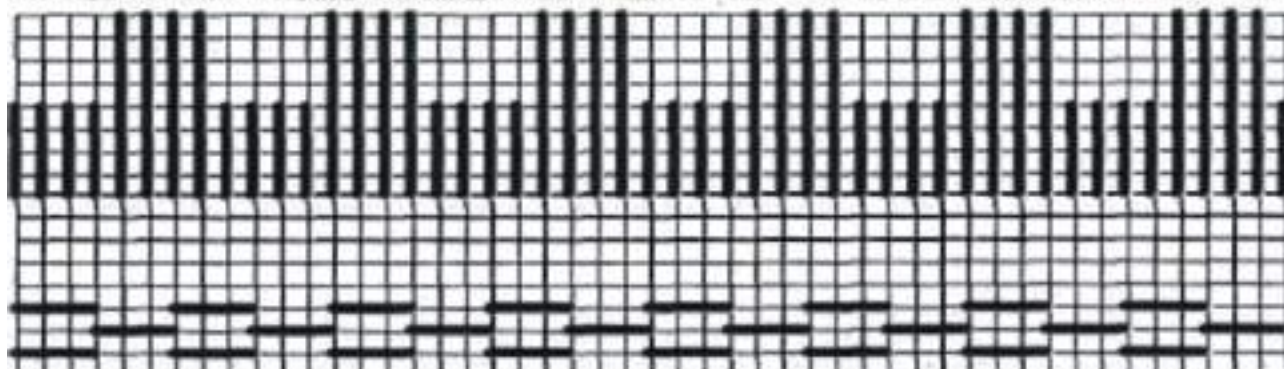
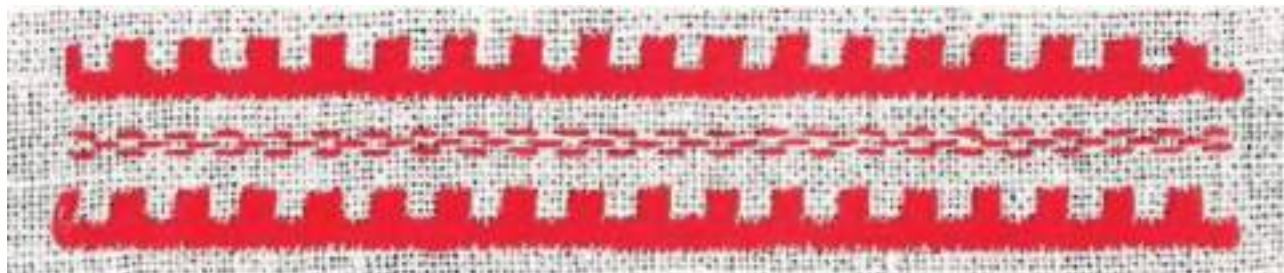

Рис. 107. Рушниковий шов 52

52. Він схожий на попередній. Шов «просо» виконують посередині між рядами «подвійної гладі» й «качалочок», утворених на 8 нитках 4 рази, а потім – на 5 нитках теж 4 рази.

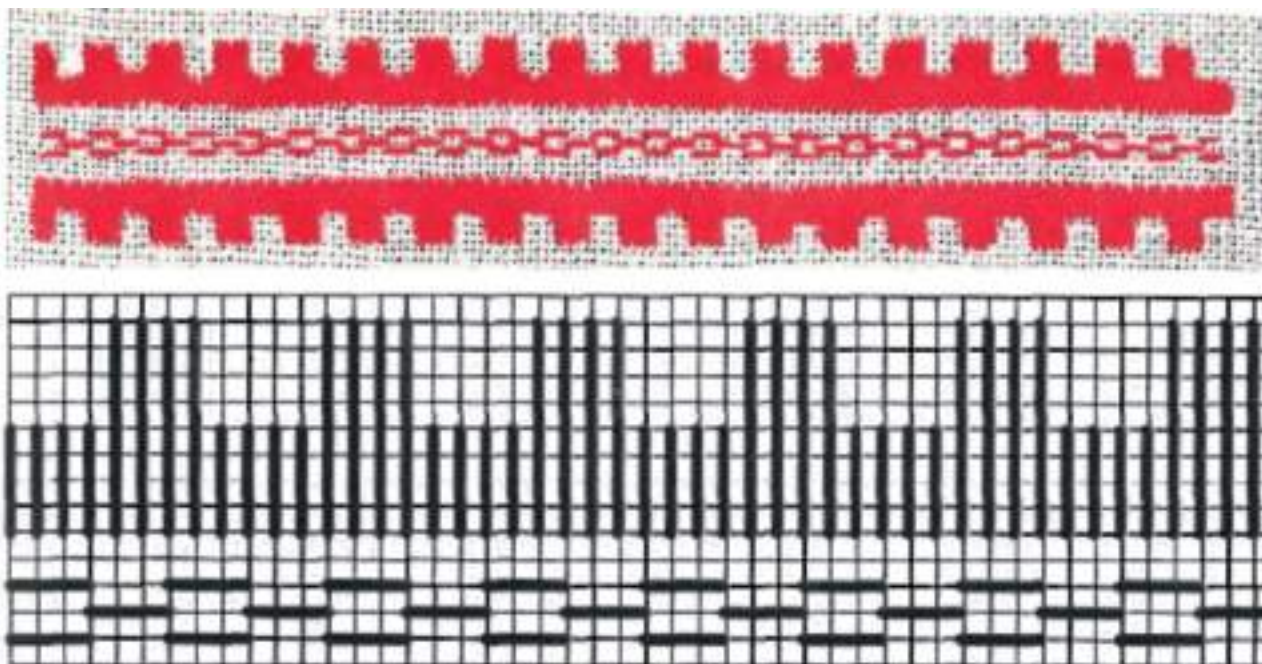

Рис. 108. Рушниковий шов 53

53. Цей шов подібний до попереднього; його виконують за поданою схемою. Різниця полягає у розташуванні шва «качалочка», який віддалений від шва «просо» на нитку тканини.

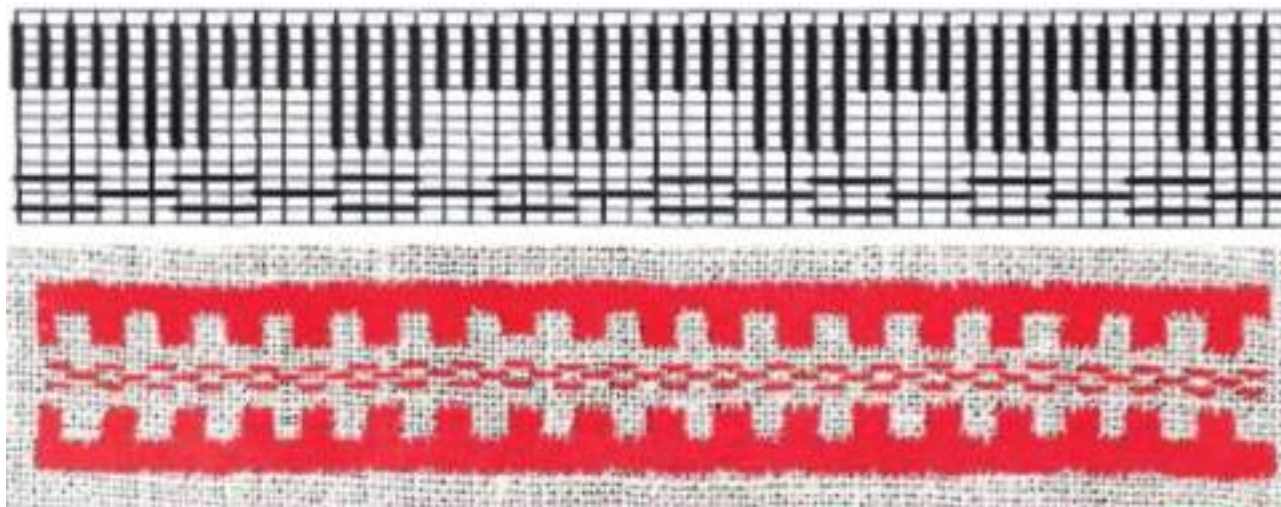

Рис. 109. Рушниковий шов 54

54. Спочатку вишивають шов «качалочка» на 9 нитках тканини 4 рази, відтак стібки на 5 нитках тканини, чергуючи з попередніми.

Відступивши нитку тканини в горизонтальному напрямку, виконують 3 ряди шва «просо» на 4 нитках тканини. І знову, відступивши нитку тканини, роблять шов «качалочка» за попередньою схемою.

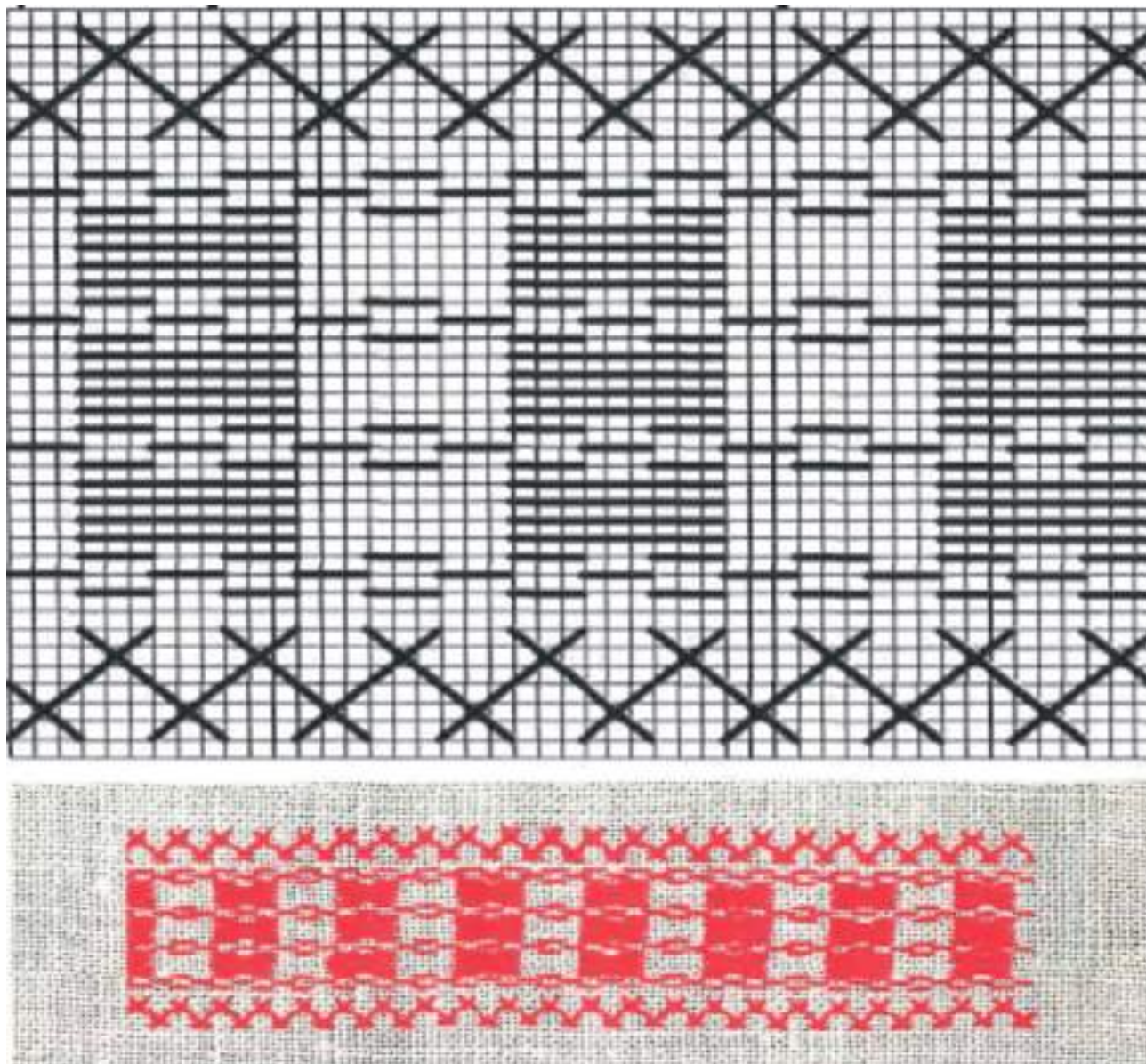

Рис. 110. Рушниковий шов 55

55. На початку виконання цього шва вишивають 2 ряди «косого хрестика» на 4 нитках тканини, а потім – за схемою попереднього шва.

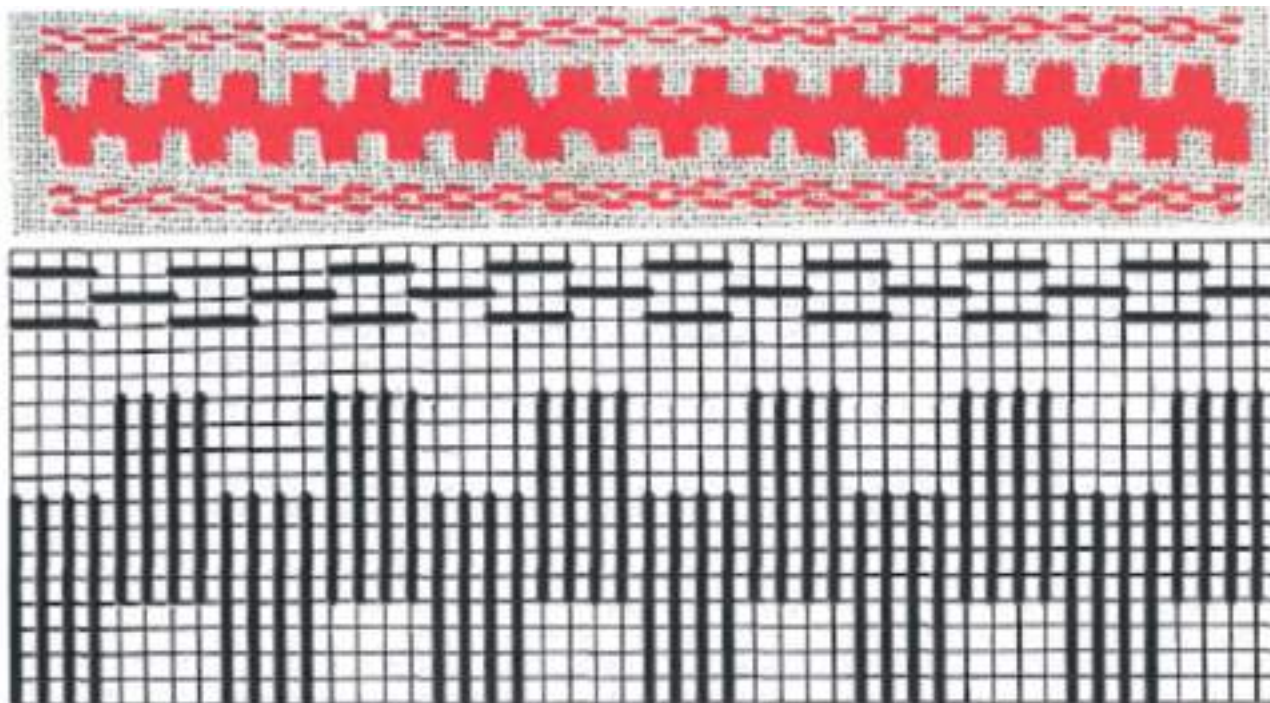

Рис. 111. Рушниковий шов 56

56. Шов виконують у такий спосіб: спочатку створюють шов «просо» на 4 нитках тканини в 3 ряди. Черговий шов («подвійна гладь», «качалочки») роблять на 8 нитках тканини перпендикулярно до перших 3 рядів. Шов закінчують трьома рядами шва «просо» на 4 нитках тканини.

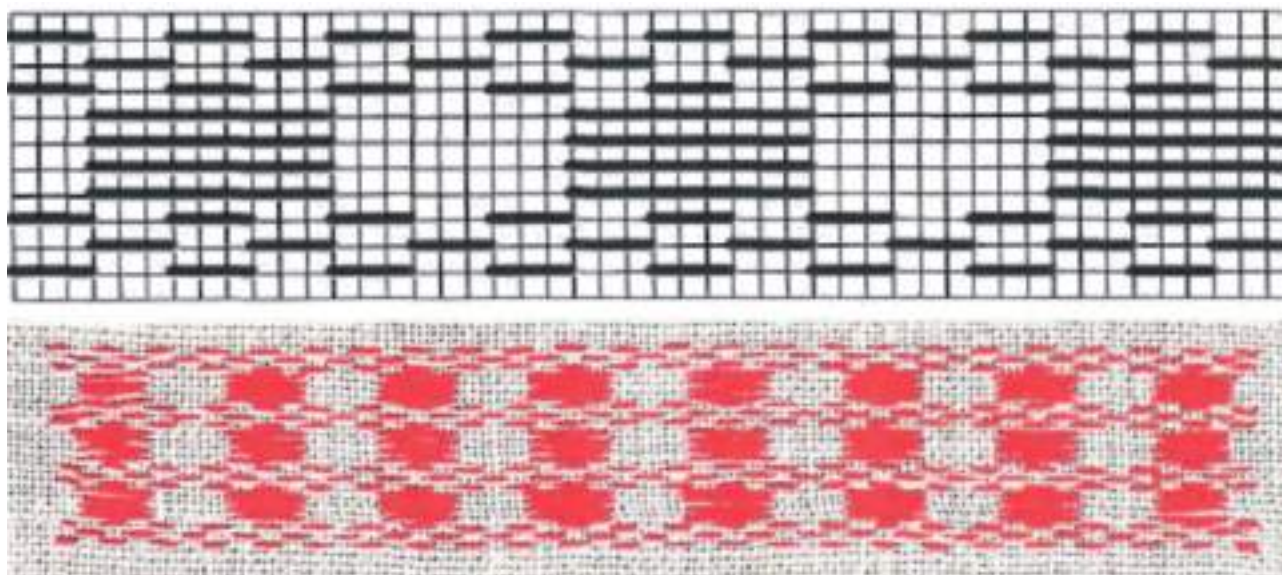

Рис. 112. Рушниковий шов 57

57. Шов – різновид «проса». Перші 3 ряди виконують за схемою шва «просо», а четвертий, п'ятий, шостий і сьомий ряди – також за цією схемою, але стібки вишивальної нитки перекривають 10 ниток тканини, в перших 3 рядах – через 4 нитки тканини.

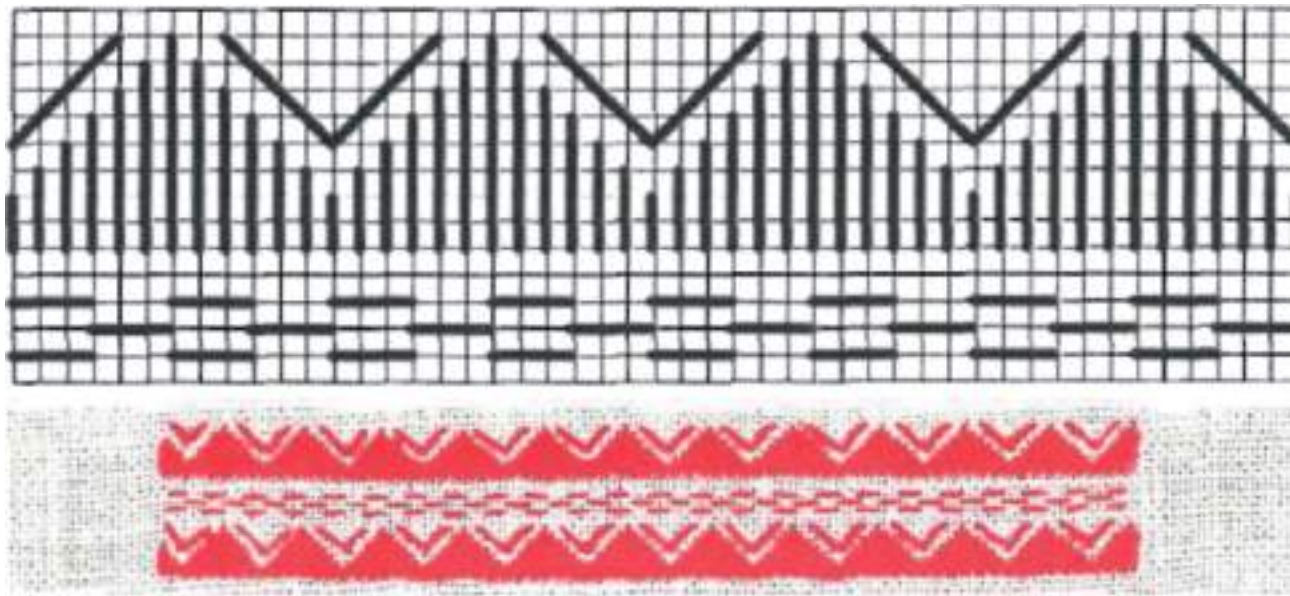

Рис. 113. Рушниковий шов 58

58. Його виконують трьома видами швів – «коса гладь», «зубці», «просо». Шов «коса гладь»: перший стібок становить діагональ квадрата, виконаного на 5 нитках під кутом 45° до ниток основи і підкання з нахилом ліворуч, а другий стібок – з нахилом праворуч.

Шов «зубці» створюють за схемою попереднього шва. Відступаючи нитку тканини, роблять шов «просо» на 4 нитках тканини в 3 ряди.

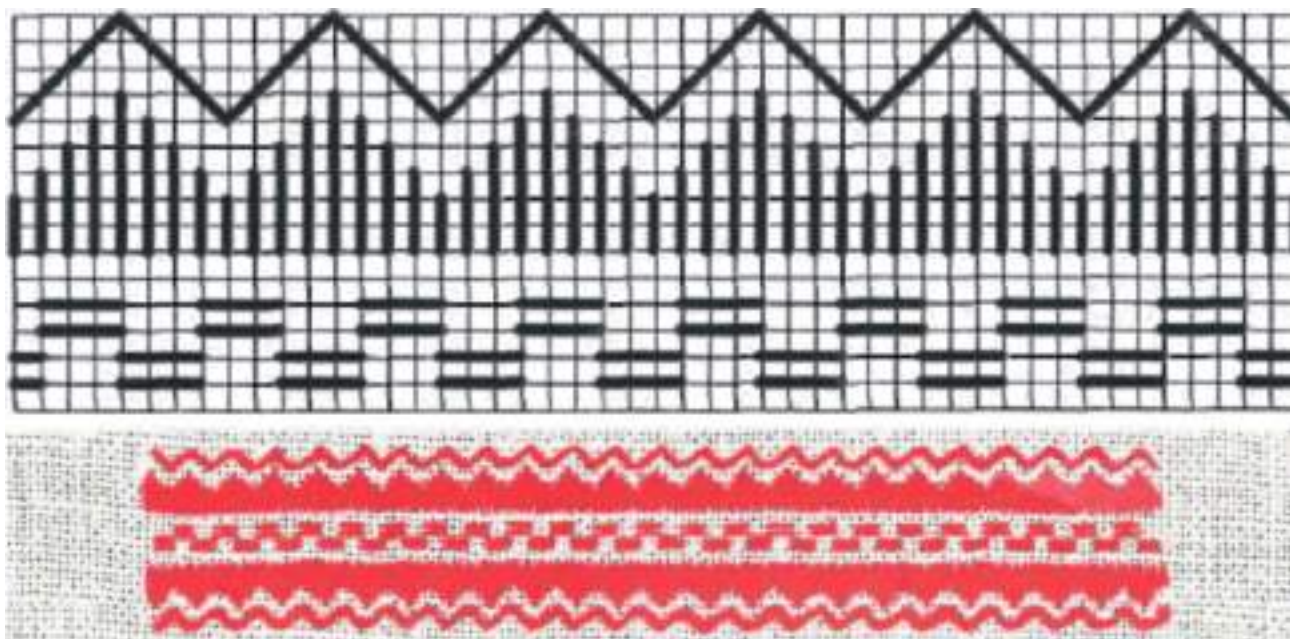

Рис. 114. Рушниковий шов 59

59. Його виконують трьома видами швів – «коса гладь», «зубці», «просо». Шов «коса гладь» утворюють за схемою цього шва. Шов «зубці» роблять на 3, 4, 5, 6 і 7 нитках тканини, а шов «просо» – в 2 ряди на 4 нитках тканини; інші 2 ряди цього шва розташовують у шаховому порядку.

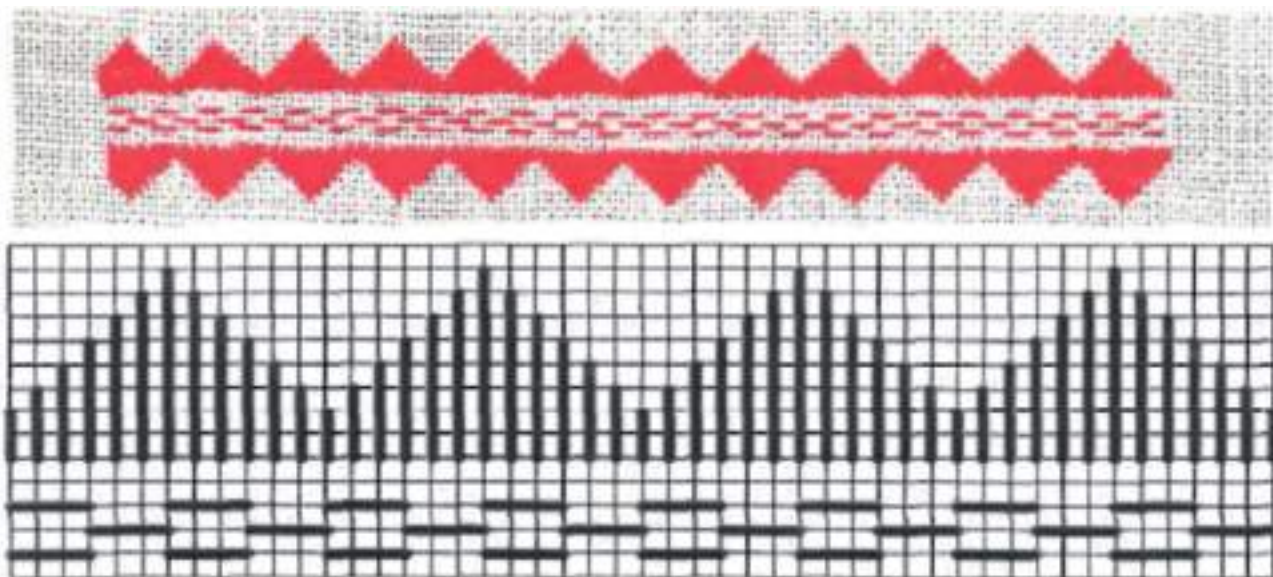

Рис. 115. Рушниковий шов 60

60. Шов складається з 3 елементів: перший і третій елементи виконують швом «зубці» («кутники»), а другий – швом «просо». Шов «зубці» роблять стібками різної довжини через нитку тканини. У процесі вишивання «зубців» кожен черговий стібко виконують довшим від попереднього на нитку тканини (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ниток), а після цього кожен стібко утворюють коротшим від попереднього на нитку тканини (8, 7, 6, 5, 4, 3 нитки). Так з'являється «зубець». Шов «просо» роблять на 4 нитках тканини в 3 ряди.

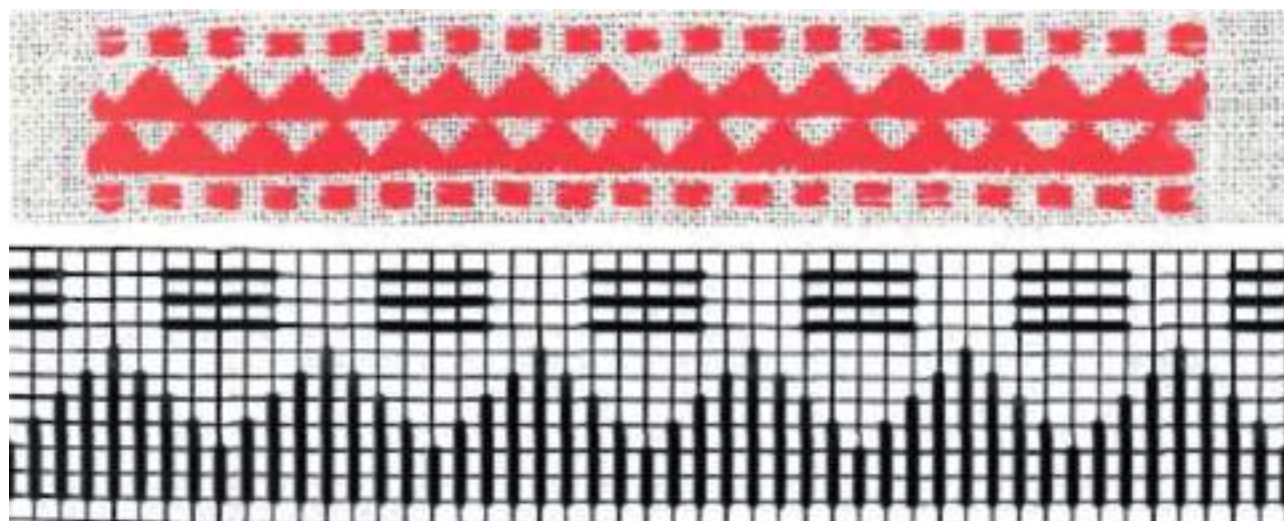

Рис. 116. Рушниковий шов 61

61. Шов містить 4 елементи: перший і четвертий виконують швом «просо» в 3 ряди на 5 нитках тканини. Відстань між стібками – 3 нитки. Не відступаючи ниток тканини, утворюють шов «зубці» в 2 ряди, які розташовують у шаховому порядку. Цей шов вишивають на 3, 4, 5, 6, 7, 5, 4, 3 нитках тканини.

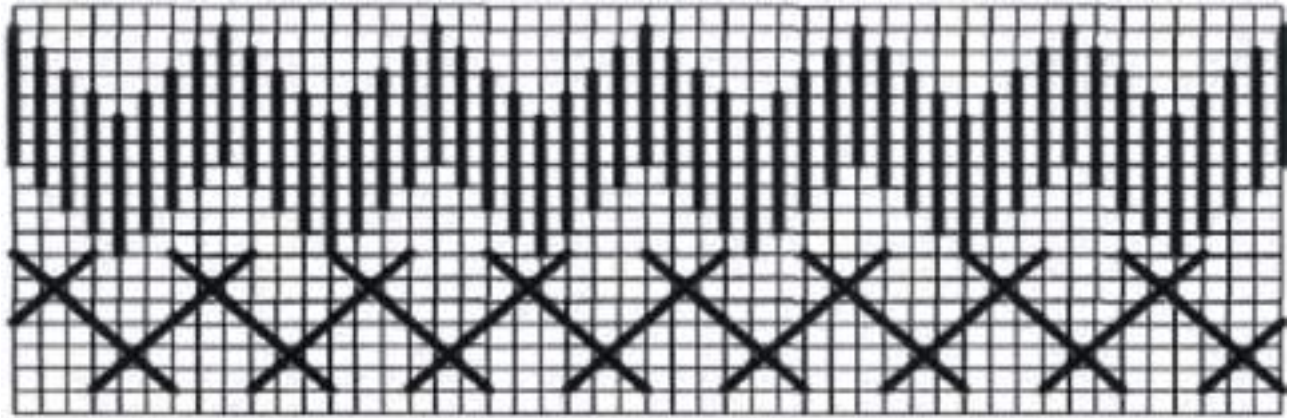

Рис. 117. Рушниковий шов 62

62. У цьому шві «зубці» поєднують зі швом «хрестик», який виконують у 3 ряди на 4 нитках тканини.

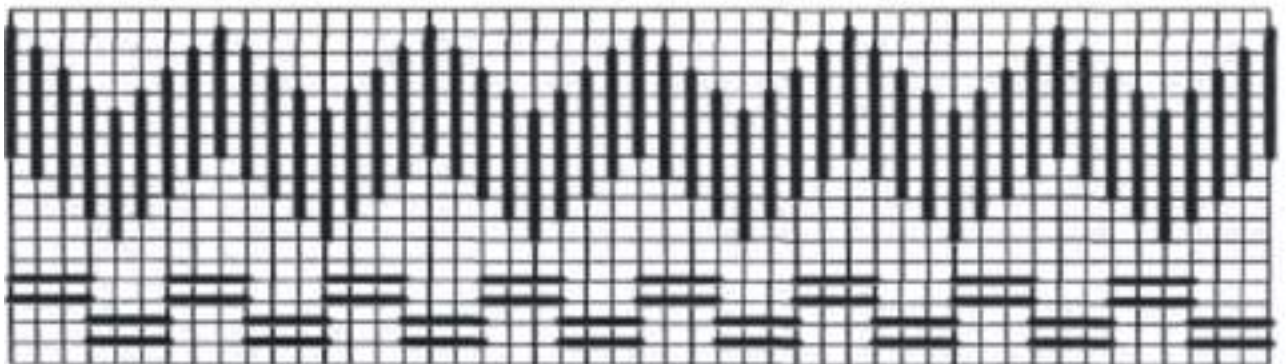

Рис. 118. Рушниковий шов 63

63. Шов аналогічний до попереднього. В середині шва між швом «зубці» роблять шов «просо» на 4 нитках тканини в 2 ряди. Подальші 2 ряди розташовують у шаховому порядку.

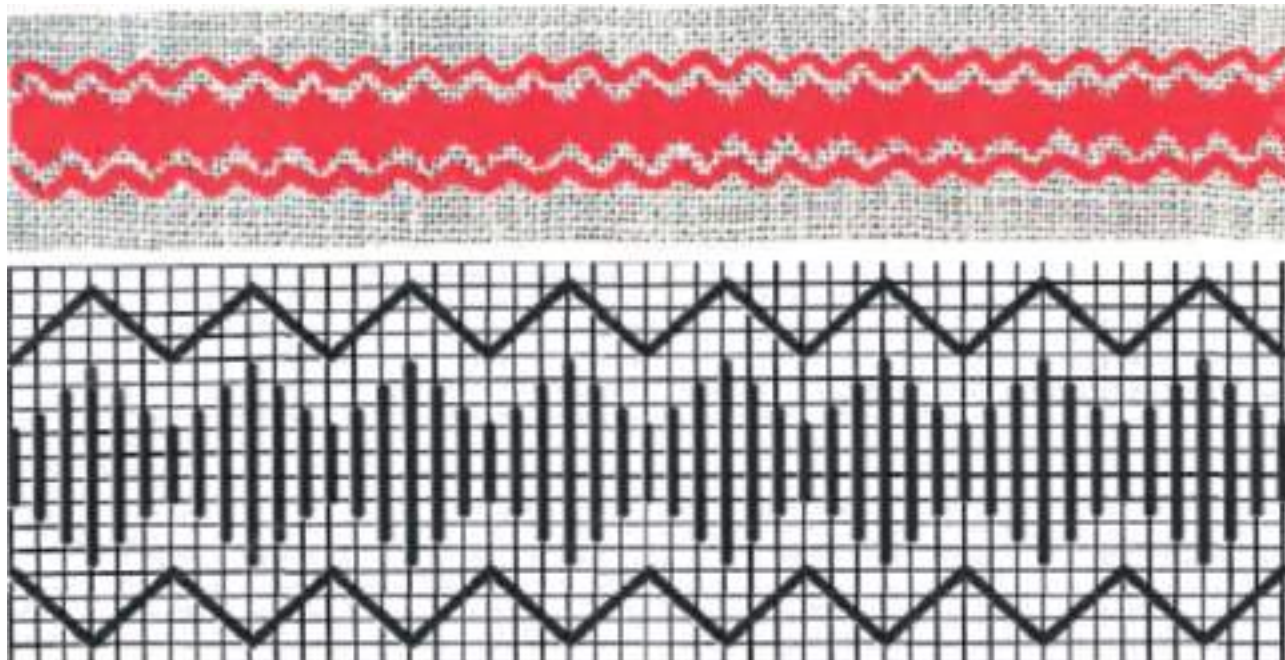

Рис. 119. Рушниковий шов 64

64. Він складається з двох видів швів – «коса гладь» на 3 нитках і «зубці», які з'єднані між собою.

Перший стібко виконують на 4 нитках, другий – на 6, третій – на 8, четвертий – на 10 нитках тканини – і далі в зворотному напрямку.

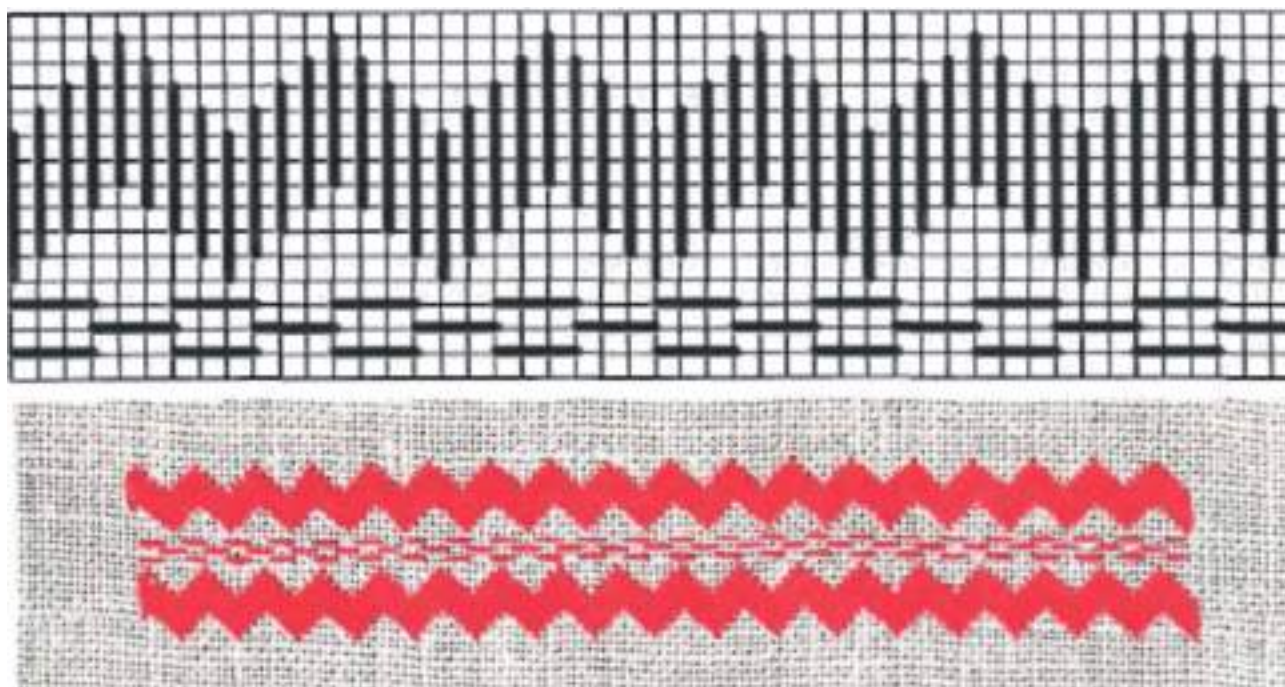

Рис. 120. Рушниковий шов 65

65. Він містить шви «зубці» й «просо». Шов «зубці» створює зигзагоподібну лінію. Шов «просо» виконують на 4 нитках тканини.

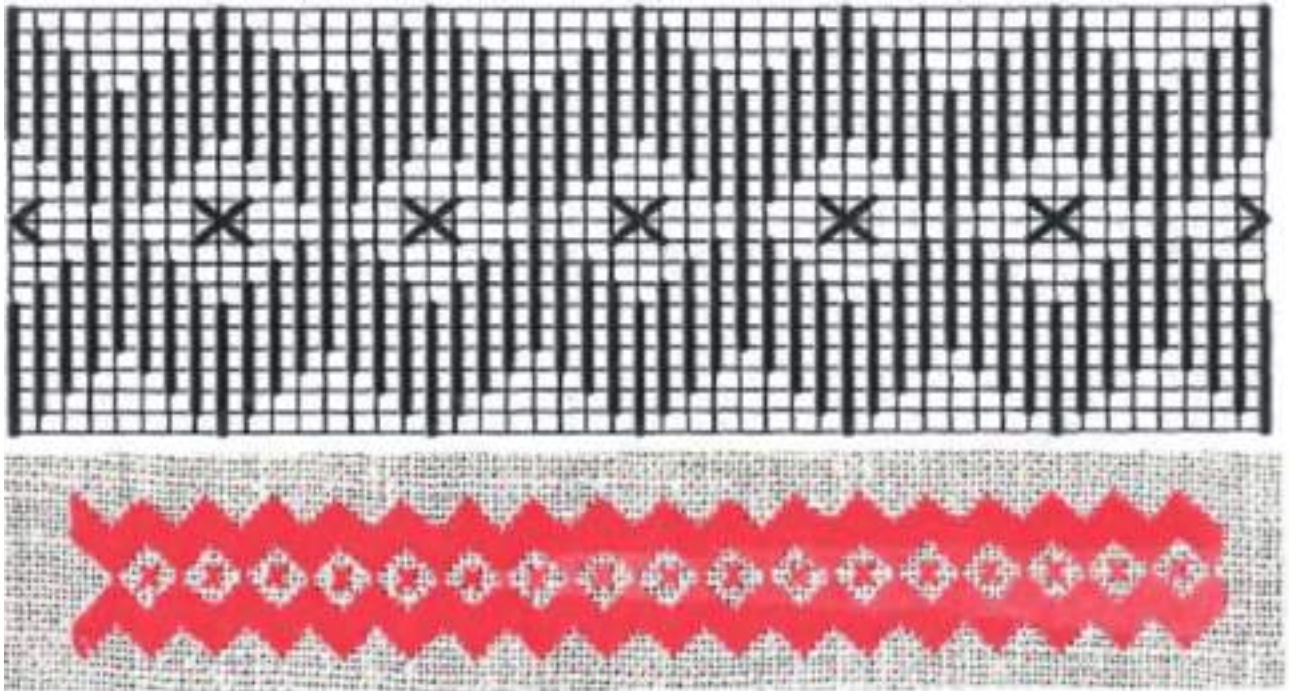

Рис. 121. Рушниковий шов 66

Кілька швів виконують поєднанням двох швів: «точна гладь» і «хрестик», «точна гладь» і «просо».

Вишивають шви за поданою схемою, рахуючи нитки тканини.

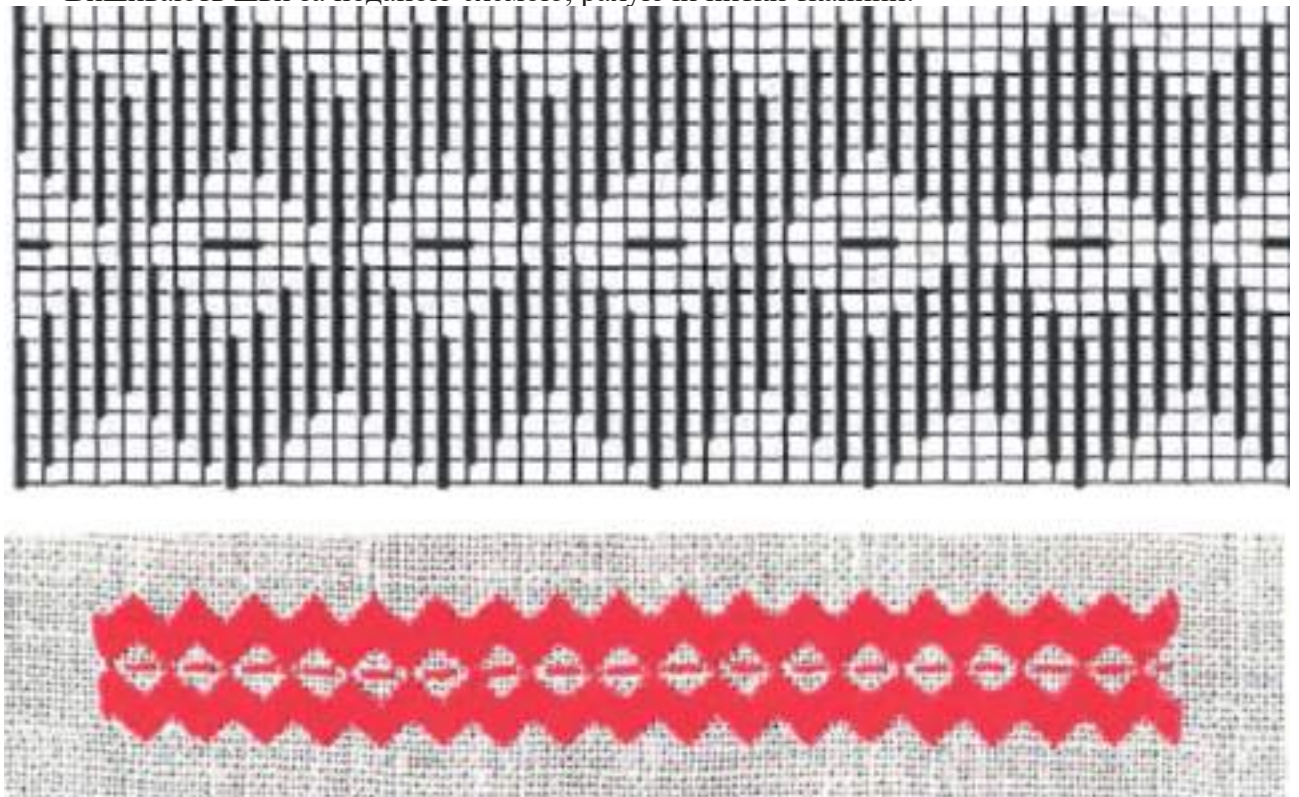

Рис. 122. Рушниковий шов 67

67. Вишивають шви за поданою схемою, рахуючи нитки тканини.

Рис. 123. Рушниковий шов 68

68. Вишивають шви за поданою схемою, рахуючи нитки тканини.

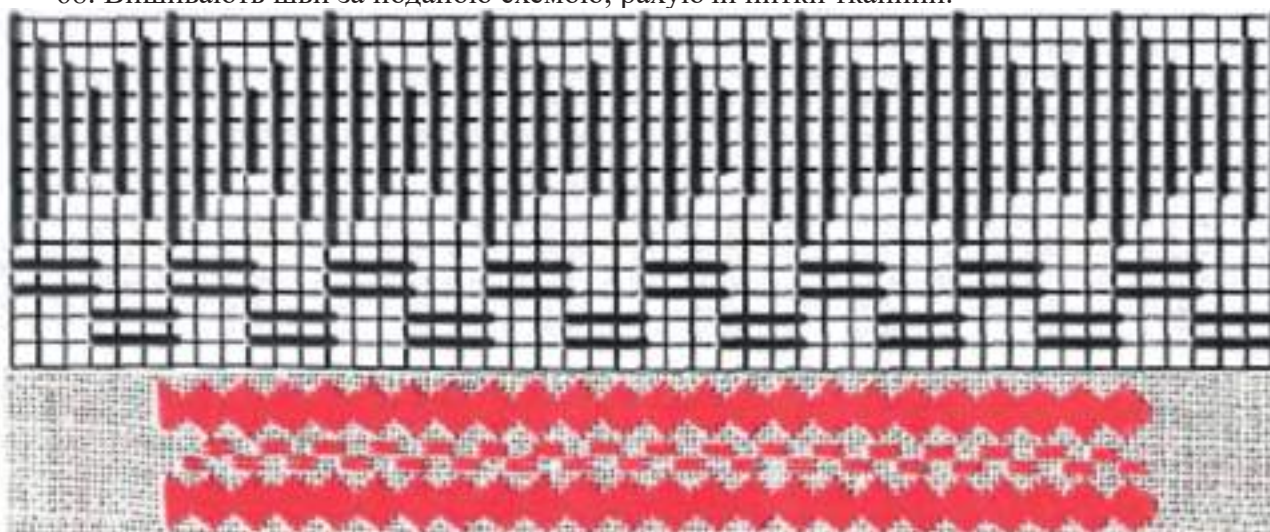

Рис. 124. Рушниковий шов 69

69. Вишивають шви за поданою схемою, рахуючи нитки тканини.

Рис. 125. Рушниковий шов 70

70. Кілька швів виконують поєднанням двох швів – «точна гладь» і «хрестик», «точна гладь» і «просо». Вишивають шви за поданою схемою, рахуючи нитки тканини.

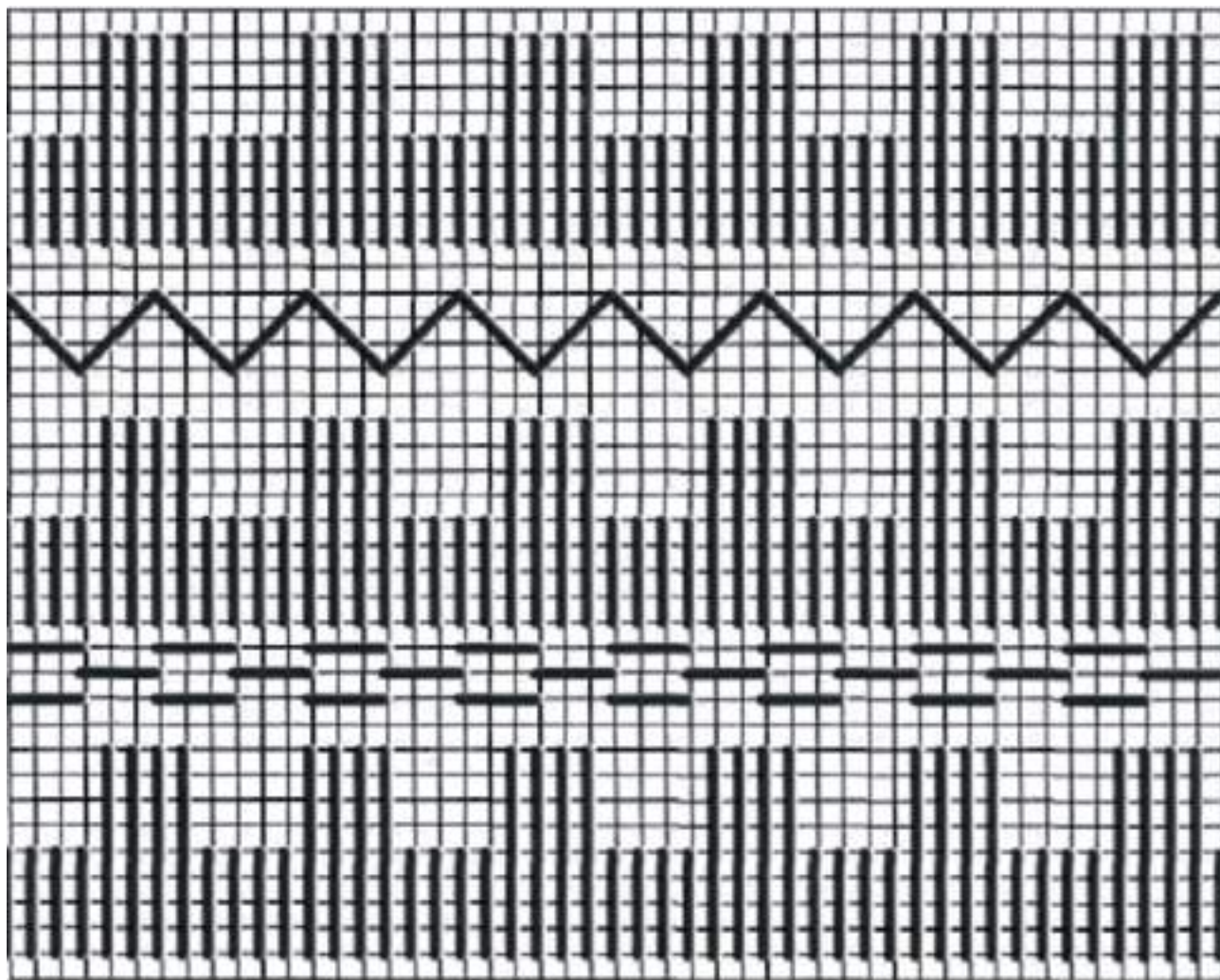

Рис. 126. Рушниковий шов 71

71. Його виконують чергуванням швів «подвійна гладь», «кривулька» «подвійна гладь», «просо» і «качалочка».

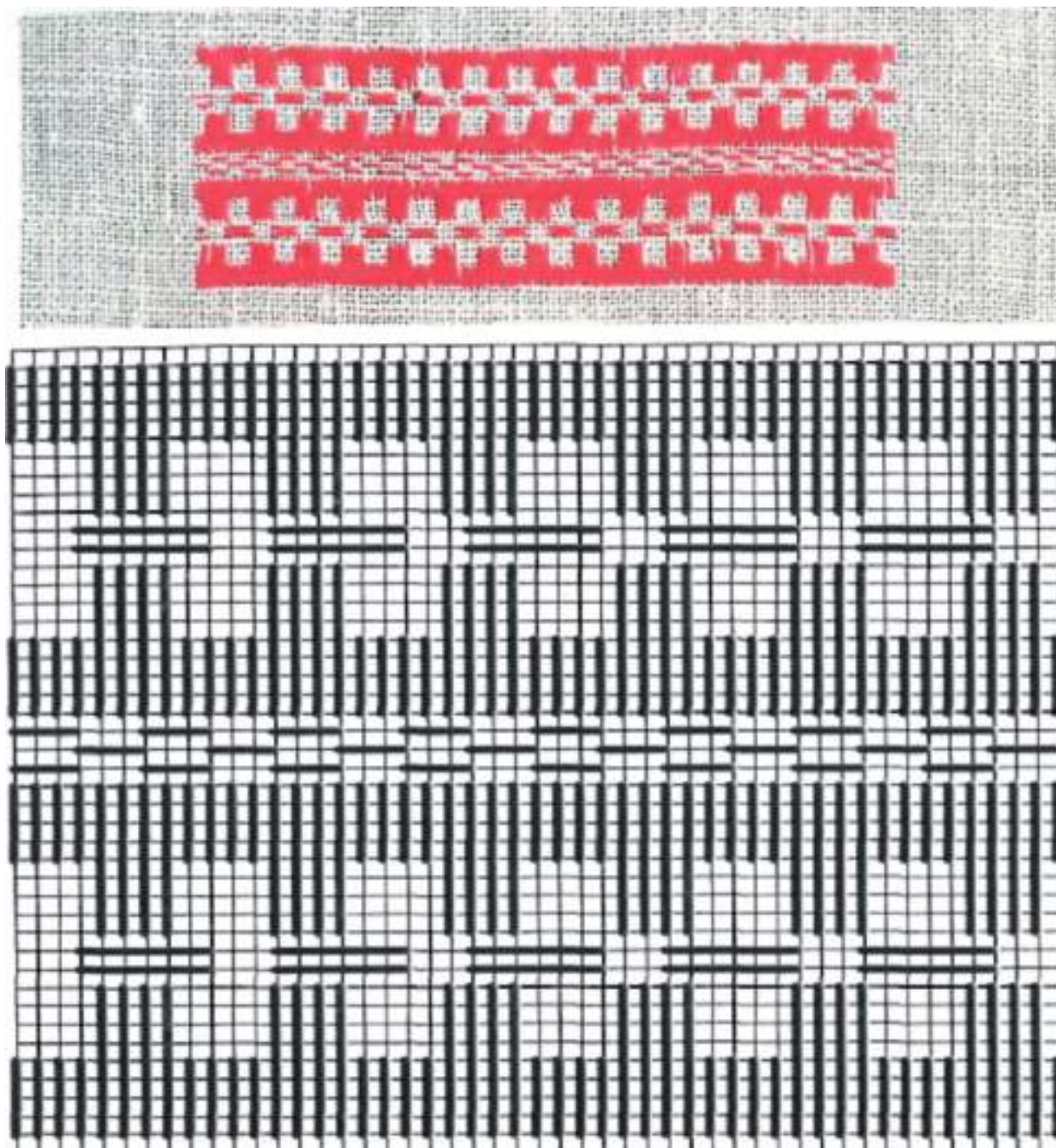

Рис. 127. Рушниковий шов 72

72. Шов складається зі 7 рядів. Перший і п'ятий, третій і сьомий виконують швом «качалочка» на 5 і 9 нитках тканини за поданою схемою, другий і шостий – швом «просо» на 7 нитках тканини через 2 нитки в 2 ряди.

Центр шва становить також шов «просо», розроблений на 4 нитках тканини.

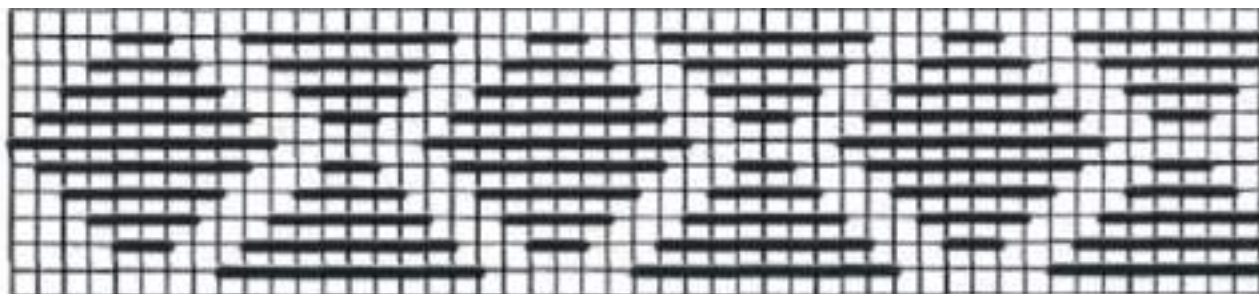

Рис. 128. Рушниковий шов 73

73. Його виконують швом «просо». Під час вишивання необхідно уважно рахувати нитки тканини, створюючи красиві геометричні елементи.

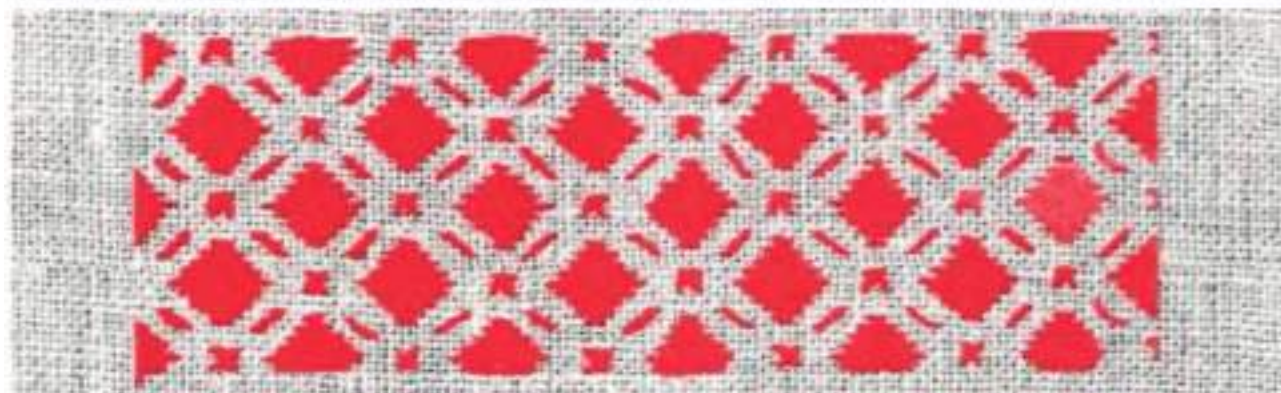
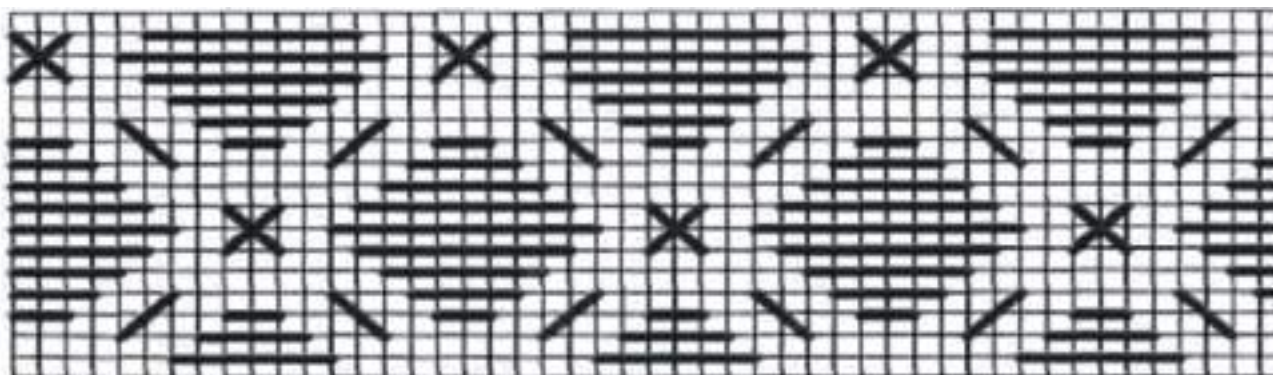

Рис. 129. Рушниковий шов 74

74. Шов утворюють поєднуючи три шви – «просо», «хрестик» і «коса гладь».

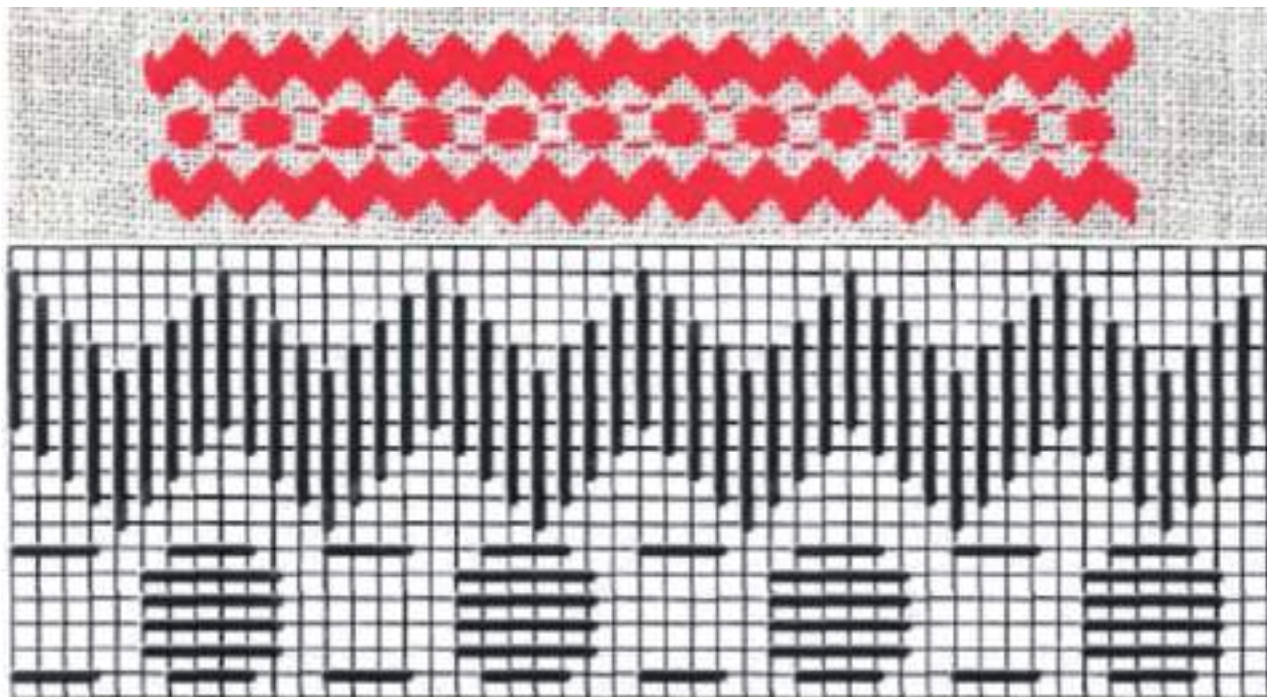

Рис. 130. Рушниковий шов 75

75. Його вишивають у такий спосіб: спочатку роблять стібки на 7 нитках тканини, створюючи зигзагоподібний візерунок. Не відступаючи жодної нитки, виконують шов «просо» на 4 нитках тканини через 2 нитки. Під кожним другим стібком вишивають 4 ряди стібків на 6 нитках тканини. Закінчують шов «просо» стібками на 4 нитках тканини, а потім вишивають стібки на 7 нитках тканини.

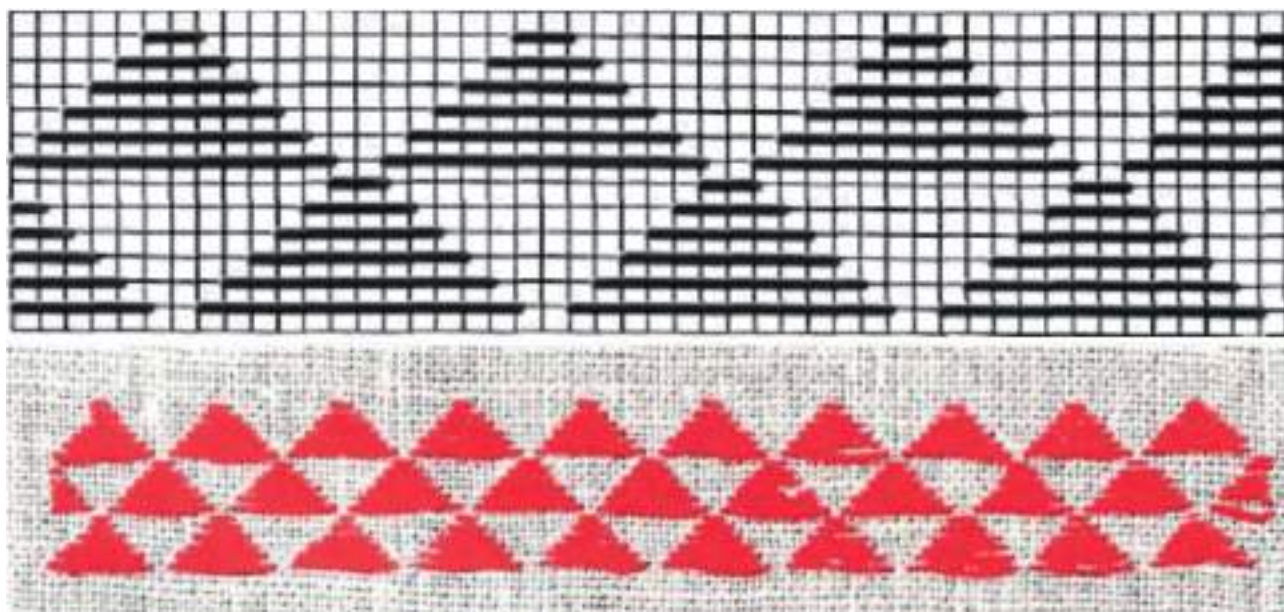

Рис. 131. Рушниковий шов 76

76. Його виконують швом «просо». Елементи, які утворюються на тканині, нагадують трикутники, розташовані в шаховому порядку.

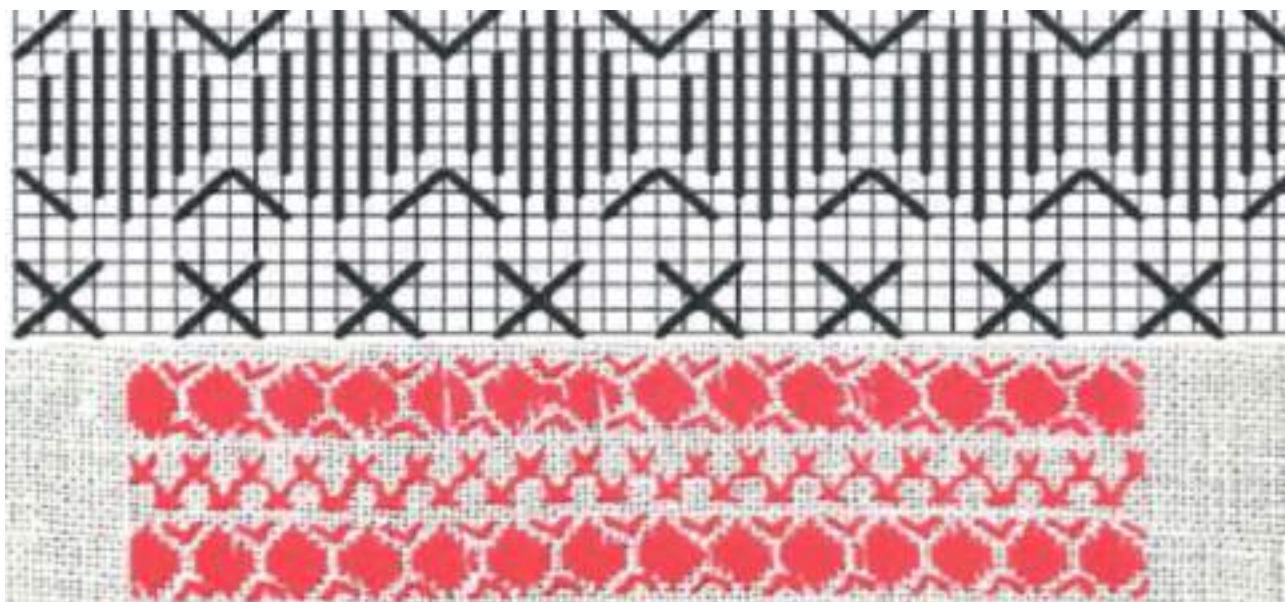

Рис. 132. Рушниковий шов 77

77. До його складу входять шви – «коса гладь», «точна гладь», «хрестик».

Рис. 133. Рушниковий шов 78

78. Шов вишивають з використанням двох швів: «точна гладь» і «коса гладь». За виконання цього шва потрібно уважно рахувати нитки тканини, стежачи за схемою візерунка.

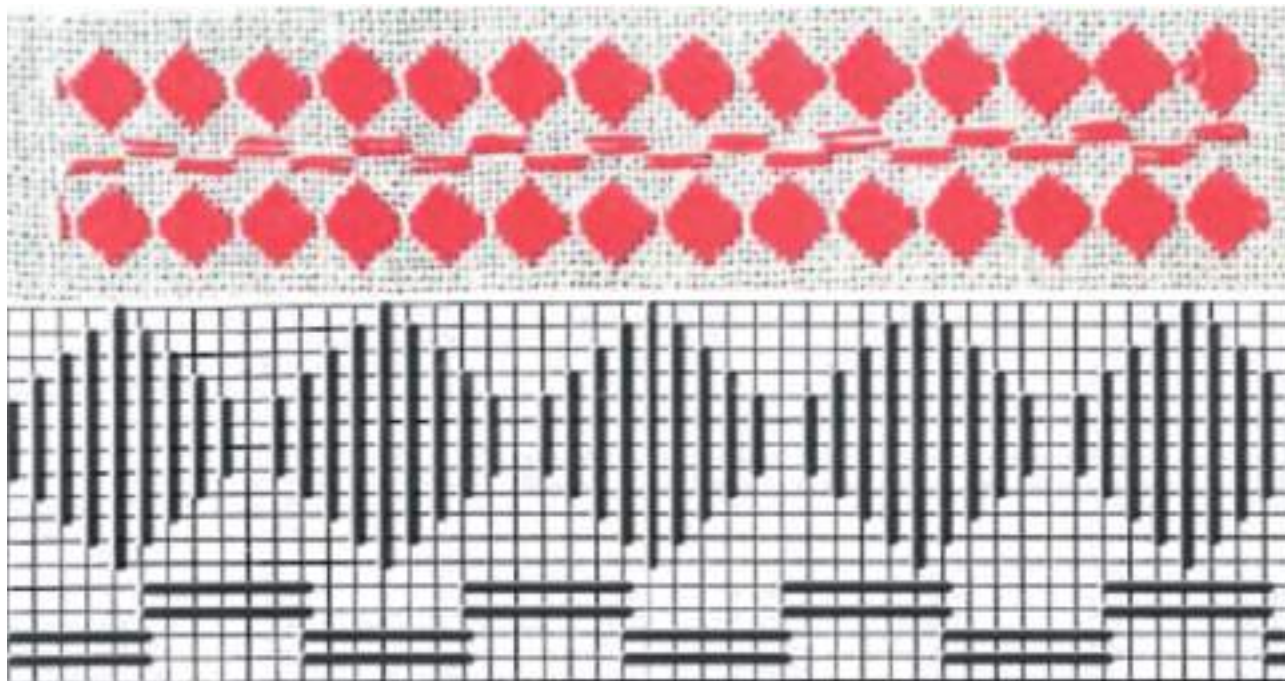

Рис. 134. Рушниковий шов 79

79. Він складається із 3 елементів, що виконують такими швами: перший і третій елементи – швом «точна гладь», а середній – швом «просо». У процесі створення візерунка можна змінювати довжину стібків.

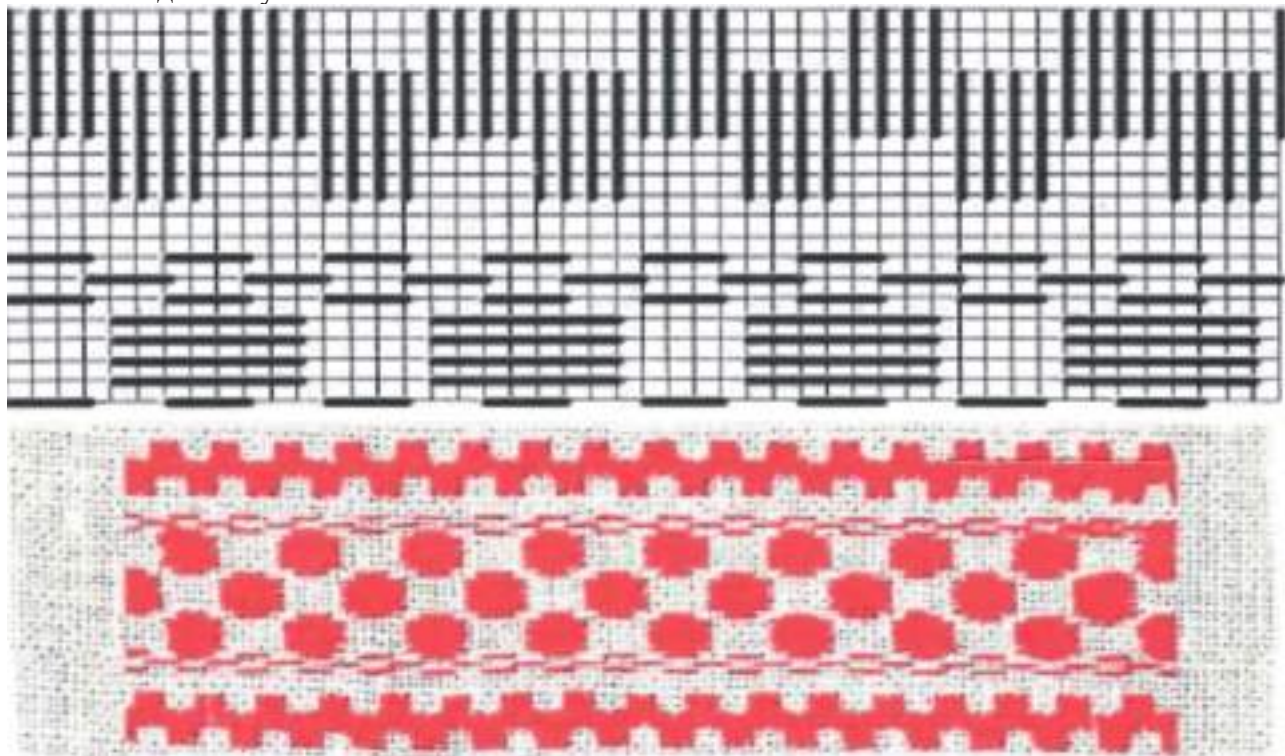

Рис. 135. Рушниковий шов 80

80. Його виконують двома видами швів – «точна гладь» і «просо».

Рис. 136. Рушниковий шов 81

81. На відміну від попереднього, шов містить «косу гладь», а також «зубці», виконані на 3, 4, 5, 6, 5, 4, 3 нитках тканини.

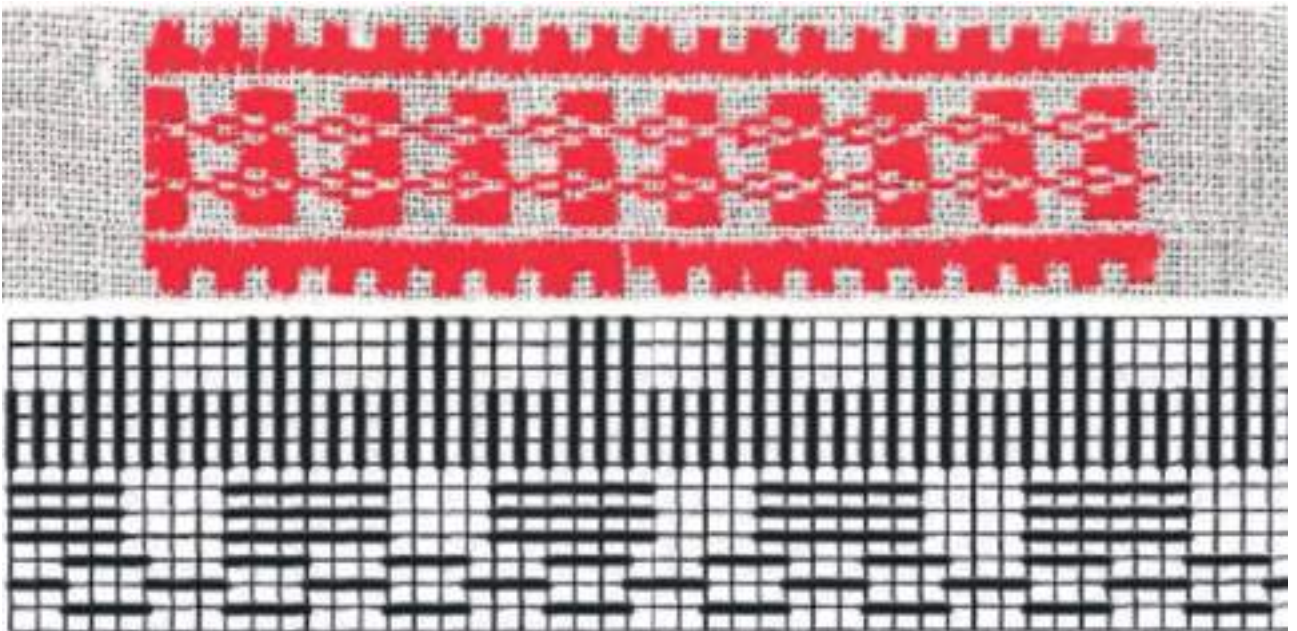

Рис. 137. Рушниковий шов 82

82. Він складається із двох швів – «точна гладь» і «просо». Шов «гладь» виконують на 7 і 4 нитках тканини відповідно до малюнка. Шов «просо» утворюють на 7 і 4 нитках тканини. Під час виконання шва можна набирати іншу кількість ниток тканини.

Рис. 138. Рушниковий шов 83

83. Його утворюють з поєднанням швів – «точна гладь», «хрестик» і «просо». Шов «гладь» виконують на 7 нитках тканини, шов «хрестик» – на 4 нитках, а шов «просо» – на 4 і 10 нитках тканини.

Рис. 139. Рушниковий шов 84

84. Шов складається з 9 елементів, із яких перший, третій, сьомий і дев'ятий виконують швом «зубці» на 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3 нитках тканини. Другий і восьмий елементи роблять швом «просо» на 5 нитках тканини в 2 ряди, інші два ряди – у шаховому порядку. Четвертий, п'ятий і шостий елементи виконують швом «точна гладь» на 7 нитках тканини.

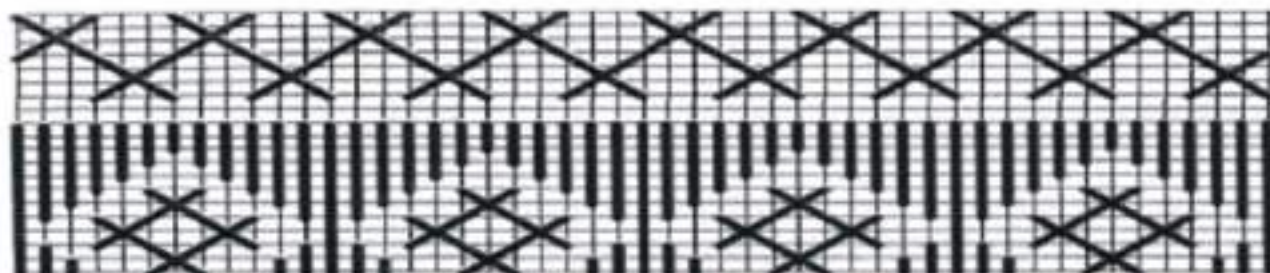

Рис. 140. Рушниковий шов 85

85. Шов виконують у такий спосіб: спочатку вишивають перший ряд «хрестиків» на 4 нитках тканини через один «хрестик», відтак – другий ряд «хрестиків» аналогічно.

Відступаючи 2 нитки тканини, вишивають стібки «точної гладі» на 17 нитках тканини, потім на 8, 7, 6, 5, 4, 3 нитках, а після цього на 4, 5, 6, 7, 8, 17 нитках тканини – і так далі. Попередньо повернувши тканину, виконують «точну гладь» на 8, 7, 6, 5, 4 і 3 нитках, згодом – на 4, 5, 6, 7, 8 нитках. Усередині роблять 4 «косих хрестики» на 3 нитках тканини. Відступивши 2 нитки тканини, знову вишивають 2 ряди хрестиків на 4 нитках вишивальної тканини.

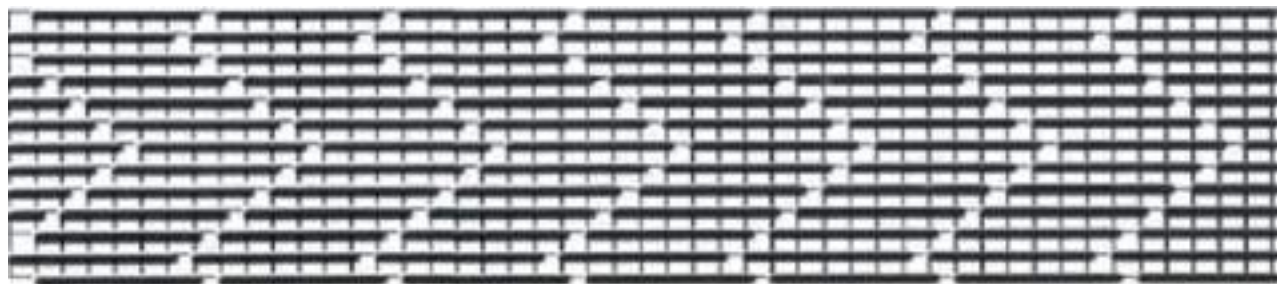

Рис. 141. Рушниковий шов 86

86. Шов нагадує зигзаг. Вишивають його швом «просо» на 7 нитках тканини, причому змішуючи стібок на одну нитку тканини спочатку праворуч, а через 6 рядів ліворуч також на нитку тканини.

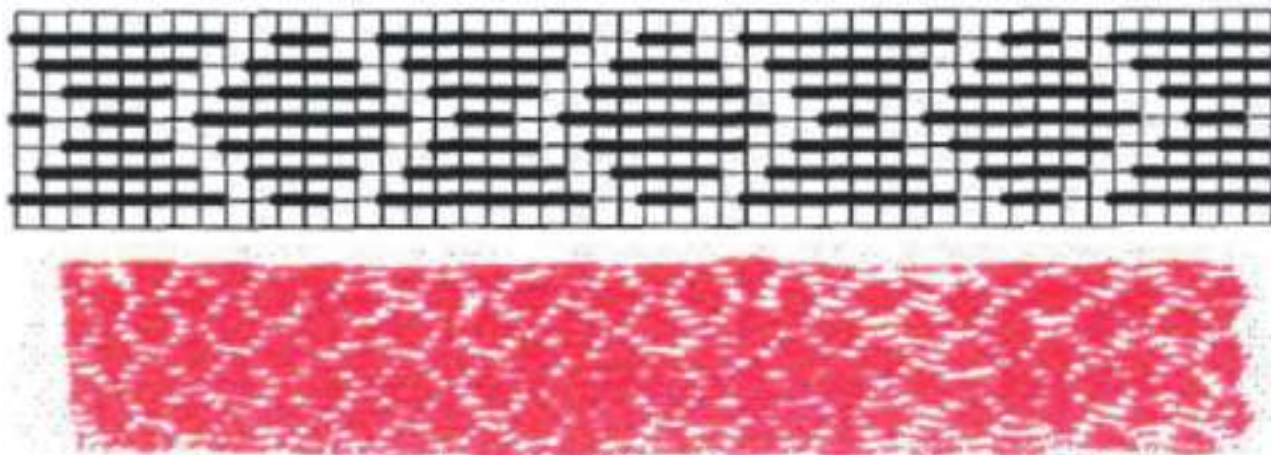

Рис. 142. Рушниковий шов 87

87. Його виконати такі: у першому ряді стібок на 3 нитках пропускають нитку тканини; знову стібок на 3 нитках; пропускаючи нитку тканини, роблять стібок на 9 нитках тканини.

Другий ряд: утворюють стібок на 3 нитках; пропускаючи нитку тканини, – стібок на 5 нитках; знову пропускаючи нитку, – стібок на 7 нитках тканини.

Третій ряд: пропускаючи 2 нитки, виконують стібок на 7 нитках тканини і, пропустивши нитку, – стібок на 5 нитках тканини.

Четвертий ряд: пропустивши нитку, роблять стібок на 9 нитках, пропустивши нитку, – стібок на 3 нитках тканини.

П'ятий ряд: пропустивши 2 нитки, виконують стібок на 7 нитках; пропускаючи нитку, вишивають стібок на 5 нитках тканини.

Починаючи з шостого ряду, малюнок повторюють.

Рис. 143. Рушниковий шов 88

88. Шов складається із 11 рядів, які виконують за поданою схемою. Його вишивають так само, як і попередній, стібками «точної гладі», обов'язково точно підраховуючи необхідну кількість ниток тканини для виконання кожного стібка в усіх рядах.

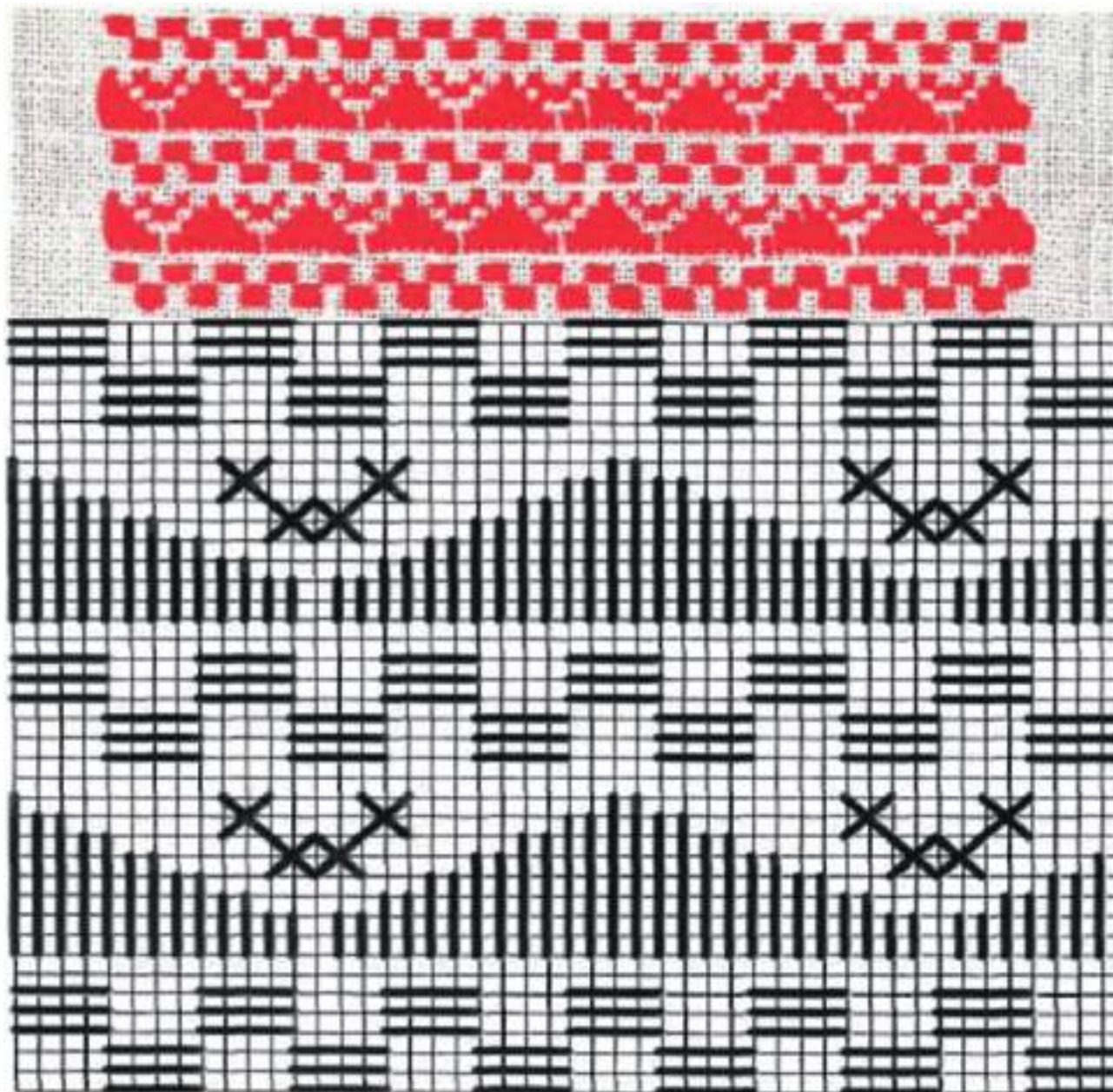

Рис. 144. Рушниковий шов 89

89. Шов складається з кількох елементів. Перший елемент виконують швом «просо» на 5 нитках тканини, повторюють так 3 рази. Наступні 3 ряди створюють у шаховому порядку.

Другим елемент – «косий хрестик» – роблять за схемою.

Третім елементом є «точна гладь», яку виконують у такий спосіб: 2 стібки на 9, 8, 7, 6, 5, 4 і 3 нитках; відтак через нитку тканини створюють «точну гладь» по 2 стібки на 3, 4, 5, 6, 8 і 9 нитках. Відступивши 2 нитки тканини, роблять аналогічно першого 2 ряди шва «просо». Потім знову – елемент із 4 косих хрестиків.

Шостий елемент – «точна гладь» – виконують за раніше описаною схемою. Відступивши 2 нитки тканини, утворюють останній елемент шваряди шва «просо».

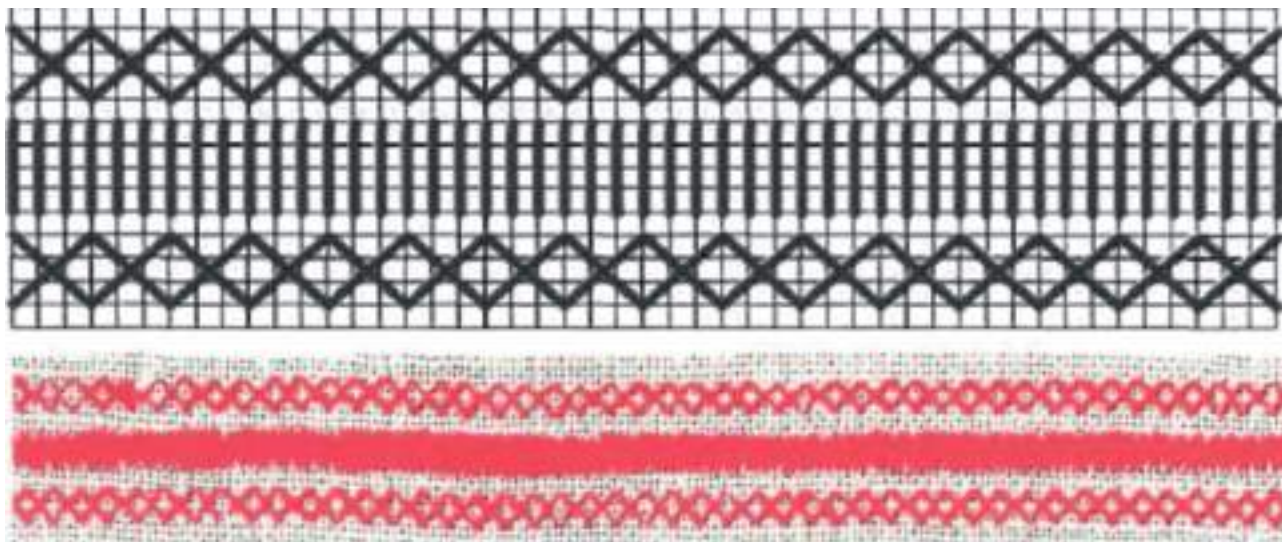

Рис. 145. Рушниковий шов 90

90. Шов виконати такі: спочатку вишивають горизонтальний ряд «хрестиків» на 4 нитках тканини. Не відступаючи ниток тканини, виконують шов «качалочка» на 5 нитках. Закінчують швом «хрестики» в один ряд.

Рис. 146. Рушниковий шов 91

91. Тут поєднують два шви – «хрестик» і «качалочка». Шов «хрестик» виконують на 4 нитках тканини в 2 ряди. Цей шов розташувати зверху і знизу шва «качалочка». Відступаючи нитку тканини, утворюють «щільну качалочку» на 5 нитках тканини.

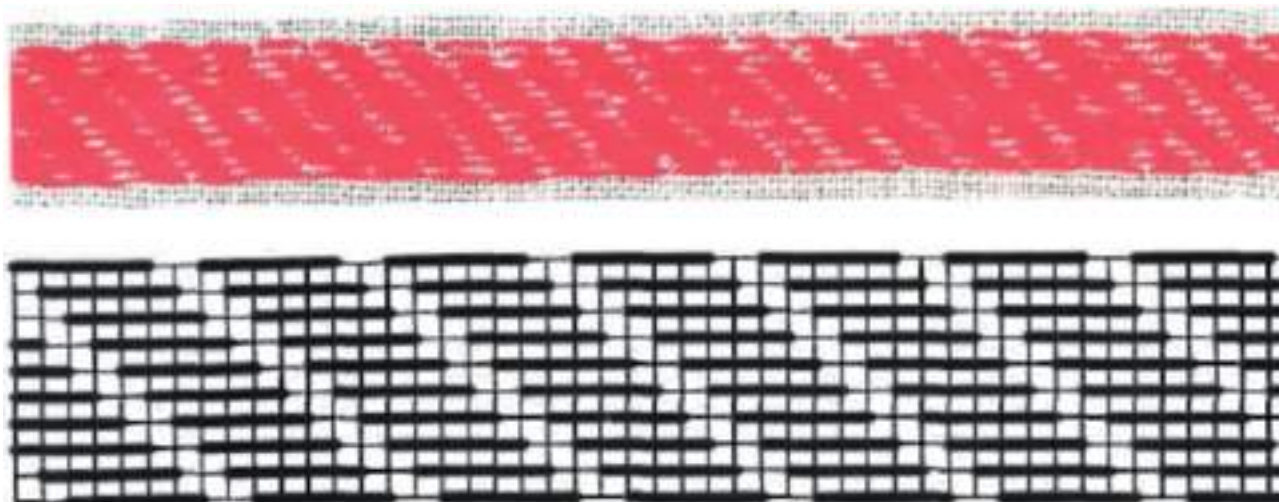

Рис. 147. Рушниковий шов 92

92. Він подібний до шва «просо». Вишивають стібками «точної гладі» на 6 нитках тканини, причому в кожному подальшому ряді стібок зміщують на нитку тканини. Так виконують багато рядів стібків «точної гладі».

Рис. 148. Рушниковий шов 93

93. Шов містить 7 елементів, кожний з яких вишивають за поданою схемою. Виконання елементів наведено у попередніх описах швів. Обов'язково потрібно рахувати кількість ниток тканини для утворення стібка та пропуску ниток тканини.

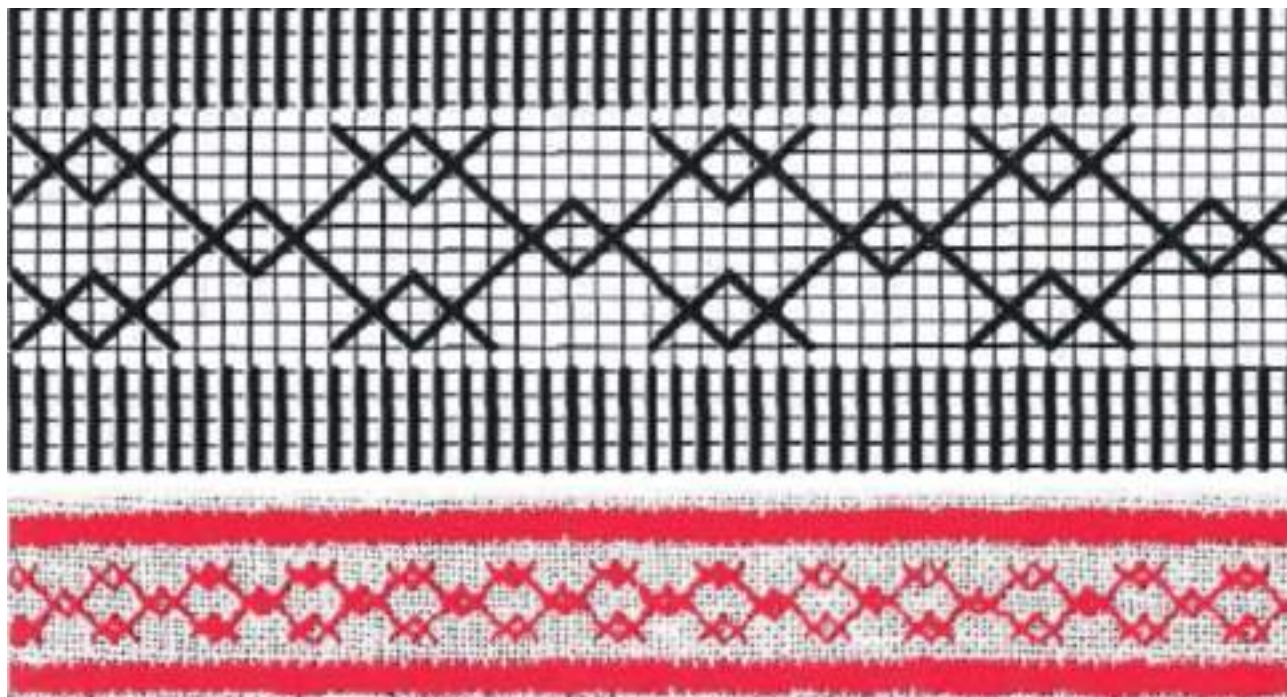

Рис. 149. Рушниковий шов 94

94. Він складається двох видів швів – шва «качалочка», що зверху і знизу оточений швом «хрестик». Його виконують у 3 ряди на 4 нитках тканини.

У кожному ряду «хрестиків» вишивають по 2 «хрестики» в горизонтальному порядку, пропускаючи нитки тканини на 2 «хрестики». «Хрестики» в подальших рядах розташовують у шаховому порядку.

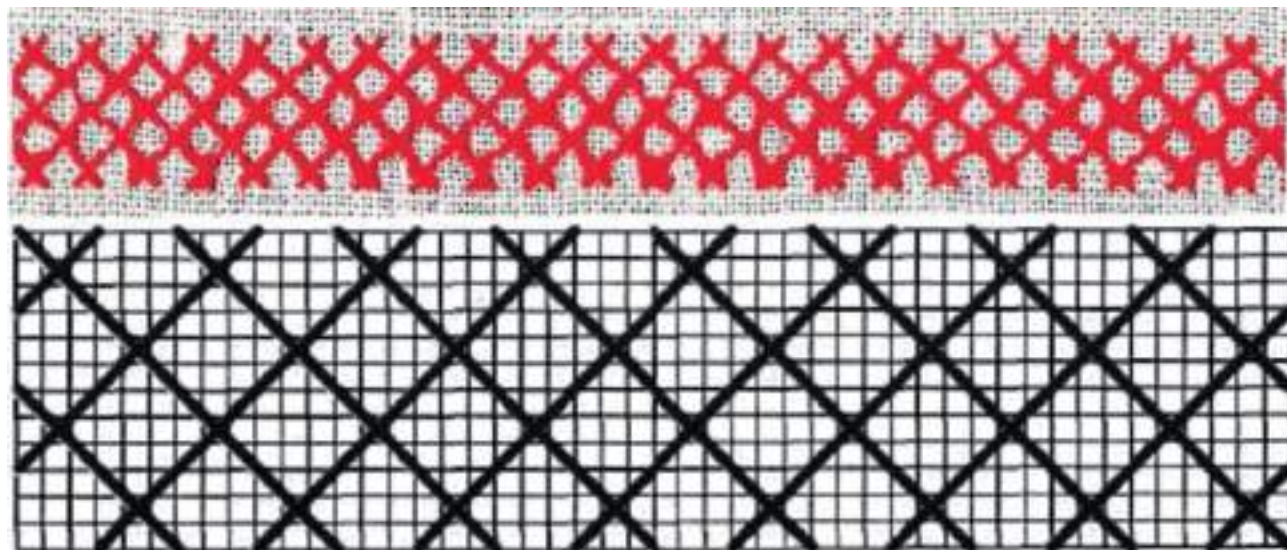

Рис. 150. Рушниковий шов 95

95. Шов «хрестик» виконують так: спочатку роблять стібок, а на нього накладають інший стібок, утворюючи «хрестик» на 4 нитках тканини. Переколюючи голку під низом тканини через 10 ниток, виводять її на поверхню і вишивають новий «хрестик».

Другий і черговий ряди «хрестиків» розташовують у шаховому порядку.

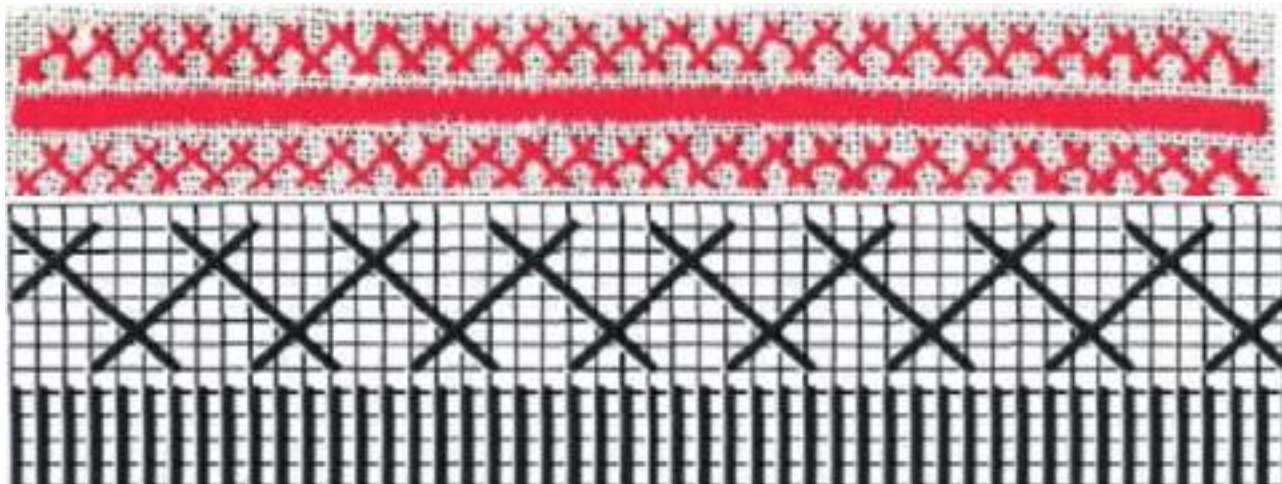

Рис. 151. Рушниковий шов 96

96. Цей шов схожий на попередній. Різниця полягає у виконанні шва «хрестик». Так, шов «хрестик» роблять у 2 ряди. Другий ряд розташовують у шаховому порядку й утворюють на 4 нитках тканини.

Середину виконують швом «качалочка», не відступаючи ниток тканини.

Рис. 152. Рушниковий шов 97

97. Тут поєднано два види швів – «качалочка» і «хрестик». Шов «качалочки» виконують на 5 нитках тканини вгорі та внизу шва. Відступаючи нитку тканини, роблять 5 рядів швом «хрестик» на 5 нитках тканини.

Спочатку створюють 2 ряди шва «хрестик», розміщуючи їх у шаховому порядку. Середній ряд «хрестиків» виконують суцільним швом і закінчують шов знову двома рядами «хрестиків» у шаховому порядку.

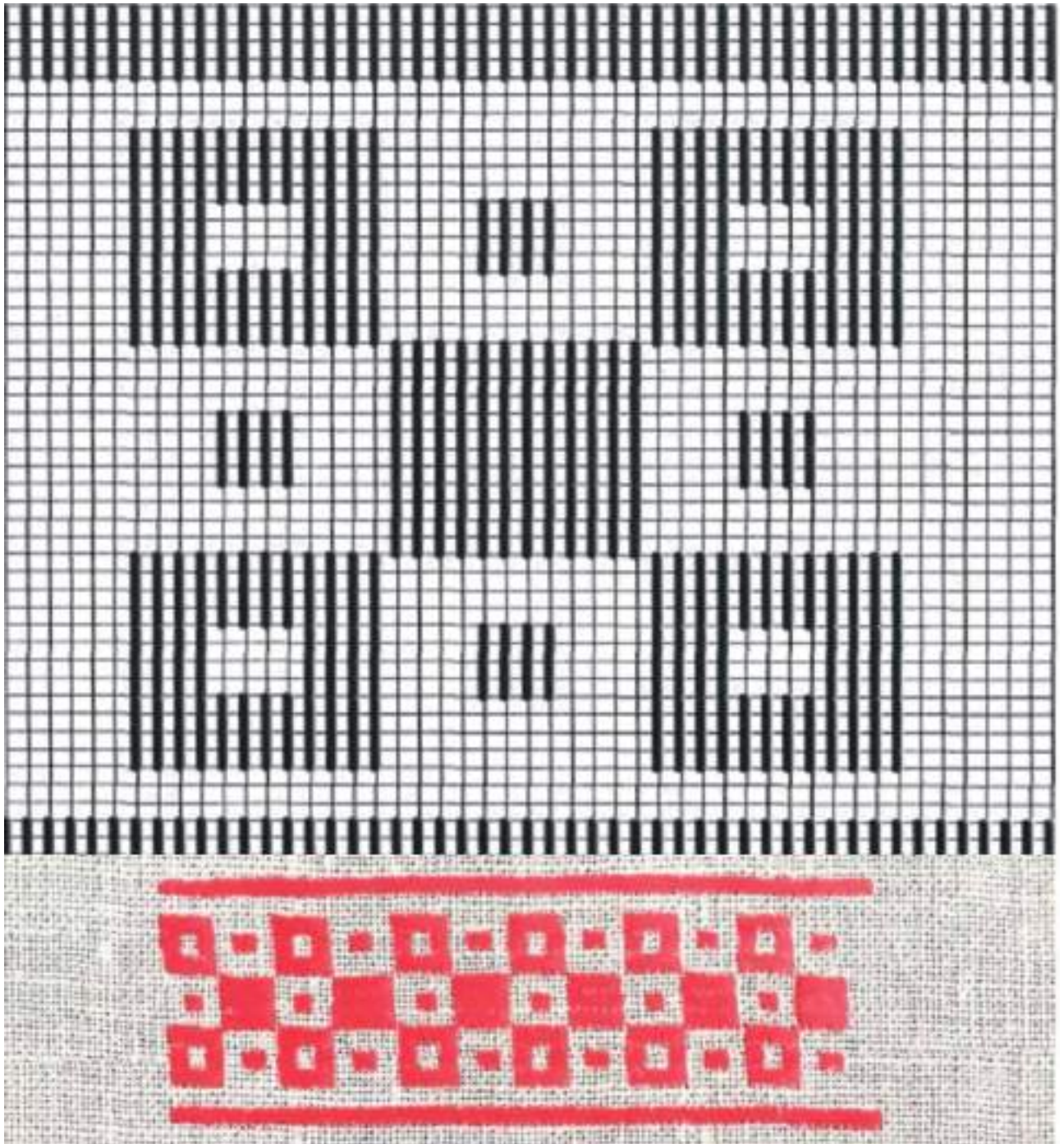

Рис. 153. Рушниковий шов 98

98. Шов подібний до попереднього, виконаний швом «качалочка». У центрі шва, відступаючи на нитку тканини, роблять елементи швом «качалочка» на 5 нитках тканини в 3 ряди.

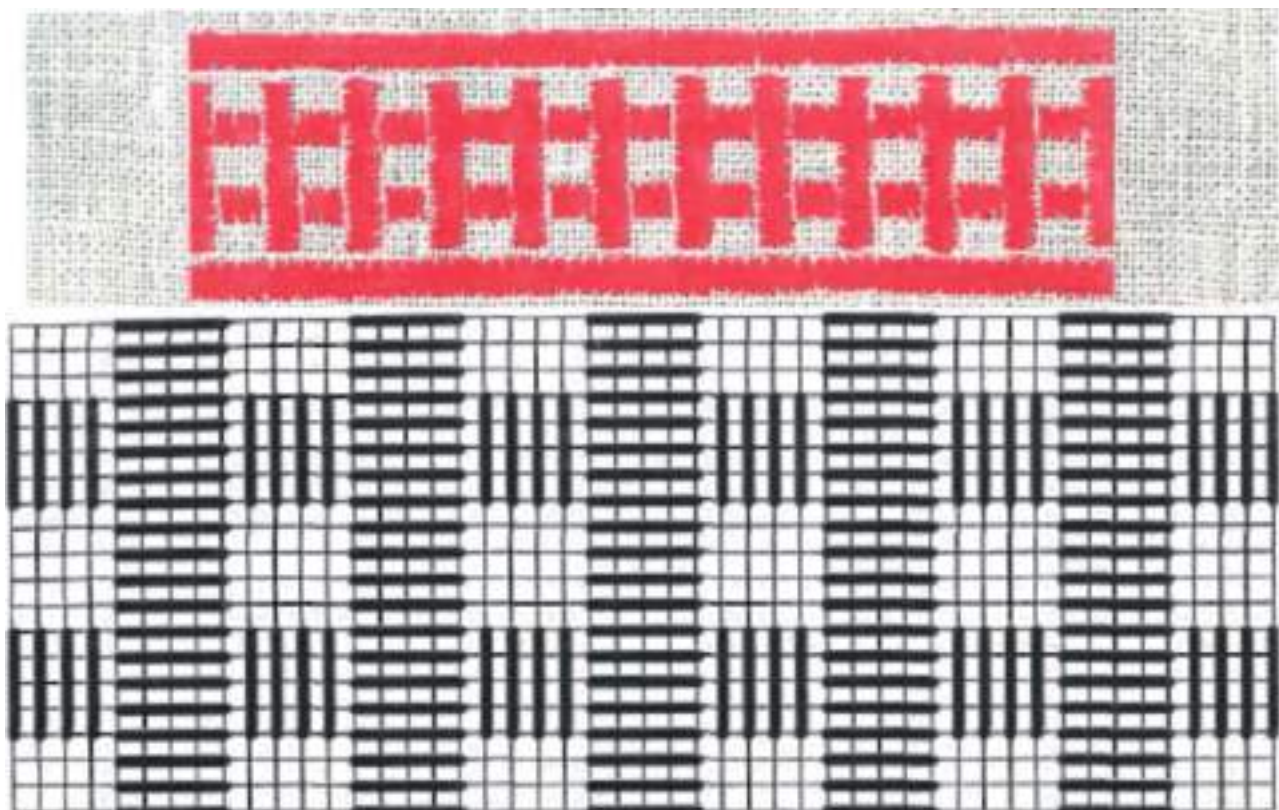

Рис. 154. Рушниковий шов 99

99. Його виконують «качалочками», причому розташовуючи їх у горизонтальному та вертикальному напрямку. «Качалочки» щільні, створені на 5 нитках тканини. Уважно рахуючи нитки тканини, вишивають узор.

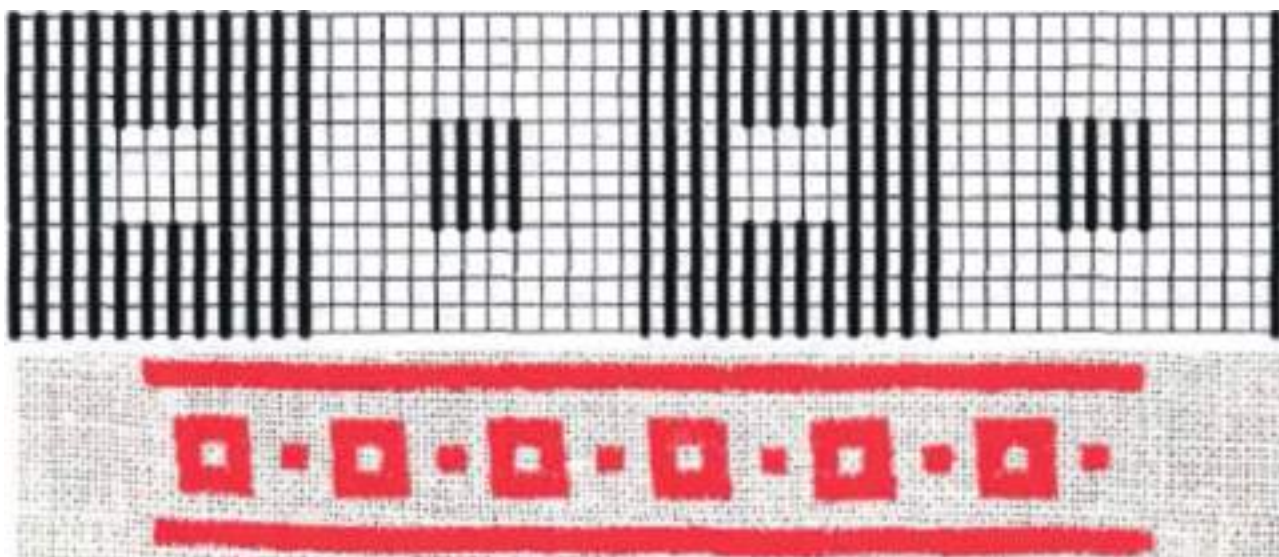

Рис. 155. Рушниковий шов 100

100. Шов нагадує попередній і виконаний також швом «качалочка». Верхній і нижній ряди «качалочок» роблять швом, не пропускаючи ниток тканини, а всередині шва виконують елементи з «качалочок» на 5 нитках тканини в 3 ряди. Фігура нагадує квадрат.

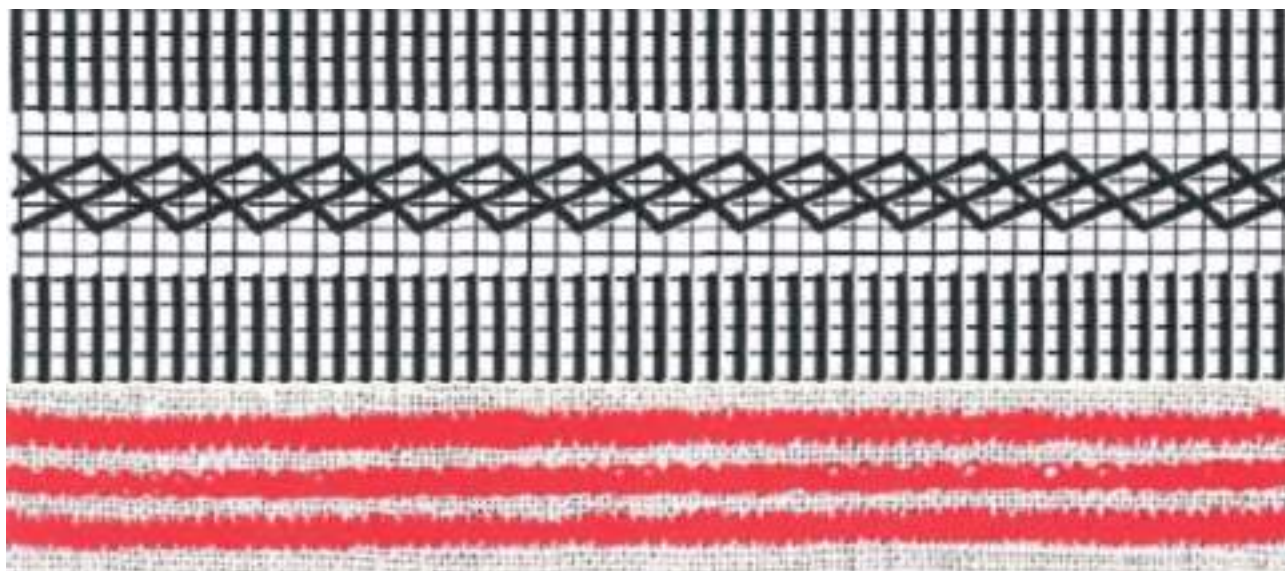

Рис. 156. Рушниковий шов 101

101. Цей шов, на відміну від попереднього, містить шви «качалочка», і «ретязь». Шов «качалочка» розташовують з обох боків шва «ретязь». Шов «качалочка» виконують на 5 нитках тканини.

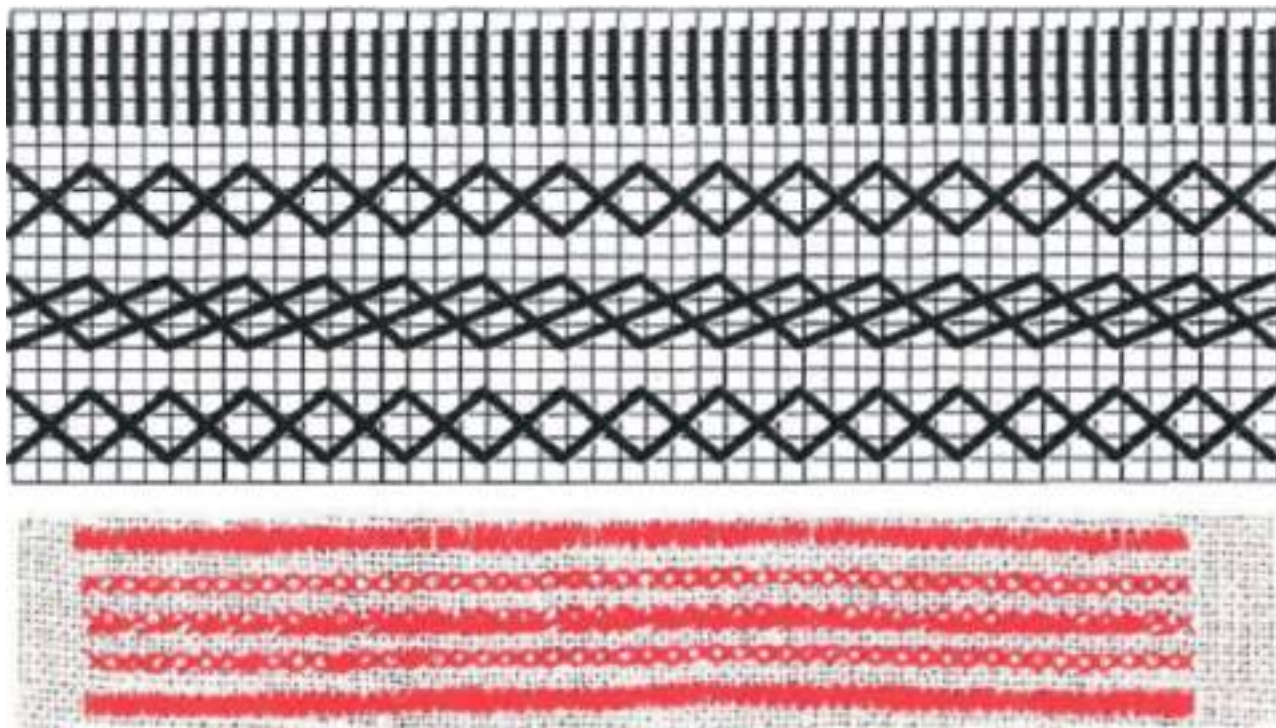

Рис. 157. Рушниковий шов 102

102. Він складається із 3 видів швів – «качалочка», «хрестик» і «ретязь».

Шов «качалочки» утворюють на 5 нитках тканини; шов щільний. Відступаючи нитку тканини, роблять шов «хрестик», розташовуючи його з обох боків шва «ретязь». Шов «хрестик» виконати на 3 нитках тканини.

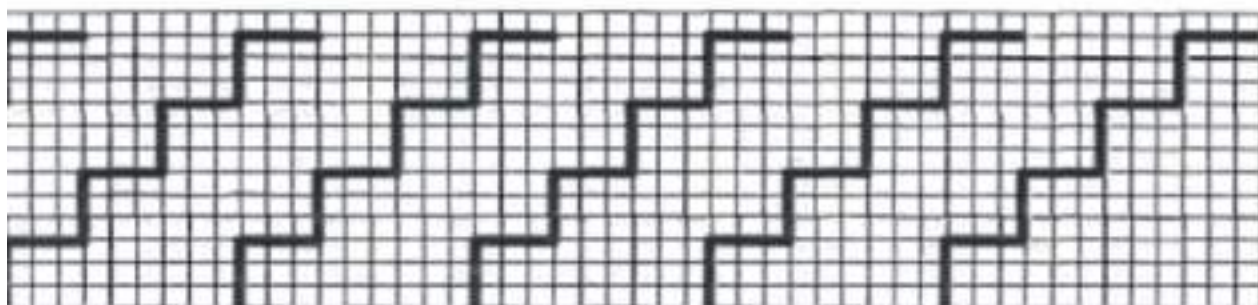
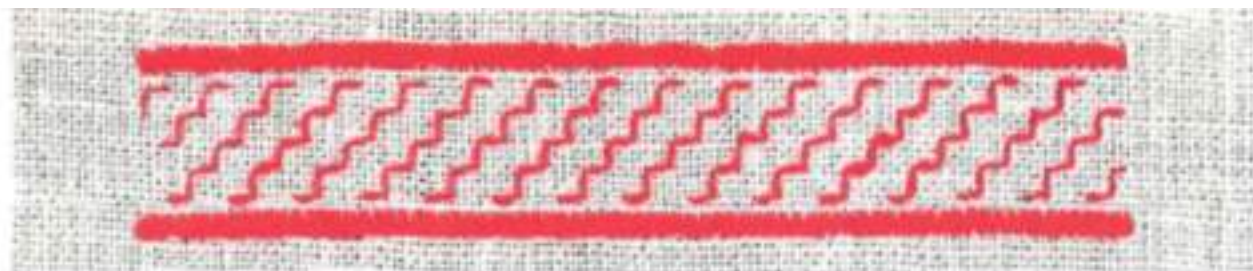

Рис. 158. Рушниковий шов 103

103. Цей шов містить два шви «качалочки» і «сходинки». Шов «качалочки» виконують щільно на нитках тканини. Шов «сходинки» розташовують не в горизонтальному, а у 5 вертикальному напрямку, створюючи 4 ряди. Під час вишивання роблять спочатку вертикальні стібки, а потім, повертаючись назад – горизонтальні.

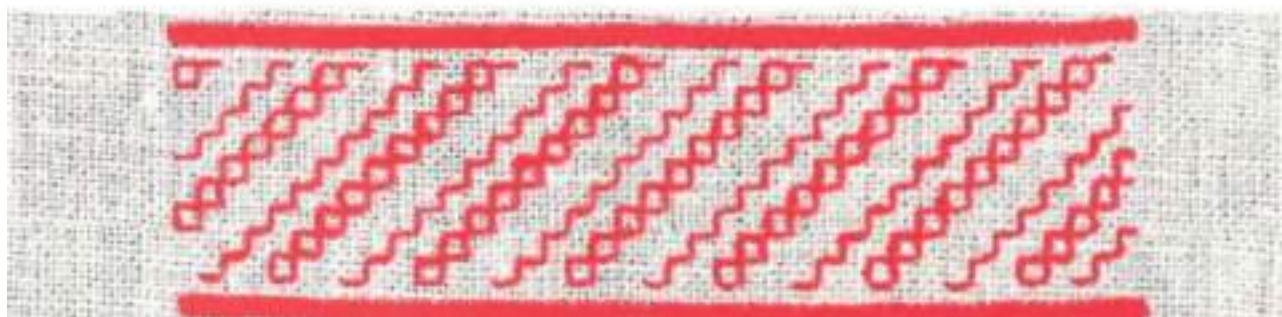
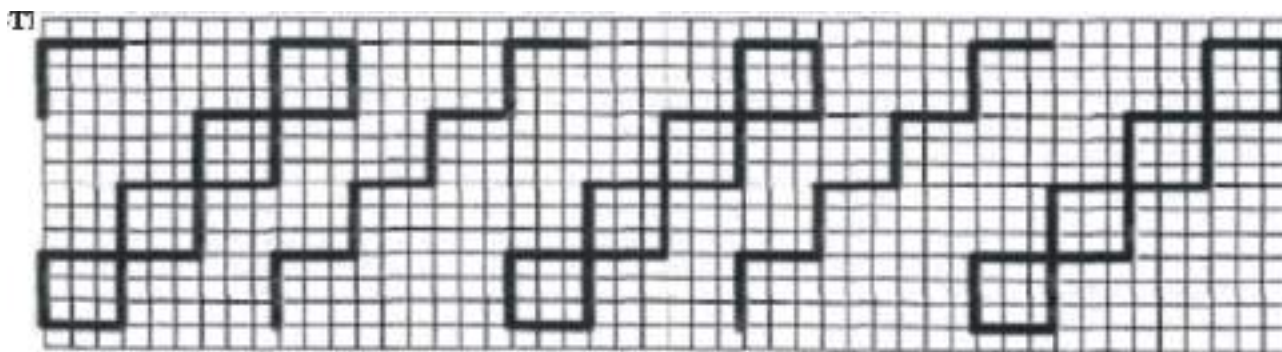

Рис. 159. Рушниковий шов 104

104. Шов є різновидністю попереднього шва. Він поєднує шов «качалочки» і шов «сходинки», що чергуються між собою: ряд сходинок утворюють елементи – квадрати, сторони яких виконують на 4 нитках тканини.

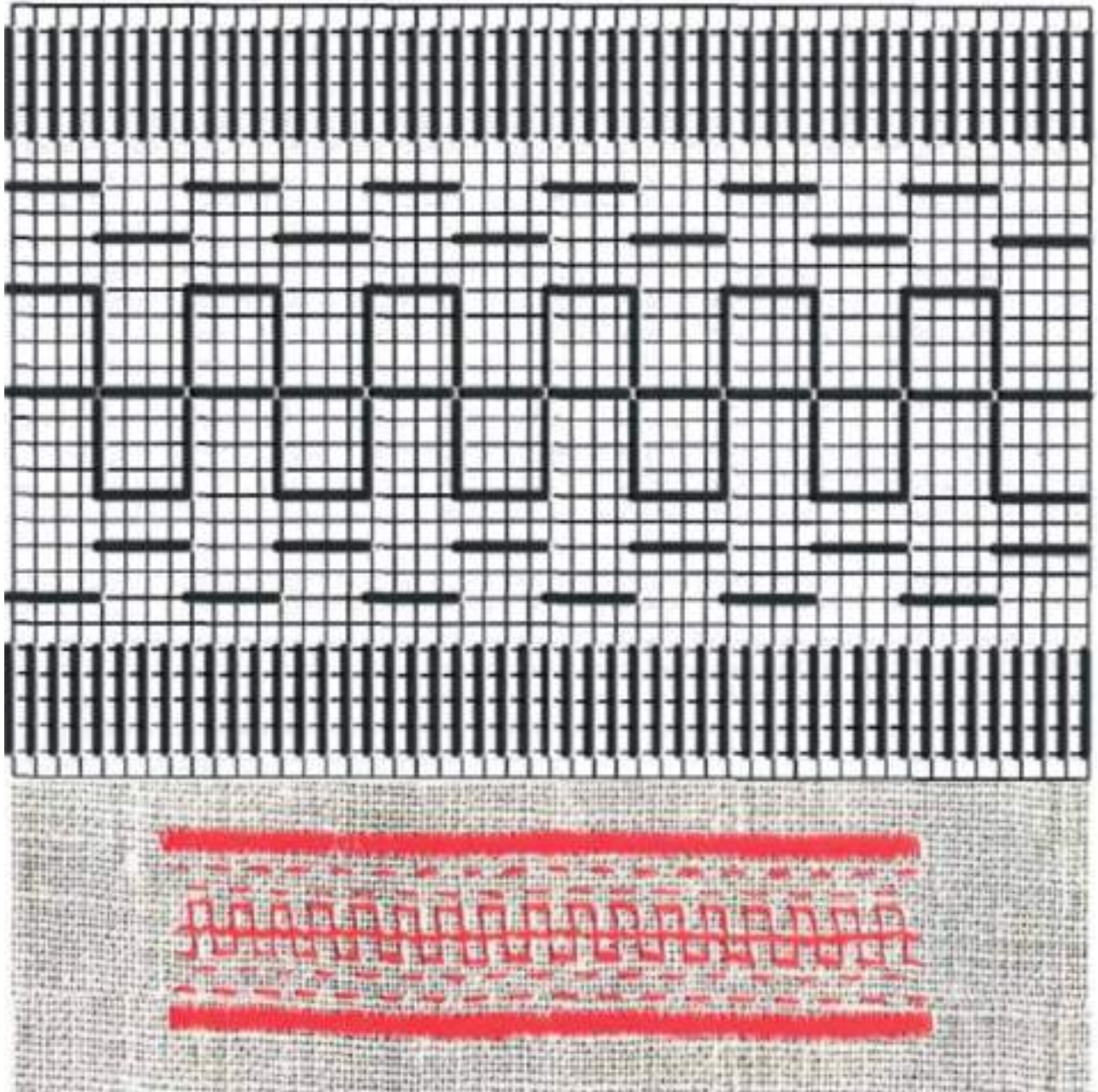

Рис. 160. Рушниковий шов 105

105. Шов складається із трьох видів швів – «качалочка», «просо», «сходинки». Шов «качалочка» виконують на 5 нитках тканини. Відступаючи по одній нитці тканини, роблять 2 ряди швом «просо» на 5 нитках тканини, другий ряд виконують у шаховому порядку. Відступаючи ще на 5 ниток тканини, створюють ще один ряд швом «просо» на 3 нитках.

Шов «сходинки» виконують так: спочатку вишивають вертикальні стібки, а відтак, повертаючись назад, – горизонтальні.

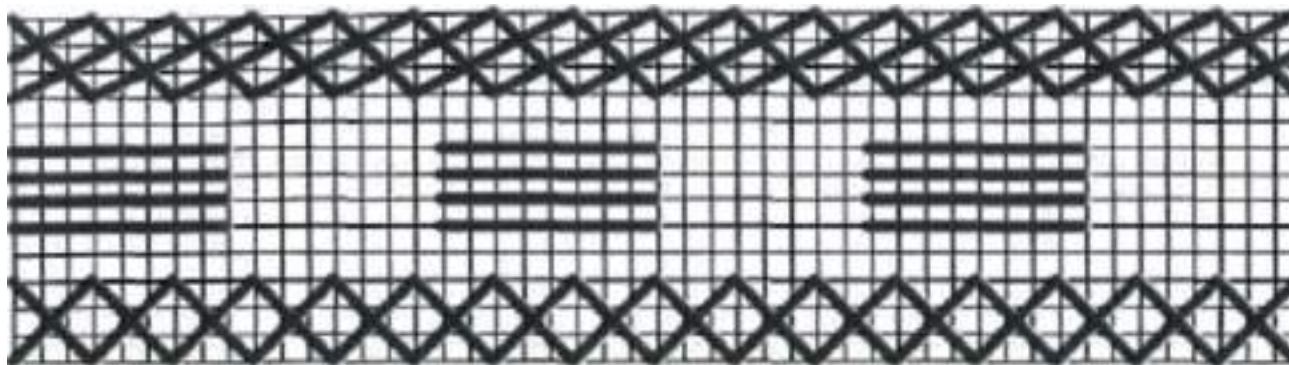

Рис. 161. Рушниковий шов 106

106. У цьому шві поєднуються три види швів – «ретязь», «просо» і «хрестик». Шов «ретязь» виконують зверху і знизу. За ним вишивають шов «просо» на 9 нитках у 4 ряди. Шов «хрестик» утворюють у центрі цього шва на 4 нитках тканини.

Рис. 162. Рушниковий шов 107

107. Він складається зі швів «коса гладь» і «просо». Спочатку вишивають шов «коса гладь». Стібки гладі роблять під кутом 45° до ниток основи та підкання тканини з нахилом ліворуч і праворуч.

Шов «коса гладь» виконують у 6 рядів. Усі подальші стібки створюють паралельно до першого, відступаючи од нього на 3 нитки тканини в будь-який бік залежно від узору. Між рядами «косої гладі» виконують 12 рядів шва «просо» на 3 нитках тканини.

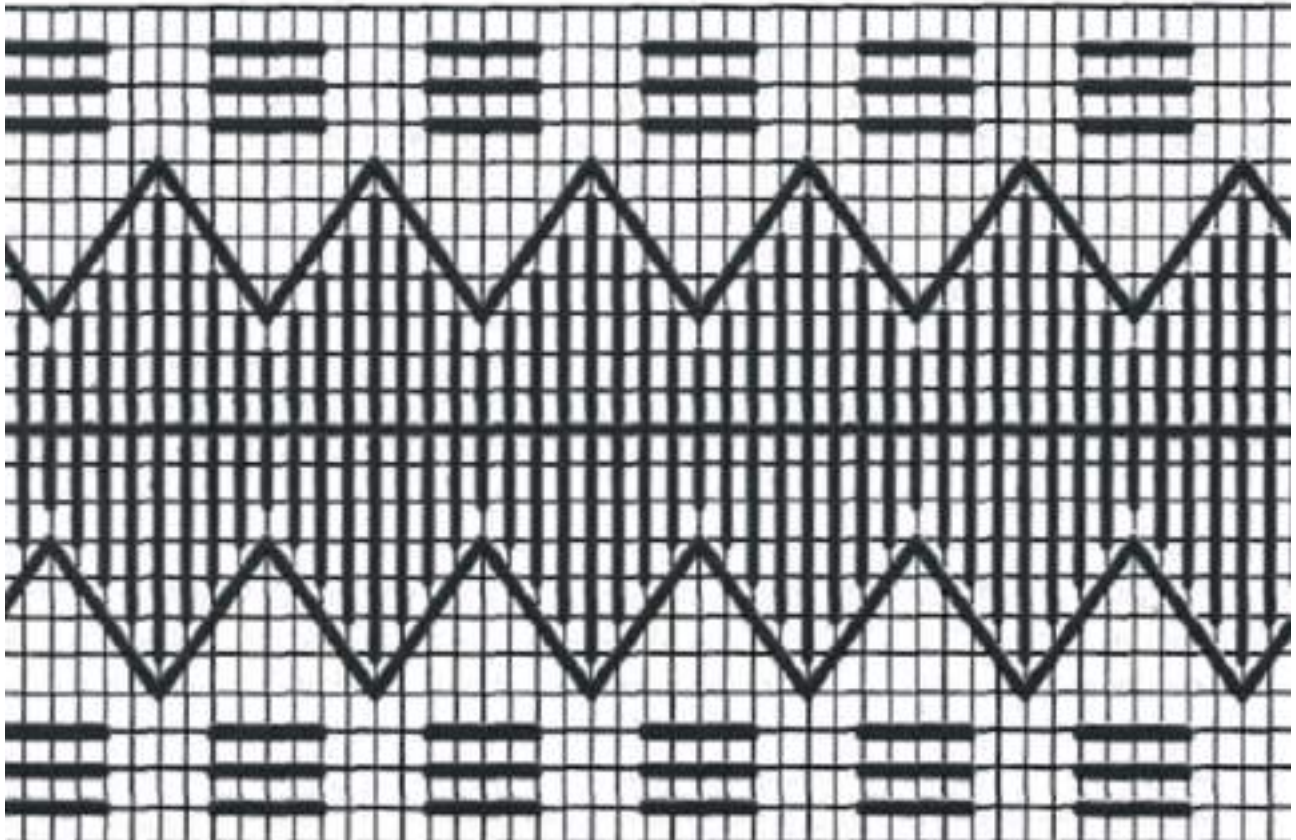

Рис. 163. Рушниковий шов 108

108. Шов складається зі 6 елементів. Перший і шостий виконують швом «просо» у 3 ряди на 5 нитках тканини.

Не відступаючи жодної нитки тканини, вишивають шов «коса гладь» (другий і п'ятий елементи); стібки вишивальної нитки – під кутом 45° до ниток основи і піткання. Стібок гладі роблять на 5 нитках.

Усередині шва три елементи виконують швом «кутики зубців» на 3-4-5-6-7-6-5-4-3 нитках тканини. Четвертий елемент також виконати швом «кутики зубців» за такою ж самою схемою.

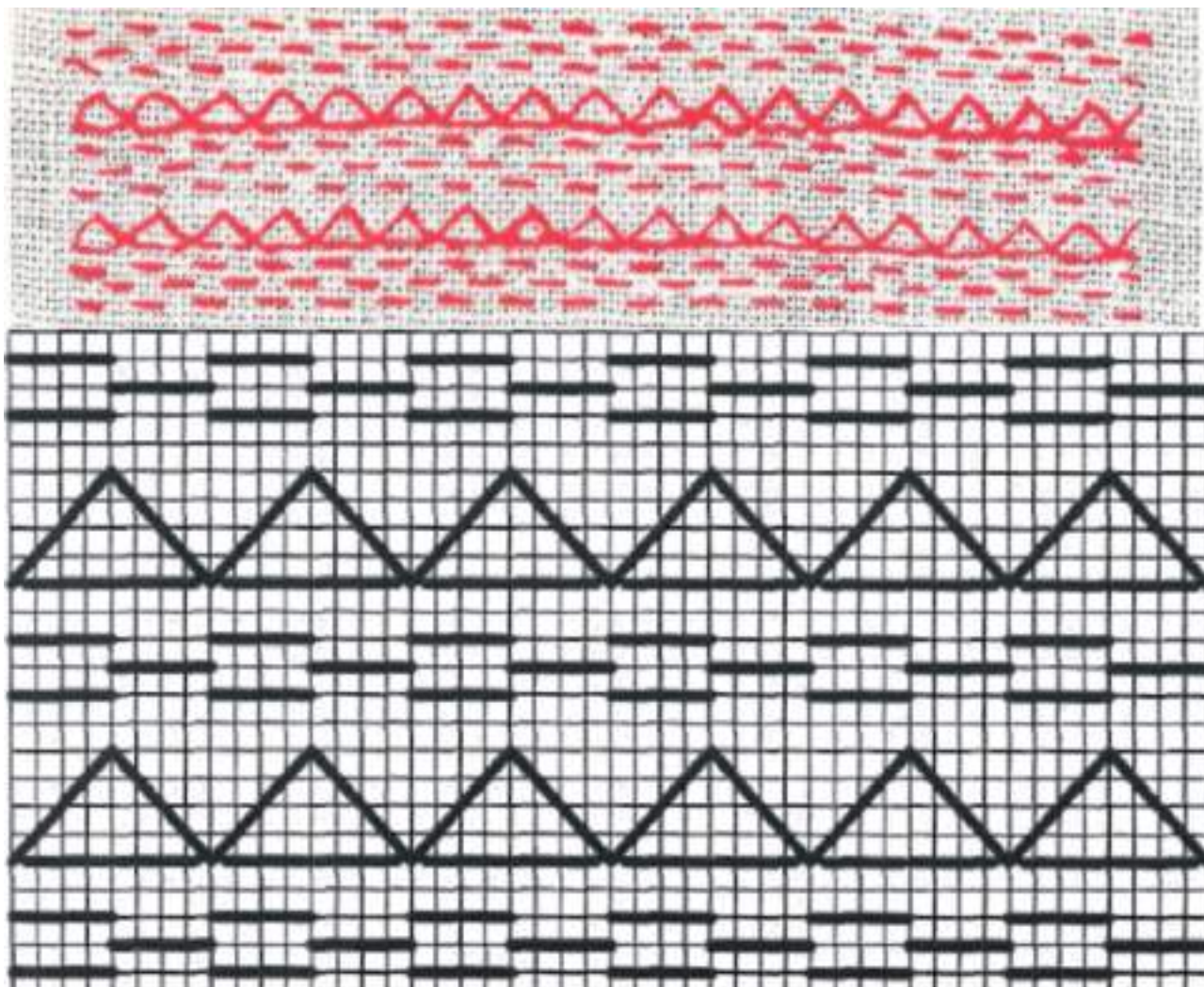

Рис. 164. Рушниковий шов 109

109. За виконання шва використовують два шви – «просо» і «кривулька». Шов «просо» роблять у 9 рядів, причому спочатку вишивають 3 ряди цього шва на 5 нитках тканини. Інші ряди розташовують у шаховому порядку.

Так вишивають три елементи цього шва – верхній, середній і нижній. Далі, відступаючи нитку тканини, виконують шов «кривулька», який нагадує зигзагоподібні лінії. Шов роблять справа наліво за діагоналлю клітинки. Спочатку вишивають стібки, похилені справа наліво, а відтак, повертаючи тканину – похилені зліва направо.

Таких елементів вишити два. Цей шов підкреслює шов «просо», виконаний на 3 нитках тканини.

Завдання та запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте класифікацію швів, що подають В. Радкевич і Г. Пашенко.
2. Назвіть основні вимоги до початкових швів.
3. Як виконують прозоро-рахункові техніки? За допомогою яких швів-мережок?
4. Розгляньте поверхнево-нашивні рахункові техніки, їх головні шви.
5. Які поверхнево-нашивні нерахункові техніки Ви знаєте?
6. Чим допомагають у роботі інструкційні карти?
7. Докладно охарактеризуйте рушникові шви («полтавські рушникові шви»), техніку їх виготовлення. Де зберігається їх колекція?

Розділ 6 ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛТАВСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ВИШИВКИ

6.1. Колористика та семантика у вишивці

Українське шитво, зберігаючи прадавні традиції та увібравши в себе все найкраще з культур Азії та Європи, завжди милувало око й надихало на творчість не лише українців, а й інші народи. Уже в другій половині XIX ст. вчені, дослідники, інтелігенція почали збирати взірці народного вишиття, що поступово стали основою різноманітних приватних і державних музейних колекцій. Одночасно взялись до популяризації народного шитва кустарні товариства та земства, у тому числі Полтавське губернське земство, які мали у тодішній імперії та за кордоном власні представництва. Українська вишивка вирізнялась своєю рідністю, неповторністю, її нагороджували золотими медалями та першими преміями на міжнародних виставках-салонах у Парижі, Берліні, Лейпцігу та багатьох інших містах.

Український народ, як уже зазначалося, багатий традиційною культурою, зокрема вишивкою. Вишивка у наш час поцінується своєю декоративністю, багатством оздоблення. Причому замість давніх візерунків, переважно геометричних орнаментів, вишивають квіткові – хрестиком або гладдю. З усього розмаїття швів сьогодні їх налічується в Україні понад 200.

Що давніші зразки шитва вивчаємо за музейними збірками, то більше переконаємось: вишивка передусім мала не декоративний, а обрядовий, ритуальний, сакральний характер. У вишиванні як надзвичайно цікавому, наповненому високим змістом творчому процесі вагому роль відіграє настрій людини, час та місце, де вишивають, інструмент (голки), матеріали (полотно, вишівальні нитки) та ін. Перш ніж приступити до роботи, налаштовувались на гармонійний лад з найчистішими думками. Зауважимо: голка, яку беруть до рук, становить унікальний інструмент, про який у народі існує багато повір'їв. Сталева дротинка, загострена з одного боку і з отвором – з іншого, здатна проводити біоенергії в сотні разів більше, ніж звичайний шматок дроту.

Колись дівчина, вишиваючи собі весільні рушники, цілком зосереджувалась на тому, яким має бути її суджений, як добре вони житимуть у парі, якими прекрасними, здоровими, щасливими будуть у них діти. З розповідей бабусь відомо, що коли вони вишивали, особливо рушники, то ніколи не випорювали нитки через «помилки». Вишивання мов життя: ми не можемо наново прожити вчорашній день, він вийшов таким, як мав бути.

Білий колір – це колір сили. Адже він, хоч це й дивно звучить, містить усі кольори. Поширений вислів «білий світ». Білі вишивки не – для чуттєвих вражень, а радше для розуму, роздумів. У білому житлі, білому одязі людина швидко відпочиває, відновлює сили. Тому, вирушаючи в людне місце, варто одягати біле вбрання, оскільки воно також активно захищає.

Чорний колір як антипод білого, навпаки – вбирає в себе енергію, інформацію. Старші люди, котрі є хранителями мудрості, носили чорно-колірні вишивки, тобто утримували в собі інформацію. Чорний – це також колір землі, багатства, урочистості. Недарма його так широко використовувався у святковому вбранні, дорогих тканинах.

Найпоширенішу групу становлять рушники, вишиті лише червоними нитками. Таке вишиття характерне для Полтавщини, Київщини, Чернігівщини, Слобожанщини, Полісся. Черво-

ний колір як найбагатший, найкрасивіший притаманний усім народам світу. Його використання в одязі, зокрема дитячому, юнацькому, весільному (та у ритуальних тканинах) надзвичайно широке. Червоні рушники вишивали у великій кількості в регіонах Середньої Наддніпрянщини та Слобожанщини для весільного обряду, а також використовувались у побуті після весілля, у зв'язку з чим вони й становлять основу багатьох музейних зібрань у достатній кількості.

Червоний колір, як і білий, є сильним, найактивнішим, порівняно з іншими. Він випромінює енергію, тому його використовують у весільних рушниках. Весільні рушники і вбрання найбагатші на червоний колір і найкраще оздоблені. Це пояснюється тим фактом, що до весілля є достатньо часу для підготовки (натомість, скажімо, «смерть і родини не знають години»). Весілля – кульмінаційна точка життя людини, і цей обряд, який тривав, зазвичай тиждень, мав бути належно підготовленим.

Значно поширене вишиття у рушниках і сорочках червоними й синіми та червоними і чорними нитками. Така двоколірність характерна з прадавніх часів. У рушниках Наддніпрянщини, Слобожанщини синій колір застосовують поряд з червоним значно менше. Хоча відомі рушники, вишиті суцільно лише синім («пісним») кольором. Їх вивішували у піст разом із білими або поєднували в одному візерункові сині й білі нитки. Синій барвник добували з індигоносних рослин у тропіках. Його здавна завозили на терени України.

Вишивання червоними і чорними нитками на білому, безперечно, у багатьох викликає асоціацію з класичними, хрестоматійними зразками українського шитва. Ці кольори називають ще трипільськими.

Від середини XIX ст. у багатьох червоно-синіх орнаментах синій колір був замінений на чорний. Саме з винайденням анілінових барвників академіком М. Зелінським, фарбування ниток стало зручним. Натуральний барвник з тропіків – індиго, який був дорогий, перестали завозити. Проте двоколірність треба було передати в орнаментах, тому чорний, як близький до темно-синього, взяв на себе цю функцію.

Окреме місце у вишитті посідає жовтий колір. Суцільно ним сорочки та рушники не вишивали, але як компонент він символічно, а за естетикою виразно поєднується з іншими кольорами. Жовтий зі синім – прадавнє поєднання кольорів, що стало для українців символом державності. У майя це дружні кольори, де поруч зі синім – трансформацією – жовтий означає результат, завершення.

Поєднання червоного, чорного та жовтого кольорів поширене у шитві переважно Правобережної України – Черкащини, Київщини, Поділля. Жовтий символізує Мудрість, яку набуває людина на Землі. Мудрість – гармонійний сплав Знання, Волі й Любові. Жовтий колір може також у вишитті замінювати золотий. Широке використання золотих ниток колись було неможливе з одного боку через дорожнечу, з іншого – внаслідок складності їх виготовлення.

Окрім уже розглянутих кольорів, що становлять основу більшості вишивок України, існує безліч варіантів використання ниток, пофарбованих у різноманітну рослинну сировину. Це тепла гама від світло-жовтих, вохристих до темно-коричневих тонів, сіра гама – від сіро-блакитного до темно-сірого і чорного, різні відтінки зелених і зелено-коричневих і под.

Орнаментальні мотиви українських вишивок сягають корінням у місцеву флору та фауну, в історичну традицію. У давнину основні орнаментальні типи відображали елементи символіки різних стародавніх культур. Упродовж багатомісячної історії мистецтва вишивання, безпосередній зміст символічних зображень поступово стирився. І хоча орнаментальні форми дійшли до нас дещо трансформованими, можливо, абстрактнішими, але, їх символіка переважно збереглася завдяки традиції.

Світлина 77. Рушник «Дерево життя».
Робота Н. Бабенко

Вишиті рушники можна розподілити на групи за особливостями сюжету, композицією, найголовнішими з яких є:

- дерево життя;
- центральний мотив – восьмикутна зірка, восьмикутний мотив, ромб, хрест та ін;
- окремо розташовані мотиви;
- кількаярусна композиція;
- стрічкова орнаментация.

Дерево життя, Світове Дерево, Дерево роду, Древо, Квітка, Вазон – усе це наукові та народні назви центрального символу в українському вишитті, зокрема рушниках. Древо символізує загалом Космос із усіма його проявами. Сягаючи корінням неосяжних глибин, воно розвивається в могутній прямий стовбур з кроною, спрямованою вгору. Дерево – це безсмертя, нескінченність Життя, його розмаїття. Воно стоїть понад часом (об'єднуючи минуле, сучасне і майбутнє) та простором. Умовно Древо можна розподілити на три частини – коріння, стовбур і крону, які співвідносяться з трьома світами: долинним (підземним); земним; горішнім (небо).

Іконографічно Древо життя постає квітучим. Квіти символізують людські життя сьогодення, бруньки – зародки майбутніх поколінь, а плоди людські діяння, різноманітні у своєму значенні для цивілізації. Дуже часто обабіч Древа зображують багато дрібних елементів різного розміру та форми. Воно завжди має яскраво виражену центральну верхню квітку, що символізує Вогонь життя, який не згасає.

Найчастіше Древо вишивають таким, що проростає із «вазона», горщика. Це символічне зображення Древа роду, що виросло з гілочки, відламаної від Світове дерева життя. Горщик семантично означає першопредка, культуру.

Зазвичай, Древо має непарну кількість гілок через двобічну симетрію та єдину центральну квітку. Проте є винятки, коли його вишивають з парою квіток угорі. Найпростіше зображення Древа з трьох гілок. Воно відоме здавна, знайдене на кераміці трипільської культури.

Древо ніколи не копіює конкретну рослину, її листя, квіти, чи плоди. Це завжди збірний, узагальнений образ, у якому все символічно. Багато мотивів та орнаментів подають схематично маленькі дерева, котрі чергуються за кольором, конфігурацією, розміром. До таких рослин, що незрідка простежуються в рушникових композиціях, належать виноград, дуб, лілея та ін.

Грона, листя, вуса винограду можна побачити у самому Дереві, але ще частіше – в безколичникові, що вишивають на всьому периметрові рушника. Виноград завжди становить символ родючості, плодючості, нескінченності, а згодом – символ християнства. Виноград – єдина з усіх рослин, яка найбільше вбирає сонячної енергії та зберігає її в ягодах тривалий час (див. детальніше про нього далі).

Інша рослина, що увійшла до міфів і казок багатьох народів Світу – дуб. Він завжди був ознакою довголіття, еталоном міцного здоров'я, чоловічої краси й інших якостей. Власне, дуб в українців ототожнюється з Деревом життя. Багато Дерев на рушниках мають виражені дубові листочки. Серед лічилних швів Полтавщини вирізняється лиштва, і один з її найпопулярніших мотивів – «дубочок», або «лиштва дубова». Такі мотиви спостерігаємо і на сорочках

Правобережжя – на Київщині, Східному Поділлі.

Цей листочок вишивають у двох напрямках, одна половинка вертикально, а інша горизонтально. Проте сам листок розташований діагонально (про дуб детальніше див. далі).

У вишиванні рушників застосовували мотиви барвінку, калини, горобини та ін.

Найпоширеніші однак, жіночі зображення, що пояснюється культом Матері світу, Матері-природи. Богиня часто постає з піднятими або з опущеними руками. Дослідники трактують першу позицію, як притаманну весняним рушникам, коли Богиня закликає Небо допомогти засіяти ниву, зачати нове життя на землі. Друга позиція характерна для літа, осені: Богиня благословляє Землю на народження, принесення плодів, дарів.

Окремо заслуговують на увагу «обиденні» рушники, на яких вишивають ряди жіночих (дівочих) постатей, що тримаються за руки, створюючи суцільний неперервний ряд.

Мотиви тварин трапляються переважно на рушниках. Їх сюжети, вочевидь, – це відгомін давніх культів мисливців, кочівників. Існують окремі рушники, де зображені крилаті чи небесні коні. Часто спостерігаємо образи чотириногих тварин, які неможливо ідентифікувати. Хоча, наприклад, у простому графічному виконанні впізнається силует кози (рушник для Новорічного циклу – водіння кози). Здебільшого у рушниках подано символічні зображення тварин.

Серед істот, що вишивали на рушниках у всіх регіонах, найпопулярніші – птахи. Залежно від нагоди, з приводу якого був вишитий рушник, різні птахи «виспівують» відповідний зміст. Так, соловейко і зозуля, вишиті найчастіше на дівочих рушниках, сидять на гілці калини і немов співають: «Соловейко щечече, собі пару кличе», а про вишиту зозулю співають: «До осені дівці – гулять, гулять».

На весільних рушниках дуже часто розсідають пави жар-птиці, які несуть у собі сонячну енергію, тому символізують теплоту сімейного життя. Вишиті на рушниках соколи, голуби і півні, звернені один до одного голівками з ягідкою калини в дзьобику, зображені в основі дерева-знаку нової сім'ї, – символізують шлюбну пару.

Серед мотивів птахів є і вірна супутниця людської оселі ластівка, яка завжди приносить добру звістку.

Найдавніші зразки демонструють також символічні, прості зображення пташок, що не передають своїх видових ознак. Однак усе-таки є категорія птахів, яких вишивали подібно до їх виду, скажімо, орлів, пав, голубів. На теренах України поширені рушники, де вишиті двоголові орли з короною – символ Трійці. Переважно такий сюжет характерний для Лівобережжя. Побуває чимало рушників, обрусів, де вишито орла як птаха.

Паву зображували у вигляді великої гарної птахи зі золотим обличчям. Казки про яйце-райце вплітають образ Богородиці-Пави. Таке зображення незрідка вишивали на весільних рушниках та весільних жіночих сорочках. І як ознака, атрибут Пави, у весільний вінок вплітали її пір'я.

Голуби здавна перед людьми демонстрували вірне кохання, подружнє життя і цим символічно заслужили таке поширення їхнього образу на рушниках. Тому давні весільні рушники, а ще більше пізніші мають зображення Дерева з голубами або квітучої гілки з голубами. На українських рушниках пташок зазвичай вишивають парами, звернутими у бік Дерева та одне до одного, що також символізує кохання. У Національному музеї історії України зберігається давній рушник, на якому вовняними різнокольоровими нитками вишито семигілкове Дерево і п'ять пташок. Вони розташовані так, що повернуті всі в один бік. Коли розвішати рушник на кілочку, тоді птахи з одного кінця дивляться назустріч птахам з іншого. Цей унікальний рушник, його центральна квітка на одному кінці має всередині прямий хрест, а на іншому – косий.

Окрім традиційних композицій з Деревом, на рушниках Середньої Наддніпрянщини вишивали оригінальні сюжети, які умовно можна назвати *космогонічними*. Вони містять різноманітні за конструкцією елементи, мотиви і відображають певну ситуацію в космічному просторі. До таких рушників належить той, що є у фондах Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара». Датується він кінцем XVII – початком XVIII ст. і походить з Полтавщини і вишитий червоними та синіми нитками, рушниковими швами.

Ще один оригінальний рушник з фондів НЦНК «Музей Івана Гончара» походить з Чернігівщини. Він вишитий червоними нитками. Композиція стрічкова, але нижня частина рушника має сюжет з трьома фігурами та латинською літерою «V».

У сорочках і стрічкових композиціях рушників зазвичай використовують геометричні орнаменти. Дослідники семантики налічують близько 120 знакових систем, які застосовуються у побудові геометричних візерунків. Орнамент – складна система, що komponується з різноманітних елементів, знаків, символів.

Геометричні орнаменти становлять собою схеми.

До найпоширеніших символів у світі належить хрест. Розрізняють хрест прямий, хрест косий і подвійний, який утворюється внаслідок накладання двох попередніх. Окрім символів геометричних, ці хрести відомі у вишиванні як самостійні шви – хрестик прямий, хрестик косий та хрестик подвійний, або «болгарський», чи, можливо, «булгарський».

Півсварги, «S»-mothbh (народні назви – «ключі» – Наддніпрянщина; «гесики» – Поділля; «вужі» за геометричним рисунком насправді є половиною мотиву сварги. Здавна цей знак, що символізує захист, матеріальне благополуччя, достаток, використовують у різних народів. Незрідка зображення півсварги спостерігаємо на жіночих сорочках.

Півсварги, коли їх розташувати у ряд, утворюють безкінечний ланцюжок, який і називають безкінечником, або меандром (від назви дуже звивистої річки Меандр, давня назва – Великий Мендерес у Малій Азії, зараз Туреччині). Цей орнамент один з найпопулярніших не лише у вишитті, а й оздобленні кераміки, писанок, тканин, килимів тощо. Греки ще називали меандр «Ріка життя». Зауважимо: в рушниках обов'язково присутній безкінечник, що виконує функцію захисту. Одночасно на одному рушникові може бути декілька безкінечників.

Квадрати та ромби – належать до найпоширеніших геометричних символів у вишитті.

Квадрат і ромб у більшості культур зображають Землю а тому здавна їх вважають знаками благополуччя, матеріального багатства, достатку. Для українців як спадкоємців давньої землеробської цивілізації властиве розмаїття орнаментів з ромбами та квадратами. Варіаціями цих чотирикутників є поділ хрестом на чотири частини. На трипільських культових жіночих постатях родючості малювали зображення перехрещеного ромба, у чотири малі ромбики якого втикали зерна жита або пшениці.

Незважаючи на складне історичне минуле, наш народ не розгубив, а зберіг дотепер багатющі скарби духовної та матеріальної культури, які становлять інтерес і для самих українців, і для інших народів.

Ромб – один найпопулярніших знаків геометричної вишивки. Його можна побачити на численних зразках доісторичного гончарства, виробів з каменю, кісток тварин, прадавньому металі, звідки він і перейшов у вишиття. Ромб майже завжди зображають у поєднанні з іншими геометричними знаками – хрестами, кутами, перехрещеними, зігнутими лініями. Часто трапляються ромби різного розміру (від більшого до меншого). Ромбічні візерунки символізують аграрний достаток, родючість людини та землі.

Коло. Первинне його значення в українській вишивці пов'язане з культом сонця як симво-

лом життя, добра й благополуччя.

Відомим і поширеним мотивом вишивок є Берегиня. Вона як суть творення і суть захисту стала символом вічного оновлення та вічного життя. Берегиня – життєтворна мати, природа і жінка – мати, що дарує світові сина, і Дерево життя.

Чорнобривці. З ними дуже тісно пов'язані поетичні образи народної пісні й вишивки. Бо те, що любе й миле народові, завжди знаходить втілення у мистецтві. У кожному садочку ростуть чорнобривці, що заплітаються радісною й красивою хвилею, такою ж, як наша прекрасна природа.

Хміль близький до символіки води й винограду, бо містить у собі значення розвитку, молодого буяння та любові. Можна сказати, що візерунок хмелю – це весільна символіка. Народна пісня підказує: «витися» – для хлопця означає бути готовим до одруження, а для дівчини заміж – це «пучечки в'язати».

Троянда. Пишні троянди рясно розквітають на сорочках і рушниках багатьох областей України. Мотив троянди вважається не надто давнім, а деякі дослідники стверджують, що зображення цієї квітки запозичене, перенесене із фабричних зразків. Троянда – улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, адже квітка ця нагадує Сонце. Слово «ружа» (так раніше називали троянди) – давня назва Сонця – Ра.

Візерунки з трояндами виконували за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний рух з вічним оновленням. Там, де троянди складені в систему геометричного узору, ці рослини – не просто квіти, а квіти-зорі, що уособлюють уявлення народу про Всесвіт як систему.

Лілея. Таємницю життя приховує в собі й квітка лілеї. В легендах – це символ дівочих чарів, чистоти і цноти. Вишита квітка лілеї допоможе розгадати таємницю тих чар.

Якщо пильно придивитися до контурів геометричного візерунка, то вимальовуються силуети двох пташок – знаку любові й парування. Крім квітки, невід'ємною частиною орнаменту є листок і пуп'янок, становлячи нерозривну композицію триєдності. У ній закладено народження, розвиток та безперервність життя.

Рис. 165. Схема символу-оберегу: чорнобривці.

Рис. 166. Схема символу-оберегу: хміль

Рис. 167. Схема символу-оберегу: троянди

Рис. 168. Схема символу-оберегу: лілеї

Рис. 169. Схема символу-оберегу: мак

Мак. З давніх-давен в Україні святили мак, обсівали людей і худобу, бо вірили: мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. Вірили також, що поле після битви навесні вкривається маками.

Для сім'ї, що втратила на війні батька, чоловіка, брата чи нареченого вишивана дівчиною на сорочці ніжна трепетна квітка маку була символом незнищенної пам'яті роду. Вона з любов'ю і сумом витворювала узор на сорочці, а на голови плела віночки зі семи маків, присягаючи цим зберегти й продовжити свій рід.

Мотиви такого зілля, як хміль, шавлія, любисток і м'ята дуже близькі до символіки винограду. Хміль вказує на молоде буяння та любов. Гарно вишита червона полуниця (від ще однієї давньої назви сонця – Полель) – також мотив вишиваних узорів – символів, що прославляють сонце, яке зігріває землю.

Виноград. Символіка винограду розкриває радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград – це життєва нива, на який чоловік сіє, а жінка вирощує і плекає дерево їхнього роду. Мотив винограду спостерігаємо на жіночих та чоловічих сорочках Київщини, Полтавщини, а на Чернігівщині виноград в'ється на родинних рушниках.

*Молода Ганнуся
По садочку ходить.*

Рис. 170. Схема символу-оберегу: виноград

*Виноград,
Красний, зелений сад.
По садочку ходить,
Зіллячко садить.
Виноград,
Красний, зелений сад.*

Рис. 171. Схема символу-оберегу: дуб

В орнаменті лілею неодмінно доповнює знак, що нагадує хрест. Він магічний, тому й благословляє пару на утворення сім'ї.

Лілея – популярна квітка у рушниках з Деревом життя. Вона найчастіше вінчає угорі Дерево. Як троянда (ружа) становить символ повнокровного земного життя, так лілея – символ духовного життя, його чистоти, досконалості. Лілея часто використовують у церковній скульптурі й іконописі західного християнського світу. Зображення лілеї у вишитті ще раз засвідчує, що рушник – річ, не лише матеріальна, а й високодуховна.

Дуб і калина, про які ми вже згадували, – це мотиви, що найчастіше трапляються на парубочих сорочках і поєднують символи сили та краси. Дуб – святе дерево, що уособлювало Перуна, бога сонячної чоловічої енергії, розвитку, життя.

Отже, хлопці й молоді чоловіки мали при собі чудодійний оберіг життєдайної сили роду.

Калина, як уже згадувалось, дерево нашого українського роду. Колись у сиву давнину вона пов'язувалася з народженням Всесвіту, вогненної трійці – Сонця, Місяця і Зірки. Тому і назву має від давньої назви Сонця – «Коло». Оскільки ж ягоди калини червоні, то й стали вони символом крові й невмирущого роду. Через це весільні рушники, дівочі та навіть парубочі сорочки тяжіли тими могутніми гронами.

Для більшості полтавських вишитих сорочок ХІХ- початку ХХ ст. характерний білий колір з додаванням сірого (небілених ниток або злегка підфарбованих у попелясті відтінки). Шили їх, як уже згадувалося, з домотканого полотна, що має велике переплетення ниток, домотканих вишивальних ниток, геометричних або геометризаних орнаментів, а також технік, розрахованих на певну кількість ниток (лиштва, вирізування, виколювання, мережки).

На початку ХХ ст. жінки почали використовувати фабричні нитки- заполоч, зафарбовані у різні яскраві кольори. Монохромність у вишивку замінила поліхромність. У цей час з'являється величезна кількість узорів – вишивок простою технікою – хрестиком. У тій великій кількості сорочок, які вдалось переглянути, переважає контрастне поєднання червоного та чорного кольорів.

Починаючи з 50-х років ХХ ст., полтавська традиційна народна вишивка повертається до

Рис. 172. Схема символу-оберегу: калина

Світлина 78. Купони чоловічих сорочок. Роботи О. Великодної

Світлина 79. Рушники. Роботи Г. Гриня

Світлина 80. Жіноча сорочка. Роботи Н. Вакуленко

Світлина 81. Жіноча сорочка. Роботи А. Кісь

класичного монохром, але вже збагачена новими матеріалами, орнаментальними елементами та нитками.

Вирізняються надзвичайною красою вишивки Оксани Великодної, заслуженого майстра народного мистецтва України, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України (про неї детально розповідалося у попередньому розділі), виконані лише білими нитками. Ці вишиванки – справжнє мистецтво, з яким знайомі люди різних країн світу.

Заслужений майстер народної творчості України О. Василенко для підсилення ефекту білого кольору, його оптичних властивостей, використовує невелику кількість сірого, зеленуватого, охристого.

Дивовижні вироби дарували нам талановиті майстри-вишивальниці фабрики «Полтавчанка». Це оформлені вишивкою в народних традиціях Полтавщини жіночі й дитячі сукні, блузки, купони жіночих та чоловічих сорочок-«чумачок», постільна білизна, скатертини, серветки, рушники. Відомі доробки художників М. Григоряк, Л. Гаркуші, Г. Гриня, О. Закорки, Л. Теряник. Так, Григорій Гринь спеціалізується на створенні ескізів для чоловічих сорочок. У доробку художника їх понад сотня. Для творчої манери Григорія Петровича характерна колірна гама, побудована на поєднанні теплих і холодних відтінків. Для сорочок художник використовує кольорове тло – блакитне, охристе, сіре, зелене. Причому кольори ниток, які він використовує на зеленуватому тлі, – гама сіро-зелених кольорів, пісочному – гама коричнево-охристих відтінків. Зауважного розглядання сорочок можна простежити і наявність чорного кольору, застосованого з метою обрамлення основних деталей орнаменту.

Творчий майстер Л. Теряник з Великих Сорочинець Миргородського району в своєму доробку також має велику кількість сорочок – жіночих, так і чоловічих. Більшість їх виконана у традиційних полтавських кольо-

рах.

Творчість решетилівських майстринь глибоко пов'язане з традиціями народної вишивки, вирізняється високою якістю виконання. Безліч прекрасних вишивок створила лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка, заслужений майстер народної творчості України Н. Бабенко. Роботи викладачів Решетилівського художнього професійного ліцею НО. Вакуленко, А. Кісь, С. Коваленко виконані з великим натхненням та ретельною розробкою орнаменту білим кольором на маркізеті, батисті, шовку.

6.2. Музей народних художніх промислів факультету технологій та дизайну

Полтавщина славиться як край народних талантів. Майстерність рук, творча фантазія, втілені у килимах, художніх розписах, різьбі по деревині, вишивці, писанкарстві, радують око, стимулюють художнє мислення.

Сьогодні особливої уваги потребує насамперед збереження матеріального набутку минулих поколінь. Такими оберегами людської пам'яті й слави є музеї декоративно-прикладної творчості.

У Полтавському національному педагогічному університеті ім. В.Г. Короленка на факультеті технологій та дизайну діяльність Музей народних художніх промислів вважають одним із пріоритетних напрямів дослідницької та навчально-виховної роботи. Адже він використовує дослідницьку, збиральну, експозиційну та просвітницьку форми роботи для вивчення національно-культурного надбання Полтавщини. Студенти творчих груп збирають цінні експонати, оформляють виставки та експозиції. На основі фондів матеріалів створена і постійно оновлюється експозиція музею. Окремі з експонатів є курсовими та дипломними роботами студентів, які слугують унаочненням під час праці у школі, процесі навчання учнів. У такий спосіб, мистецтво українських народних художніх промислів упроваджується й популяризується серед молодого покоління.

Фонди музею містять велику кількість матеріалів. Це дає змогу щороку організовувати різноманітні виставки, презентації, конференції з питань відродження та вдосконалення забутих народних художніх ремесел. Експозиції милують око витонченістю, досконалістю форм, максимальним наближенням до традиційного мистецтва.

За попередньою домовленістю можна внести певні корективи в організацію екскурсії Музеєм, загострити увагу на певних історичних подіях чи експонатах, повторити основні дати, назви, поняття, терміни. Після закінчення екскурсії доцільно задати питання з метою перевірки розуміння студентами розповіді та її зв'язку з вивченням певної теми. Отже, утворюється діалог, який сприяє кращому засвоєнню інформації.

Сьогодні постало актуальне питання щодо проведення не навчальної, а радше навчально-виховної екскурсії, з акцентуванням на розвитку культури й духовності. Такий захід потребує додаткової підготовки і екскурсоводів, і студентів.

Після декількох занять з окремих тем у Музеї українських народних художніх промислів з'явилась ідея об'єднати їх у цілісну програму, за якою можна буде реалізовувати, серію занять-екскурсій упродовж навчального року, в тому числі організувати поглиблене вивчення українських народних художніх промислів для студентів II курсу. Програма не потребує формування нової або зміни діючої експозиції.

Музей здійснює значну науково-методичну роботу з підготовки майбутніх педагогів до

викладання у школі, надає організаційно-методичну допомогу зі створення музеїв декоративно-прикладної творчості, аудиторій народознавства, формування тематичних планів музейної експозиції відповідно до релігійних і календарних свят.

У Музеї вивчаються й експонуються зразки сучасних народних художніх промислів Полтавщини. Студенти виготовили взірці виробів, які характерні для кожного виду промислу. Музей став не лише храм історії, а й центром естетичного виховання, містком через відродження у майбутнє українського народу.

Полтавська земля дала світові значно більше, порівняно з іншими регіонами України, славних імен педагогів, митців, літераторів, учених. Серед них Г. Сковорода, І. Котляревський, М. Драгоманов, П. Юркевич, М. Остроградський, І. Штепенко, Г. Ващенко та багато-багато інших. Тут створювався полтавський діалект, покладений в основу сучасної української літературної мови, зачиналася українська література, діяли просвітницькі товариства, писалися козацькі літописи, сформувався перше в Україні педагогічне видавництво, започатковано новаторський педагогічний досвід у практиці видатних українських педагогів Г. Ващенка, І. Зязюна, В. Сухомлинського та ін.

Славиться полтавський край і народним мистецтвом, що характеризується оригінальністю, досконалістю, поетичністю та різномаяттям. Тому Полтавщину по праву вважають центром народного мистецтва України, Опішню відома як столиця гончарства, Решетилівка – килимарства, а полтавська вишивка становить цілісний, неперевершений художній феномен із центром у самій Полтаві.

В умовах патріархального укладу сільського життя з натуральними формами господарювання більшість речей домашнього вжитку зазвичай виготовляли господар та його сім'я. Майже в кожній хаті ткали полотно і шили з нього одяг, а вишивка була найпоширенішим способом прикрасити тканину та вбрання.

...Пам'ять ревно зберігає минуле. Їхня сільська хата довгими морозними вечорами, коли поза вікнами величаво походила у білому кожусі зима, видавалася йому, малому Володьці, особливо теплою і затишною. Крізь призму багатьох років, уже з висоти своєї життєвої осені, йому найчастіше згадувалися саме ті зимові вечори, коли мати після денних робіт і клопотів бралася не просто за хатні справи, а за ремесло небуденне, вважай, святкове, яке «душу гріло і возвеличувало». Бо з-поміж усіх нескінченних сільських робіт мати над усе любила вишивати. Коли вона брала до рук відрізок вибіленого полотна, голку і кольорові нитки «муліне», то спочатку все було непримітним і буденним. Проте за кілька вечорів полотно під її вправними пальцями перетворювалося на вогнисту парчу, яка палахкотіла, переливалася усіма барвами, а вишиті дивовижні птахи, здавалося, ось-ось злетять-випурхнуть із маминих долонь і затріпочуть крилами. Господи, яке ж то диво – вправні мамині руки!

Вишивала мати, як пояснювала, відповідаючи на надокучливі запитання сусідів, «щоб красиво було». Вишивала, аби потішити гарною сорочкою-вишиванкою батька. Вишивала, бо хата без гаптованих рушників – «підсліпувата і невесела». Вишивала, бо «на вишитих подушках солодший сон». Вишивала, якщо важко ставало на серці й треба було прогнати печаль, якщо журба і туга ставали нестерпними, і їм треба було давати вихід з переобтяженої болем душі, адже мовчки – несила терпіти. Вишивала й тоді, коли радість перехлюпувалася через край не можна було не відгукнутися на щастя сусідської родини, в якій колишній десятикласниці Юльці підійшла пора виходити заміж, і «тут уже без вишитих рушників для сватів – аж ніяк».

У с. Дружба, що в Решетилівському районі, всі знали, що, Ганна Романівна мати колишнього ректора педуніверситету Володимира Олександровича Пащенка, була неперевершена

майстриня, а в хаті Пащенко вишивками прикрашалось усе – одяг, рушники, скатертини, наволочки, простирадла, підковдри, фіранки на вікнах. Працювала Ганна Романівна у місцевому колгоспі, як і всі колгоспники, за «голі» трудовні. Заробітку, «живої копійки» за ту важку працю, вважай, не отримувала. Тож рятівним колом була пропозиція спеціалістів із Решетилівської фабрики художніх виробів, аби колгоспниця Пащенко стала заодно і їхньою робітницею й уже як вишивальниця-надомниця виконувала замовлення згідно з договорами, за певну зарплату. Материні вишиванки принесли усій родині подвійну радість. Адже відтепер і дорослі, й діти, окрім втіхи від красивих виробів, окрім ушляхетнення та возвеличення душевного, мали ще й помітне матеріальне полегшення від того, що за гарну вишивку фабрика платила гроші.

У дитинстві, кажуть, і дерева вищі, й трава зеленіша, і сонце тепліше, і слова материнські – найзначущі та найпам'ятніші. Й увесь світ («мереживо казкове»), погодьмося, тоді теж видавався добріший і чарівніший. То вже опісля, коли «життя обмане нас і не запитає», коли залишаться у душах наших рубці й шрами від невдач і зрад, ми сприйматимемо цей білий світ не так одномірно світло. А в дитинстві – все таке справжнє, не фальшиве і не підроблене. І віра в щастя щира. І воістинно треба заздрити тим людям, які до статечного віку зуміли зберегти у собі оту щирість дитячої наївності й світосприйняття, не розхлюпавши, не розгубивши добрих материних заповітів.

Доктор історичних наук, професор Полтавського педагогічного університету Володимир Пащенко – один з таких бережливих. Після сільської школи закінчив з відзнакою столичний університет; життя випробовувало його на міцність у всіляких жорнах. Опрацював він багато, здається, наймудріших книг, опісля кандидатської захистив докторську дисертацію. Крім посади ректора університету, мав чимало титулів та звань. З-поміж них – і такі величальні, як професор і академік. Проте не полишав ніколи його той рідний голос матері, яка не вміла говорити «по- книжному чи по-писаному». Говорила не позиченою завченою мудрістю, а просто розмірковувала довгими зимовими вечорами, витворюючи вишиванки. І досі звучить оте мовлене просто і водночас зі зачудуванням: «Страх як розгулялася хурделиця за вікнами. А на шибках, ти тільки подивись, які пальми мороз повимальовував! От би перенести їх на вишиванку!»

Стомлена від щоденної колгоспної праці на холодних бурякових кагатах, з вічно натрудженими руками, мати, звісно, ніколи «не була й близько» біля казкових тропіків, де ростуть ті дивовижні фантастичні пальми. Так, не була. Однак уміла бачити їх на розмальованих морозом вікнах своєї сільської хати, з далекого занесеного снігами зарічка у Решетилівському районі. І не писала вона якихось наукових дослідницьких праць щодо витоків і першоджерел національних традицій, не розклала за розділами, «на полицях» свої аргументи, а лише казала, що з-поміж усіх вишитих ужиткових речей рушники – на першому місці.

Бо й справді, усі важливі події у житті наших людей традиційно пов'язані з різними видами декоративних рушників, починаючи від щоденно ужиткових «утиральних» до «покутних», тих, якими увінчували куток з божницею. Рушники супроводжують людину від народження до скону. На рушник у селянських родинах приймали новонародженого – для цієї щасливої події був спеціально призначений рушник. Довгим рушником-наміткою жінки покривали голову, чоловіки в'язали його як пояс.

У весільних обрядах рушник, як уже згадувалося, залишається основним атрибутом і сьогодні. Нині спостерігаємо, що ця традиція відроджується не лише у селах, а й містах. Рушниками пов'язують старостів, коли на заручинах доходять згоди. Після запрошення гостей, якщо наречена з дружками повертається до своєї хати, заносять прикрашене стрічками «гільце» і ставлять на рушник. Викуп нареченої подають також на рушнику. Наречена й дружки на ді-

вич-вечорі, коли відбувається обряд прощання з дівуванням, також обв'язуються рушниками.

Батьки нареченої благословляють молодих іконами на спеціальних рушниках, зустрічають їх із церкви хлібом-сіллю на рушнику. Під час вінчання рушником зв'язували руки нареченим, бажаючи їм взаєморозуміння, щасливого і довгого подружнього шляху. На рушник ставали молоді, коли їх вінчали. «Ми ж з тобою на білому рушнику стояли, кохати вірно обіцяли», – співається в народній пісні.

Рушники використовували, якщо подружжя будувало хату. Аби у помешканні княжили злагода, добробут і затишок, сволюки для перекриття стелі піднімали на рушниках, а потім їх дарували як символ вдячності майстрам. У подарунок годилося давати рушник і тоді, коли майстер-криничник закінчував на садибі копати або чистити криницю. Як особливу вдячність йому вручали сорочку, відро, хлібину і рушник, примовляючи: «Щоб вода не згіркла в криниці, щоб завжди вона була молода і свіжа».

Рушник залишається незмінним символом доброзичливості й гостинності: на ньому навіть на значущих офіційних прийомах і зустрічах шанованим гостям підносять хліб-сіть.

В обрамленні рушників не лише у сільських хатах, а й у міських квартирах висять на стінах сімейні світлини, ними увінчуються ікони, портрети Т.Г. Шевченка, картини та ін. Існують десятки видів рушників іншого призначення. З-поміж них – і ті, якими дівчата перев'язують хлопців під час проведів до армії, і ті, що є символом щасливої долі й пам'яті про рідний дім або найдорожчим подарунком матері в дорогу синові, коли той вирушає у нове життя.

З рушниками людина і закінчує своє життя, з ними її проводжають в останню путь, на довгих рушниках опускають домовину в могилу.

Невтомна сільська трудівниця, талановита вишивальниця з реше-тилівського с. Дружба Ганна Пащенко, відійшовши в інший світ, залишила безліч гаптованих рушників та інших

Світлина 82. Інтер'єр Музею народних художніх промислів

Світлина 83.
Рушник «Букет троянд».
Робота Г.Пащенко

Світлина 84.
Рушник «Жоржини».
Робота Г.Пащенко

Світлина 85.
Рушник «Троянди і волошки».
Робота Г. Пащенко

Світлина 86.
Рушник «Троянди».
Робота Г. Пащенко

ужиткових і святкових речей, прикрашених вишивкою. Проте у хаті, яка після смерті матері залишилася пустою, ці безцінні мистецькі витвори, справжні шедеври народної творчості, вже не могли промовляти до людей своїми барвами й орнаментами, де закодовано і збережено на віки й тисячоліття долю народу, незнищенність духу нашого. Вони були захованими б у добротній скрині. Хоча таким вишивкам – місце серед людей, адже материні рушникові орнаменти – то співуча мелодія душі, що звучить не лише для слуху і очей, а й для розуму та почуттів.

І вирішив тоді Володимир Пащенко подарувати і матеріні рушники, і всі інші збережені її вишивки Музеєві Полтавського педагогічного університету. Материнська допомога і підтримка знадобилася авторитетному, добре знаному з-поміж колег-науковців академікові Пащенко. Саме тоді у вищому навчальному закладі розпочинав підготовку фахівців новий факультет технологій та дизайну, і постала нагальна потреба у добротній наочності з курсу народних художніх ремесел – і для практичного навчання, і для виховання.

Отже, рушники Ганни Романівни Пащенко «прийшли» до навчального закладу вчасно й започаткували тут один зі своєрідних музеїв українського рушникарства і вишивки. Те, що такий музей вкрай потрібний для навчання студентів, майбутніх учителів, викладачі передбачали до початку його створення. І про нього, його діяльність швидко дізналися фахівці з інших вишів України і стали його постійними відвідувачами.

Вишиті вироби Музею народних художніх промислів факультету можна розподілити на три типологічні групи:

1. Вишивки рушників і картин. У колекції – 24 рушники та 16 картин.
2. Вишивка одягу, а саме – український народний костюм. Особливе місце в експозиції посідає полтавська традиційна полотняна сорочка та плахта.
3. Вишивки постільної білизни, які представлені великою кількістю простирадл.

Вишивки Ганни Романівни Пащенко нагадують розкішний сад: всюди квіти – на рушниках, картинах, простирадлах. Тут квітнуть лілеї та волошки, там ніжно посміхаються триколірні фіалки, а далі – маки з колосками. Чітко простежується особливість полтавської вишивки – насичений, яскравий квітковий орнамент.

Вишитий рушник з давніх часів є однією з національно-специфічних ознак України. Василь Скуратівський захоплено писав: «Рушник! Він і нині усимволізовує чистоту почуттів, глибину безмежної любові до своїх дітей, до всіх, хто не черстве душею, він щедро простеле-

ний близьким і далеким друзям, гостям» [73].

Саме тому в експозиції Музею рушники посідають чільне місце. Всі рушники, що тут експонуються, умовно можна розподілити на три групи за способом виконання, тобто: вишиті, традиційними рушниковими швами; технікою хрестик і багатьма іншими техніками; їх поєднанням.

Традиційні полтавські рушники мають свої особливості й вирізняються з-поміж інших. На них чітко простежується стилізоване зображення Дерева життя, квітів і птахів. Спостерігаємо поєднання декількох технік виконання на одному виробі, зокрема «полтавська гладь», «лиштва», «солов'їні вічка», «ляхівка вирізування», рушникові шви та ін.

Нагадаємо, що на межі XIX-XX ст. відбулася кардинальна зміна художньо-образного вирішення народної вишивки. Пояснюється це поширенням техніки «хрестик». Він, як уже зазначалося, відомий в Європі з кінця XVIII ст., а в Україні – з початку XIX ст. Цією технікою вишивали в містах і панських маєтках різноманітні предмети інтер'єрного призначення – панно, прикраси на меблі, скатерки, серветки і под. Переважно на них зображали натюрморти, пишні квіткові букети з об'ємно-живописними формами, багатою гамою колірних відтінків.

У народній вишивці ця техніка була відома давно, але її завжди виконували у поєднанні з іншими традиційними техніками. Відокремлення та поширення хрестика як самостійної техніки спричинене появою нових рослинних натуралістичних мотивів у червоно-чорній гамі. Саме тоді, наприкінці XIX – на початку XX ст. з'явилися фабриканти-миловари, чужоземці Брокери, Роле та інші, які, підробляючись під народний орнамент, широко розповсюджували натуралізм.

Майстрині надавали перевагу натуралістичним мотивам троянд, гвоздик, лілій, жоржин, хмелю, винограду, які поширювалися через друковані взірці, дешеві альбоми з малюнками для вишивок у псевдонародному стилі. «Брокерівський стиль» – епоха у вишивальному мистецтві. Техніка «хрестик» та велика кількість кольорових ниток муліне поступово витіснило давні способи шитва, стали, колористичну гаму вишивок.

На українські рушники, виконані хрестиком не втрачав самобутності. Розквітлі троянди (світлина 87), поважні жоржини, веселі фіалки (світлини 88, 89), тендітні волошки та дзвіночки (дзвоники) (світлини 90, 91), маки (світлина 92) потопають у зеленому листі й майстерно

Світлина 87. Рушник «Троянди і дзвіночки». Робота Г. Пащенко

Світлина 88. Рушник «Букет фіалок». Робота Г. Пащенко

Світлина 89. Рушник «Фіалки». Робота Г. Пащенко

Світлина 90. Рушник «Глочка з дзвониками». Робота Г. Пащенко

Світлина 91.
Рушник «Букет з волошками».
Робота Г. Пащенко

Світлина 92.
Рушник «Маки».
Робота Г. Пащенко

Світлина 93.
Рушник «Букет з волошками».
Робота Г. Пащенко

Світлина 94.
Рушник «Улюблені квіти».
Робота Г. Пащенко

поєднані у букетики, букети, пучечки. Вони вражають життєвістю, динамічністю, витриманим стилем, насиченістю кольорів, максимальним наближенням до реальності, природності кожної квітки. Квіти, які зображені на вишитих виробах, характерні для Полтавщини.

Уміння майстринь творчо, індивідуально підійти до трактування візерунка унеможливило одноманітність, бо однакові мотиви щоразу мали іншу інтерпретацію й осмислення. Навіть копіюючи зразки, майстрині вносили певні корективи. Відсутність жорстких технічних правил і залежність від структури тканини давала змогу вільно компоувати візерунок, змінювати його під час вишивання, імпровізувати, надавати динамічного або ніжного звучання. Використовуючи той самий малюнок, спосіб дзеркального відображення, місце розміщення вишивки та змінюючи відтінок кольорів, майстрині надавали іншого колористичного й емоційного забарвлення виробу. Мотиви, збагачені власною творчою фантазією вишивальниць, далеко відходили від першоджерела й у кожному випадку мали власне трактування.

Для прикладу можна порівняти два рушники Г. Пащенко із, здавалося б, однаковим малюнком (світлина 93, 94). Вибраний малюнок виконаний у дзеркальному відображенні, причому спостерігаємо зміну кольорів. Квіти верхнього ярусу в одному випадку вишиті теплими кольорами (червоний, оранжевий), в іншому – холодними (синій, фіолетовий); відмінний також колір листя. Кожен листочок акцентує на динамічності узору, думці майстрині.

Рушник «Лілеї» займає особливе місце в експозиції Музею. З-поміж інших він вирізняється зображенням. Такий ефект створений технікою виконання. У цьому випадку запропонований спосіб збільшення малюнка. Кожен елемент квітки складається з поєднання чотирьох хрестиків в один. Малюнок, створений у такий спосіб, видається геометризованішим порівняно з іншими. Водночас композиція не втрачає виразності та плавності переходів кольору (світлина 95).

Практично кожен рушник експозиції, окрім вишивки має ще один елемент оздоблення – мережку або мереживо. Зауважимо, що мережка – одна з найхарактерніших технік виконання, відома у багатьох народів. Красиві візерунки орнаментальних композицій утворюють «чисною мережкою», нею оздоблюють чоловічі й жіночі сорочки, скатертини, рушники. Ме-

Світлина 95. Рушник «Лілеї».
Робота Г. Пащенко

режки роблять здебільшого білим кольором ниток, а малюнок утворюють білими настилами. На Полтавщині для мережки застосовують окрім білих, світло-сірі й блакитні нитки. Традиційно мережки виконують роль перехідного або роздільного елемента орнаментальної композиції, але досить часто – це великі складні візерунки (стрічки, букети).

Мереживо різниться від мережки насамперед технікою виконання. Воно не вишите, а плетене за допомогою гачка, потребує значно менше затрат часу. Зазвичай його використовують для оздоблення низу виробу рушників і простирадл.

Отже, рушники Ганни Романівни можна розподілити за матеріалом. Деякі створені на фабричному, лляному та домотканому полотні. Так, рушник мережаний «Троянди» виконаний на домотканому полотні. Нитки товсті, вони добре проглядаються. Полотно відбілене, сіруватого кольору. Композиція складається з трьох елементів: мережана частина (техніка виконання – «прутик з настилом» білими, синіми, червоними та чорними нитками, формує геометричний малюнок; за рахунок зміни кольорів утворені зірки на білому тлі); вишита частина – рослинний орнамент, виконаний технікою «хрестик»;

мережана частина, яка утворює китиці (зроблене названою технікою, поєднання чотирьох кольорів утворює безкінечники).

Рушник мережаний «Дерево життя» містить також три композиційні розділи – мережка, вишивка та мереживо. Мережка становить поєднання рослинно-геометричного орнаменту, колір – червоний та білий. Вишивка – стилізоване «Дерево життя», схоже на прадавній символ, та півники як обереги домашнього добробуту. Низ виробу оздоблений мереживом.

Художня особливість рушника «Мереживо» – це відсутність вишивки. Візерунок виконано повністю «прутиком з настилом», геометричним орнаментом. В експозиції цей рушник єдиний і неповторний.

Особливу групу становлять вишиті картини. З першого ж погляду можна зауважити чітку

Світлина 96. Картина «Три богатирі». Робота Г. Пащенко

Світлина 97. Картина «Лебеді». Робота Г. Пащенко

композиційну довершеність кожної картини. Це засвідчує художній та естетичний смак майстрині. Немає притаманного сучасності абстракціонізму. Кожна картина – історія.

Картина «Три богатирі» – ніби спогад з дитинства про балади та казки, видатних воїнів та лицарів (світлина 96).

У картині «Лебеді» – двійко лебедів – символ кохання та вірності (світлина 97). Зовсім не випадково вони опинилися в оселі. Кожна дівчина, жінка, мати, дружина прагнула зберегти кохання, родину. Це своєрідний оберіг сімейного життя. Дивлячись на цю картину, пригадуємо легенду про лебедину вірність.

І знову квіти, квіти, квіти... На картині «Кошик з квітами» вигаптувані волошки, маки, колоски хлібів, які зібрано у прекрасний кошик.

Наступна типологічна група – простирадла. Вони виконували дві функції: побутову (для застелення ліжка); естетичну (закривали простір під ліжком). З огляду на вірування давніх слов'ян, вишивка мала ще й оберігальну, захисну функцію. Вона покликана була захищати людину навіть під час сну. Кожен експонат цієї групи оздоблений мереживом (світлини 98, 99, 100, 101).

Третя типологічна група – український жіночий костюм. Жіночий народний святковий одяг складався з полотняної сорочки і плахти з кольоровою попередницею (фартухом), а робочий – із двох темних запасок або чорної дерги, які прикріплювалися (підв'язували) до стану кольоровим вовняним поясом. Головними уборами переважно були намітки, очіпки, хустки.

Жіночий одяг оздоблювали естетично й вишукано: кольорова плахта, виткана і вишита нитками старанно дібраних кольорів; яскрава керсетка для свят і темного кольору – для буднів; барвиста сорочка, вінок – у такому одязі дівчина нагадувала букет живих квітів. Вишивка в одязі, крім декоративної, виконувала символічну функцію. Вишитий візерунок набував магічної сили. Його розміщува-

Світлина 98. Простирadlo «Квіткова фантазія».
Робота Г. Пащенко

Світлина 99. Простирadlo «Троянди і волошки».
Робота Г. Пащенко

Світлина 100. Простирadlo «Фіалки»
Робота Г. Пащенко

Світлина 101. Простирadlo «Жоржини та незабудки»
Робота Г. Пащенко

ли навколо шиї, на передпліччі рукавів, грудях, подолі. Основну увагу приділяли оздобленню рукавів, що засвідчувало вшанування роботящих рук. Обов'язковим атрибутом українського вбрання були червоні чоботи (сап'янці).

У комплексі одягу увагу привертає полтавська жіноча сорочка. Її особливість – це вишивка біллю, тобто білими нитками на білому тлі. Якщо уважно придивитися до виконаного узору, то можна помітити темніший відтінок ниток. Хоча це не так: подібне враження створює своєрідність техніки виконання. Густими дрібненькими стібками білими нитками застелені у різному спрямуванні прями, ламані лінії, зубці, кружальця, ромбики, галузки, пелюсточки тощо. Вони рельєфно виділяються на тканині. Їхнє образне звучання посилене введенням у вишиті орнаментальні смуги інших технік – «стеблогового шва», «верхоплута», «зернового виводу», «виколовання», «вирізування» і под. Залежно від змісту мотивів, способів їх окреслення стібками полтавська лиштва отримала назви «клинцева», «барвінкова», «берізка», «дубове листя», «ламане дерево», «виноград», «решітка» та ін.

Ознайомлюючись з вишитими виробами, неможливо не помітити у Музеї інформаційні стенди. Вони виконані в єдиному художньому стилі й містять відомості для відвідувачів. Так, на стенді «З історії вишивки» розповідається про перші вишивальні спроби наших пращурів і орнаменти української вишивки.

Стенди «Рушник у поетичних рядках» та «Вишиванка» переносять нас у світ поезії та народної творчості, присвяченої рушникам.

*Тримаю вишиті старенькі рушники,
Давно забуті горнутья до мене.
Заполонили світ нейлони і шовки...
Кому потрібні вишиті ромени?
Гортаю білу прядку полотна,
Засіяну барвінком і любистком.
Сміється вишита прабабкою весна,
Ховається за вікнами і листом.
Голублю диво дивне із пісень,
Що хрестиками стелиться і в'ється...
Сіріє за вікном звичайний день,
А в рушниках волошками сміється.
Перегортаю білі рушники,
Що хліб вкривали і дитя в колісці,
Що старостів чекали на святки –
Розшиті маками, завітчані, барвисті.
Вже доля весни правнукам кує,
А хміль з калиною на полотні не в'яне.
Як добре, що в мого народу є
Рушник весільний і рушник прощальний.
Благословенна будь на всі віки
Найперша жінка, що нашила квіти.
Душа мого народу – рушники,
Барвінками і мальвами зігріта.*

(Автор невідомий)

На стенді «Народні майстри Полтавщини» вписані імена наших славетних земляків – Надії Несторівни Бабенко, Олександри Кузьмівни Великодної, Надії Вікторівни Вакуленко та

представлені фрагменти їхніх робіт.

Стенд «Посвята Полтаві» – щирі слова подяки Любові Мацько славетному місту:

*Боговибрана, благословенна Полтава!
Полтава – животворна, відновна,
торжествувальна,
неповторна корона рідного краю –
правдивим золотом сяє
в духовно-інтелектуальному житті
нашої країни,
живить скарбами рідної землі,
гріє душу чарами м'якої вимови,
стелиться рушниками мудрих доріг
Григорія Сковороди.
Полтава, як щира молитва,
як материнська пісня,
як усміх Наталки і пісня Петра
була, є і буде
берегинею українського духу,
храмом нашої мрії і надії.*

Стенд «Золото рук народних майстринь» (світлина 102) – лише так можна назвати вишиті вироби Н. Бабенко, Г. Пащенко. Створені працюючими невтомними руками вишиванки милують око, вражають витонченістю та неповторністю.

Світлина 102. Стенд «Золото рук народних майстринь»

Музей народних художніх промислів – це своєрідна перлина факультету технологій та ди-

займу Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. У ньому проводяться урочисті зустрічі з майстрами декоративно-прикладного мистецтва, конференції, лекції, засідання «круглих столів», різні культурно-мистецькі акції. Перебуваючи у Музеї, студенти мають змогу замалювати зразки вишивок для подальшого їх удосконалення, розробити нові візерунки поєднуючи традиційні й сучасні елементи вишивок.

Робота в естетично оформленій аудиторії виховує у студентів почуття прекрасного, надихає та сприяє творчому зростанню майбутніх педагогів.

6.3. Музей декоративно-прикладної творчості факультету технологій та дизайну

З 1988 р. на факультеті технологій та дизайну створений Музей- майстерня з декоративно-прикладної творчості (світлина 103). Це приміщення – постійно діюча виставка творчих робіт студентів I-V курсів. Тут проводилися й проводяться заняття студентів, практикуми-семінари для вчителів технологічної освіти міста та області, зустрічі зі заслуженими майстрами народної творчості України, членами Національної спілки майстрів народного мистецтва України О. Бабенко, Н. Вакуленко, Н. Дігтяр, М. Китришем, Н. Іпатій, А. і В. Маркар'янами, Н. Свиридюк, К. Федоренко та ін.

Світлина 103. Відділ «Українська народна вишивка»
Музею декоративно-прикладної творчості факультету технологій та дизайну

Творчі роботи студенти виконують самостійно, усвідомлюючи себе творцями, проявляючи наполегливість, індивідуальність, наслідуючи найкращі традиції своїх пращурів, про які писав неодноразово наш славетний земляк М. Гоголь: у коваля Вакули був розмальований навіть погрібник, «опішнянські» гончарі з відчуттям великої гордості крокували біля своїх мажар, наповнених дзвінким гончарним крамом – мисками, макітрами, горщиками, везучи його

на Сорочинський ярмарок...

Багаторічний досвід праці на факультеті засвідчує: ніщо так не стимулює виготовлення студентами творчих, естетично довершених робіт з різних видів декоративно-прикладної творчості, як участь у різних виставках – вишивських, міських, обласних, республіканських, міжнародних (світлина 104). Вироби наших студентів демонструвалися за кордоном – в Австрії, Італії, Бельгії, Німеччині, Франції.

Гостинна світлиця у Больсені (Італія) відкрила виставку робіт українських та італійських вишивальниць. Тут демонструвалося понад 40 експонатів студентів і викладачів. Особливо відвідувачів зацікавили роботи Н. Вакуленко, І. Торювик, О. Костенко, Ю. Дашівської, Н. Тимошенка.

Уже багато років на факультеті функціонує театр мод – учасник звітних концертів студентської художньої самодіяльності «Студентська весна» університету (світлина 105). Театр мод неодноразово був нагороджений почесними грамотами за значний внесок у популяризацію українського мистецтва. У дійстві беруть участь студенти II-V курсів, демонструючи власноруч виготовлені українські рушники, жіночі сорочки, панно, а також вечірні сукні.

Ліричні образи описані у поетичній творчості українського поета Тараса Шевченка надихнули полтавського дизайнера, керівника арт-студії «Yuriy Matveyev», студента факультету технологій та дизайну Юрія Матвеева до створення ескізів

Світлина 104. Виставка творчих робіт студентів і викладачів факультету технологій та дизайну Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка в м. Больсена (Італія)

Світлина 105. Демонстрація вишитих рушників студентами факультету технологій та дизайну

моделей жіночого одягу, які ґрунтуються на традиційних елементах українського строю, особливостях оздоблення ручною вишивкою деталей вбрання (світлина 106).

Технологічні аспекти створення колекції координувала директор творчої майстерні «Fashion Gallery» Олена Гопей, наповнюючи колекцію сучасною технологією виготовлення одягу.

Основним матеріалом для виготовлення моделей став натуральний льон. Сучасне пофарбування тканини дало змогу позбутися типової пастельної гами, акцентувавши на пістрявих тканинах. Для декорування моделей було використано домоткане мереживо, шнур, аксесуари з кераміки та деревини.

Світлина 106. Колекція «Феєрія льону» – спільний проект Олени Гопей та Юрія Матвєєва

Більшість моделей колекції «феєрія льону» оздоблено ручною вишивкою техніками, характерними для Полтавщини: «хрестик»; «лиштва» – пряма, коса, качалочкова; художня, полтавська, двостороння гладь; «солов'їні вічка»; «прості мережки» – прутик, роздвоєний прутик, ляхівка; рушникові шви та рушникові заповнення – «шахівка», «просо». Вперше демонстрували колекцію учасники студентського театру мод на 100-річчя університету. Керівник студентського театру мод – доцент кафедри основ виробництва та дизайну Тетяна Борисова. Керівник з оздоблення колекції вишивкою — асистент кафедри теорії та методики технологічної освіти Юлія Срібна.

Студенти факультету виготовили костюми: для українського народного хору «Калина» – 120 (світлина 107, 108), камерного хору «Гілея» – 40; ансамблю танцю «Кредо» – 10; ансамблю танцю «Грація» – 33; естрадного ансамблю «Ананас» – 15; команди КВК «ФІМА» – 15; працівників бібліотеки університету – 40; працівників банку «Аваль» – 35; народного ансамблю «Жива вода» – 50 (світлини 109, 110).

З простих бавовняних, шовкових або шерстяних ниток на звичайному відрізку полотна чи льону студенти створили прекрасні вироби: рушник «Дерево життя» Н. Алік, рушник «Полтаві-1100» О. Галаган, рушники О. Колеснік, О. Шуляк, Н. Пилипенко, Н. Самойлік, Н. Тимо-

шенко, З. Резніченко, Н. Гусинська, О. Штанько, І. Рябухи, Н. Крамаренко, Ю. Яковенко; скатертини – Я. Степанович, І. Кваші, Я. Стовби, А. Бондур, О. Працеватої, Т. Рябчун, Л. Чугуй, Ю. Крамської; серветки – Г. Галамбош, Б. Панчішко; жіночі сорочки – І. Нездойминоги, Т. Прядко, С. Чуйко, О. Гайдук, О. Різник; чоловічі сорочки – С. Журавльової, Т. Карпенко, Н. Коваленко, К. Мельник, Л. Охріменко, Ю. Погорілої; панно «Оранта» Н. Полупан, панно «Соняшники» О. Кревсун, панно «До Великодніх свят» В. Бардаковської.

Виставка українських рушників ХІХ-ХХ ст. демонструється в Музеї постійно. Тут також експонуються вишивки студенток Н. Тимошенко, Ю. Дашківської, О. Кокодзій, О. Степанович, І. Торовик та ін. Це – рушники, скатертини, ікони, серветки, сорочки жіночі й чоловічі. Серед вишивок одразу ж привертають увагу майстерно вишиті портрети видатних полтавців, у тому числі І. Котляревського, текст гімну «Ще не вмерла України» і тризуб – герб України, створені на блакитному тлі золотим кольором. Це – роботи Ірини Торовик. Студентка-майстриня чудово виконала і традиційний полтавський рушник (автор Л. Пилюгіна, колишній викладач вишивки Решетилівського художнього професійного ліцею), уклала чимало оригінального, власного у кольорову гаму та техніку вишивки.

Майстерно виконаний портрет великого Кобзаря і «Заповіт» Т. Шевченка – Інни Кваші (1997-1998 рр.). Особлива мапа «Вишивка в Україні» – колективна дипломна робота студентів (1998-1999 рр.), зроблена за керівництва професора В.П. Титаренко.

Студенти з експонатами виставки ознайомлюються вже з 1 курсу, а на 3 курсі безпосередньо використовують їх під час навчання, вивчаючи українську народну вишивку, в тому числі полтавську традиційну. Тож експонати, зібрані в Музеї,

Світлина 107. Сорочка чоловіча.
Робота Л. Охріменко

Світлина 108. Сорочка жіноча.
Робота О. Різник

Світлина 109. Учасники народного хору «Калина»

Світлина 110. Учасники народного хору «Калина», одягнені у костюми, виконані студентами факультету технологій та дизайну

служують чудовим унаочненням.

Бажаним, завершальним елементом спілкування з музейними експонатами є фотографування на пам'ять біля тієї чи іншої експозиції. Хоча, на перший погляд, цей нюанс видається малозначущим, але насправді залишає студентам незабутні теплі спогади про екскурсію та її учасників.

Завершуючи екскурс у творчі лабораторії студентів-майстрів декоративно-прикладної творчості, пригадаємо неоціненні слова великого представника нашого духу і нації Івана Огієнка, який ще на початку минулого століття писав: «Тільки глибока ідея, вкупі з досконалою формою, роблять твір глибоким і нестаріючим». Це засвідчує і своєрідне, глибоке й життєдайне народне мистецтво Полтавщини.

Викладачі й студенти факультету 4 грудня 2014 р. взяли участь у черговому етапі всеукраїнської акції «Україна – разом!», яка претендувала на Національний рекорд.

«Україна – разом» – це культурно-мистецька акція, спрямована на об'єднання за спільною справою – вишиванням мапи України. Ескіз вишивки створено з використанням прапорів усіх областей України та Меджлісу кримсько-татарського народу.

Вишивання відбувалося упродовж тривалого часу. Мапа подорожувала всіма обласними центрами України – це Вінниця, Житомир, Рівне, Луцьк, Тернопіль, Львів, Ужгород, Маріуполь, Івано-Франківськ, Хмельницький, Кіровоград, Чернівці, Одеса, Чернігів, Суми, Харків, Сватів (Луганська обл.), Краматорськ, Слов'янськ (Донецька обл.), Черкаси, Дніпропетровськ, Херсон, Миколаїв, Полтава. Завершилося вишивання у Києві.

У Києві було організовано творчий майданчик, де до вишивання полотна масово долучалися і фахові вишивальники, й усі бажаючі перехожі. Було також організовано мистецьку програму, читання патріотичної поезії та музику.

Кінцевий пункт призначення: Верховна Рада України, де вишиванку планувалося розмістити як оберіг та нагадування про національну єдність.

Акція «Україна – разом!» претендувала на Національний рекорд. Національний реєстр Рекордів України офіційно погодився на фіксацію рекорду в номінації «Мистецтво» – «Карта України вишита вручну найбільшою кількістю вишивальників» (заявка №140261). Для встановлення рекорду необхідно було побити попередній рекорд.

Загалом з початку акції, до неї долучилися понад 5 тис. учасників.

Світлина 111. Учасники акції «Україна – разом!» учні Полтавської гімназії «Здоров'я» №14. 2014 р.

Світлина 112. Учасники акції «Україна – разом!» у Музеї Народних художніх промислів факультету технологій та дизайну ПНГГУ імені В.Г. Короленка, м. Полтава, 2014 р.

Світлина 113. Мапа України

Світлина 114. Переможці акції «Україна -разом!» з Полтави: зліва направо І. Масась (студентка групи ТД-42 педуніверситету), Н. Свиридюк (майстер народної ляльки, заслужений майстер народної творчості України)

Автор проекту – Ірина Кондратенко з Вінниці, дизайнер Юлія Плахтій.

Проект підтримали Обласне управління культури Полтавської ОДК, студенти та викладачі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Полтавський іфасзнавчий музей імені

В.Кричевського, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського, Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка, народні майстрині- вишивальниці фольклорно-етнографічного гурту «Чорнобривці» с. Хитці Гадяцького району, учителі шкіл №6, 14 м. Полтава, майстри народної творчості.

Загальна кількість учасників від Полтавщини – 731 особа. Це найбільша кількість учасників.

В Українському домі, у Києві 22 січня 2015 року, відбулося нагородження переможців з вишивального мистецтва та встановлення Національного рекорду «Карта України, вишита вручну найбільшою кількістю вишивальників». Вітаючи переможців, народний депутат України Сергій Висоцький зазначив: «Підтримуємо ідею розміщення цієї карти в сесійній залі Верховної Ради України».

6.4. Візерунки для вишивання

Раніше візерунки для вишивки створювалися жінкою, передавалися з рук у руки, копіювалися самими вишивальницями або наносилися відразу на тканину, що спричиняло ряд труднощів. Згодом з'явилися новинка – паперові схеми. Ділянки різного кольору забарвлювали відповідними відтінками. Після винаходу друкарства візерунки етапи загальнодоступнішими, їх збирали і видавали в спеціальних збірках. Першу таку збірку видав Петро Квінті у Кельні 1527 р.

З розвитком технологій цей процес спростився, візерунок одразу малювали на розкресленому на квадратики папері, опісля рукодільниці переносили його на тканину через підрахунок клітинок. Робота зі схемою завершувалася вибором кольорів зі широкого спектра відтінків. У м. Берлін 1820 р. було запроваджено такий спектр відтінків для вовни.

Як підтримка продавців схем виступив сплеск інтересу до вишивки, ґрунтований на появи

Рис. 173. Альбом зі схемами для вишивання. Рига, 1900 р.

Рис. 174. Схема для виконання серії «Метки и узоры для вишивания». Париж, 1894 р.

Рис. 175. Старовинна схема вишивки. Берлін, близько 1790-1820 рр.

Рис. 176. Схема для вишивання рушника. Додаток до журналу «Вестник моды», 1897 р.

спеціалізованих журналів для жінок. У 1770 р. побачив світ «Lady's Magazine» («Жіночий журнал»). У ньому вміщувалися безкоштовні схеми з вишивки, що коштували б удвічі дорожче у продажу. В 1786 р. з'явився «Модний журнал» з питань витонченості й нововведень, уподобань. Спочатку паперові схеми, що друкувалися, були малокольоровими, погано опрацьованими малюнками.

У 1806 році в Лейпцигу побачила світ книга з вишивки для учениць вищої школи, що збрала й відредагувала мадам Вертхайм. Лишень мода на вишивку почала набирати обертів, модні жіночі журнали у Парижі, Лондоні, Відні, Берліні й інших містах купили існуючі у продажу схеми для вишивки хрестиком, аби використовувати їх як захоплювальні подарунки.

У 1810 р. продавець гравюр Вітге випустив серії відомих картин, намальованих на розлінійованому папері досвідченими художниками.

Будучи практично забутою, вишивка хрестиком відроджувалися після Другої світової війни – в 1945-1960 рр. Почали випускатися журнали, що містили додатки з розкрою одягу, вишивки.

Сучасна схема для вишивання, також зазвичай має сітку 10x10 клітинок і нумерацію ліній для полегшення орієнтування у розмаїтті символів та їх підрахунках.

Орнаменти вишивок Полтавщини різ-

Рис. 177. Схема для вишивання килимка.
Французький «Журнал для жінок», 1895 р.

Рис. 178. Сучасна схема для вишивання

номанітні, але найпопулярнішими елементами є «гілки» та «ламані дерева». У геометричних орнаментах переважають найпростіші елементи – прямі і косі хрести, ромби, квадрати. Полтавщина також відома власною технікою вишивання – «полтавська гладь», утворилась саме в області. Сьогодні її активно використовують в усіх областях України.

Отже, візерунки Полтавської області відомі своєю привабливістю, вишуканістю в Україні й за її межами. Можна упевнено стверджувати: вишиванки Полтавщини – це не лише давня історія, теперішнє, а й вагоме майбутнє.

Завдання та запитання для самоконтролю

1. Розгляньте своєрідність колористики полтавської вишивки.
2. Назвіть групи розподілу вишитих рушників за композицією.
3. Обґрунтуйте використання основної символіки в українському вишитті, у тому числі в рушниках.
4. Що означає символ «Дерево життя» і як його зображають?
5. Розкажіть про заснування Музею народних художніх промислів факультету технологій та дизайну в Полтавському національному педагогічному університеті ім. В.Г. Короленка. Хто був ініціатором його створення?
6. Чим вирізняється творчість вишивальниці Ганни Пащенко? Які мотиви переважають у її виробках?
7. Що Ви знаєте про історію Музею декоративно-прикладної творчості ПНПУ ім В.Г. Короленка? Які вишивки тут постійно експонуються?
8. Охарактеризуйте найтипівіші візерунки для вишивання на Полтавщині.

Рис. 179. Рушник «Дерево життя». XIX ст. Полотно. Нитки червоного і чорного кольору. с. Малий Кобелячок Новосанжарського р-ну Полтавської обл. Власник -Ганна Олійник

Рис. 180. Рушник «Дерево життя». ХІХ ст. Полотно. Нитки червоного і чорного кольору, с. Плоске Решетилівського р-ну Полтавської обл. Власник – Наталія Лещенко

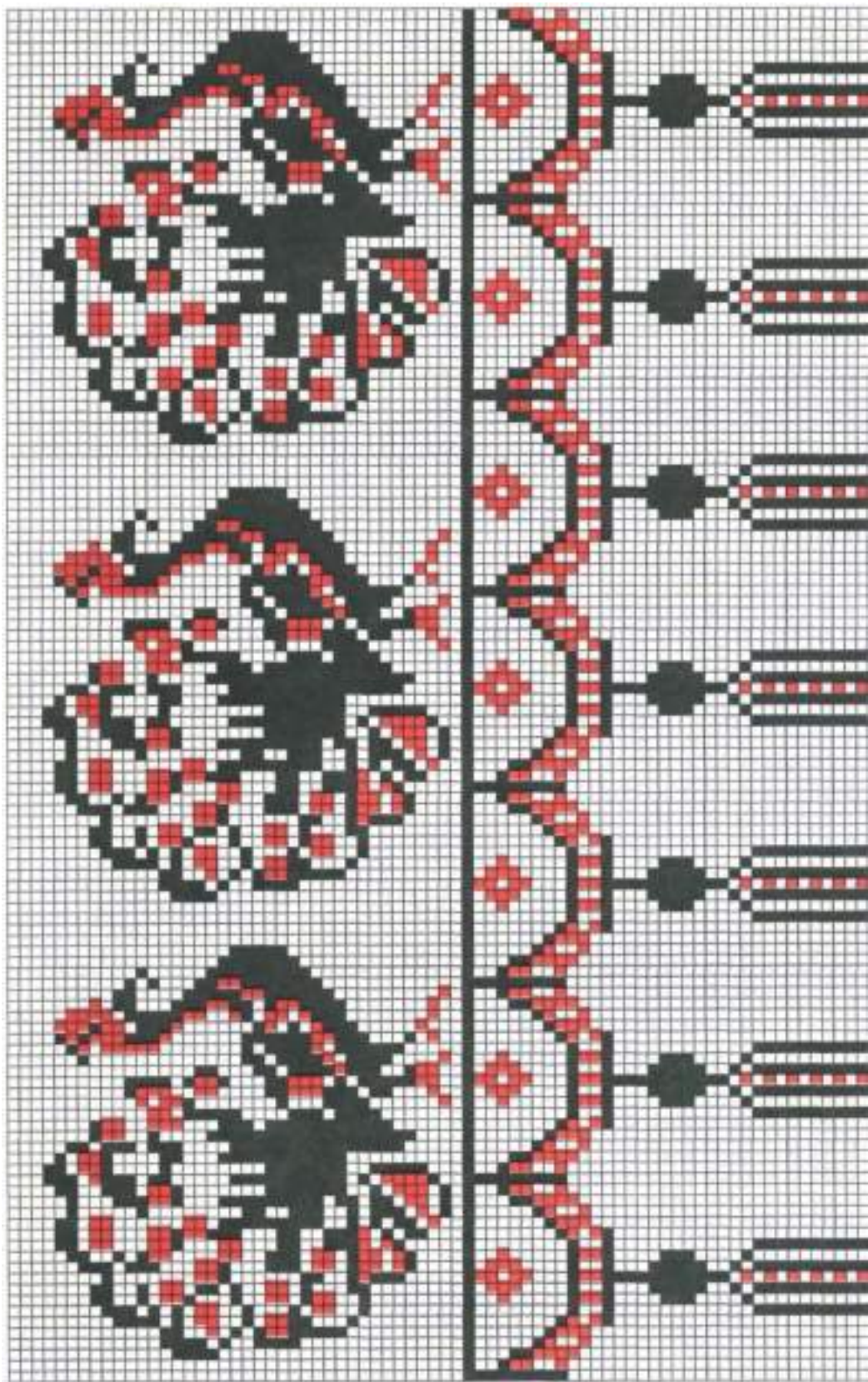

Рис. 181. Фрагмент узору для рушника. Полотно. Заполоч червоного і чорного кольору, с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. Техніка «хрестик». Виконавець -Івга Отрішко

Рис. 182. Фрагмент узору для рушника. XX ст. Полотно. Рослинний орнамент. Нитки червоного і чорного кольору, с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. Техніка «хрестик» Виконавець -Марія Сорока

Рис. 183. Фрагмент узору для рушника. XIX ст. Полотно. Рослинно-геометричний орнамент. Нитки червоного і чорного кольору, с. Веприк Гадяцького р-ну Полтавської обл. Техніка «хрестик»

Рис. 184. Фрагмент узору для рушника. Початок ХХ ст Полотно. Рослинний орнамент. Нитки червоного і чорного кольору, с. Плоске Решетилівського р-ну Полтавської обл. Техніка «хрестик». Виконавець – Марфа Лещенко

Рис. 185. Фрагмент узору для рушника. XX ст. Плотно. Рослинний орнамент. Нитки муліне червоного і чорного кольору, с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. Техніка «хрестик». Виконавець – Марія Сорока

Рис. 186. Взір уставки жіночої сорочки. XIX ст. Полотно. Нитки червоного і чорного кольору. Техніка «хрестик»

Рис. 187. Взір для жіночої сорочки. ХІХст. Полотно. Нитки червоного і чорного кольору. Техніка «хрестик»

Рис. 188. Взір уставки жіночої сорочки. Початок XX ст. с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл.
Виконавець – Одарка Сорока

Рис. 189. Сорочка жіноча, с. Яхники Лохвицького р-ну Полтавської обл.

Післямова

Духовна та матеріальна культура українського народу формувалася століттями. Працюючи, людина пізнавала світ, що поєднувалося з розвитком художньо-образного мислення. Народне мистецтво тому й називають народним, бо воно нерозривно пов'язане з життям народу, його всебічною діяльністю.

До найулюбленіших видів такої діяльності належить українська народна вишивка, у тому числі полтавська. У різні періоди вона зазнавала всіляких змін, але завжди зберігала характер творчості, власні традиції та, образно кажучи, подих рідної землі. Чимало виробів народних майстрів досягли надзвичайно високого художнього рівня, увібравши багатотисячолітній історичний досвід, глибину освоєння, що сприяло правдивості образів, їхньому художньому узагальненню.

Українська народна вишивка виконує пізнавальні й естетичні функції, вирізняючись розмаїттям вишивання, своєрідністю, унікальністю. Однак у процесі розвитку, залишаючись вірною прадавнім традиціям, вона збагачувалась новими елементами. Це переконливо засвідчує і вишивка Полтавщини, з її неповторним світом, чудодійними образами, техніками вишивання.

Звісно, не всі питання у підручнику висвітлені вичерпно. Адже з'являються нові роботи, нові імена, нові напрями. Тому вважаємо головним завданням на сьогоднішньому етапі поглиблене вивчення студентами й учнями розвитку народного декоративного мистецтва як складової частини національної культури українського народу. Вона сприятиме не лише вдосконаленню фахової майстерності, а й становленню всебічно розвиненої особистості.

Сподіваємось, що після ознайомлення з матеріалами підручника, нинішні студенти завтра продовжать благородну справу – дослідження традиційної народної вишивки, її розвиток і побування в усій Україні та регіонах зокрема.

Будемо вдячні тим, хто надсилатиме відгуки, побажання та пропозиції за адресою:

ГЛОСАРІЙ

– А –

Aida – загальна назва для тканин, що використовують у вишивці хрестиком. Випускають у широкій колірній гамі різних рахунків (6, 8, 11, 14, 16, 18, 20, 22).

Акцент (*лат. Accentus* – наголос) – виділення якого-небудь елемента виробу за рахунок конструктивних особливостей, кольорів, використання оздоблення і под.

Антропоморфний – людиноподібний.

Ансамбль (з *франц. ensemble* – разом, відразу) – взаємна узгодженість, органічний взаємозв'язок, струнка єдність частин.

Аплікація (*лат. application* – приєднання) – оздоблення у вигляді декоративних клаптиків матеріалу, пришитих або приклеєних за заданим рисунком. Аплікація на дитячому одязі може бути тематичною – звірі, птахи, іграшки, квіти. Аплікацію настрочують на машині зигзагоподібною строчкою чи обшивають петельним швом.

Асортимент (*франц. Assortiment* – підбір) – перелік видів продукції за найменуваннями, призначенням, сортами і використаною сировиною. Розрізняють виробничий і торговий асортимент.

– Б –

Бавовняна тканина – міцна і м'яка тканина, яка використовується для гладі, ришелье, хрестика.

Багет (*італ. Barchetta* – паличка) – гладка або профільована планка, призначена для виготовлення рам до вишитих картин.

Батист (*франц. batiste* – сорт полотна) – тонка легка бавовняна або лляна тканина, з якої шують білизну, блузи чи сукні.

Безчисна мережка – різновид мережки; відмінна від чисної мережки у відсутності чисниць (залишених горизонтальних ниток тканини) (Полтавщина).

Біла гладь – вид вишивки; опуклі рельєфні шви з білих ниток з великими рядами стібків, доповнені ажурними сітками, вузликами і стягами.

Бінка (Вінса) – тканина для вишивання з малим рахунком і, відповідно, великими блоками. Зазвичай використовують для навчання дітей вишиванню.

Бісер (*араб. busra* – штучні перли, стеклярус) – дрібні круглі або багатогранні кульки (намистини) зі скла, металу, пластмаси, кістки із наскрізними отворами для нанизування.

Бісер рублений (бісерна рубка) – короткі трубочки, іноді грановані, довжина яких дорівнює їх діаметрові.

Бісерні прикраси:

а) **гердани** (басми, плесканки, коральки) – нагрудні прикраси, ажурні або суцільні смужки різної ширини;

б) **комірці** – шийні прикраси, зроблені у вигляді заокругленої ажурної сітки різної ширини;

в) **кризи** – круглі широкі коміри (Гуцульщина);

г) **ланцюжки** – вузькі смужечки із бісеру, виконані геометричним або рослинним орнаментом;

г) **силянки** – шийні прикраси у вигляді ажурних або суцільних смужок різної ширини.

Бісероплетіння – галузь застосування бісеру з метою виготовлення гаманців, обгортки для записників, чохла для парасольок, футлярів для окулярів, коробок, ікон, картин, панно, шкатулок, іграшок, прикрас тощо.

Бортовка – лляна чи напівлляна тканина полотняного переплетення, що використовують у пошитті верхнього одягу для прокладки в борти, коміри. Бортовка має підвищений опір проти дії розтягування.

– В –

Веретено – 1) ручний інструмент для прядіння; 2) дерев'яний круг токарного верстата на металевій основі.

Верстак (верстат) (*нім. Werkstatt* – майстерня) – спеціальний стіл з пристроями для кріплення оброблюваних ручним чи механічним способом різних предметів, матеріалів тощо.

Верхоплут (верхостьоб, верхоплутня, верхоплуття, верхошов) – шов, яким прикрашають сорочки, скатерки, серветки. Можна виконувати як самостійний візерунок, може бути обвідкою до основного орнаменту.

Взир (взір, взор) – взірець, узор, візерунок для вишивання (Гуцульщина, Лемківщина).

Вибійка (вибиванка, вибойка) – спідниця, виготовлена з вибіваної тканини (Львівщина).

Вигладжувати – вирівнювати стінки посуду гончарним ножиком.

Виколка – дерев'яне або металеве шило, яке використовують для утворення дірок у тканині під час виконання технік «солов'їні вічка», «волове око», «довбанка».

Виколування (солов'їні вічка, викол) – різновид вишивальної техніки, яка утворює прозору ажурну мережу з отворів. Ним оздоблюють рукави жіночих блуз, чоловічі сорочки.

Вирізування – різновид вишивальної техніки. Використовують для оздоблення різноманітних виробів, уставок, рукавів і країв подолу жіночих сорочок тощо. Спочатку всі сторони квадратиків візерунки щільно обкидають гладдю і хрестиками. Хрестики вишиваються на нитках тканини, які не вирізують. Відтак усередині кожного квадратика вирізують усі нитки основи і піткання, внаслідок чого на полотні утворюються квадратні отвори. Залишені нитки тканини навпроти хрестиків обкручують різними способами. В. має назви: «на чотири дірочки», «косе з клинцями», «орлове», «рогатеньке». Поширене майже в усій Україні.

Вирізування з лиштовою – найпоширеніше поєднання технік вишивання.

Вишивання (гаптування) – оздоблення швейних виробів шитвом, іноді зі застосуванням бісеру, стеклярусу, сутажу, золотої нитки й інших прикрас, що виконують ручним або машинним способом. Види вишивання як ручного, і машинного – дуже різноманітні: гладь, гладь з мережкою, прорізна гладь, вишивання хрестом, вишивання з аплікацією, рішельє, вишивання сутажем.

Вишивка (вишивання) – 1) різновид народного декоративного мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканинах, шкірі, повсті, виконане різними ручними або машинними швами; розрізняють вишивки вовною, шовком, льоном, золотом, сріблом тощо; 2) техніки оздоблення виробу стібками.

Вишивкарство – оздоблення тканин, виробів вишивальними нитками; галузь народного мистецтва та художнього виробництва.

Вишивка хрестом – техніка вишивання, за якою виконують два перехресних діагональних стібки.

Вишивальні шви – шви, що застосовують під час вишивання візерунка на тканини, трикотажі, шкірі та ін.; деталі виробу.

Вишиванка – розмовна назва традиційної української вибіваної сорочки. Багато варіацій дизайну вишивки створено в XIX ст. Зазвичай їх виготовляли зі саморобного полотна, яке ткали на верстаті. Місцеві особливості відображені в орнаменті сорочки.

Вівсяночка – 1) орнаментальний мотив у вишивках; 2) різновид мережки, подібної до шва гречка; виконують так само, як і гречку, лише на трьох прутиках.

Відбілювання – вибілювання полотна, пряжі за допомогою зоління тощо.

Від кутюр (франц. *haute couture* – високе шиття) – *швейне мистецтво на високому рівні*.

Водорозчинна канва – вид канви, нитки якої склеєні спеціальним водорозчинним клеєм. Використовують під час вишивки хрестом на тканині, не призначеній для цього. Водорозчинну канву накладають на іншу тканину і вишивають малюнок; потім тканину зволожують (при цьому клей розчиняється) і нитки канви акуратно витягують. Вишитий малюнок залишається на тканині.

Волого-теплова обробка (ВТО) виробів – обробка деталей або виробу в цілому за допомогою спеціального обладнання (преса, праски) з використанням вологи, тепла і тиску. Мета ВТО – надати форму виробові, зафіксувати шви.

Волокно – протягне гнучке і міцне тіло (нитка) з дуже малими поперечними розмірами (мікрон), обмеженої довжини (мм), придатне для виготовлення пряжі, ниток, текстильних виробів.

Волосяна тканина – спеціальна тканина полотняного переплетення, основні нитки якого складаються з бавовняної або лляної пряжі, а уткові з кінського волосу, іноді з доданням бавовняної нитки. Волосяну тканину застосовують для бортової прокладки у пальтах, жакетах.

Вуставка (уставка, вуставок) – вишита смуга, вставлена на плечах або рукавах жіночої сорочки (Бойківщина, Гуцульщина, Закарпаття, Полтавщина); вишивка на рукаві жіночої сорочки; частини – «поверхниці», «черв'ячки», «вуставки». Назви В.: «баранячі ріжки», «дубове листя», (Карпати); «дубове листя», «скосики», «паучкове», «клинці» (Космач, Івано-Франківська обл.); «кучеряве», «квіткате», «скринькове», «качурове» (Верховина, Івано-Франківська обл.).

– Г –

Гаптарство – художнє декорування тканини вишиванням золотом, сріблом; різновид промислу; ремесло гаптаря.

Гладь – вишивка прямими або косими стібками, що заповнюють цілковито або частково візерунок за переведеним на тканину вільним контуром. Цією технікою вишивають геометричні та рослинні орнаменти, які заповнюють однотонними або різнокольоровими нитками. Різновиди Г. полтавська, декоративна, качалкова (качалочка), пряма(лиштва), точна, коса, лічильна, прорізна, плетінка, колоскова, старокиївська, стеблова, художня.

Гладь у прикріп – різновид гладі, яку використовують для швидкого заповнення деталей великої площі одним кольором.

Гладь з настилом – двустороння гладь, що виконують за попередньо прокладеним настилом з ниток товстіших, аніж робочі, для надання вишивці об'єму. Нею вишивають стебла, квіти і листя.

Гладьовий валик – ряд щільно прилеглих один до одного паралельних стібків; є прямий і з нахилом. Аби шов зробити рівним, стібки потрібно укладати рівномірно, не занадто вільно і не дуже туго затягуючи нитку.

Глухі шви – однібічні й двобічні вишивальні шви; виконують на відміну від наскрізних, на всій тканині. Поділяють на лічильні, побудовані за рахунком ниток тканини, залежні від її структури та вільно розташовані на її поверхні, частіше – попередньо нанесеному малюнкуві.

Гобеленова голка – це голка з тупим кінцем, який проходить між нитками тканини, не пошкоджуючи їх, і достатньо великим вушком, куди зручно вставляти нитки муліне. Використовують під час вишивки хрестиком практично на всіх тканинах. Є різних розмірів (найчастіше використовувані – від 18 до 26; причому, як і в рахунку тканини: що більший номер, то менша і тонша голка). Необхідно уважно підходити до вибору розміру, оскільки дуже товста голка буде значно розсовувати нитки полотна, пошкоджуючи роботу, а надто тонка спричинить кошлатіння нитки муліне.

Гобеленовий шов – метод зашивання фрагмента малюнка так, щоб не залишалось просвітів тканини. Шов виконують на тканині полотняного переплетення за рахунком її ниток.

Голка – загострений металевий стрижень з вушком для всильовання нитки. Використовують для шиття.

Городки – плахтове закінчення або змережувальний шов у вигляді квадратиків.

Гречка (гречечка) – різновид мережки, в якій рапорт малюнка утворений на трьох прутиках. Використовують для обвідки головних орнаментальних смуг. Основним елементом візерунка Г. є зигзаг, створений стовпчиками.

Гуцулка – чоловіча сорочка зі стоячим коміром і вишивкою на грудях, з відкритим рукавом. Дизайн (*англ. design* – проектувати, креслити, задумати, а також проект, план, малюнок) – термін, що означає вид діяльності з проектування предметного світу.

– Д –

Дизайнер (від дизайн) – людина, яка займається художньо-технічною діяльністю в межах однієї з галузей дизайну (в тому числі дизайнер декоративно-прикладних виробів, дизайнер текстилю, дизайнер костюма).

Довбанка (зерновий вивід) – різновид вишивальної техніки, що утворює ажурну смугу за діагоналлю з дірочками, з яких утворюються геометричні фігури – трикутники, ромби. Техніка Д. подібна до виколювання («зерновий вивід»); різниця лише в тому, що, спрямовуючи голку горизонтально і вертикально, набирають на неї дві нитки полотна. Використовують у білій вишивці на чоловічих, жіночих сорочках разом з іншими швами (Поділля, Покуття, Полтавщина, Київщина, Буковина, Чернігівщина).

– Е –

Ексклюзивний – винятковий, особливий.

Етнічний (*грец. Etnikos* – племінний, народний) – той, що належить до певного народу, його культури, традицій.

Етностиль – сучасний стиль з використанням елементів національного костюма.

– З –

Закріпка (настил) – вертикальний стовпчик, вишитий через нитку підкання на трьох-п'яти нитках основи; висота закріпки залежить від ширини мережки.

Занизування (інші назви – напрутяганки, заволікання, підволікання) – техніка вишивки, характерною рисою якої є те, що вишивальну нитку простягають через всю довжину орнаменту, аналогічно до шва «уперед голку». Повністю імітує узорне перебірне ткацтво. Особливість цієї техніки в тому, що візерунок вишивають справа наліво відразу всією шириною полотна і він буде двостороннім (якщо з одного боку постає червоним, то з іншого – білим). Узори, вишиті занизуванням, строго геометричні.

Зборки – дрібні складки, оздоблювані вишивкою.

Зерновий вивід (зерновий вивод) – 1) шов, який утворюють через подвійне затягування ниткою сторін квадрата, побудованого не менше ніж на трьох нитках тканини. Використовують для вишивання жіночих та чоловічих сорочок у поєднанні з іншими швами.

Змережування зубцями – шов. Під час вишивання зубців довжину стібків поступово збільшують на горизонтальну нитку. Вишивають зліва направо різними кольорами. Часто відрізок 5 см завдовжки змережують одним кольором, наступні 5 см – іншим тощо. Поширена ця техніка на Середній Наддніпрянщині; змережування гладьовими зубцями.

Змережування плахтовим швом – шов, який застосовують для скріплення окремих частин тканини одягу тощо; нагадує зубці, розташовані один навпроти одного. Це змережування виконують зліва направо. Стібки кладуть то на верхній, то на нижній рубець, притягуючи кожен стібок петлею. Причому стежать, аби зубці утворювались правильної форми й однакової величини.

Зубці – елементи декоративного оздоблення вирізу горловини сорочки тощо.

Зубцювання – шов, який застосовують для оброблення рукавів, манжетів, комірів-стойок сорочок та ін. Існує кілька видів.

– К –

Канитель (*франц. cannetille*) – тонка металева (зазвичай золота чи срібна) нитка у вигляді гвинтової спіралі. У сучасних святкових тканинах найчастіше використовують плоскі розрізні нитки з алюмінієвої фольги, до прикладу, люрекс.

Канва – це трафарет або основа для вишивання, яку використовують для виготовлення, окремих виробів, і для прикраси одягу, рушників та інших речей. Це не тканина для вишивки, а основа. Її може після закінчення вишивки вилучати.

Карта кольорів муліне – таблиця, в якій нитки муліне подані за назвою, колірною картинкою і певним номером. Існують зведені таблиці муліне, де зведені номери, закріплені за кожним кольором різними виробниками.

Каунт (*англ. count* – номер) – цифри після назви канви, які показують кількість «квадратиків» чи ниток на один дюйм (2,54 см). Аби зрозуміти, скільки «квадратиків» або ниток буде в 10 см, потрібно номер канви розділити на 2,54 і помножити на 10. Що більше номер канви, то дрібніші клітини, і щільніший сам матеріал.

Качалочка – поздовжній або поперечний настил, виконаний паралельними стібками однакового розміру.

Кептар – хутряна безрукавка населення Карпат та Прикарпаття. Має значну локальну варіативність стосовно довжини та прийомів оформлення.

Керсетка – нагрудний жіночий одяг; різновид безрукавки, що складалася з ліфа та поширеної від талії нижньої частини, з вусами або без них (середини XIX ст.).

Китиці – сформоване пасмо вишивальних ниток на кінці шнурка, яким зав'язують комір.

Кілковий рушник – декоративний рушник, що вішали на кілок у хаті.

Кісник (упліти) – 1) вузькі стрічки, які вплітали дівчата в косу; 2) косоплітка, стрічка, вплетена в косу (Полтавщина); 3) прикраси у дівчат, вплетені в коси на зразок стрічки – смужки тканини чи намиста.

Кожух – зимовий одяг з овечих шкір з хутром усередину. В різних місцевостях України мав особливості крою, пропорцій, кольору, оздоблення. К. прикрашали вишивкою, аплікацією з кольорової шкіри, нашивками з яскравих плетених шнурів, китичками з різнокольорових вовняних ниток тощо.

Колекція (лат. *collectio* – збирання) – серія моделей одягу різного призначення, побудована на основі єдиного образного вирішення, стилю, конструкції та структури матеріалів. К. може охоплювати весь асортимент одягу або вироби лише одного сезону.

Колірна гармонія – це узгодженість у поєднанні кольорів, їх основні властивості та взаємодія.

Коса гладь – шов, у якому стібки розташовані за діагоналлю, один біля одного і лягають похило, умовно під кутом 45° до ниток основи і піткання тканини.

Кривулька (кривуля) – орнаментальний мотив у тканих виробках, вишивках.

Кросна – простий ткацький верстат у вигляді чотирикутної рами для ткання килимів, решет, сит і кошиків. Різновиди К. – кросна на сохах, кросна до ослона, кросна під широке полотно, кросна прості та ін.

Кросонки – невеликий верстат для ткання сит (Полтавщина).

Крій одягу (виробу) – назва деталей та їх частин, отриманих унаслідок розкрою матеріалів.

Куряча шкірка – стягувальна вишивальна техніка; використовують для закінчення низу рукава, горловини жіночої сорочки. У процесі виконання такої техніки зигзагоподібні стібки кладуть упоперек манжета, стягуючи кожен ряд окремо (Наддніпрянина).

Курячий брід – шов, який здебільшого використовують у поєднанні з техніками «лиштва», «вирізування», «солон'їні вічка». Шов може бути подвійним, потрійним, для чого поряд з першим стібком у той самий спосіб виводять другий, третій. У такий спосіб утворюються геометричні елементи, площі яких заповнюють техніками «гладь», «кручений шов», «вирізування» (Полісся) та ін.; використовують переважно в білій вишивці.

Кутюр'є (франц. *couture* – кравець, закрійник) – кравець-художник, художник-модельєр – творець високої моди костюма.

– П –

Лелітки – маленькі плоскі блискучі кружечки або пластинки різної форми, що мають отвори і можуть бути виготовлені з металу, скла, слюди, синтетичних матеріалів.

Листва (лиштовка, лишва) – 1) вишивка у вигляді прямої гладі. 2) Планка на прорізі вікна або дверей; наличник; 3) поздовжній брусок стулчастого вікна; 4) прикрашена різьбою дошка, яку підшивають під випуск даху чи під верхню планку дерев'яного наличника.

Лічильний хрестик – метод відрахування хрестиків під час вишивки. Використовують за наявності схеми вишивки: спочатку відраховують хрестики одного кольору, потім таку саму кількість хрестиків переносять на тканину і розташовують у тому, порядку, що й на схемі.

Лучка (витаганий верхоплут) – мережка, яка полягає у виконанні нижнього і верхнього прутика. Середню частину заповнюють настилом з лівого боку до правого. Л. створюють за два етапи. Настил роблять на двох прутиках. Центральну частину самої Л. зазвичай виконують кольоровими нитками.

Люрекс – металеві плоскі нитки.

Ляхівка багаторядна – мережка, де кожен наступний ряд стосовно попереднього виконують у шаховому порядку і через чисницю.

Льон (ленок) – лляне волокно на різних стадіях обробки.

– М –

Манжета – суцільнокроєна або пришивна деталь з основного чи оздоблювального матеріалу, яка призначається для прикрашання низу рукава або штанів. У чоловічих сорочках манжета може бути пристібною.

Манишка – пришивна чи пристібна вставка, нагрудник до жіночої сукні, чоловічої сорочки, жакета та ін., виготовлена з тканини, мережива. Манишка належить до засобів художнього оформлення одягу.

Маніжка (манишка) – вишивка на пазусі чоловічої та жіночої сорочок (Полтавщина, Полісся).

Меланж – нитка, в якій колір плавно змінюється з одного на інший. Під час забарвлення нитки колір використовують лише один, але на всій довжині варіюється його інтенсивність – від світлого до темного.

Мережання – оздоблення тканини, одягу мережками.

Мережка – 1) різновид візерунка на полотні, прорізаний квадратами й обшитий білими або кольоровими нитками; 2) ажурний узор.

Мерсеризація – процес, під час якого нитку спеціально оброблюють концентрованим розчином гідрату оксиду натрію з метою надання їй блиску, підвищення здатності забарвлюватися і збільшення міцності.

Металік – металізовані нитки для вишивання та рукоділля, надають вишивці своєрідної краси й виразності. Особливою популярністю серед вишивальниць і дизайнерів користуються металізовані нитки Gamma.

Мішковина – тканина з рідкою структурою. Використовують рідше від інших видів тканин.

Модель (*лат. modulus* – міра, ритм, такт) – зразок, який слугує еталоном для серійного відтворення одягу, взуття, головних уборів і под.

Модельєр (*франц. modelier*) – фахівець з виготовлення моделей, зразкових взірців виробів.

Моделювання одягу – творчий процес створення нової моделі з урахуванням її призначення та навколишнього середовища, властивостей матеріалів, зовнішнього вигляду людини. У моделюванні предметів одягу об'єктами розробок є: форма і силует виробу, його крій, вибір матеріалів, способи формоутворення; композиція елементів; колірне вирішення.

Монохромна вишивка (*грец. monochromes* – одноколірний) – вишивка одноколірного предмета чи сюжету, намальованого за допомогою різних відтінків однієї фарби.

Монтування – процес складання вишитого виробу в купон.

Муліне (*франц. moulinet* – кручений шовк) – нитки, що з'явилися завдяки компанії DMC, яка наприкінці XIX ст. запатентувала новий вид бавовняних ниток для вишивання, що не линяють, назвавши їх муліне. Пізніше й інші компанії стали називати нитки для вишивання саме таким терміном; муленка (Гуцульщина).

– Н –

Набирання – поширене як різновид лічильної прямої гладі. Цим швом виконують геометричні візерунки. Нитки – найрізноманітніші: білі; червоні; чорні; жовті; сині. Техніка «набирання» проста: довжина кожного стібка в узорі дорівнює парній кількості ниток тканини – 4, 6, 8, 10. Кожен черговий стібок починають від середини попереднього й на нитку вище або нижче.

Накладна канва – канва, яка нашивають на тканину і висмикують після роботи.

Намистинки – кульки різних розмірів, найчастіше правильної круглої форми з наскрізними отворами.

Намітка (наміт, наметка, сповивало, завивало, завій, плат, убрус) – найдавніший головний убір заміжніх жінок у вигляді довгого рушника з тканим або вишитим орнаментом на боках (забори); носили у поєднанні з іншими головними уборами.

Наперсток (наперсник) – ковпачок, що натягують на палець під час шиття для захисту від проколювання голкою.

- Напівхрестик** – техніка вишивання, використання як самостійний шов для заповнення фону, створення простору в картині, позначення тіні предмета.
- Народна вишивка** – особливе явище художньої культури народу.
- Настилування** – це точна вишивка, краса якої полягає в бездоганному ритмі рисунка, чіткості виконання. Настилування виконують паралельними стібками, розділеними ниткою. Для більшого контрасту вишівальну нитку беруть сіру, невідбілену або ж підфарбовану в попелясто-синюватий колір.
- Національний одяг** – побутовий одяг, що відображає специфіку й особливості національної культури та побуту народу.
- Неповні стібки** – загальна назва для стібків 1/4, 1/2, 3/4. Їх використовують для надання природнішого вигляду вишитій картині. Стібок 1/2 зазвичай позначають окремим символом у ключі, а стібки 1/4 і 3/4 – дрібнішим значком порівняно з позначенням повного стібка.
- Низь** – шов, якого походить від способу вишивання. Вишивають шов знизу, з виворотного боку. Лицьовий бік візерунка – це виворіт вишивки. Низью виконують геометричні орнаменти чорними або червоними нитками.
- Нитки швейні** – пряжа в кілька складень чи комплексні нитки певного скручення, що використовують для з'єднання й оздоблення деталей швейних виробів. Розрізняють швейні нитки правого і лівого кручення.

– О –

- Обиденний (рушник)** – рушник, який ткали за день, унаслідок чого він набував магічної сили. Використовували для захисту від злих сил.
- Обметування (обкидання)** – спосіб у шитві; прошивання на краях стібками (швами, петлями тощо).
- Обшивка** – деталь швейних виробів для обробки зрізів.
- Однобічні шви** – глухі й вільні вишівальні шви, які утворюють малюнок на лицьовій стороні тканини.
- Орнамент** (*лат. ornamentum* – прикраса) – графічна чи живописна прикраса, створена з ритмічно поєднаних елементів геометричної або рослинної форми. Орнаментом може бути прикрашена вся поверхня виробу чи будь-яка його частина.
- Орнаментальні мотиви** – мотиви у вишивках: «барани», «безконечник», «баранячі роги (баранчики)», «віконця», «волове око», «виноград», «вітряки», «вуж», «заячі зуби», «гребінчики», «рожі», «сосонка», «хрести», «чорнобривці», «бесаги», «голуби», «зозулька», «ластівки», «лемеші», «кривоніг», «кудряві», «сокирки», «терен», «хвильки», «праники», «семиріг», «собачки», «сови» (Поділля); «гребінці», «ключі», «гарбузове листя», «берізка», «ламане дерево», «оленячі роги», «шовковиця», «ляльки», «овесик», «бджілка», «хміль, барвінок», «мушки», «терен», «жучки», «оленяча голова», «ляльки» (або п'яні баби), «колячі голови», «жабки», «тюльпани», «пави», «порічка», «троянда», «човник», «овесик», «дзвоники», «гілка», «березові бруньки», «хмелик», «павучок», «ружа» (Полтавщина).
- Основа** – 1) ткацька основа в кроснах, подовжні нитки в тканині, а також пряжа для них; 2) знята з оснівниці пряжа; уснова, снова.

– П –

- Пазуха** – 1) розріз в сорочці; розпах (Полісся); 2) вишиття біля розрізу сорочки.
- Пасмо** – пучок зі шести ниточок муліне.

- Паспарту** (франц. *Passe-partout*) – шматок картону або паперу з вирізаним у його середині чотирикутним, овальним чи круглим отвором під рамки, куди вставляють вишивку.
- Петельний шов** – шов основу якого становить простий ланцюжок. Шов можна виконувати з різними варіаціями товстої або тонкої нитки. Всі шви цієї групи складаються з петель, закріплених короткими стібками. Їх використовують і для вишивки контурів, і для заповнення внутрішньої частини візерунка. Під час заповнення внутрішнього простору вишивають ряди ланцюжків в однаковому напрямку.
- Петля** – спосіб закріплення нитки на початку вишивки, для уникнення утворення вузликів. Зручніше використовувати, коли в голку всилують парну кількість ниток.
- Перфорований папір** (лат. *perforation* – просвердлювання) – папір з отворами, що нагадує тканину *Aida*, використовують як основу для вишивки хрестиком замість тканини. Звичайний розмір для такого паперу 54 клітинки в 10 см. Для вишивки краще використовувати три нитки муліне. Необхідно дуже обережно її застосовувати – може порватися. Цей папір цілком придатний, наприклад, за вишивки книжкових закладок або новорічних прикрас.
- Піткання (утік, уток)** – сукупність поперечних ниток тканини, що, перетинаючись з повздовжніми (осною), утворюють переплетіння.
- Пішва** – 1) різновид шва (Полтавщина); 2) наволочки (Покуття).
- Плахта** – традиційна жіночий святковий одяг: вид спідниці або фартуха з двох полотнищ вовняної візерункової тканини.
- Пластикова канва** – канва, яку застосовують за основу для вишивки; її не потрібно вилучати після вишивки.
- Полотно (linen)** – тканина з льону, конопель для вишивки. Нитки, з яких виготовлена тканина можуть бути нерівномірної товщини, але це не надто помітно на готовій роботі. Зате вишивка на полотні виглядає дуже благородно. Вишивати потрібно через дві нитки полотна.
- Полотняне** – гладке ткацьке переплетення, де кожна нитка основи переплітається з кожною утоковою через нитку. Полотняне ткацьке переплетення забезпечує найбільшу злітність структури і найбільшу її міцність; має одноманітну гладку поверхню, однакову на лицьовому і виворотному боках тканини.
- Полтавська гладь** – різновид вишивальної техніки, відомої з часів Київської Русі. Таку вишивку інколи обводять стебнівкою того самого кольору; нагадує шов у прикріп.
- Починок** – пряжа, намотана на веретено, або кількість цієї пряжі, знятої з веретена.
- Прорізна гладь** – наскрізна вишивка, для якої характерні проколоти або прорізані в тканині отвори різної форми та розміру, обшиті гладьовим валиком чи петельним швом.
- Прутик (прутики, прут)** – 1) різновид мережки; П. шиють за утворення рубця на білизні, на краях рушників, сорочок тощо; 2) складова частина мережки.
- Прядіння** – отримання ниток із вовни або рослинного волокна через скручування й утворення безперервної нитки.
- Пряжа** – довга тонка нитка зі зсуканих коротких волокон (льону, конопель, вовни тощо), яку отримують під час прядіння.
- Пухлики** – стягувальна техніка; застосовують у процесі з'єднання уставки з рукавом та оздоблення низу рукава і краю горловини. Поділяють на однорядні й багаторядні.
- П'яльці (п'яльця, кросна)** – пристрій для рукоділля у вигляді рамки, на якій закріплюється розтягнута тканина. Відомі П. двох типів – круглі й квадратні.

– Р –

Рапорт (*франц. rapport*, від *rapporter* – приносити, повідомляти) – повторювана частина малюнка (візерунка) або переплетення на тканині, трикотажі, вишивці та ін. Порядок переплетення ниток повторюється і за шириною, і за довжиною тканини в кожному наступному рапорті.

Ретязь (ретязок, неправильний хрестик, плетінка, оксамитовий шов) – різновид хрестикової техніки. За виконанням Р. є поздовжнім і поперечним. Відмінність спостерігається з вивороту тканини. Стібки наносять зліва направо, починаючи від першого хрестика; використовують як обвідку до орнаментів з обох боків, виконаних лиштвою, виколюванням, вирізуванням, мережкою. В західних областях України має назву «плетінка».

Рукав – деталь одягу, що покриває руку або частину руки; може бути різної довжини і конструкції.

Рушник – 1) тканий виріб для витирання обличчя, тіла, посуду тощо; 2) відрізок декоративної тканини з тканим або вишитим орнаментом; використовують для оздоблення житла, в українських обрядах тощо. Побутують різноманітні назви Р.: «божник», «божниковий», «буденний», «бурунчук», «великодник», «вибійчаний», «вирізуваний», «вишиваний», «вінчальний» (весільний), «возовий», «втиральник», «гайтка» (загортка), «для хвороби», «жалобний», «завіска», «застольний», «іконний», «калінкоровий» (крамний), «кілковий», «кілочковий», «ключевий», «королівський» (королевецький), «кумачевий», «мальований», «мережаний», «набиваний», «надіжниця», «наобразник» (божник), «натиканий», «обідній», «обрус», «орластий», «орликовий», «паперовий», «перебираний», «підперіжник», «плечовий», «подарунковий», «полотняний постовий», «посудний», «празниковий», «пулка», «ручник», «роменський», «святковий», «синій», «старовітський», «стирач», «стирок», «стінний», «тканий», «утирак», «утиральник», «утирач», «утирачка», «червоний», «чернецький», «шитий», «у шуліки».

Рушник божник – вузький, для прикрашання ікон.

Рушник плечовий – різновид узорного рушника для подарунків на весіллях (старостам, дружкам, родичам і почесним гостям).

Рушник подарунковий – різновид рушника із дешевого матеріалу для весільних подарунків.

Рушники чернецькі – різновид обрядових рушників; виготовлені черницями (Полтавщина).

Рушникові шви – набір вишивальних технік: «уперед голкою», «настилування», «хрести кування» тощо. З допомогою таких швів заповнюють площі орнаментальних мотивів на рушниках. Найпоширеніші в центральних та східних областях України.

– С –

Свита (свитка) – приталений верхній чоловічий та жіночий одяг для весни й осені зі сукна домашнього виробництва.

Символ «Безкінецьник» (*грец. symbolon* – знак, прикмета) – знак вічності, який не має ні початку, ні кінця, вічність сонячного руху.

Символ «Берегиня» – символ-оберіг усього земного й існуючого, жінки-матері.

Символ «Дерево життя» – символ небесної осі, природи, що безперервно відновлюється.

Символ «Риба» – символ здоров'я, знак води.

Символ «Сонце» – джерело світла і життя.

Символ «Тризуб» – символ духовної сили слов'ян.

- Символ «Хрест»** – символ Всесвіту, знак чотирьох сторін світу, чотирьох пір року, належності людини до християнської віри, оберіг від хвороб, лиха.
- Сліпе вирізування** – різновид вишивальної техніки; виконують як полтавське вирізування, але віконця не вирізують, а обводять білою ниткою та заповнюють чорною гладдю. Таке вирізування використовують за вишивання сорочок для жінок поважного віку.
- Солов'їні вічка** – шов, що виконують технікою виколування; поєднують з лиштвою, вирізуванням, зерновим виводом та ін. Унаслідок виконання цієї техніки утворюється маленький отвір, обшитий на квадраті стібками.
- Сорочка** – один з найдавніших видів натільного шитого одягу. Основні українські за кроєм: тунікоподібні; з уставками (поликами); з кокеткою.
- Спектр** – колірна смуга, розкладена на складові частини.
- Стебловий шов** – шов, виконання якого подібне до шва стебнівка. Поширений у вишивках XVII – початку XVIII ст.
- Стеклярус** – скляні трубочки завдовжки 5-10 мм, гранені або циліндричні.
- Стирок** – рушник для витирання посуду.
- Стібок** – елемент строчки, що становить закінчений цикл переплетення. Відомі стібки прості й складні. Машинні стібки за розміщенням вузлів переплетення ниток поділяють на ланцюгові та човникові. За способом проколу з'єднаних шарів розрізняють наскрізні (видимі) й ненаскрізні (потайні) стібки. Залежно від кількості ниток і виду їх переплетення існують стібки прості та складні.
- Стовпчик** – 1) елемент виши вки; використовують для обрамлення головних орнаментальних смуг; 2) різновид мережки; застосовують як доповнення з обох боків до орнаменту для жіночих блуз, чоловічих сорочок та інших виробів; 3) частина мережки.
- Стрази** (*нім. strass*, від прізвища нім. винахідника кловаря і ювеліра Г. Штрасса) – імітація дорогоцінного каміння, що виготовляють з кристалю з домішками свинцю.
- Страмін** – найбільша (27 клітин на 10 см), сітчаста, жорстка канва, що використовують для вишивання гобеленів, килимів, подушок і под.
- Сухозлітка** (брузумент, гальон, сухозлотиця, позлотець, позлотка, сухозлоть) – срібляста чи золотиста нитка; нею перетикали орнаментовані поли запаски та ін.
- Схема для вишивання** (*грец. schema* – форма, вид) – розподілене на кольорові або символні квадратики зображення, за яким виконуєть вишивку. Схеми входять до наборів для вишивання, а також продаються окремо.
- Схрещений прутик** – різновид мережки, що використовують для вишивання рушників, скатертин і под. Основою мережки слугує подвійний прутик. Унаслідок перекручування посередині двох прутиків кількаразово утворюють схрещений прутик.

– Т –

- Тасьма** – вузька тканина стрічка матеріалу. Ляну тасьму застосовують для запобігання розтягуванню країв і окремих ділянок швейних виробів. Шовкову тасьму використовують для оздоблення жіночих і дитячих суконь.
- Тіньова гладь** – різновид гладі. Виконують її косою або прямою гладдю з «настилом» чи без нього нитками одного кольору, але кількох тонів (двох-трьох, від світлого тону до темного). В одноколірній тіньовій гладі колірний ефект утворюється внаслідок неоднакового напрямку стібків і різного відбиття світла від вишитої поверхні. Для тіньової гладі краще використовувати блискучі шовкові нитки або муліне. Натяг ниток не сильний, верхніх

ниток – слабший від нижніх, щоби на лицьовому боці виробу не простежувалося слідів нижньої нитки.

Тканина (тканка) – виріб, що виготовляють у процесі ткання на ткацькому верстаті; матерія.

Ткацьке переплетення – порядок взаємного перекриття поздовжніх ниток основи поперечними нитками утку. Воно визначає зовнішнє оформлення і властивості тканини. Т.П. розподіляють на види: гладкі; дрібновізерунчасті і складні.

Ткацький верстат – 1) знаряддя для виготовлення тканини, ряден, килимів, шлей і под.; 2) тканиця.

Тон (*грец. tonos* – натяг) – кольоровість, за якою відрізняють один колір від іншого.

– У –

Уставка (вуставка, вставка) – 1) вишивка у верхній частині жіночих сорочок; 2) вишиване плічко, що з'єднує передню та задню частини сорочки і призбирується біля ший разом зі станком сорочки; 3) вшита вставка на плечах.

Уток – система паралельних, розміщених поперек полотнища тканин ниток, які переплітають нитки основи. Напрямок У. враховують під час розкладання лекал.

– Ф –

Фарбування (кольорування, барвування, пофарбування, офарблення, забарвлення) – надання тканині певного кольору барви.

– Х –

Хрест – орнаментальний мотив у вишивках.

Хрестик – різновид вишивальної техніки. Відомий в Європі з кінця ХУІІІ ст.; на території України він з'явився в середині ХІХ. Виконують Х. двома перехресними діагональними стібками. Всі верхні стібки лежать в одному напрямку, нижні – в іншому. Назви: «простий хрестик», «косий хрестик», «подвійний хрестик» (болгарський).

– Ч –

Черв'ячок (роздільний прутик) – мережка, яку виконують на парній кількості ниток. Зовнішній вигляд нагадує черв'ячок. Поширений на Київщині, Полтавщині, Поділлі.

Чисниці – дві або три поперечні нитки, що залишаються зверху і знизу мережки для закріплення вишивальної нитки під час прутукування. Чисниця може бути і всередині мережки з метою відокремлення одного ряду від іншого.

– Ш –

Шов – 1) місце скріплення деталей виробів; 2) вишивальний шов, який застосовують під час вишивання візерунків.

Шов «уперед голкою» – шов, що виконують стібками різної довжини справа наліво. Довжина стібків, частота і відстань між ними залежать від призначення шва.

– Щ –

Щільна канва – інакше кажучи – «рогожка». Використовують для постійного призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво: підручник. Львів : Світ, 1992. 272 с.
2. Бабешко Л. Класифікація і призначення українських рушників. Рідна школа. 2000. №10. С. 25-26.
3. Білан М.С., Стельмашук Г.Г. Український стрій. Львів : Фенікс, 2000. 328 с.
4. Білецька В.Ю. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация: матеріали до ентології і антропології. Львів, 1929. Т. 21-22. Ч. I. С. 43-109.
5. Бойко А.М., Титаренко В.П. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва : на прикладі полтавського вишиваного рушника : навчально- методичний посібник. Полтава, 1998. 72 с.
6. Большая энциклопедия вышивки. Киев : Астрель, 2004. 465 с.
7. Василенко В.И. Очерки кустарных промыслов Полтавской губернии. Полтава, 1900. Вып. I. 111 с.
8. Вишивка двусторонней штамповкою. Все для учителя. 2000. №25. С. 11-15.
9. Вінтоняк Д. Ткацтво в домашніх умовах. Львів : Інститут народознавства НАН України. 1997. 55 с.
10. Воропай О. Звичаї нашого народу: в 2 т. Мюнхен : Укр. вид-во, 1966. Т. 1-2.
11. Гаврилів Н. Сокальська вишивка. Львів : Апріорі, 2015. 78 с.
12. Ганжа П.О. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996. 192 с.
13. Гасюк О.О., Степан М.Г. Художнє вишивання. Київ : Вища шк., 1987. 287 с.
14. Гасюк О.О., Степан М.Г. Художнє вишивання: альбом. Київ : Вища шк., 1989. 432 с.
15. Гончар І.М. Історія українських рушників. Київ, 1966. 98 с.
16. Данилейко В. Що означає «рушник» в українському образотворчому мистецтві та народній культурі? Арганія. 1998. №4. С. 48.
17. Зайченко В.В. Вишивка козацької старшини: каталог колекції Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського. Київ : Родовід, 2001. 200 с.
18. Зойченко В. Вишивка Чернігівщини. Рушники. Київ : Родовід, 2018. 256 с.
19. Запаско Я.П. Декоративно-ужиткове мистецтво: словник. Т. 1-2. Львів : Афіша, 2000.
20. Захарчук-Чугай Р.В., Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво : підручник. Київ : Знання, 2012. 342 с.
21. Захарчук-Чугай Р.В. Нові узори вишивок. Жовтень. 1984. №7. С. 9-19.
22. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка. Київ : Наук, думка, 1988. 192 с.
23. Зілецька В.Ю. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация : матеріали до ентології і антропології. Львів, 1929. Т. 21-22. Ч. I. С. 43-109.
24. Історія українського мистецтва: у 6 т. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1966-1968. Т. 1-6.
25. Калязін Ю.В., Титаренко В.П. До ювілею Решетилівського художнього професійно-технічного училища. Історична пам'ять: наук. зб. 1998. №1. С. 210-212.
26. Кара-Васильєва Т.В. Біографія української вишивки. Наука і суспільство. 1989. №1. С. 46-48.
27. Кара-Васильєва Т.В. Вишивка в оформленні одягу. Народна творчість та етнографія. 1978. №5. С. 13-21.
28. Кара-Васильєва Т.В. Давнина в рушниках. Народне мистецтво. 1998. №1-2. С. 3-6.
29. Кара-Васильєва Т.В., Заволокіна А.А. Учитесь вишивати. Київ : Реклама, 1988. 96 с.
30. Кара-Васильєва Т.В. Літургійне шитво України XVII-XVIII ст. (іконографія, типологія, стилістика). Львів : Свічадо, 1996. 230 с.

31. Кара-Васильєва Т.В. Полтавська вишивка. Образотворче мистецтво. 1979. №3. С. 22-24.
32. Кара-Васильєва Т.В. Полтавська народна вишивка. Київ : Наук. думка, 1983. 135 с.
33. Кара-Васильєва Т.В. Творці дивосвіту. Київ : Рад. шк., 1984. 174 с.
34. Кара-Васильєва Т.В. Українська сорочка: альбом. Київ : Томіріс, 1994. 32 с.
35. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка на зламі століть. Укр. мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХст. Київ : Либідь, 2000. С.135-152.
36. Кара-Васильєва Т.В. Шедеври церковного шитва України (ХІІ–ХХ ст.). Київ : Либідь, 2000. 96 с.
37. Каталог изделий, вырабатываемых кустарями Полтавской губернии и в земских учебных мастерских и продаваемых через земский склад. СПб., 1912. 43с.
38. Кисіль Г. Українська вишивка. Ікони, релігійні композиції: альбом. Полтава : ПП Буштрук В.М., 2008. Випуск третій. 42 с.
39. Кисіль Г. Українська вишивка. Орнаменти, шрифти, тематичні композиції: альбом. Полтава : Дивосвіт, 2005. Випуск перший. 42 с.
40. Кисіль Г. Українська вишивка. Портрети видатних людей Полтавщини: альбом. Полтава : Дивосвіт, 2007. Випуск другий. 40 с.
41. Кисіль Г. Українська вишивка. Портрети Тараса Шевченка. Полтава : Дивосвіт, 2014. 79 с.
42. Китова С. Вишивана літера, число і слово: розшифровуючи тайнопис українського рушника. Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2000. №3. С. 204-210.
43. Китова С. Полотняний літопис України: семантика орнаменту українського рушника. 2-ге вид., доповн. Черкаси : БРАМА, 2003. 224 с.
44. Колотило Ксенія: альбом. Київ : Мистецтво, 1992. 160 с.
45. Короленко Н. Полтавские узоры (о мастерицах фабрики). Комсомольское знамя. 1970. 21 нояб.
46. Кот М.П. Українська вишита сорочка: традиції і сучасність. Дрогобич : Коло, 2007. 152 с.
47. Кочарова Н. Полное руководство по технике вышивания. Москва : АСТ «Астрель», 2006. 312 с.
48. Кулик О.В. Українське народне вишивання. Київ, 1958. 77 с.
49. Кулинич-Стахурська О. Мистецтво української вишивки : техніка і технологія. Львів : Місіонер, 1996. 146 с.
50. Кулинич-Стахурська О. Мистецтво української вишивки. Львів : Місіонер, 2007. 264 с.
51. Лис В. І квіти любові, і барвінок печалі. Зоря Полтавщини. 28 квітня 2000. С. 14.
52. Мотивы малороссийского орнамента : альбом. Полтава: [б.в.], 1907. 19 с.
53. Народне мистецтво Полтавщини: каталог / автор-упоряд. А.П. Маркар'ян. Київ: Сімон, 2014. 96 с.
54. Никорак О. Українська народна тканина. Львів : Афіша, 2004. 584 с.
55. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. Київ : Либідь, 1996. 176 с.
56. Онищук О. Кілкові рушники. Берегиня. 2000. №3. С. 16-18.
57. Орел Л. Рушник у народному побуті. Учитель. 1999. №3-4. С. 39–45.
58. Орнаменти украинской народной вышивки: альбом. Полтава, 1900. 38 с.
59. Островська Т.О. Знаки: 155 стародавніх українських вишивок. Київ : Бібліотечка журналу «Соняшник», 1992. 72 с.
60. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту. Образотворче мистецтво. 1992. №5. С. 19-22.
61. Полтавщина: історичний нарис. Полтава : Дивосвіт, 2005. 590 с.
62. Про орнаменти і мотиви української вишивки. URL: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=52> (дата звернення 29.12.2018).

63. Риженко Я. Українське шитво. Полтава : [б.в.], 1929. 28 с.
64. Роик В.С. Мелодии на полотне. Симферополь : Крнмское учебно-пед. гос. изд-во, 2003. 240 с.
65. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навч. посіб. Київ : ЕксОб, 2000. 208 с.
66. Свійонтек І. Гуцульська вишивка Карпат: мистецтво орнаменту. Львів : Апріорі, 2005. 264 с.
67. Свійонтек І. Покутівські вишивки Прикарпаття: альбом. Львів : Апріорі, 2013. 260 с.
68. Селівачов М.Р. Домінантні мотиви української народної орнаментики. Народна творчість та етнографія. 1990. №2. С. 68-76.
69. Сенік І.М. Метелики спогадів: спогади і взори до вишивання пер. В. Маланчій; Фундація енциклопедії України, Торонто (Канада). Львів : Мс, 2003. 288 с.
70. Сердюченко І. На фініші акції «Україна – разом!» полтавці вишили свій прапор на карті України і долучилися до національного рекорду. Вечірня Полтава. 10 груд. 2014. №50 (1137). С. 1.
71. Символи та знакові системи орнаментів. URL: <http://www.skarby.org.ua/simvoli-ta-znakovi-sistemi-ornamentiv> (дата звернення 29.12.2018).
72. Символіка геометричних орнаментів. URL: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=588> (дата звернення 29.12.2018).
73. Скурагівський В.Т. Русалії. Київ : Довіра, 1996. 734 с.
74. Словник українського сакрального мистецтва / наук. ред. М. Станкевич. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2006. С. 283-286.
75. Сорокіна Л.М. Учитесь вишивать. Киев : Рад. шк., 1984. 79 с.
76. Суха Л.М. Артіль ім. Клари Цеткін у Решетилівці Полтавської області. Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. Київ : АН УРСР, 1961. Вип. 6. С. 3-17.
77. Теліженко О.В. Рушники: каталог творів Олександри Теліженко. Київ : ДП «Такі справи», 2002. 44 с.
78. Теліженко О.В. Символ благословення життя. Народне мистецтво. 1993. №1-2. С. 28-34.
79. Радкевич В.О., Пащенко Г.М. Технологія вишивки: підручник, за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 1997. 303 с.
80. Титаренко В.П., Шаповалова Г.І., Петрова А.Я. З історії полтавської вишивки. Матеріали III полтавської наукової конференції з історичного краєзнавства; Полтав. держ. пед. ін-т, Полтав. наук. т-во краєзнавців Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 1994. С. 220-225.
81. Титаренко В.П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості: навч. пос. Полтава : ПНГГУ імені В.Г. Короленка, 2014. 460 с.
82. Титаренко В.П. Народні промисли України: навчальний посібник. Полтава : Полтавський літератор, 2011. 524 с.
83. Титаренко В.П. Об'єкти праці з українських народних ремесел. Полтава : Верстка, 2001. 148 с.
84. Титаренко В.П. Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне (виховний аспект): навч.-метод. посіб. Полтава : Верстка, 2000. 136 с.
85. Титаренко В.П., Гриценко Л.О. Роль вишивки і писанки у професійній підготовці вчителя трудового навчання. Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця: зб. наук, праць. Полтава : ПДП імені В.Г. Короленка, 1999. С. 214–220.
86. Титаренко В.П. Традиційні народні ремесла Полтавщини: навч. посіб. Полтава : Верстка, 2003. 360 с.
87. Титаренко В.П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь. Полтава :

- Інарт, 2008. 230 с.
88. Українська вишивка / упоряд. Р.В. Захарчук-Чугай. Львів : Апріорі, 2008. 72 с.
 89. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. Київ : Либідь, 1993. 256 с.
 90. Український музеї, галереї та збірки в західній діаспорі. Торонто (Канада) : б. в., 1996. 44 с.
 91. Українські символи / за ред. М.К. Дмитренка. Київ : Редакція часопису «Народознавство», 1994. 140 с.
 92. Українські узори / збір. Олена Пчілка (О. Косач). Новий-Ульм : УВ, 1912. 16 с.
 93. Ханко В.М. Миргородський мистецький словник (кінець XVII- початок XXI сторіччя): персоналії. НАНУ; Ін-т історії України. Полтава : Полтавіка, 2005. 370с.
 94. Цибульова Г.К. Ручне вишивання. Київ : Техніка, 1982. 56 с.
 95. Чумарна М. Тайнопис вишивки. Львів : Апріорі, 2018. 96 с.
 96. Шевченко Є.І. Українська народна тканина. Київ : Артанія, 1999. 416 с.
 97. Шерстюк Л.І. Художня вишивка (біла і прорізна гладь). Київ : Техніка, 1996. 12 с.
 98. Штельмах В. Хай міцніє нитка роду. Київ : Саміт-книга, 2017. 76

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганжа П.О. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996. 192 с.
2. Гарбузенко Л.В. Декоративно-прикладне мистецтво: крок до художньо-естетичної компетентності: нав.-метод. посіб. Кіровоград : ФОП Александрова М.В, 2016. 132 с.
3. Гасюк О.О., Степанюк М.Г. Художнє вишивання. К. : Вища шк., 1987.
4. Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції. Кн. 1: зб. наук, праць / редкол.: гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. та відповід. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. 542 с.
5. Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн. 1 : зб. наук, праць / редкол. : гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 542 с.
6. Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн. 2 : зб. наук, праць / редкол.: гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. та відповід. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 556 с.
7. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка. К. : Наук думка, 1988.
8. Захарчук-Чугай Р.В., Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. К.: Знання, 2012. 342 с.
9. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка на зламі століть. Укр. мистецтво та архітектура кінця ХІХ- початку ХХ ст. К., 2000. С. 135–152.
10. Кисіль Г.О. Українська вишивка. Портрети Тараса Шевченка. Полтава : Дивосвіт, 2014. 80 с.
11. Кисіль Г.О. Українська вишивка. Узори, сорочки, орнаментально-декоративні та тематичні композиції, шрифти. Гадяч : Вид-во «Гадяч», 2016. 208 с.
12. Колотило К.: альбом. К. : Мистецтво, 1992.
13. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу: іст.-етногр. Нарис. К., 1966.
14. Охріменко Л.С. Методика навчання дисципліни «Історія українського костюма». Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. 229 с.
15. Проблеми та перспективи сучасної технологічної, професійної освіти, культури та дизайну : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (Полтава, 15 травня 2017 р.) / упоряд. і ред. А.Ю. Цина. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2017. 292 с.
16. Радкевич В.О. Технологія вишивки: підручник / за ред. Н.Г.Ничкало; В.О. Радкевич, Г.М. Пашенко. К.: Вища шк., 1997. 303 с.
17. Роик В.С. Мелодии на полотне. Воспоминания. Вышивки. Отзывы. Симферополь : Крымчпедгиз, 2003. 240 с.
18. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навчальний посібник. К.: ЕксОб, 2000. 208 с.
19. Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-ій річниці Проекту відродження Сорочинського ярмарку (22 серпня 2018 р.) / уопряд. і відповід. ред. М.І. Степаненко, В.П. Титаренко, А.Ю. Цина. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. 256 с.
20. Срібна Ю.А. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання основам дизайну : монографія. Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. 179 с.
21. Становлення і розвиток етнодизайну: український та європейський досвід. Кн. 1 : зб. наук, праць / редкол. : гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : Полтавський літератор, 2012. 425 с.

22. Становлення і розвиток етнодизайну: український та європейський досвід. Кн. 2 : зб. наук, праць / редкол. : гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : Полтавський літератор, 2012. 430 с.
23. Титаренко В.П. Народні промисли України: навчальний посібник. Полтава : Полтавський літератор, 2011. 524 с.
24. Титаренко В.П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості: навчальний посібник. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 460 с.
25. Титаренко В.П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь. Полтава : Інарт, 2008. 230 с.

Науково-популярне видання

Валентина Титаренко

Вишивальне мистецтво Полтавщини

Комп'ютерний набір – Н.О. Нагорна
Дизайн та комп'ютерна верстка – І.О. Кононов

Підписано до друку 20.01.2021 р. Формат 60x90/8.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook. Друк офсетний.
Ум. друк.арк. 28,3. Обл. вид.арк 8,8. Тираж 300. Зам. №457.
Видавництво «Полтавський літератор»
36014, м. Полтава, вул. Кагамлика, 64.

8(0532) 508-905, 592-512. тел.моб.: +38 (095) 633-72-76 www.vpliterator.com.ua e-mail: vpl2017@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК, № 1319 від 2.04.2003 р.